XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İSKÂN SİYASETİ VE AŞİRETLERİN YERLEŞTİRİLMESİ

Yusuf HALAÇOĞLU

TÜRK TARİH KURUMU

7. Baskı

Sevgili hocam merhum
Prof. Dr. Cengiz Orhonlu'nun aziz hatırasına...

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İSKÂN SİYASETİ VE AŞİRETLERİN YERLEŞTİRİLMESİ

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İSKÂN SİYASETİ VE AŞİRETLERİN YERLEŞTİRİLMESİ

Yusuf Halaçoğlu

TÜRK TARİH KURUMU
ANKARA ♦ 2023

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI VII DİZİ - SAYI: 92[6]
Sertifika No: 43191

XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi

The Ottoman Resettlement Policy and the Placement of Tribes in the 18th Century

Yusuf Halaçoğlu

7. Baskı: Ankara 2023. (3000 adet)
ISBN 978-975-16-0381-4

Kapak Tasarımı
Emine Çakır

Türk Tarih Kurumu
Hacettepe Mahallesi Kızılay Caddesi No: 1 06230 Altındağ/ANKARA
Tel: +90 312 310 23 68 ♦ Fax: +90 312 310 16 98
ttk.gov.tr ♦ emagaza-ttk.ayk.gov.tr

Baskı
Sarıyıldız Ofset Ltd. Şti.
İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 1358. Sokak No:31 Ostim/ANKARA
Tel: +90 (0312) 395 99 94-95 ♦ email: sariyildizofset@hotmail.com
Sertifika No: 46685

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Türk Tarih Kurumuna aittir.

1. Baskı: 1988 ♦ 3. Baskı: 1997 ♦ 6. Baskı: 2020.

Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU

1949 yılında Adana'nın Kozan kazasında doğdu. 1967'de liseyi, 1971 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. 1974 yılında aynı üniversitede Yeniçağ Tarihi Kürsüsü'nde asistan, 1978 yılında "XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İskân Siyâseti" konulu doktora tezi ile doktor oldu. 1982'de Yardımcı Doçent, Nisan 1983'te de "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilâtı ve Yol Sistemi" isimli doçentlik tezini hazırlayarak doçentliğe yükseldi. 1983-84 öğretim döneminde bir yıl süreyle 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 41. maddesi uyarınca Elâzığ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görev yaptı. 1986 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü'ne geçti. 20 Mart 1989'da "XVI. Yüzyılda Sosyal, Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlar'da Bazı Osmanlı Şehirleri" konulu takdim tezi ile profesörlüğe yükseldi. Aynı tarihlerde Türk Tarih Kurumu asıl üyesi seçildi. 1989 yılında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'na tayin edildi ; 17 Aralık 1990'da da Genel Müdür Yardımcılığına getirildi. Osmanlı Arşivi'nde analitik tasnif sistemini başlattı. Bu görevinden 2 Mart 1992'de istifa etti ve Marmara Üniversitesi'ndeki aslî görevine döndü. 26 Ağustos 1992 tarihinde Rektör yardımcısı oldu. Rektörün vefatı üzerine Rektör vekili olarak görev yaptı. Bu görevdeyken 21 Eylül 1993'de Türk Tarih Kurumu Başkanlığına getirildi. Temmuz 2008'de bu görevinden ayrıldı ve Gazi Üniversitesi'ne geçti. Rektör danışmanı ve Gazi Üniversitesi Stratejik Araştırmaları Müdürlüğünde bulundu. 2011 Genel seçimlerinde MHP'nden Kayseri milletvekili olarak parlamentoya girdi. Halen MHP Grup Başkanvekilidir. Evli ve üç çocuk babasıdır. Bazıları İngilizce, Almanca, Arapça ve Farsça'ya da çevrilmiş 20'den fazla basılmış kitabı ve 100 civarında makalesi bulunmaktadır.

The Russion Academy of Natural Sciences/ Rusya Tabiî Bilimler Akademisi Üyesi; Merkezi Moskova'da bulunan "International Turkic Academy/ Uluslararası Türk Dünyası Akademisi Yönetim Kurulu üyesi"; Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü aslî üyesi; Osmanlı Araştırmaları Merkezi Danışma Kurulu üyesi'dir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR IX
ÖN SÖZ XI
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI CEMİYETİNE TOPLU BİR BAKIŞ KONAR-GÖÇERLERİN DURUMLARI VE HUKUKÎ NİZAMLARI

A. Osmanlı Cemiyetine Toplu bir Bakış 15
B. Konar-Göçerler, Durumları ve Hukukî Nizamları 18
1. İçtimaî Durumları 21
2. İktisadî Durumları 23
3. Hukukî Nizamları 25
4. Vergi Nizamları 27
C. Konar-Göçerlerin Coğrafi Dağılışı 31

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA İÇ İSKÂN MESELESİNİ DOĞURAN SEBEPLER, MESKÛN YERLERİN BOŞALMASI

1. Uzun savaşlar sebebiyle meydana gelen iktisadî buhranlar (Vergilerin arttırılması, yeni vergilerin ihdası) 37
2. Çeşitli iç karışıklıkların (isyânlar, eşkıyalık hareketleri) ortaya çıkardığı durum 43
3. Devlete yeni gelir kaynakları elde etmek gayesi ile harap ve boşalanların ziraate açılması meselesi 50
4. Yapılan savaşlar sebebiyle özellikle hudud bölgelerinden içe doğru olan insan akını (Muhâceret) 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSKÂN TEŞEBBÜSÜ

A. Konar-göçerlerin terkedilmiş, harap ve boş alanlara yerleştirilmesi: 57
1. Başı-boş konar-göçerlerin şakavetlerini önlemek ve yerleşik ahâliye yaptıkları zararları sona erdirmek: 58

2. Boş ve harab yerleri imâr ederek şenlendirmek ve yeniden ziraate açmak 75
3. Yeni Kurulan mâmurelere (kasaba, köy derdend, han) yapılan iskânlar 90
B. Yerlerini terkeden ahâlinin eski yerlerine yerleştirilmesi 98
1. Köy ve kasabalarını terkeden ahâlinin eski yerlerine nakli 99
a. Anadolu'da 99
b. Rumeli'de 113
2. Derbend, Han ve Vakıf tesislerinin yeniden tanzimi, Yapılan İskânlar (Harita I) 119
C. Konar-göçerlerin yaylak ve kışlıklarına iskânı 136
D. Sürgün yoluyla yapılan iskânlar 137
1. Aşiretlerin cezalandırılması amacı ile yapılan sürgünler 138
2. Güneyde Arap Aşiretlerine bir set teşkili için yapılan sürgünler 145
E. Konar-göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri 151

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BELLİ-BAŞLI İSKÂN BÖLGELERİ (Harita II)

1. Kütahya-Aydın Bölgesi 157
2. Konya ve Karaman Bölgeleri 159
3. İç-el ve Teke Havâlisi 161
4. Ankara-Nevşehir yöresi 162
5. Sivas-Erzurum Bölgeleri 164
6. Çukurova Bölgesi 165
7. Diyarbekir-Malatya Bölgeleri 169
8. Rakka ve Haleb eyâletleri dâhili 171
a. Hama ve Humus Bölgeleri 173
b. Belih Nehri Havalisi 174
c. Harran-Ovası 175
d. Menbic Nâhiyesi 176
9. Kıbrıs Adası 176
10. Rumeli Bölgesi 177
SONUÇ 181
RÉSUMÉ 183
BİBLİYOGRAFYA 185
DİZİN 197

EKLER

1. İskan bölgeleri (Harita - I)
2. İskan tesisleri (Harita - II)

KISALTMALAR

ATA	Ahmed Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İst. 1930.
ayr	ayrıca.
BA	Başvekâlet Arşivi.
bk	bakınız.
çevr	çeviren
DHR	Divân-ı Hümâyûn Ruûs Defteri.
DTCFD	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
GDAAD	Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi.
İ A	İslâm Ansiklopedisi.
İFM	İktisat Fakültesi Mecmuâsı.
KK	Kâmil Kepeci Tasnifi.
ks	kısmı.
ktp	kütüphanesi.
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler.
MD	Divân-ı Hümâyûn Mühimme Defteri.
MTM	Millî Tetebbûlar Mecmuâsı.
nu	numara.
nşr	neşreden.
s	sahife.
TA	Tarih Araştırmaları Dergisi.
TD	Tarih Dergisi.
TDED	Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.
TED	Tarih Enstitüsü Dergisi.

TKA	Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi.
TM	Türkiyât Mecmuâsı.
trc	tercüme eden.
ts	tasnif.
TTEM	Türk Tarih Encümeni Mecmuâsı.
VD	Vakıflar Dergisi.
vs	vesika.
yay	yayınlayan.

ÖN SÖZ

Bugüne kadar Osmanlı Tarihi üzerinde yapılan araştırmalar, daha çok siyâsî alanda yoğunluk kazanmıştır. Buna karşılık içtimaî konuların incelenmesi, yani, imparatorluğun siyâsetine doğrudan tesir eden sosyal, iktisadî ve hukukî meseleler ihmal edilmiştir. Bu sebeple, iktisadî yapıda meydana gelen aksaklıkların ve onunla doğrudan doğruya ilgili olan toplumun, bir bütün olarak incelenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı, yerlerini terkeden ahâlinin ve konar-göçer tabir edilen yarı göçebe grupların, imparatorluğun iktisadi ve idarî teşkilâtında ne gibi bir yere sahip olduğunun incelenmesinde zarûret görülüyor; yine, yapılan iskânlar bu hususta büyük bir önem taşımaktadır. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin büyük siyâsî hadiselerle karşı karşıya kaldığı XVIII. yüzyıldaki iskân politikasını ve bu konuda yapılan teşebbüsleri incelemeyi düşündük. Altı yıla yaklaşan araştırmalarımızda, İstanbul Başvekâlet Arşivi'ndeki çok önemli belgeleri inceleme imkânı bulurken, mahallî tarihler bakımından büyük önemi hâiz şer'iyye sicillerini de elimizden geldiği kadar tetkik etmeye çalıştık.

Osmanlı imparatorluğu'nun iskân siyâsetinde önemli bir rol oynayan konar-göçerlerin, içtimaî, iktisadî, hukûkî ve vergi durumları ile nizâmları hakkında yaptığımız araştırmaların yanısıra, imparatorluğun bu yüzyılda karşı karşıya kaldığı iskân meselesinin ortaya çıkma

sebeplerine ve devletin iç durumuna da kısaca değinmek lüzumu hasıl oldu.

Meskûn yerlerin boşalmasına ve harâb olmasına, ayrıca, iç düzenin bozulmasına yol açan şakavet hareketleri, uzun savaşların merkezî otorite üzerinde meydana getirdiği tesirin bir sonucu olarak görünmektedir. Yine, uzun savaşların bir neticesi olarak, halka yüklenen yeni vergiler de, büyük bir nüfus hareketinin doğmasına yol açmıştı. Bununla beraber, iskân meselesinin çözümünde ana hedefi, şakavet hareketlerinin önlenmesi teşkil etmiştir. Bu sebeple, buna tevessül eden gruplar, devlet tarafından şiddetle ve ısrarla takip edilerek, uslanmak bilmez cemâat veya aşiretler sürgün mahallerine sevkedilmişlerdir. Ayrıca, böylece Güney'de, Rakka bölgesindeki mütecaviz Arap aşîretlerine karşı da bir set teşkil edilmiş oluyordu. Şakavet hareketleri, yerleşik ahâlinin yerlerini terketmesine sebebiyet vermesi yanında, memleketin yeniden şen ve âbâdan edilebilmesi, yerlerini terkeden bu grubların, eski iskân mahallerine nakli ile mümkündü ki, bu da, onların emniyet hislerinin yeniden kazandırılmasiyle gerçekleşebilirdi. Bu sebeple, bu yüzyıla kadar bakımı ihmal edilmiş olan derbendlerin, tâmiri ve yeniden nizâmı hususu da ele alınmıştır. Böylece emniyetli bir hâle getirilen yerler, yeniden ahâli iskânı ile şenlendirilmiş ve zirâate açılarak, devletin gelir miktarı arttırılmıştır. Ayrıca, bu yeni iskânlar sebebiyle bölgelerin yeniden tahriri yapılarak mevcud vergi nizamının ıslâhı imkânı doğmuştur. Bu suretle yerleşik ahâlinin daha rahat bir hayat düzeyine kavuşması, devlet tarafından devamlı baskı altında tutulan ve iktisadî durumları günden güne fenalaşan göçer ahâlinin de yerleşmek arzusunu çoğaltmıştır. Bu kabilden olmak üzere, kendilerine arazi tahsis edilerek iskân edilen konar-göçerler, yüzyılın sonlarına doğru artık köylü sınıfı arasında yer almıştır.

GİRİŞ

İskân en geniş manâsiyle bir beşerî yerleşmedir. Mevsimlerin seyrine uyarak yer değiştiren, yazın yaylaya çıkan, kışın ovaya yazlığa inen yarı göçebe grubların bir müddet için yerleşmeleri; sedanter insanların oturdukları münferid mesken, çiftlik, köy, kasaba ve şehir, geçici veya devamlı, toplu veya dağınık, küçük veya büyük bütün yerleşmeler, iskân olayı olarak telâkki edilmektedir[1].

İskân, devletlerin ekonomik ve İdarî meseleleri ile yakından ilgili olması yanında, toplumu da büyük oranda alâkadar eder. Çeşitli millettere mensup gruplardan teşekkül etmiş bir toplumda merkezî idarenin kuvveti, takip edeceği plânlı bir iskân politikasına bağlıdır. Aynı şekilde nüfusun ekonomiye kaydırılması meselesi de iskân politikasının şekliyle ilgilidir. Bu sebeple iskân, çeşitli şekilleri bünyesinde taşıdığı gibi[2], metod bakımından da değişik usuller dahilinde yürütülmüştür[3].

[1] *Bk. Ali Tanoğlu, "İskân coğrafyası, esas fikirler, problemler ve metod", TM, XI (1954), 1.*

[2] Bunlar, münferid mesken, münferid çiftlik, mandıra, ağıl, oba, kom, tol, divan, mezraa, mahalle (köy mahallesi), köy, kasaba ve şehir terimleri ile ifade edilen şekillerdir. Daha geniş bilgi için bk. Ali Tanoğlu, *Aynı eser*, s. 3-15.

[3] Meselâ Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, genel olarak şu metodlara yer verilmiştir; İmparatorluğun ilk devirlerinde fethedilen bölgelerin türkleştirilmesinde Vakıflar ve Temlikler (Kolonizatör Türk Dervişleri) bir iskân metodu olarak kullanılmıştır (Bk. Ö. L. Barkan, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve Temlikler"*,VD, sayı 2 (Ankara 1942), 284-353). Muhtelif zamanlarda ise sürgün usulü ile (Meselâ bk. Ö. L. Barkan, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler"*, İFM, XI (1951), 525-569; XIII (1953), 56-78; XV (1955), 209-237) ve Derbend tesisleri vasıtasiyle

Devletlerin kuruluşu ve parçalanması gibi olaylar, çok defa büyük nüfus kütlelerinin yer değiştirmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti de bu şekilde bir olay sonucu kurulmuştur.[4] Siyasî ve askerî unsurların yanısıra nüfus yoğunluğu ve hareketliliği gibi sebepler bu hususta önemli bir rol oynamıştır. İmparatorluğun gelişmesinde, yeni fethedilen yerlerin türkleştirilmesinde olduğu kadar, boş yerlerin şenlendirilerek ekonomik bir hareketlilik sağlanması, kasaba ve köyler kurulması imkânını veren konar-göçer aşiretlerin önemi büyüktür[5].

Anadolu'nun fethi ile birlikte büyük dalgalar halinde başlayan göç hareketleri, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla neticelenmiş[6], bu devletin parçalanmasından sonra ise, bu nüfus potansiyeli beyliklerde toplanmıştır[7]. Bundan sonra, Anadolu'da Türk birliğini kuran Osmanlı Devleti zamanında da Rumeli bölgesinde, devlet otoritesinin ve idarî teşkilâtının mihrak taşını teşkil etmişlerdir.

Osmanlı imparatorluğu, kuruluş, genişleme, duraklama ve gerileme devirlerinde, siyâsî, iktisadî ve içtimaî vaziyetin değişmesine bağlı olarak, iskân politikasında da farklı şekilde hareket etmiştir. Bilhassa ilk devirlerde yeni toprakların elde edilmesiyle, konar-göçer aşiretlerin bu yeni topraklara yerleştirilmesi şeklinde bir iskân politikası takip ederken (dışa dönük bir iskân siyâseti), imparatorluğun dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu kaybetmesinden sonra, bir iç iskân unsuru olarak ortaya çıkan Konar-göçerlerin ve çeşitli sebeplerle yerlerini terkeden ahalinin boş ve harap sahalara iskan edilerek buraların ziraate

(Bk. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1967, 95-100) yerleştirmeler yapılmıştır.

[4] Osmanlı Devletinin Kuruluşu ile ilgili olarak bk. M. Fuad Köprülü, *Les Origines de l'Empire Ottoman*, Paris 1935; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara 1972.

[5] Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda Türk aşiretlerinin rolü hakkında bk. Paul Wittek, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk aşiretlerinin rolü"*, Çevr. Ercümend Kuran, TD, sayı 17-18 (İstanbul 1963) 257-268.

[6] Anadolu'nun fethi, Türk muhaceretleri ve Anadolu Selçuklu Devleti için bk. Osman Turan, *Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Aynı müellif, *Doğu-Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973; Aynı müellif, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam medeniyeti*, İstanbul 1969; Aynı müellif, *Türk cihan hakimiyeti mefkûresi tarihi*, I-II, İstanbul 1969; M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular devri*, Anadolu'nun fethi, İstanbul 1944.

[7] Anadolu Türk Beylikleri hakkında bk. I. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1969; Aynı müellif, *"Germiyan-oğulları"* İA; M. Çetin Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi* (1300-1429), Ankara 1974; P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, trc. O. Şâik Gökyay, Ankara 1944; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1970; Çağatay Uluçay, *"Saruhan-oğulları"*, İA; Himmet Akın, *Aydın-oğulları tarihi* hakkında bir araştırma, Ankara 1968.

açılması düşüncesi hakim olmuştur[8]. Bunun yanısıra XVIII. yüzyılın sonlarına doğru kaybedilen topraklardan kaçan ahalinin iskânı meselesi de ayrı bir gaile olarak devleti meşgul etmiştir. Yerleşik ahaliyi korumak maksadıyla göçebe gruplar üzerindeki devlet baskısı da konargöçerlerin kendiliğinden yerleşmelerini sağlamıştır. Şekavet hareketlerine karşı yolların emniyetini sağlamak amacı ile derbend tesisleri yeniden imâr edilerek çevreleri bir kasaba veya köy şeklinde bir iskân mahalli olarak kullanılmıştır.

XIX. yüzyıldan itibaren ise, bir derebeyi şeklindeki aile grupları ve aşiretlerin iskânı meselesi için çalışmalar yapılırken,[9] diğer taraftan, artık tamamen içe doğru başlayan muhacir akını ile meşgul olmak durumu ortaya çıkmıştır. Bunun için muhacirin komisyonu kurulmuş, devlet bu yüzyıldan itibaren iskân politikasını daha sistemli olarak yürütmüştür[10].

Osmanlıların tâkip ettikleri bu umûmi iskân siyâsetini belirttikten sonra şimdi de, meseleye daha da açıklık vermek üzere, kuruluş devrinden itibaren takip edilen iskân metodu üzerinde de kısaca durmak istiyoruz:

Kuruluş devrinde birçok tarikata mensup idealist dervişlerin önderliğinde başlayan ilk iskân hareketleriyle birlikte,[11] yeni alınmış yerlere ahâli sürgün ederek,[12] muhtelif yerlerde vakıflar tesis ederek[13] ve müstakil derbend tesisleri kurup buralara ahâli yerleştirmek suretiyle özetlenebilen bir iskân politikası takip edilmiştir.

[8] XVI. yüzyıl ortalarından itibaren başlayan şekavet hareketleri, birçok kimsenin yerlerini terkederek büyük şehirlere göç etmesine sebep olmuştu. Bu bakımdan şekavet hareketlerinin önlenerek, harap yerlerin şenlendirilmesi gerekmekteydi ki, bunun için şekavetle uğraşan grupların sürgün mahallerine gönderilerek iskânlarına çalışılmıştır. Devletin iskân politikasının gerçekleşmesi, bu meselenin başarısı ile aynı oranda olmuştur.

[9] Meselâ, Bursa ve Balıkesir havalisindeki aşiretlerin iskânı (Bk. Kâmil Su, *Balıkesir civarında Yörük ve Türkmenler*, İstanbul 1938; T. Hârîmî Balcıoğlu, *"Edremid civarında Türk aşiretleri"*, II. Türk Tarih Kongresi, İstanbul 1943, s. 923-938) için çalışmalar yapıldığı gibi, Kozan ve Gâvur-dağı taraflarında da ıslâh ve iskân işine girişilmiştir (Bk. A. Cevdet Paşa, Tezâkir, yay. Cavid Baysun, III, Ankara 1963; Aynı müellif, Marûzât, Yusuf Halaçoğlu neşri, İstanbul 1980; Ayr. bk. Yusuf Halaçoğlu, *"Fırka-i İslâhiye ve yapmış olduğu iskân"*, TD, sayı 27, İstanbul 1973, s. 120).

[10] Bâb-ı Âlî Dahiliye Nezâreti, karton 1, dosya 1, nu. 99.

[11] Bk. Ö. Lûtfi Barkan, *"Osmanlı İmparatorluğu3nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve Temlikler"*, VD), sayı 2 (Ankara 1942), 284-353.

[12] Bk. Ö. Lûtfi Barkan, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler"*, İFM, XI (1951), 525-569; XIII (1953), 56-78; XV (1955), 209-237.

[13] Bk. Ö. L. Barkan, *"Vakıflar Ve Temlikler"*, s. 279-386.

Kuruluş devrinde, ordunun ardından veya onlarla birlikte hareket eden tarikat mensubu birçok dervişin[14], ıssız yerlerde yolların geçtiği önemli mevkilere zaviyeler ve tekyeler inşâ etmesiyle ilk teşebbüsler başlamış, kurulan bu tekye ve zaviyeler ilk iskân nüvelerini teşkil etmiştir.[15] Meselâ Rumeli'yi bu şekilde iskân eden Sarı Saltuk ile[16] Bursa'nın fethinde rol oynayan Geyikli Baba'yı zikr edebiliriz[17].

Osmanlı Devleti, kuruluş devrinde konar-göçer Türk aşiretlerini yeni alınan bölgelerin türkleştirilmesinde kullandığı gibi, yerleşik ahaliye nazaran savaşçı vasıfları, bir disiplin ve teşkilât içinde olmaları sebebiyle de onları bu fethedilen bölgelere nakletmiştir. Nitekim Rumeli fatihi Süleyman Paşa zamanında aşiretlerin Rumeli'ye geçirilip iskân edilmelerinde, fethedilen topraklardan kaçan halkın yerini doldurmak gayesi de kısmen rol oynamıştır. Bu kabil iskân hareketleri, kuruluş devrinde devletin sık sık müracaat ettiği sürgün usûlü ile yapılmakta idi.[18] Bunların yanısıra, sonradan Rumeli'den de Anadolu'ya insan toplulukları nakledilmiştir[19]. Trabzon'da hristiyan sipahiler ve onlara tâbi olanlar da Anadolu'nun muhtelif yerlerine sürülerek yerlerine, Tokat, Samsun, Bafra, Çorum, Amasya gibi bölgelerden getirilen ahali yerleştirilmiştir. Bu şekilde iki yönlü yapılan sürgün sayesinde çeşitli menşeden halkın birbiriyle kaynaşması ve merkezî idarenin kuvvetlenmesi gayesi takip edilmiştir.[20] I. Bayezid devrinde aşiretlerin Rumeli'nin Türkleşmesi amacı ile daha büyük ölçüde Rumeli'ye nakledildikleri görülmektedir.[21] Osmanlıların daha Rumeli'ye geçtikleri ilk andan itibaren[22], Türk topluluklarının buraya nakle-

[14] Bunlardan köylerde bile şubesi bulunan Ahî teşkilâtının, memleketin sosyal bünyesinde ve siyâsî kuruluşunda büyük yenilikler yapmak için müsaid kaynaşmayı sağlamakta olduğu, temsil ve fütühat işlerini kolaylaştırdığı muhakkaktır (Ö. L. Barkan, *"Vakıflar ve Temlikler"*, s. 283).

[15] Bk. Cengiz Orhonlu, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda aşiretlerin iskânı"*, Türk Kültürü Araştırmaları, XV/1-2 (Ankara 1976), 271.

[16] Bk. Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, Saltuh-nâme, Topkapı Sarayı Ktp, Hazine ks. nu. 1612.

[17] Geyikli Baba hakkında bk. Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Âlî, İstanbul 1332, s. 196, 199; M. Fuad Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", Edebiyat Fakültesi Mecmuası, sayı 5 (1338), 403, not 1.

[18] Bk. Barkan, *"Sürgünler"*, XI (1950), 544, 545 v.d.

[19] Orhonlu, *"Aşiretlerin iskânı"*, s. 271.

[20] Barkan, *"Sürgünler"*, XIII (1953), 56-78.

[21] M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-t Fâtihan*, İstanbul 1957, s. 13-14.

[22] *Bk. Münir Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de ilk fethettikleri Çimbi Kal'ası", TD, sayı 2 (1950), s. 283- 308.*

dildikleri bilinmektedir[23]. Türk topluluklarının Rumeli'ye nakledilmeleri sırasında, devlet tarafından kendilerine zengin topraklar vermek, bütün akrabalarıyla geçecek olanlara yurdluk, toprak, timar gibi imtiyazlar tanınmak suretiyle muhâceret teşvik edilmiştir. Bu durum, fütühatı teşvik amacı taşıdığı kadar memleketin şenlendirilmesi ve iskânı gayesini de taşımaktaydı.

Bâyezid devrine âit ilk iskân kaydı, 1400-1401 yıllarında tuz yasağını kabul etmeyen Menemen ovası'nda kışlayan aşiretlerden *"Göçerevliler"*e âit olup, Filibe taraflarına sürülmüşlerdir.[24] Oğlu Çelebi Mehmed zamanında ise, isyanları Yörgüç Paşa tarafından bastırılan Tatarlar da, Dobruca havâlisine yerleştirilmişlerdir. 1397'de Mora'da Argos'un alınmasından sonra, buradan 30.000 kişi Anadolu'ya, Anadolu'dan da Üsküp ve Teselya bölgelerine Türkmen ve Tatar aşiretleri nakledilmişlerdir.[25] Bu durum II. Bâyezid'in saltanatının sonuna kadar devam etmiş görünmektedir. Nitekim Fatih devrinde Rumeli'den Anadolu'ya sevkedilen halkın bıraktıkları boşluklar, buradan gönderilen ahali ile doldurulmuştur. II. Bâyezid devrinde, 1501 senesinde Tekeeli ahâlisinden bazı şiî ve alevî Türkmenlerin, isyan ve çeşitli karışıklıklar sebebiyle Mora'da Modon ve Koron'un fethinden sonra (1500) bu bölgelere sürüldükleri, hattâ Bektaşiliğin Arnavutluk'a kadar yayılmasında da en büyük rolü oynadıkları bilinmektedir. Ayrıca, 1511 'de başlayan Şah-Kulu Baba Tekeli isyanı sonunda da bir kısım ahâli Tekeeli haricine sürülmüştür.[26] Sevkedilen bu aşiretler, XV. yüzyılın sonlarında başlamak, XVI. yüzyılın başlarında hızlanmak suretiyle, köyler tesisiyle toprağa bağlı yeni üniteler teşkil etmişlerdir[27].

Genel olarak kuruluş ve genişleme devrinin ardından, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren imparatorluğun bünyesi dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu kaybetmeğe, statik bir hal almaya başlayınca, dışa dönük olarak telâkki ettiğimiz iskân politikası da yerini yavaş yavaş

[23] Bk. Şahabettin Tekindağ, *"Süleyman Paşa"*, İA, XI, s. 192-193; Ayr. bk. Münir Aktepe, *"XIV ve XVI. asırlarda Rumeli'nin Türkler tarafından iskânına dâir"*, TM, X (İstanbul 1953), 304-30.7.

[24] Bk. Orhonlu, *Aşiretlerin iskânı*, s. 270; Ayr. bk. M. Tayyib Gökbilgin, *Aynı eser*, s. 15.

[25] Orhonlu, *Aşiretlerin iskânı*, s. 270.

[26] Bk. Şahabettin Tekindağ, *"Teke-eli ve Teke-oğulları"*, TED, sayı 7-8 (İstanbul 1977), s.59, 61.

[27] *Münir Aktepe, "Rumeli'nin Türkler tarafından iskânına dair", s. 304-307.*

bir iç iskân politikasına terketmeğe başlamıştır. Hatta Köprülüler devrinde bazı yerlerin alınmasına rağmen bu durum değişmemiştir.

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren başlıyan, XVII ve XVIII. yüzyıllarda devlet için büyük problem halini alan iç karışıklıklar ve yapılan uzun savaşların ortaya çıkardığı iktisâdi buhranın çeşitli halk kütleleri üzerinde meydana getirdiği baskı, onların yerlerini terkederek kendileri için daha uygun alanlara göç etmelerine ve birçok meskûn yerin harap olmasına sebep olmuştur. Bu ise, ekonomisi ziraate dayanan devletin, ziraî gelirinin azalması demekti. Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. asırda başlayan ve XVIII. yüzyılda da iskân siyâseti olarak yürütülen *harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek yeniden ziraate açılması*" şekli, bu siyâsetin esasını teşkil eder. Ana toprak olarak kabul edilen Anadolu'daki bu iskânın yanısıra, sınırların gerilemesi sebebiyle göçmen kafilelerinin de yerleştirilmeğe başlanması, bu siyâsetin ikinci safhasını oluşturmaktadır.

İçe dönük iskân şeklinde önemli bir durum da, Rumeli'de uğranılan bozgunların ve gerilemelerin sonucunda, devletin zahire anbarı olarak telâkki edilen bazı bölgelerin elden çıkması veya harap olması memleketin geleceği hakkında endişeler doğurmuş, neticede Anadolu'da bazı ziraî reformların yapılması kararlaştırılmıştır. Ziraatin geliştirilmesi için aranan çarelerin başında da, o zamana kadar göçebe dolaşan aşiretlere kolaylıklar göstermek suretiyle sedanter olmalarını sağlamak gelmektedir[28].

Devletin doğuda ve batıda yaptığı uzun savaşlar, idarî, malî, iktisadî, adlî ve içtimaî nizamın bozulmasına yol açmıştır. Bu sebeple ortaya çıkan ve Osmanlı tarih terminolojisinde celâlilik şeklinde ifade edilen hareketler, halkın yerlerini terketmelerine ve büyük bir göç hareketinin doğması ile neticelendi. Bu şekilde, birçok meskûn yer boşalmış, memleket harap bir duruma düşmüştür. Halkın yerlerini terketmesi ile gelir miktarı azalan devletin yeni vergiler ihdas etmesi de bu göçe hız vermiştir. Kaldı ki, idarî makanizması bozulan devletin görevlendirdikleri memurların para ile tayini, halk üzerine konan vergilerin daha da artmasına vesile olmuştur. Vergilerini ödeyemiyecek duruma gelen

[28] Bk. Necdet Tunçdilek, "*Eskişehir bölgesinde yerleşme tarihine toplu bir bakış*", İFM, XV /1-4(1955),

halk da başka kasaba ve köylere, bilhassa büyük şehirlere göç etmek durumunda kalmıştır. Bu kabil hareketler sonucu İstanbul ve çevresi Anadolu'dan ve hatta Rumeli köylerinden gelen, çiftini çubuğunu bırakmış insanlarla dolmuştur. Devlet, bu kişileri tekrar eski yerlerine yerleştirmek için bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Ancak meselenin ana sebepleri araştırılmadığı ve bu yüzden yapılan iskân çalışmalarının başarılı olmadığı görülmektedir.

XVIII. yüzyılın iskân çalışmalarında derbend tesislerinin de bir iskân vasıtası olarak kullanıldığı dikkati çekmektedir. Uzun zamandan beri ihmale uğramış bulunan ve yolların emniyeti açısından büyük önemi haiz bu tesislerin, 1720 yılından itibaren tamir edilerek yeniden nizama sokulduğu bilinmektedir[29]. Bu şekilde derbend ve çevresine derbendci ismi altında pek çok başı-boş reâyâ iskân edilerek, bölgenin emniyetinin sağlanması düşünülmüştü. Ayrıca, şekavet unsurlarının baskılarına karşı emniyet duygusunun halk üzerinde hâkim kılınmasına, böylece, yerlerini yurdlarını terkedenlere mâni olarak yerleştirmeyi kolaylaştırma cihetine de gidilmiş olmaktaydı.

Yerleşik ahalinin yerlerini terkederek başka yerlere gitmeleri kanunnâmelerle belirlenmiştir. Bir kimse canı istediği zaman mesleğini bırakıp başka bir yere gidemezdi. Bu şekilde hareket edenler şiddetle takip edilir ve eski yerlerine iâde edilirlerdi. Yerlerini terkedip başka yerlere giden kimseler, gittikleri yerlerde 10 yıldan fazla kalır ve oranın vergi hanesine yazılırlarsa, bulundukları yerlerden kaldırılamazdı. Buna karşılık terkettikleri ekili arazileri için Çiftbozan resmi alınırdı.

Kanunnâmelerde yerlerim terkedenlerle ilgili madde aynen şöyledir:[30]

"Der beyân-ı ahvâl-î celây-ı vatan

Defterde yazılu raiyyet kadîmi karyelerinden kalkup ahar karyede varup tavattun eyleseler on yıldan berüde ise kaldırılup kadîm karyelerine gönderilüp ammâ on yıldan ziyâde mürur eyliyen reâyâ kaldırılmak olmaz. Oturdukları yerde ahara raiyyet yazılmış değiller ise resm-i

[29] Bu konuya ait geniş bilgi, *"Derbend, han ve vakıf tesislerinin yeniden tanzimi, yapılan iskânlar"* kısmında bulunmaktadır.

[30] Bk. Kanun-ı Ebussuud, *"Osmanlı Kanunnâmeleri"*, MTM, 2 (1331), 305; Ayr. bk. BA, MAD, nu. 10159, s. 10, sene 1127 (1715)

raiyyetlerin defter mucebince sipâhileri alur, ammâ derbend reâyâsından ve evkaf reâyâsından bu kanun icrâ olunmaz. Derbend hâlî kalmağın kaldırılup karyelerine iletdirilüp, derbend hıfz u hırâset etdirilüp ve kıptiyânı tutup kendi cemaatlerine katmak kanundur.

Buna rağmen ileriki kısımlarda da belirtileceği üzere, devletin, iskân politikasını gerçekleştirmek için zaman zaman bu kanunu tatbik etmediği ve 40 yıllık bir zaman içindeki tüm ahaliyi eski yerlerine nakletmek üzere harekete geçtiği görülmektedir[31].

XVIII. yüzyılda imparatorluğun tatbik ettiği bir diğer şekil de, emirleri dinlemeyerek şekavet hareketlerinde bulunan ve bu sebepten birçok kimsenin yerlerini terketmesine yol açan grupları, sürgün mahalli olarak seçilen, bir bakıma aşiretler için hapishane niteliğini taşıyan sahalara sürgün etmesiydi. Böylece, Anadolu'da emniyetin sağlanarak iskân olunan veya olunacak ahaliye kolaylık temini düşünülmüştür. Bu bakımdan eşkıyâ grupları büyük bir inat ve ısrarla takip edilerek baskı altına alınmıştır. Konar-göçerler bu baskılar karşısında yerleşik ahaliye nazaran ekonomik bakımdan daha zor duruma düşmüş, bu da onları kendiliğinden yerleşmeye zorlamıştır.

Konar-göçerlerin yaylak ve kışlakları arasındaki hareketleri esnasında, yerleşik ahaliye çeşitli şekilde zarar vermeleri, onların iskânı için teşebbüse geçilmesine yol açmıştır. Bu şekilde, aşiretlerin bir kısmı da yaylak ve kışlaklarına iskân edilmiştir. Meselâ, 1728'de Zamantı ırmağı etrafındaki harabe köylere Receblü Afşarı cemaatinin yerleştirilmesine karar verilmişti.[32] Aynı şekilde Kozan-dağı'nda bulunan aşiretlerin de Çukur-ova'ya indirilmeleri söz konusu olmuştur[33]. Çukurova'da Sarıçam mevkii de, 1727 de yörüklerin iskân mahalli olarak tayin edilirken,[34] Alaçam mahalli ise Şeyhoğlu ve ona tâbi oymaklara iskân sahası olarak gösterilmiştir.[35] XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Rakka'ya iskândan vazgeçilmesi üzerine, buraya yerleştirilmek üzere teşebbüse geçilen aşiretler yaylak ve kışlaklarına iskân olunmaya baş-

[31] Meselâ, 1634-35 yıllarında 40 yıldan beri yerlerini terketmiş olan ahalinin eski yerlerine nakledilmeleri için Sadrazam Bayram Paşa'ya emir verilmişti (Naimâ, Tarih, III, 236-237).

[32] MAD, nu. 8458, s. 125, 296, 297; MD, nu. 135, s. 165.

[33] MD, nu. 131, s. 103.

[34] MD, nu. 134, s. 133; MAD, nu. 8458, s. 304.

[35] MD, nu. 135, s. 172.

lamıştır. Meselâ, Reyhanlı aşireti 1780 de kendi istekleriyle kışlakları olan Amik Ovası'na yerleştirilmiştir[36].

XVIII. yüzyıldan sonra ise, Arap aşiretlerinin baskısı ile günden güne gerileyen Güney-Doğu Anadolu ve Haleb'deki aşiretlerin iskânına çalışılmıştır.[37] XIX. yüzyılda genel olarak, toplu bir iskân siyâseti yerine, bölgelere hitap eden ve oraların ıslâhını da amaçlıyan bir yol takip edilmiştir.

Tanzimatla birlikte başlıyan iskân hareketleri, daha dikkatli bir şekilde yürütülmeye başlanmıştır. Bu sırada aşiret reislerine bulundukları eyâlet valisi tarafından birer mühür verilerek, aşiret mensubu hiç bir şahsın izinsiz olarak başka bir yere gitmemesi sağlandı.[38] Ayrıca, eyâlet müşirlerinin nezâreti altında olmak üzere aşiretler müstakil birer muhassıllık haline getirilmiştir[39]. Bu devirde yapılan yeniliklerden biri de, daha önce başarısızlığa uğranılmasında büyük etkisi olan yaylak-kışlak meselesinin bir nizama bağlanmış olmasıdır. 1842 de alınan bir kararla, aşiretlerin bulundukları kaza ve sancak topraklarından dışarı yaylak ve kışlağa gitmeleri önlenmiştir. Böylece bu sayede ordu için de, yeni ve taze kuvvet kaynağı teşkil edilmiş olmaktaydı.[40] İskâna muhalefet edenlere kuvvet kullanılması öngörülmüş, yerleşecek olanlara da, köyler tesis etmeleri ve ziraatle meşgul olmaları şartıyla toprak tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu şekilde olmak üzere, Yeniil, Rışvan, Reyhanlı ve Avşar gibi aşiretler, Amasya, Sivas, Konya ve Kayseri sancakları dahiline yerleştirilmişlerdir. Bunlardan Rışvan ve Avşar gibi kalabalık aşiretlerin dağınık bir şekilde iskân edilmelerine de dikkat edilmiştir.[41]

Bunun dışında bazı bölgelerde derebeyi şeklinde bulunup, devlet emirlerini dinlemeyen grupların ıslâhı ve iskânları yapılmıştır.[42] Bun-

[36] BA, Cevdet, Dahiliye ts. nu. 2891.

[37] Meselâ Benî Said, Aneze, Tay v. s. Arap aşiretlerinin baskılarıyla iç kısımlara çekilen Rışvan aşireti gibi teşekküllerin iskânı yapılmıştır (Orhonlu, *"Aşiretlerin iskânı"*, s. 280-281).

[38] Hatt-ı Hümâyûn ts. nu. 22243, sene 1828; Orhonlu, *Aynı eser*, s. 281.

[39] Meselâ, Ankara, Sivas, Konya ve Kayseri sancaklarında bulunan Kıldonlu, Tabanlı, Boynu- İncelü ve Yeni-il aşiretleri birer müstakil muhassıllık haline getirilmişti (Bk. Orhonlu, *Aynı eser*, s. 281).

[40] MD, nu. 255, s. 44.

[41] Orhonlu, *"Aşiretlerin iskânı"*, s. 282.

[42] Islâh ve iskânın yanısıra, bu bölgelerin yabancı devlet nüfuzuna girmesinin önlenmesi gayesinin de taşındığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Kırım harbi esnasında Kozan-oğullarından

ların da, bilhassa bulundukları bölgelerden uzak mahallere nakledildikleri görülmektedir. Meselâ, 1865-1866 da, Güney-doğu Akdeniz bölgesinde Ahmed Cevdet Paşa ve Derviş Paşa tarafından yapılan ıslâhat ve iskân çalışmaları sonunda, yolları ellerinde tutan ve devlete başkaldıran Ulaşlı aşireti gruplan ile Kozan-oğulları, Küçük Ali-oğulları gibi aileler ve onlara tâbi cemâatlerin uzak mahallere sürülerek iskân edildikleri görülmektedir.[43]

1840 yılına kadar olmak üzere bozkırlara, yüz senedir devletin iskân çalışmaları devam etmiş, ancak aşiretler 1860 yıllarından sonra buralara yerleşmeye başlıyarak, daha çok eski meskûn merkezler civarlarını tercih etmişlerdir.[44] Bu şekilde 1883 de Çeşmeli Zebunköyü Sarıkeçili, Karakoyun ve Karatekeli aşiretleri; 1887'de Karabıyıklı köyü Sarıkeçili aşireti ve 1868 de Taahhüdlü köyü Emir-dağı Yörükleri tarafından tesis edilmiştir[45].

XIX. yüzyıl ortalarından itibaren, daha önce de karşılaşılan fakat büyük çapta olmayan muhaceret meselesi ile karşı karşıya kalınmıştır.[46] Bunun için 1860 yılında muhacirlerin iskânı ve onların çeşitli meseleleriyle meşgul olmak üzere *"İskân-ı muhâcirîn Komisyonu"* teşkil edildi. Sonradan ise, İstanbul'da kurulan bu teşkilâtın paralelinde,

asker temini düşünülmüş, fakat devlet otoritesinin buralarda hakim olmaması sebebiyle başarılamamıştı. Bunun üzerine, A. Cevdet Paşa'nın belirttiğine göre (Bk. *Marûzât*, Yusuf Halaçoğlu neşri, İstanbul 1980, s. 113), o zaman İngiliz baştercümanı bulunan Pizani, Reşid Paşa'ya gelip, *"Eğer teminat verirseniz biz Kozan-oğlunu muharebeye sevk ederiz"* diye müracaatta bulunmuştu. Bu durum karşısında Kozan ve Gâvur-dağlarının ıslâhına karar verilmiştir (Kozan ve Gâvur-dağlarının ıslâhı ve yapılan iskânlar hakkında geniş bilgi için bk. *Marûzât*, s. 113-188; *Tezâkir*, III, s. 107 v. d.; Ayr. bk. Yusuf Halaçoğlu, *Fırka-i İslâhiye ve Kozan*, Yeniçağ tarihi Kürsüsü Mezûniyet tezi, 1971).

[43] Ayrıca burada birçok kasaba ve köy kurulmuş, İdarî teşkilâtta yeni düzenlemeler yapılmıştı. Geniş bilgi için bk. Yusuf Halaçoğlu, *"Fırka-i İslâhiye ve yapmış olduğu iskân"*, s. 1-20; Ayr. bk. Paul Dumont, *"La Pacification du Sud-Est Anatolien en 1865"*, Turcica, V (1975), 108-130.

[44] W. Ruben, *"Anadolu'nun yerleşme tarihi ile ilgili görüşler, Koçhisann Tuz gölü batısındaki step köylerinde 1946 Eylül'ünde yapılan bir araştırma gezisinin sonuçları"*, çevr. Abidin İtil, DTCFD, V/4 (Ankara 1947), 387. Ayrıca 1859 da Ankara'yı ziyaret eden A.D. Mordtmann (Anatolien, Hannover 1925, 375 v. d.) o sırada Ankara'nın Haymana mahalline Kırım v. s. den gelen Çerkeş ve Kazakların yerleştirildiğini kaydetmektedir.

[45] W. Ruben, *"Anadolunun yerleşme tarihi ile ilgili görüşler"*, s. 374-377; Krş. Orhonlu, *"Aşiretlerin iskânı"*, s. 386-388.

[46] XIX. yüzyılın ortalarına kadar Türkiye'ye gelen göçmenler, önce merkezdeki ve eyâletlerde kurulan şehremanetlerine bırakılmış, büyük göçmen kafileleri geldikçe özel talimat ve emirler gönderilerek idare edilmiştir (Bk. A. Cevat Eren, *Türkiye'de göç ve göçmen meseleleri*, İstanbul 1966, s. 40).

her vilâyette birer müdürlük tesis edilmiştir.[47] 1914 yılında da bu komisyon, çıkarılan bir kanunla yeniden teşkilâtlandırılarak *"Aşâir ve muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi"* ismini almıştır[48].

Görüldüğü üzere XIX. yüzyılda imparatorluğun iskân politikası kendine dönüş olarak niteleyebileceğimiz bir çerçeve içinde telâkki edilebilir. XVIII. yüzyılın aksine, daha dikkatli ve plânlı bir şekilde yürütülen çalışmalarla, konar-göçerler daha dar bir çerçeve içine sıkıştırılırken, bu durum iskân çalışmalarında büyük kolaylıklar sağlamıştır. Bununla beraber kaybedilen topraklarda kalan ahalinin baskılar sebebiyle yurtlarını terkederek büyük bir göçe başlamaları, devleti yeni problemlerle karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum karşısında göçmen meseleleriyle ilgilenmek üzere 1860'da muhacirin komisyonu kurulmuş, böylece iskân işiyle doğrudan alâkadar olan ilk teşkilât teşkil edilmiştir. Daha sonra ise, bu komisyonun yeniden teşkilâtlandırılarak aşiretlerin iskân vazifesini de üslendiği görülmektedir.

[47] Bk. Cevat Eren, *Aynı eser*, s. 54-61.

[48] Bu müdüriyet, hey'et-i fenniye, sevkiyât ve aşâir şubesi olmak üzere kısımlara ayrılmıştır (Bk. Bâb-ı Âli, Dâhiliye Nezâreti, Karton 1, dosya 2, nu. 8200).

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI CEMİYETİNE TOPLU BİR BAKIŞ KONAR-GÖÇERLERİN DURUMLARI VE HUKUKÎ NİZAMLARI

OSMANLI CEMİYETİNE TOPLU BİR BAKIŞ KONAR-GÖÇERLERİN DURUMLARI VE HUKUKÎ NİZAMLARI

A. Osmanlı Cemiyetine Toplu bir Bakış:

Osmanlı cemiyetini genel olarak üç kısımda incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, ulemâ, esnaf vs. gibi çeşitli grupları içinde toplayan Eşraftır. Osmanlı devletinde iç politika hemen hemen bunların elinde bulunmaktaydı.[49] Bu sebeple askerî idareci sınıf, kendi bölgelerinin birer temsilcisi durumunda olan tanınmış kişilerin teveccühünü kazanmaya dikkat etmiştir. Şehirlerde ulemâ, tüccarlar ve lonca yetkilileri,[50] şehir halkını temsil etme görevini üzerlerine almışlardı. Meselâ, hükümet temsilcilerinden şikâyet için kadının huzuruna çıkan, gayr-ı meşrû verginin lağvını isteyen ve İstanbul'da Dîvân-ı Hümâyûn'a delege gönderme yetkisini ellerinde tutan bunlardı. XVI. yüzyıldan sonraki devrede merkezî idarenin zayıflamasıyla, şehrin menfaatlerini müştereken temsil eden bu tanınmış kişiler son derece tesirli oldular. Valiler onların tasvibini almadan görev yapamazdı. Kayseri ve Saray-Bosna gibi bazı şehirler, bunlar sayesinde belli vergilerden muâfiyet ve orduların şehre uğramaması vs. imtiyazlar elde etmiştir[51]. Bununla beraber, şehirlerde loncaların asıl iş gücünü çıraklar, ücretli işçiler ve köleler (kul) meydana getirmekteydi. Bu bakımdan loncalar siyâsî hayatta büyük bir yere sahipti. Meselâ, askerî ayaklanmalar esnasında Padişah, daima loncaların desteğini aramıştır. Ancak XVI. asırdan itibaren birçok yeniçerinin bu teşkilâta girmesiyle askerî ayaklanmalardaki bu karakterini aksi yönde kaybetmiştir[52]. Böylece şehirlerin iktisadî faaliyeti işçi ve esnâfın eline geçmiştir.

[49] Yakın-doğu cemiyetlerinde sanat erbabı, politikada sanıldığından çok mühim rol oynamıştır. Bu sebeple, şehir tüccar ve sanatkârlarını himâye etmiyen hükümdarlar, sonunda iktidarlarını kaybetmek zorunda kalmışlardır (Bk. Halil İnalcık, *The Ottoman Empire the Classical Age, 1300-1600*, London 1963, 160-1).

[50] Lonca teşkilâtı ve loncaların bozulması hakkında bk. Halil İnalcık, *Aynı eser*, s. 160-162.

[51] Bk. Halil İnalcık, *Aynı eser*, s. 161.

[52] *Aynı eser*, s. 161.

Eşrafın siyâsî ve iktisadî faaliyetleri ile nüfuzlarının artmasında vakıflar, malikâneler ve çeşitli görevler rol oynamıştır. Bu şekilde, şehirlerdeki emlâki ellerine geçirmişler, köylerde de çiftlikler kurmuşlardır. Yüksek devlet memurlarından azledilenlerin veya tekaüd olanların da şehirlere yerleşerek bu zümreye dahil olmalarıyla tüketici oranı artmıştır. Bu durum bütün vergi yükünün, ayrıca çiftlik sahiplerinin tazyikinde bulunan köylü sınıfına yüklenmesine ve sonuç olarak da yerlerini terketmelerine yol açmıştır.

Yakın-doğunun geleneksel cemiyet düşüncesi, çiftçileri, tüccarı ve sanat erbâbını üç istihsalci grup olarak görmüştür[53]. İşte, Osmanlı cemiyetinde ikinci kısmı, bu gruptan Çiftçi yani köylüler meydana getirmekteydi. Köylüler, imparatorluğun kuruluşundan itibaren konar-göçer geleneğinin devam etmesine rağmen, cemiyetin yerleşik vasfını hâiz bölümündeki yerini almıştır. Fetihlerin başlamasıyla birlikte ortaya çıkan nüfus nakli keyfiyeti, şehir hayatının da buralara başarı ile götürülmesine zemin hazırlarken, bir köylü topluluğu ortaya çıkarma faaliyeti yaygın görülmemektedir. Rumeli tarafına nakledilen halk, çoğunlukla konar-göçer zümrelerden teşekkül etmiştir. Bunun yanısıra, timar sahipleri ve ümerâ, dirlikleri nisbetinde götürmek zorunda oldukları cebelü askerini Anadolu köylerinden tedârik etmişlerdir. Bu bakımdan köylüler, hukuken bir dirlik sahibinin raiyyeti idiler.[54] Ürettikleri mallar nisbetinde dirlik sahibine vergi verirler, toprağı boş bırakmaları halinde ise Çiftbozan resmiile[55] cezalandırılırlardı[56]. Köyün idaresi, köy kethüdası ve kadı'nın temsilcisi olan nâib tarafından yürütülürdü.

Üçüncü kısmı ise, Ehl-i Örf denen ve devletin çiftçi üzerindeki salâhiyetini fiilen kullanan memurlar teşkil etmektedir. Halk ile devletin münasebetlerini temin eden ehl-i örf zümresi, bu hizmeti karşılığında halktan resim, hizmet akçası ve harç gibi isimler altında çeşitli vergiler almaktaydı. Bu vergiler, yapacağı hizmet mukabilinde olduğundan,

[53] *Aynı eser*, s. 143.

[54] Bk. Mustafa Akdağ, *"Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve inkişafı devrinde Türkiye'nin iktisadî vaziyeti"*, *Belleten*, XIV/55 (1950), 345-346.

[55] Çiftbozan resmi için bk. II. Bölüm, s. , not 234.

[56] Köylünün toprağını terketmesi gibi, şehirdeki sanat erbabı da hükümete karşı hareket edeceği zaman dükkânlarını kapatarak imalâtı durdurmaktaydılar (Halil İnalcık, *Aynı eser*, s. 161).

hemen hemen her vakit gelecek kâra göre hareket etmek itiyadında idiler. Bu durum, bazı vakitler büyük istismarların meydana gelmesine sebep olmuştur. Meselâ hiç bir hadise olmaması halinde alınmaması gereken cürm-i cinâyet resmi, çoğu defa istismara uğramıştır[57].

Tâbi oldukları nizama göre halk, raiyyet ve askerî olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Padişah berâtıyla devlet hizmeti yapan askerî sınıf, raiyyet resimlerinden muâf tutulmuştur ki, bu durum onları reâyâdan ayırt eden bir hususdur[58]. Raiyyet rüsûmunu ise[59] şehirliler, köylüler veya çiftçi sınıfı ile konar-göçer unsurlar eda etmek durumundaydılar.[60] Bunlardan, vergi yükü en çok çiftçi sınıfı üzerine binmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde önemli zümreler askerlik hizmetiyle vazifelendirilmişler, bu şekilde raiyyet rüsûmlarından da muâf addedilmişlerdi. Bunlar Konar-göçerlerden yörükler ve tatarlar, çiftçilerden yayalar ve müsellemlerdi[61]. Doğancı, Yuvacı, Atçeken gibi husûsî hizmet erbabını meydana getiren zümreler ise, padişah beratıyla vergiden muâf tutulmuştur.

Timarlı sipahiler, devlet erkânı, kapı-kulu gibi zümreler, ümerâ ismi altında askerî nizama dahil olurken, kadılar, medrese talebeleri ve mezunları ile bunların yanlarında çalışanlar ve akrabaları da ilmiye ismi altında mütalâa edilmişlerdir. Fakat, bunların iş hayatına girmeleriyle bu husûsiyetleri kalkarak raiyyet sınıfına dahil oldukları görülmektedir[62]. Askerî sınıfdan da padişah berâtıyla bu sınıfa geçildiği gibi, reâyâdan herhangi bir kişi de berât alarak askerî sıfatını kazanabilirdi.

İmparatorlukta geri hizmeti olarak telâkki edilen görevler ise ayrı bir zümre tarafından temsil edilmekteydi. Bunlar, devlet kontrolü altında çalışanlar ile[63] derbendci, köprücü, suyolcu, menzilci, iskele

[57] Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s. 353.

[58] Askerî olanlar, mazûl ve mütekaid olduklarında bir işe girmemişlerse, raiyyet rüsûmundan muâfiyetleri devam etmiştir (Bk. Halil İnalcık, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda kültür ve teşkilât"*, Türk Dünyası el kitabı, Ankara 1976, s. 978).

[59] Bunlar, çift resmi, bennâk, mücerred, hristiyanlardan alınan ispençe ve zaman zaman devletin yüklediği avarız-ı divâniyye ve aşâr'dan mürekkeptir (Bk. Halil İnalcık, *"Osmanlılarda raiyyet rüsûmu"*, *Belleten*, XXIII/92 (1959), 575-608; Aynı müellif, *"Osmanlı İmparatorluğunda kültür ve teşkilât"*, s. 978).

[60] Halil İnalcık, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda kültür ve teşkilât"*, s. 978.

[61] Halil İnalcık, *"Osmanlılarda raiyyet rüsûmü"* s. 595-596.

[62] Halil İnalcık, *Aynı makale*, s. 596.

[63] Bunlar, Tuzcu, Çeltikçi, Küreci, Madenci ve Ortakçı gibi zümreler idi ki, hizmetleri mukabili daimâ avarızdan muâf tutulmuşlar, diğer vergilerden ise kısmen muâfiyet kazanmış-

hizmetçisi vs. den müteşekkil olmak üzere iki kısımda mütalâa edilebilir[64]. Bunlardan ikinci gruba tâbi olanlar padişah berâtıyla bir takım vergilerden veya tümünden muâf tutulmuştur. Berât sahibi olan bu reâyâ, askerî ile raiyyet arasında muâf ve müsellem reâyâ adiyle bir bakıma serbest bir zümre teşkil etmişlerdir.[65] Aslında riayyet olan bu grup, devlet tarafından istenildiği zaman muâfiyetleri kaldırılarak tam raiyyet durumuna getirilebilirlerdi[66]. Ticâret ve seyâhat bakımından pek önemli yolların korunması ve devletin mükelleflerinin refahının sağlanması, gelir kaynaklarının sağlama alınması demektir. Bu yüzden, bu vazifeyi ifa eden derbendlere gereken önem verilmiştir[67]. Şehir ve kasabalarda ise asâyişi koruma ve sağlama görevi, Subaşı tarafından yürütülmüştür. Her teşekkül, yapmakla mükellef olduğu vazifeyi, tâbi olduğu nizam dahilinde yerine getirmek zorundaydı.

Osmanlı cemiyetinde önemli bir mevkie sahip konar-göçer grupların ise, iskân siyâsetinde oynadıkları önemli rolden dolayı ayrı bir statü dahilinde incelenmesi yerinde olacaktır.

B. Konar-Göçerler, Durumları ve Hukukî Nizamları

Osmanlı cemiyetini meydana getiren en önemli unsurlardan birini de hiç şüphesiz konar-göçer tabir edilen ve yan göçebe hayat yaşayan aşiretler teşkil etmektedir. Genellikle hayvancılıkla uğraşan bu aşiretler[68], göçebelik vasıflarını biraz da, hayvanlarına otlak temin etmek zaruretiyle sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bu aşiretler kışın, konar hale geçecekleri zamanlarda, umumiyetle çadırlarını şehir ve kasabalar yakınındaki eski iskân merkezlerinin bulunduğu sahalarda kurar-

lardı (Halil İnalcık, *Aynı makale*, s. 599).

[64] İkinci gruba, pandor, geçit bekçisi, martalos, kale neferâtı ve muhafazacı'yı da katabiliriz (Bk. MAD, nu. 3481, s. 5; Ayr. bk. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1967, s. 34).

[65] Halil İnalcık, *"Osmanlılarda raiyyet rüsûmu"*, s. 598; Aynı müellif, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda kültür ve teşkilât"*, s. 978.

[66] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda kültür ve teşkilât*, s. 978.

[67] Osmanlı İmparatorluğu'nda derbend teşkilâtı hakkında bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1967.

[68] Bu aşiretler at, koyun, keçi, katır ve deveden başka sığır da yetiştirmişlerdir (Bk. Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri iskân teşebbüsü*, İstanbul 1963, s. 11). Eski Türk göçebeleri de koyun ve atdan başka sığır yetiştirmişlerdir (Laszló Rásonyi, *Tarihde Türklük*, Ankara 1971, s. 52).

lar,[69] yazın ise daha serin alanlara göç ederlerdi. Konar-göçerlerin bu hayat tarzı, göçebe hayat yaşayan diğer unsurlardan büyük farklılıklar göstermektedir[70]. Gerçek anlamda göçebe hayatı yaşayan aşiretlere nazaran, bazı konar-göçer gruplarının, yazın hayvancılıkla uğraşmaları yanında, kışlaklarında ekinlik, yani bir nevi küçük ziraat yaptıkları da göz önünden uzak tutulmamalıdır.[71] Bu sebeple bu gruplar için, göçebe yerine kanunnamelerde ve resmî kayıtlarda konar-göçer tâbiri kullanılmıştır[72].

Konar-göçerler, genellikle Osmanlı Devleti'nin kabul ettiği merkeziyetçi idâre tarzına aykırı olarak kanunnamelerde; *"Yörük konar-göçer tâifedir, karada ikametleri yoktur"* hükmüyle tarif edilmişlerdir.[73] Buna rağmen, belli birer yaylak ve kışlak mahalli gösterildiği de görülmektedir[74]. Onların başı-boş gruplar olarak telâkki edilmelerine, yaylak veya kışlaklarına hareketleri esnâsında yolları üzerinde bulunan yerleşik ahalinin ekinlerine ve mallarına zarar vermeleri sebep olmuştur. Bunun neticesi olarak da, yerleşik ahalinin onları devlete şikâyet ettikleri görülmektedir[75]. Hükümet başı-boş olan bu grupları, merkeziyetçi bir sistemi kabul etmiş ve reâyâsını dâimi bir inzibat altında bulundurmak amacında olmasına rağmen, XVII. yüzyılın sonlarına kadar yerleştirme hususunda bir gayret göstermemiştir. Bu durumu şu sebeplere bağlayabiliriz: Osmanlı İmparatorluğu, içine aldığı bütün yabancı nizamları ve tesirlerini telif ve değiştirerek bünyesine uydur-

[69] Meselâ bk. Nejat Göyünç, *XVI. yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969, s. 104.

[70] Bu hususta bk. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 1977, s. 17-21; Ayr. bk. Ali Mahmoudi Dizadji, *Göçebe Hayatı*, Edebiyat Fakültesi Beşerî ve İktisadî Coğrafya Kürsüsü (doktora tezi), İstanbul 1973, s. 98-114; Rásonyi, *Tarihde Türklük*, s. 48-49; L. P. Potapov, *"Göçebelerin ibtidaî cemâat hayatlarını anlatan çok eski bir adet"*, çevr. Rasime Uygun, TD, sayı 15 (İstanbul 1960), s. 71-84.

[71] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 12; Faruk Sümer, ayrıca, *"darıdan pirince kadar her türlü toprak mahsullerini..."* ektiklerini ifade etmektedir (Bk. *"XVI. asırda Anadolu, Suriye ve Irak'da yaşayan Türk aşiretlerine umûmi bir bakış"*, İFM, XI, İstanbul 1952, s. 516). Orta Asya'da eski Türk göçebelerinin de bazı bölgelerde küçük çapta ziraat yaptıkları görülmektedir (Bk. Rásonyi, *Tarihde Türklük*, s.50, 52-53)-

[72] MAD, nu. 8458, s.6,190-192, 196, 198, 199...v.s.; Ayr. bk. *"Osmanlı Kanunnâmeleri"*, MTM, I/2 (İstanbul 1331), 306, 307.

[73] Bk. *"Osmanlı Kanunnâmeleri"*, MTM, 1/2, s. 307; Ayr. bk. Selâhaddin Çetintürk, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Yürük sınıfının hukûkî statüleri"*, DTCFD, II/1 (Ankara 1943), 114.

[74] Bk. Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, Vs. nu. 125, s. 71; Ayr. bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 37.

[75] Bu şikâyetlerle ilgili olmak üzere Başvekâlet Arşivi'nde birçok vesika bulunmaktadır. Meselâ, MAD, nu. 8458; nu. 16077; Cevdet, Dahiliye ts. nu. 6866, 6446, 955; Ayr. bk. Adana *Şer'iyye Sicilleri*, nu. 30.

muş, böylece ortaya bir Osmanlı nizamı ve teşkilâtı çıkmıştır.[76] Ayrıca, Anadolu birliğinin sağlanması için yapılan mücâdele sonunda, Anadolu Beyliklerinden nüfusuna eklenen aşiretlerden de türlü şekillerde istifade etmekte idi. Özellikle bunlar ile yerleşik ahalinin, iktisâdi bakımdan bir bütünlük teşkil ettikleri söylenebilir. Yine, Rumeli'nin türkleştirilmesi çalışmalarında büyük ölçüde bu konar-göçer unsurlardan faydalanılmıştır ki[77], bunda, dâimi yaylak-kışlak hayatı sürmeleri dolayısıyla, yer yurt sahibi olmuş yerleşik ahaliye nazaran, onların iskân edilmelerinin daha kolay olduğu göz önüne alınmış olmalıdır.

Göçebe hayat yaşayan konar-göçer unsurları daha iyi anlayabilmek için, onların umumiyede oba adı altında toplanan çadırlarını incelemek yerinde olacaktır. Bu hususta yapılan araştırmalara göre[78], Türkmenler arasında genel olarak üç tip çadır evi bulunmaktadır.[79] Bunlar: 1- Alaçık veya Alaycık adı verilen keçeden yapılmış ve ağaç direklerle desteklenmiş çadır[80] 2- Topak-ev adı verilen ve Asya'daki Kırgız evlerine çok benzeyen ikinci tip çadır ki[81], bu çadırlar türbe, kubbe biçiminde olup, baklava dilimi şeklindeki kafes kafes ağaç parçalarından meydana gelen iskeletin üzerine ak-keçe çekilmesiyle kurulurdu[82]. Bunlara Topak-ev denildiği gibi Topağ ev, Derimev, Keçe çadır ismi de verilirdi. Edremid Alevî Türkmenleri buna "Top-ev" ismini vermişlerdir.[83] Diğer bir keçe çadır, tren vagonu şeklinde olup meselâ, Bahşiş, Keşefli, Muradlı, Işıklı, Kösereli, Bayezidli aşiretleri kullanmaktaydılar. Diğer bütün yörükler kıl çadır kullanıyorlardı.[84] 3- Karaçadır ve Çulça-

[76] Köprülü-zâde M. Fuad, *"Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine tesiri hakkında bazı mülâhazalar"*, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I, İstanbul 1931, 165-298.

[77] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 12; Ayr. bk. Münir Aktepe, *"Rumeli'nin Türkler tarafından iskânına dâir"*, s. 299-312; M. Tayyib Gökbilgin, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve evlâd-ı fâtihan, İstanbul 1957; ö. L. Barkan, *"Sürgünler"*, XI, s. 544, 545.

[78] Ali Rıza Yalgın, *Cenûbda Türkmen Oymakları*, Ks. V, Adana 1939.

[79] Çadırlar ve bunların eşyaları ile diğer hususlar hakkında daha geniş bilgi için bk. Ali Rıza Yalgın, *Aynı eser*, s. 64-66; Ayr. bk. Mehmed Eröz, *"Türk köy sosyolojisi meseleleri ve yörük-türkmen köyleri"*, İktisat Fakültesi İktisat ve İçtimaiyât Enstitüsü (Sosyoloji konferansları), VI (İstanbul 1966), 123.

[80] Bu çadır hakkında bk. Mehmed Eröz, *Aynı eser*, s. 124 (dip not).

[81] A. Rıza Yalgın bunların Topak-ev taklidi olduğunu belirtmektedir (s. 65). Bu çadırlar Türkmenler arasında daha az görülmekte olup, düğün ve misafir çadırı olarak da kullanılmıştır. Bunlara Dürümevi veya Derimevi denirdi.

[82] Bk. Mehmed Eröz, *Aynı eser*, s. 123.

[83] Mehmed Eröz, *Aynı eser*, s. 124.

[84] Mehmed Eröz, *Aynı eser*, s. 24.

dır, keçi kılından örülmekte olup yedi direkliye kadar olabilirdi ki, bu tipler Oymakbaşı'nın evi olmakla Şorevi ismi verilmiştir.[85]

Konar-göçerlerin tam olarak tanınması, onların ancak içtimaî, iktisadî, hukukî durumlarını ve vergi nizamlarını bilmekle mümkün olur. Genellikle yiyeceğini, içeceğini, giyeceğini kendi kendine sağlayan bu teşekküller, kapalı bir iktisadî hayat yaşamakta idiler.[86]

1. İçtimaî Durumları:

İl[87] veya ulus[88] adı altında gruplandırılan konar-göçerler,[89] sırasıyla boy (kabile),[90] aşiret,[91] cemaat,[92] oymak,[93] mahalle, oba (aile) şeklinde bölümlere ayrılmıştır.[94] Buna rağmen bazı araştırmalarda daha dar bir çerçeve içinde gösterildiği de görülmektedir.[95]

[85] Karaçadırların bir nev'i daha olup buna oymağın ismi verilmiştir. Keşli-evi tabir olunan bu çadırların karaçadırdan farkı stilsiz olmasıdır (A. Rıza Yalgın, *Aynı eser*, s. 66).

[86] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 13.

[87] Eski Türk cemiyetinde siyâsî teşkilâtlanmanın en üst kademesini teşkil eden il, siyâsî bakımdan müstakil, muntazam teşkilâtlı millet anlamına geldiği gibi, ülke, memleket manasında da kullanılmaktaydı (Geniş bilgi için bk. İbrahim Kafesoğlu, *Aynı eser*, s. 205-206; Ayr. bk. T. H. Balcıoğlu, *"Edremid civarında Türk aşiretleri"*, II. Türk Tarih Kongresi, İstanbul 1943, s. 926).

[88] Büyük oymaklar bir araya gelerek İçtimaî bir topluluk meydana getirirler. Oymaklardan, eski hareketli çağlarda çeşitli "halk konglomeraları" *İl ve Ulus* teşekkül etmiştir (Bk. Râsonyi, *Tarihde Türklük*, s. 56).

[89] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 13; Ayr. bk. Faruk Sümer, *"Türk aşiretlerine umûmî bir bakış"*, s. 511.

[90] Boyun kabileye mukabil olduğu hakkında bk. T. H. Balcıoğlu, Aynı eser, s. 926. Faruk Sümer, boyların diğer bir karşılığının da Tâife olduğunu kaydetmektedir (Bk. "Türk aşiretlerine umumî bir bakış", s. 511).

[91] Cemâatlerin aşiretlere tâbi olması hakkında bk. *ATA*, Vs. nu. 212. Ayrıca, İstanbul Başvekâlet Arşivi'nde mevcud Mâliyeden Müdevver defterlerde de bu kabilden örneklere rastlamaktayız. Meselâ, *"Cemâat-i öksüzler tâbi-i asiret-i İzzeddinlü..."* gibi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 69).

[92] Cemâatlerin ve oymakların bazı araştırmalarda aynı anlamda kullanıldıkları görülmektedir. Ancak ayrı birer grup oldukları belgelerden anlaşılmaktadır (Meselâ bk. *ATA*, Vs. nu. 214).

[93] Vesikalarda, oymağın cemâate bağlı bir gurup olduğu görülmektedir. Meselâ, *"Ber cemâat-i Bektaşlı an oymağ-ı Zorgânlı..."* gibi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 290).

[94] Bk. Nejat Göyünç, *"Tur 'Abidin im 16jh. nach den Osmanichen Katasterbüchem"*, Vortrage, XVIII. Deutscher Orientalistentag, VViesbaden 1974, s. 146. Burada, Hısn-ı Keyfa yöresinde bulunan 3 göçebe cemâatden Şakakî cemâati 14 oymakdan veya 999 aileden, Câlki cemâati 9 oymakdan veya 298 aileden, Aşti cemâati 400 aileden müteşekkil olarak gösterilmiştir. Ayrıca, Pîr Hüseyin ve Bostanlık obalarının Harbendelü (Horbendelü) cemâatine bağlı bir grup olduğu da belirtilmelidir (Bk. BA, Tahrir Defteri, nu. 604, s. 41-43).

[95] Meselâ bunlardan Cengiz Orhonlu, konar-göçerleri boy (aşiret), oymak (cemâat), oba (mahalle) şeklinde teşkilâtlandırmıştır (Bk. *İskân Teşebbüsü*, s. 13). Faruk Sümer ise, Türkmenlerin boy ve teşkilâtlarını, boy (kabile), oba şeklinde kaydetmektedir. Ayrıca oymağı, eserinde, boy, oba ve onun kollarını ifade için kullanmıştır (Bk. *Oğuzlar*, s. 201-202).

Her boyun başında Bey (Boybeyi) ismi verilen ve boyun idârî işlerini yürüten bir kişi bulunurdu[96]. Aşiretlerde ise bu görevi Mir-aşiret'leri yürütürdü.[97] Beyler, boy içerisinden cesareti, malî kudreti, doğruluğu ile tanınan kimseler arasından seçim yolu ile iş başına gelirlerdi[98]. Arap aşiretlerinde bu beylere Şeyh adı verilmektedir.[99] Bu seçim devlet tarafından tasdik edildikten sonra, bir beylik beratı gönderilirdi. Gerektiği zaman, yani yönetimde âcizlik göstermeleri veya kendisine bağlı olan aşiredere zulmettikleri zamanlarda, devletin bunları azletme yetkisi vardı.[100] Rışvan aşireti gibi bazı teşekküllerde ise, kethüdâları, ihtiyarları ve diğer söz sahiplerinin istedikleri şahısları boybeyi yapma yetkisine sahip oldukları görülmektedir.[101] Aşiret kethüdâları ise, tâbi bulundukları boy-beyi tarafından tayin edilirlerdi.[102] Buna rağmen kethüdalığın *ırsî bir müessese* olduğu ileri sürülmektedir[103].

Kethüdâlar oymak ahalisinin kefaletleriyle seçildikleri gibi, kanunen tayin edilen vergilerini de has voyvodalarına vermek mecburiyetinde idiler. Bununla beraber, oymağın idâresinde ve vergi toplamada aczleri ve ihmalleri görülürse, ayrıca, oymak ahalisinin şikâyetlerine maruz kalırlarsa, has voyvodalarının da bu durumu tasdik etmeleri halinde görevlerinden alınırlardı.[104] Kethüdâlar, idarelerinde bulunan oymak veya cemaatin derbend muhafazasına tayin edilmeleri halinde,[105] bölükbaşı olarak, derbend muhafız-başılığı'na tayin edilirlerdi[106].

[96] Bu hususla ilgili olarak bk. Emirî ts. Ahmed III., nu. 7684, sene 1124; MAD, nu. 8458, s. 59; Ayr. bk. ATA, Vs. nu. 209, 212, 221; Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 13; Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 201.

[97] Bunun için bk. MAD, nu. 8458, s. 270-272; Ayr. bk. MAD, nu. 7126.

[98] Bk. İbrahim Kafesoğlu, Aynı eser, s. 203.

[99] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 13.

[100] Bunlarla ilgili olarak bk. MAD, nu. 2931, s. 334; MD, nu. 120, s. 224; KK, nu. 5061, s. 22.

[101] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 13.

[102] Faruk Sümer, Dülkadirli kanunnâmelerinde kethüdâların boybeyileri tarafından tayin edildiğini zikretmekle beraber, bu durumun, kat'i bir şekilde anlaşılamadığını beyan etmektedir (Bk. *"Türk Aşiretlerine umumî bir bakış"*, s. 511-512).

[103] Faruk Sümer, *"Türk aşiretlerine umumî bir bakış"*, s. 511.

[104] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 14.

[105] Derbendlerin bir iskân mahalli olarak kullanılması ve buraya konar-göçerlerin yerleştirilmesi hakkında daha geniş bilgi için bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 95-100. Ayrıca III. Bölümde, *"Derbend, han ve vakıf tesislerinin yeniden tanzimi, Yapılan iskânlar"* kısmında bu konu geniş bir şekilde ele alınmıştır.

[106] Meselâ Kızılca Burgas (Burgos)'a iskân olunan Sendil cemâati, aynı zamanda bu derbendin muhafazasına da tayin edilmiştir. Cemâat kethüdâsı Mustafa da derbend bölükbaşısı tayin edilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 178).

Konar-göçerler her ne kadar hayat tarzları yönünden aynı karakterde iseler de, yapı itibariyle değişik topluluklar olarak göze çarpmaktadırlar. Bir sınıflandırmaya tâbi tutulacak olurlarsa:[107] 1- Bir boydan ibaret olan, -tek başına- müstakil bir teşekkül halinde bulunanlar.[108] 2- Bir boydan ayrılmış ve zamanla çoğalarak sayılan dörtten onaltıya, yahut daha fazla olan oymaklar grubu ki, bunlar umumiyetle reislerinin ismiyle adlandırılmışlardır[109]. 3- Federasyon şekli gösteren teşekküller; bunlar ana kuruluşlarından ayrılmış olan muhtelif oymakların birleşmesinden meydana gelmişlerdir. Ayrıca küçük grupların (meselâ kethüdalık) birleşmesinden de meydana geldikleri görülmektedir. Bu gruplardan daha yaygın olarak görülen ikinci gruba giren kuruluşlar olduğunu zikretmek yerinde olur. İrierin parçalanmasıyla dağılan aşiretlere son zamanlara kadar Anadolu'da rastlanmıştır.[110] Onların dağılmasında, devletin yerli ahaliyi korumak amacı ile aldığı sert tedbirlerin büyük rolü olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.[111]

2. İktisadî Durumları:

Konar-göçer hayatın bir gereği olarak yaylak-kışlak hareketine tâbi olan konar-göçerler, bu hayat tarzlarının bir sonucu olarak hayvancılıkla uğraşmaktaydılar.[112] Buna rağmen ibtidaî bir ziraat ile de meşgul oldukları dikkatten uzak tutulmamalıdır[113]. Fakat esas hüviyetleri

[107] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 14.

[108] İl'in bozulması sonucu, İl'i meydana getiren aşiretler dağılarak müstakil yaşamak zorunda kalırlardı (Bk. T. H. Balcıoğlu, *Aynı eser*, s. 927-928). Bunlardan aynı gruplardan olanların bir araya gelmeleri ile İl yeniden kurulur, ayrı gruplardan olanlar ise federasyon şeklini alırlardı.

[109] Meselâ, Maraş sancağında Mektubiyye Medresesi evkafına tâbi Türkmenlerden *"Kara Bekir'in Türkmenleri"* zikredilebilir (Bk. Adana *Şer'iyye Sicilleri*, nu. 21, s. 71). Bu hususta pek çok aşiret veya cemâat, misal olarak gösterilebilir. Meselâ, Hacı Hamzalu, Dede Sülü, Selmanlu, Hüseyin Hacılu, Aydınlı Hacı Abdurrahman cemâatleri gibi...

[110] Meselâ 1510 yılında Teke sipâhilerinin dirliklerinin ellerinden alınmasiyle devlete isyân ettikleri ve Şah İsmail'e meylettikleri görülmüştür. Bunun sonunda gelişen olaylar, onların Anadolu'yu terketmelerine ve İl'lerin bozulmasına sebebiyet vermiştir. İl'in bozulmasiyle Teke-eli aşiretleri boylardan ve soplardan ayrılmışlardı (Bk. Şahabettin Tekindağ, *"Teke-eli ve Teke-oğulları"*, s. 58-62). Yine aynı şekilde Harizm'deki Türkmen aşiretleri de aynı duruma düşmüşlerdir (Bk. T. H. Balcıoğlu, *Aynı eser*, s. 928).

[111] X. de Planhol bu baskılar sonucunda pek çok şiî Türkmen grubunun İran'a gittiklerini ifade eder (Bk. *Les Fondements gégraphiques de l'Histoire de Islâm*, Paris 1968, s. 238).

[112] Konar-göçerlerin yetiştirdikleri hayvan türleri hakkında bk. not 68.

[113] Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 19; Buckingham, *Travels in Mesopotamia ineluding a journey from Alleppo to Bagdad*, London 1827, 232; R. Pococke, *A new deseription of the East and some other countries*, London 1743-1745, II, 1. ks., s. 158-159; Faruk Sümer, *"Türk Aşiretlerine umumî bir bakış"*, s. 516.

hayvancılık ve çobanlık idi.[114] Türkmenlerin çok eski çağlardan beri ata olan ilgileri yanında, at yetiştirmeye verdikleri önem de bilinmektedir. Konar-göçerler de binek vasıtası olarak kullandıkları atı yetiştirmede maharet sahibi idiler. Bu sebeple devlete binek hayvanı olarak at yetiştirdikleri gibi, köylüye damızlık hayvan da temin ederlerdi.[115] Hatta yetiştirdikleri adar yüzünden şöhret bulmuş oymak ve aşiretler bulunmaktadır.[116]

Konar-göçerlerin hayvancılıkla uğraşması yanında, onların bu sayede imparatorluğun bazı bölgelerinin et ihtiyacını karşıladığı da gözden uzak tutulmamalıdır[117]. Nitekim, Yeni-il ve Halep Türkmenleri gibi bazı teşekküller koyun yetiştirme yönünden şöhret bulmuşlardı.[118] Konar-göçerlerin hayvancılıkla uğraşmaları, onlarda dokumacılığın gelişmesine yol açmıştır.[119] Dokumacılığın yanısıra dericilik de önemli bir yer tutmaktadır. Avladıkları hayvanların derilerinden başka, koyun, keçi ve sığır derilerinden birçok eşya imâl ederlerdi. Bunlardan postaki, çarık, kocuk, sofra, su tuluğu, yanlık, su koğası ve dağarcık, gibi belli başlılarını saymak mümkündür[120].

Konar-göçerler, ibtidaî bir ziraat ile meşgul olmalarına rağmen, ihtiyaçları olan mahsûllerinin büyük bir kısmını takas yoluyla temin ederlerdi. Hayvanlarından elde ettikleri ürünleri verirler, buğday unu gibi tahıl ürünleri alırlardı[121]. Sahip oldukları hayvanlardan elde ettikleri

[114] Çoban hayatı, yaşadıkları coğrafî bölgenin de etkisiyle en çok Halep Türkmenleri ve Boz-ulus ile Suriye'deki Türkmen şubelerinde görülmektedir (Faruk Sümer, *"Türk Aşiretlerine umumî bir bakış"*, s. 516).

[115] Ahmed Refik, *XVI. asırda İstanbul Hayatı* (1553-1591) İstanbul 1935, s. 86.

[116] At yetiştirmede en ziyâde şöhret kazanan uluslar arasında Karaman-ili'nin kuzeyinde Haymana, Turgud ve Kayseri'ye uzanan geniş yayla bölgesinde yan göçebe bir hayat yaşayan At- çeken ulusu zikredilebilir (Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 21).

[117] Meselâ, 1560 tarihinde İstanbul'da et sıkıntısını gidermek için Diyarbekir Beylerbeyinden, Türkmen koyunlarını İstanbul'a göndermesi istenmiştir (MD, nu. 3, s. 506; nu. 4, s. 437). Ayrıca Yeni-İl kadısına gönderilen bir hükümde, Ulus tâifesinden, İstanbul'da başgösteren et sıkıntısının giderilmesi için, *"...bıçağayarar erkek hayvanları İstanbul'a getürmesün...."* emri verilmiştir (Bk. *ATA*, Vs. nu. 61, s. 32-33).

[118] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 20.

[119] İmâl ettikleri şeyler arasında halı, çuval, heybe, çul ve kilim bilhassa dikkate şayandır (Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 21; Ayr. yörüklerin dokumacılığı hakkında bk. A. R. Yalgın, *Aynı eser*, ks. II, s. 59-61; ks. IV, s. 47-49; ks. V, s. 85-95; Faruk Sümer, *"Türk Aşiretlerine umumî bir bakış"*, s. 516).

[120] Yörüklerde dericilik hakkında daha geniş bilgi için bk. A. R. Yalgın, *Aynı eser*, ks. V, s. 80.

[121] Bk. Yusuf Dönmez, *"Karasu Batısında bir yörük yerleşmesi"*. *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, VIII/14 (İstanbul 1964), 183.

yoğurt, yağ, peynir, yapağı gibi ihtiyaç fazlası ürünleri, kondukları mevkie yakın bir pazarda satar veya başka bir şeyle değiştirirlerdi[122]. Konup göçtükleri mahallere yakın köy ve kasabalar, bu sebeple konar göçerler için uygun birer ticâret sahası olmuştur.[123]

XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında konar-göçerler, üzerlerindeki devlet kontrolünün hafiflemesiyle, yerleşik ahaliye nazaran iktisadî yönden daha rahat bir duruma geçmişler, bununla beraber devletin kontrolünden uzak kalmaları yerleşik ahaliye baskılarına yol açmıştır. Bu durumda devlet, onların başı-boş olarak telâkki edilen hareketlerini sıkı tedbirlerle önlemeye çalışmıştır[124].

3. Hukukî Nizamları:

Konar-göçer halk, devamlı yer değiştirmeleri sebebiyle üzerinde bulundukları toprakların teşkilâtına bağlı olarak timar, zeâmet ve has reâyâsı olarak bulunmaktaydılar[125]. Meselâ Yeni-il Türkmenleri Üsküdardaki Atîk Valde Sultan evkafının reâyâsı olup, Halep Türkmenleri de aynı evkafın mukataasına dahil idiler.[126]

Konar-göçerlerin devamlı bir yurt tutmamış olmaları, yerleşik ahali ile aralarında hukukî farklar doğmasına yol açmıştır. Tam bir ziraatle uğraşmadıkları için, ziraatle ilgili vergileri vermemekle beraber[127], ashâb-ı timârın toprağında kendi baltalarıyla yeni açtıkları yerden, bütün çifte 12 akça ve yarım çifte 6 akça vergi vermekle mükelleftiler[128]. Kanunnamelerde, konar-göçerlerin diledikleri yerde gezebileceklerine

[122] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 21.

[123] Çukurova'da bu kabilden pazar yerleri son zamanlara kadar mevcuddu (Meselâ bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 22, not 64; Ayr. bk. A. Cevdet Paşa, *Tezâkir*, III, 160; Aynı müellif, *Marûzât*, s. 173, 180, 181; Yusuf Halaçoğlu, *"Fırka-i İslâhiye ve yapmış olduğu iskân"*, s. 13, not 67; Ayr. bk. Paul Dumont, *"La Pacijication du Sud-Est Anatolien en 1865"*, Turcica, V (1975), 125-126).

[124] Bu konuda Planhol, aşiretlerin bu hayat tarzları sebebiyle çoğu vakit sultanların bile duruma müdahale ettiklerini belirtmektedir (Aynı eser, s. 235).

[125] Yörükler umumiyetle timar ve has reâyâsı, Türkmenler ise has reâyâsı idiler (Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 15).

[126] *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 21, s. 71-72; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. III, s. 58-59; Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 15.

[127] Bozok kanunnâmesinde Memâlik-i Osmaniyye'de yörük tâifesinden resm-i çift alınmıyacağı kayıtlıdır (*Kanunlar*, s. 128; Krş. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*,'S. 23, not 73). Konar-göçerlerin vergi nizâmları daha sonra ele alınacaktır.

[128] *Osmanlı Kanunnâmeleri, MTM, I/2, 307.*

dair kayıtlar bulunmadığı gibi, muvakkaten konaklayacağı yerlerde de istedikleri kadar kalamayacakları hükme bağlanmıştır.[129]

Anadolu'da bulunan yörükler ile Rumeli'deki yörükler arasında bazı bakımlardan farkların mevcud olduğu kanunnamelerden anlaşılmaktadır[130]. Rumeli'de bulunanlar, İstanbul'dan Bender'e kadar olan alan içinde,[131] sekiz grup halinde yer almışlar ve devlet tarafından idarî ve askerî maksatlarda kullanılmak üzere teşkilâtlandırılmışlardır. Rumeli'deki yörükler, hükümet tarafından: 1-Sahile yerleştirilip, gemi yapımı ve malzeme temininde, 2- Yolların emniyeti ve tamiri, su yolları yapımı, geçit muhafazası, derbendcilik, köprü tamiri ve inşâsı, zahire toplanması ve korunması gibi hizmetlerde, 3- Madenlerde, 4- Nakliye işlerinde, husûsiyle topların naklinde, 5- Kale yapımı ve onarımında kullanılmışlardır.[132]

Aşiret veya konar-göçer olarak adlandırılan Anadolu'daki yörükler ise, iktisadî faaliyetlerine göre, yüncü, darıcı, ellici gibi adlar almışlardır[133]. Yörüklerin diğer Türkmen teşekküllerine nazaran, daha çabuk yerleşik hayata geçtikleri ve ziraate daha çabuk uydukları görülmektedir.[134] İdârî ve adlî bakımdan ise, konar-göçerler, yaşayış tarzları sebebiyle özel bir duruma sahip idiler. Muayyen bir yerleri olmadığı için sancak beylerine tâbi olmayıp, doğrudan doğruya bey veya başbuğlarına bağlıydılar.[135] Kazaî yönden kadı'lara bağlı olmakla beraber, cezâî bakımdan beylerine veya başbuğlarına tâbi olup, infaz onların eliyle olurdu.[136] Devletle ilgili işleri ise yine onlar eliyle halledilirdi.

"Yörük tâifesi yaylaklarına gelmekte ve gitmekte, oturmakta, lâzım gelen yerde üç günden ziyâde oturmayalar..." (*Osmanlı Kanunnâmeleri*, M T M, 1/2,307).

[130] Bu konuda bk. Salâhaddin Çetintürk, *Aynı eser*, s. 109.

[131] Bugünkü Bulgaristan, Yugoslavya hududu ve Tuna sınır olmak üzere meydana gelen alan da bu kısım içinde yer almaktadır.

[132] Salâhaddin Çetintürk, *Aynı eser*, s. m-112; Ayr. bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 17, not 31; Yörükler hakkında daha geniş bilgi için bk. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan*, İstanbul 1957; Ayr. bk. Ayn-ı Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osman*, İstanbul 1280, s. 42-43.

[133] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 17.

[134] *Aynı eser*, s. 17.

[135] Eski Türklerde, bir kabile büyük nüfuz kazanarak diğer kabilelere de söz geçirirse, o kabilenin başı başbuğ olurdu (Bk. Râsonyi, *Tarihde Türklük*, s. 58). Bey veya Başbuğ'a Rumeli'de Çeribaşı ismi verilmektedir (Bk. Salâhaddin Çetintürk, *Aynı eser*, s. 114).

[136] Salâhaddin Çetintürk, *Aynı eser*, s. 114.

Bu teşekküller gerek has şeklinde, gerekse bir sancağın vergi dâiresine dahil olarak mukataaya verilmek suretiyle idâre edildiği zaman, başlarında hükümet tarafından tayin edilmiş bir Voyvoda bulunuyordu. Oymakların bağlı oldukları sancak beyinin dairesi gediklilerinden yahud mahallî hanedanlardan, ahalinin de rızaları alınmak suretiyle bir kişi voyvoda tayin olurdu. Voyvodalar, kendilerine bağlı bulunan aşiretlerin bir derbendde görevlendirilmeleri halinde de, derbend ağası olurlardı.[137] Derbend Ağası, maiyyetinde bulunanlara zulmettiği ve idarede âcizlik gösterdikleri zaman, hükümet tarafından azledilirdi[138]. Bu voyvodaların ismi umûmiye ile *Türkmen voyvodası* veya *Türkmen Ağası* şeklinde geçmektedir.[139] Bu voyvodalıklardan bazısının bir kişinin uhdesinde toplandığı da görülmektedir.[140] Bazı yerlerde senede bir defa olmak üzere değiştirilip bir başkasına da verilebilirdi. Vazifesi, hayvan başına verilecek vergi miktarını evvelden tespit için sayım yapmak ve vergilerini muntazaman toplamaktır.[141]

Konar-göçerler ayrı gruplar halinde bulunmalarına rağmen, toplu bir halde yaşayan ve birbirlerinden bazı ahvalde, bulundukları yerler ile ayırt edilen gruplarının kazaî ihtiyaçları için, müstakil kadıların da tayin edildikleri görülmektedir. Kadılar, bağlı bulunduktan oymaklar ile beraber şehirden şehre gezmekte olup, muayyen bir yerleri yoktu. Konar-göçer gruplardan teşkil edilmiş birçok kaza ve nahiye tesbit edilmiştir.[142]

[137] Meselâ, Boz-ulus Türkmenlerinden İzzeddin, Küşne, Hamza Hacılu, Emrudlu (?), Dânişmendlü ve Kara Halillü cemâatleri Konya'nın Turgud kazasına bağlı Esbkeşan mukataası karyelerinden Atlandı adlı harap köye iskânlarından ve derbendci tayin edilmelerinden sonra, Karaman valisi Vezir Mustafa Paşa'nın ve ayrıca Konya, Ilgın, Bolvadin ve Boz-ulus nâiblerinin de rızasiyle adı geçen cemâatlerin voyvodası olan Abdurrahman da, Derbend Ağası tayin edilerek berâtı gönderilmiştir (MAD, nu. 9956, sene 1168, s. 20).

[138] Meselâ Konya'nın Karapınar mukataasına bağlı Sugur derbendinde, Derbend Ağası Hacı Ahmed Ağa'nın, derbend ahalisine zulmettiği ve idârede âcizlik gösterdiği iddiasıyla azline emir ve ferman çıkarılmıştır (MAD, nu. 9956, sene 1176, s. 34, 35).

[139] Meselâ, 1714 yılında Yeni-il Türkmenlerinin iskânı hususunda Türkmen Ağası tarafından bir berât sunulmuştur (Bk. *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 21, s. 71).

[140] Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, İstanbul 1314, III, 262; Naimâ, Tarihi, İstanbul 1281-3, V, 279-280.

[141] Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 18.

[142] Meselâ, XVI. asır ortalarından itibaren Yeni-il ve Halep Türkmenleri bir kaza teşkil ediyorlardı. Ayrıca, Kütahya sancağına bağlı Yörükân-ı Selendi, Bolu Sancağında Yörükân-ı Taraklı, Kastamonu sancağında, Adana sancağında Kara İsalu ve Trablus-şam vilâyetindeki Türkmenân-ı Salluriye zikredilebilir (Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 19).

4. Vergi Nizamları:

Osmanlı cemiyetini genel olarak, vergi mükellefi olan raiyyet ve vergiden muâf olan askeriye-ilmiye sınıfı olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.[143] Konar-göçerler, raiyyet kısmına tâbi olup,[144] mükellefleri bennâk,[145] mücerred,[146] toprağı ile davarı olan ve kendi kendine yeten *hane*'den[147] ibârettir.[148]

Konar-göçerlerden alınan ve kanunnamelerde resm-i meraî, bazılarında resm-i ganem ve bir kısmında da koyun resmi olarak geçen *Ağnam resmi,* yerliden, yörükten, eşkinciden ve yüzdeciden alınan olmak üzere birkaç çeşittir.[149] Ağnâm resminin hesaplanmasında kuzulu koyun kuzusuyla, oğlaklı keçi oğlağıyla beraber sayılır; koyunların sayısı 300 olduğu zaman sürü tâbir edilir ve 5 akça ağıl resmi alı-

[143] Raiyyet rüsûmu ve muâfiyetler hakkında bk. Halil İnalcık, *"Osmanlılarda raiyyet rüsûmu"*, s. 594- 601.

[144] *"Yörük tâifesi konup-göçegeldikleri itibâriyle kimesneye raiyyet olmayıp her kande gider olsa cemâati ile yazdıkları karye sipâhisine resm-i raiyyetlerini verip toprak sahipleri dekledemezler" (Osmanlı Kanunnâmeleri,* M T M,1/2,306; Ayr. bk. Salâhaddin Çetintürk, *Aynı eser, s. 114-115).*

[145] Kanunnâmelerde bennâk resmi, bâc-ı bennâk, ekinli bennâk ve caba bennâk olmak üzere bir kaç şekilde geçmektedir. Umûmî tarif olarak: *"Elinde tam veya yarım çift arazisi bulunmayan, kâr u kisbe kaadir, evli, ayrı bir yerde oturan veya babası yanında oturan kimseden alınan resimdir" (Osmanlı Kanunnâmeleri, M T M, I/ı, 110;* Ayr. bk. Neşet Çağatay, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda reâyâdan alınan vergi ve resimler"*, DTCFD, V/5, Ankara 1947, s. 491; Halil İnalcık, *"Raiyyet Rüsûmu*, s. 589-591; Aynı müellif, *"Bennâk"*, El2, II, 1169-1170).

[146] Mücerred bekâr olup, kazancı yerinde olan kimsedir. Her mücerredden 6 akça alınır (Kanunnâme, Belediye Ktp. M. Cevdet yazmaları, nu. Ka/557, s. 130; Ayr. bk. *Osmanlı Kanunnâmeleri.* M T M, I/1, 109; *Kanunlar*, Diyarbekir vilâyeti kanunu, s. 132). Bu miktar, para kıymetinin değişmesine ve bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Meselâ 947 (1540) tarihli Erzurum vilâyeti kanununda, *"deftere kaydolunan müslüman mücerredlerinden nesne alınmaz"* şeklinde kayıt bulunmaktadır (*Kanunlar*, s. 65). Mücerred hakkında daha geniş bilgi için bk. Halil İnalcık, *"Raiyyet Rüsûmu"*, s. 586-588.

[147] Bir çift toprak sahibi köylü ailelerin ödedikleri resim çift resmi'dir. Defterlerde çift ve nîm çift olarak kaydolunan kimseler, umûmiyetle bir hane (aile) reisidir (Halil İnalcık, *"Raiyyet Rüsûmu"*, s.583)

[148] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 22. Kanunnâmede *(Bk. Osmanlı kanunnâmeleri,* M T M, I/ı, 109*), "Bennâk ve mücerred, liva hakkiyle mart ayında alınmak kanundur. Martın evvel günü kimin tahviline düşerse, cümle resm-i çift ve bennâk ve mücerred anın olur"* denmektedir.

[149] Neşet Çağatay, *Aynı eser*, s. 485-486.

nırdı.[150] Bazı yerlerde sürü *"âlâ", "evsat"* ve *"ednâ"* olarak sınıflandırılmıştır ve vergisi de buna göre konmuştur.[151]

Yaylak ve kışlak resmi de aynı sınıflandırmaya tâbi tutulur.[152] Sürülerini başka timar sahibinin arazisinde otlatan veya mirî yaylaklarında yaylatan sürü sahiplerinden, göçebe kabilelerden ve yörüklerden alınan yaylak resmi,[153] yılda bir defa olmak üzere, bazı yerlerde sürü başına, bazı yerlerde de koyun başına alınmaktaydı.[154] Sürü sahibi göçebelerden alınan bu resmin tahsilinde, meselâ sürüsü olmayan yörüklerden de alınması,[155] bazılarından iki defa, hattâ daha fazla alınmış olması gibi yolsuzluklar yapıldığı da görülmektedir.[156]

Yaylak resmi, bazı yerlerde 300 koyun bir sürü hesap edilip, bir sürüden bir koyun alınmıştır.[157] Bazılarında ise sürüler âlâ, mutavassıt, ednâ olarak sınıflandırılmıştır ki, meselâ Kütahya havalisinde âlâsından 20 akça, vasatdan 15 akça ve ednâsından 10 akça alınmaktaydı.[158] Doğu vilâyetlerinde yaylak resmi genellikle, sürüden 33 er akça,[159]

[150] İbrâil Kanunnâmesinde: *"reâyâdan iki koyuna bir akça resm-i ganem ve her 300 koyuna beş akça ağıl hakkadır, amma eşkünci tâifesi üç koyuna bir akça verir ve ağıl hakka verir"* (Neşet Çağatay, *Aynı eser*, s. 486, not 13; Ayr. bk. *Osmanlı Kanunnâmeleri*, M T Af, I/I, 97; Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 22-23). İç-il kanunnâmesinde de 300 koyun bir sürü tâbir edilip 5 akça ağıl resmi alınmaktaydı (*Kanunlar*, s. 50). Sis sancağında ise ağnam resmi olarak her koyuna bir Halep akçası alınmaktaydı (*Kanunlar*, s. 201). Bayburd sancağında, yerlide iki koyuna bir akça alınıyordu. Göçebe cemâatlerin ve yüzdecinin koyunu kırılıp hiç kalmasa bunlardan caba resmi miktarınca bir vergi alınırdı. Yüzdeciden her 100 koyuna 40 akça tahsil olunurdu (Bk. İsmet Miroğlu, *XVI. yüzyılda Bayburd Sancağı*, İstanbul 1975, s. 154). Mardin sancağında da iki koyuna bir akça âdet-i ağnâm resmi alınmaktaydı (Bk. Nejat Göyünç, *Mardin Sancağı*, s. 137).

[151] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 23.

[152] *Osmanlı Kanunnâmeleri*, M T M, 1/1, 97; N. Çağatay, *Aynı eser*, s. 509-510.

[153] Kanunnâmelerde, *resm-i meraî, otlak resmi ve yatak resmi* olarak da geçmektedir (N. Çağatay, *Aynı eser*, s. 509).

[154] Meselâ, 957 (1550) tarihli Yeni-il kanununda ağıl resmi olarak vasat bir sürüden bir koyun alınırdı *"...kışladığı takdirce resm-i yatak deyu her sürüden, mutavassıtü'l-hâlden bir koyun alınmak kanun mukarrer olmağın..."* (Bk. Tahrir Defteri, nu. 262, s. 3).

[155] Meselâ bk. *Kanunlar*, Yeni-il kanunu, s. 81.

[156] Meselâ Şarkî Anadolu'da 15.000 haneden fazla olan Boz-ulus vesâir göçebelerden, yaylak vakti Murad Suyu'ndan geçişlerinde toptan alınmak suretiyle bu yolsuzluklar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (N. Çağatay, *Aynı eser*, s. 510; Ayr. bk. *Kanunlar*, Diyarbekir vilâyeti kanunu, s. 134).

[157] Bir koyunun değeri 948 (1541) yılında 30 akça olarak tesbit edilmiştir (*Kanunlar*, Çemişgezek Livâsı kanunu, s. 190.) Ayrıca, Erzurum, Diyarbekir, Ohri ve Çukurâbâd kanunlarında da bu şekilde hükümler bulunmaktadır (*Kanunlar*).

[158] *Kanunlar*, Kütahya Livâsı kanunu, s. 26.

[159] *Kanunlar*, Yeni-il kanunnâmesi, s. 82; Ayrıca, 957 (1550) tarihli Yeni-il kanununa göre, Yeni- il'de yaylayan Yabaneri tâifesi, eskiden beri olan âdet üzere koru resmini verdikten sonra, her hanedan 33'er akça yaylak resmi verirlerdi. Zülkadirli tâifesi ise, yine, konup-yayladıkları

Aydın'da 17 akça,[160] Mardin ve Erzincan'da[161] sürü adedine bakmadan, otlak resmi olarak her sürü sahibi hanedan bir nevgî yağ (200 dirhem) alınmıştır.[162] Çemişgezek livâsı kanununda, resm-i yaylak için her 300 koyuna bir koyun veya 30 akça alınması yanında, her haneden bir nevgî yağ alınması hükmü de bulunuyordu.[163]

Adet-i çoban-beyi[164] ve âdet-i resm-i kışlak-ı berriyye için her 100 koyundan yirmişer akça alınmaktaydı.[165] Kışlak resmi olarak evli bir kimse bir sipâhinin timârında kışlarsa 6 akça kışlak resmi verirdi. Kışlayan kimse ziraat ederse, kışlak resmi yerine resm-i zemîn verirdi. Ayrıca kışlakcı kimse üç yıl bu yerde kalırsa bu üç yılda kışlak resmi verir, üç yıldan sonra ise resm-i bennâk alınırdı.[166] Bu resimlerden başka resm-i arus (gerdek resmi)'yâ[167] ve akçası,[168] bâd-ı hevâ[169] gibi vergi ve rüsûmlar vardı.[170] Harp levâzımâtı yapan bir kısım oymaklar ise, vergi ve rüsûm yerine imâl ettikleri ok ve yay gibi silâhları cebehaneye teslim etmekden ibaret bir mükellefiyete sahip idiler.[171]

yurttan koru resmini verdikten başka, her hanedan 3 er akça yaylak resmi veriyorlardı (Bk. *Tahrir Defteri*, nu. 262, s. 6).

[160] *Kanunlar*, Aydın Livâsı kanunu, s. 12.

[161] *Kanunlar*, Erzincan kanunu, s. 181.

[162] Ö. Lûtfi Barkan (*Kanunlar*, s. 181) ve Neşet Çağatay (*Aynı eser*, s. 510) tarafından *"Nugi"* olarak tesbit edilen bu kelime, *"Nevî"* olmalıdır. Nevgî, küçük bir kepçe olup, yağ, şarap vesâir ölçmekte birim olarak kullanılmaktadır (Bk. Nejat Göyünç, *Mardin Sancağı*, s. 139).

[163] *Kanunlar*, s. 190.

[164] Meselâ, Güney-Doğu Anadolu'da Çobanbeyi akçası olarak aşiretler 100 koyun için 17 akça verirlerdi (Nejat Göyünç, *"XVI. yüzyılda Güney-Doğu Anadolu'nun ekonomik durumu: Kanûnî Süleyman ve II. Selim devirleri"*, Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Ankara 1975, s. 94). Ağnam resmi alman reâyâdan Çobanbeyi resmi alınmaması hükme bağlanmıştır (Bk. *Kanunlar, Diyarbekir kanunnâmesi*, s.133; *Çermik livâsı kanunu*, s. 169).

[165] Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 23; *Kanunlar*, s. 144.

[166] *Kanunlar*, Erzurum vilâyeti kanunu, s. 67.

[167] Gerdek resmi, yerleşik olanlardan kızdan 60 akça, dullardan 40 akça alınmasına karşılık, yörüklerde kız ve dul babasına tâbi olmakla, aynı şekilde telâkki edilmektedir. Meselâ Kütahya livâsı kanununda: *"Yörük lâmekân olduğu sebepden atasına tâbi olmakda, seyyibe ile bâkire birdir"* denilmektedir (Kanunlar, s. 26). Bu resim hakkında daha geniş bilgi için bk. Osmanlı Kanunnâmeleri, M T M, 1/1, 110- 111; Neşet Çağatay, *Aynı eser*, s. 506-507.

[168] Manâsı, sahipsiz tutulan hayvan demektir. Yâve (Kaçkun) sonradan bulunmuş olan hayvan ve kölenin sahibinden alman vergidir (Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 24; Ayr. bk. Faruk Sümer *"Türk aşiretlerine umûmî bir bakış"*, s. 58; T. Gökbilgin, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan, s. 46-47).

[169] Bir kimsenin mal ve mülküne, davarına zarar veren kimseden alınan vergidir (F. Sümer, *Aynı eser*, s. 518).

[170] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 23-24.

[171] *Aynı eser*, s. 22.

Konar-göçer ahali dağdan veya boş araziden, bir çiftlik yer ihyâ edip ziraate açarsa daha az,[172] aynı yerde köylü toprağı ziraate açarsa daha fazla vergi alınırdı.[173] Eğer raiyyet yerlerini tasarruf ederlerse, kulluk akçası adı altında çift resmini ve öşürlerini reâyâ gibi verirlerdi.[174] Bir konar-göçer başka sancaktan gelip bir timara yerleşip ziraat etse zemîn resmi verir.[175]

Vergi ve rüsûmların tahsili esnasında düşülen adaletsizlikler, bazı aşiretlerin tepkilerine yol açmaktaydı. Bu sebeple yeni sayımlar yapılmıştır. Ayrıca bazı oymaklar vergi vermemek için, yine vergilerinin arttırılması veya iskânları söz konusu olduğu zaman, vergi ve iskân memurlarına seyyidlik veyahud askerilik iddiasında bulunmuşlardır.[176] İşte bu ve buna benzer bazı sebeplerin, konar-göçerlerin iskânını gerektiren önemli âmiller olduğu anlaşılmaktadır.

C. Konar-Göçerlerin Coğrafi Dağılışı

Boş ve harab yerlerin şenlendirilmesinde en çok konar-göçer unsurlardan faydalanılmıştır. İmparatorluğun sahip olduğu boş topraklara mukabil, yerleşmemiş büyük bir nüfus potansiyeli de -konar-göçer guruplar- bulunmaktaydı. Bunlardan, Yeni-il Türkmenleri, Üsküdar'daki Atîk Vâlde Sultan evkafının reâyâsı olup,[177] Sivas'ın güne-

[172] Konar-göçerler, ashâb-ı timârın toprağında, kendi baltalarıyla yeni açtıkları yerden tam çifte 12 akça, yarım çifte 6 akça verirlerdi (*Osmanlı Kanunnâmeleri*, M T M, I/2, 307).

[173] Halil İnalcık, *"Raiyyet Rüsûmu"*, s. 581 -582; *Kanunnâme*, Belediye Ktp. M. Cevdet Yazmaları, nu. Ka/557, s. 141; *Osmanlı Kanunnâmeleri*, MTM, I/2, 307. Çift resmi bölgelere göre değişiklikler göstermekte olup, meselâ Mardin'de her çift başına 50, Birecik ve Ayntab'da 40, Nusaybin'de pirinç ekimi ile uğraşanlardan 36, Diyarbekir'de 24 akça alınmaktaydı (Bk. Nejat Göyünç, *"Güney-Doğu Anadolu'nun ekonomik durumu"*, s. 92).

[174] *Osmanlı Kanunnâmeleri*, MTM, I/2, 307.

[175] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 23. Diyarbekir vilâyeti kanununda, *"bir kimesne kendüye bağlanan yerden ziyâdeyer eker olsa, âlâyerden iki dönüme bir akça, ednâyerden üç dönüme bir akça resm-i zemîn ve haricden gelüp ziraat eden dahi ol uslûb üzere resm-i zemîn verür"* (*Kanunlar*, s. 132).

[176] Bu şekilde olmak üzere, Boz-ulus'a bağlı oymakların 1662'de yapılan sayıma askerilik iddiası ile itiraz ettikleri görülmüştür (Bk. MAD, nu. 2935, s. 88). Aynı şekilde Bozok sancağında hâli ve harabe köylere 1701 yılında iskânları ferman olunan Mamalı Türkmenlerine tâbi Şereflü cemâati de, iskânı kabul etmiyerek seyyidlik iddiasında bulunmuşlar vc vergilerini dc vermek istememişlerdi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 31). Bu konular hakkında ayr. bk. MAD, nu. 8458, s. 11; KK, nu. 5061; MD, nu. 134, s. 148; nu. 138, s. 402-403; nu. 139, s. 91; *Naimâ*, VI, 402, 404.

[177] Bu sebepten kayıtlarda bazen Üsküdar Türkmenleri veya Üsküdar evi şeklinde geçmektedir (Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 15). Yeni-il Türkmenleri ile ilgili geniş bilgi için bk. İlhan Şahin, *Yeni-il kazası ve Yeni-il Türkmenleri*, İstanbul Ünv. Edebiyat Fakültesi, 1981 (Basılmamış doktora tezi).

yinde, bugünkü Kangal Kazası'nın bulunduğu yerlerde, Yellüce, Mancınık (Mancılık), Alacahan bölgelerinde yurt tutmuşlardı. Aynı evkafa bağlı bulunan ve Yeni-il Türkmenleri içinde yer alan Haleb Türkmenleri de (Yeni-il'de, Yaban-eri ismini taşıyorlardı), Sivas taraflarına yaylağa çıkmakta ve orada Dulkadırlı teşekkülleri ile birlikte Yeni-il'i meydana getirmekteydiler[178]. Bu gruba tâbi oymaklar, yazın, Arapgir, Canik, Divriği, Bozok, Çorum, Amasya ve Sivas sancaklarında yaylayıp, kışı Antakya ile Şam arasındaki bölgede geçirirlerdi.[179]

Maraş, Elbistan, Kars (Kadirli), Kozan bölgelerinde ve Kuzeyde Bozok ile Sivas eyâletlerini de kapsayan geniş bir alan içinde ise, Dulkadırlı ulusu yurt tutmuştu.[180] Tokat Voyvodalığına bağlı Bozok sancağında da Mamalu Türkmenleri bulunmaktaydılar[181]. Zülkadriye'den ifraz edilen ve ifraz-ı Zülkadriye mukataası olarak anılan cemâatler grubu ise, 1695'de Ümmî Sultan'a hâs tayin olunmuştur.[182] 1705 yılında ifraz cemaâtleri Adana sancağında, Demirkapı ile Misis arasındaki alanda yerleşmişlerdi.[183]

XVI. asır başlarından itibaren, Ankara'dan Şam civârına kadar olan bölgede yerleşen Türkmen gruplarından en önemlilerinden biri de, Boz-ulus'un Dulkadırlı koluna mensup teşekküller idi. Sivas'ın batı, kuzey ve doğu taraflarında yaşayan Ulu-yörük adlı bir teşekkül de bulunmaktaydı. Bu grup Kuzey'de Samsun ve Ankara bölgesine kadar yayılmıştı[184].

Diyarbekir havalisinde yaşayan Boz-ulus Türkmenleri, yaylak ve kışlakları arasındaki mesâfenin uzak ve ârızalı olması sebebiyle,[185] XVII. asır başlarından itibaren Anadolu ve Karaman eyâletlerine yaylak-kışlak için gelmeğe başlamışlardır.[186] Bunlardan Karaman, Ankara,

[178] Faruk Sümer, *"Türk Aşiretlerine umûmi bir bakış"*, s. 512.

[179] *ATA*, Vs. nu. 124, s. 69.

[180] Faruk Sümer, *"Türk Aşiretlerine umûmi bir bakış"*, s. 512.

[181] MAD, nu. 16077, s. 65.

[182] MAD, nu. 8458, s. 44.

[183] MAD, nu. 8458, s. 79.

[184] Bunlarda oymak teşkilâtı bölük esasına dayanmakta olup, bazı bölükler, Dulkadırlı İli'ne bağlıydılar (Bk. Faruk Sümer, *"Bozuluş hakkında"*, DTCFD, VII, Ankara 1949, s. 39, 43.

[185] XVI. asırdan beri Diyarbekir havalisinde yaşayan Boz-ulus Türkmenleri, Mardin'in güneyinden, Deyr-i zor'a kadar uzanan çöl sahasında kışlamakta, Diyarbekir ve Erzurum'a bağlı muhtelif yerlerde de yaylamaktaydılar (Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 16).

[186] Hattâ 1673 yıllarında daha batıya, Afyon, Kütahya ve Akşehire doğru yayılmışlardır (Bk.

Aydın ve Kütahya bölgelerinde yaşayanlar, bulundukları yerlerin adlarıyla ayırt edilmekte olup, Ankara'dakiler, Keskin kazasında sâkin olmakla,[187] mukataaya verilerek idare olunmuşlardır. Karaman'dakiler ise hâs reâyâsı idiler.[188] Aydın'dakiler de mukataaya bağlanmışlardır.[189]

Üç-ok kolundan Ramazanlı ulusu da, İskenderun'dan Alâiye (Alanya) kazası dâhiline kadar yayılmışlar ve toplu olarak yurt tutmuşlardı[190].

Trablus-şam, Şam ve Irak'da da yaşayan küçük Türkmen toplulukları mevcuddu.[191] Trablus-şam'da sâkin Saluriyye (Salur) grubu, yazın civar dağlarda, kışın ise Tedmür vahasında bulunmakta olup, 25 cemâatden meydana geliyordu[192]. Bu arada Şam ve Hama Bayadı'nı da zikretmeliyiz[193].

Çorum ve Tokat sancakları dahilinde, Hoca hâsları mukataasına tâbi Çunkar, Çepni ve İl-beyli oymakları grubu bulunuyordu.[194]

Afyon ve Kayseri civarına kadar uzanan saha içinde, Turgud, Eski-il ve Bayburd olmak üzere üç idârî bölgeye ayrılmış bulunan Atçeken ulusu yurt tutmuşlardı. Bunlardan bir kısmı İç-il yörüklerine, bir kısmı ise Ramazanlı-ili'ne mensuptular.[195]

Ergani kazasında yurt tutmuş bulunan Badıllu (Batılu) aşireti, diğer aşiretlerle birlikte Diyarbekir eyâleti dâhilindeki Bitlis'de yaylayıp, diğer yerlerde kışlamaktaydılar.

Planhol, *Aynı eser*, s. 234).

[187] MAD, nu. 8458, s. 62, 181.

[188] Bunlara tâbi 13 aded oymak mevcuddu (MAD, nu. 3472, s. 16).

[189] 1110 tarihli Boz-ulus Türkmenleri defteri, KK, nu. 2311, s. 51. Boz-ulus'tan bazı grupların Rodos, İstanköy gibi adalara gittikleri, bilhassa birkaç hanenin Kuşadası'na evler yaparak yerleştikleri belirtilebilir (Bk. Planhol, *Aynı eser*, s. 238).

[190] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 16.

[191] Trablus-şam'da elli vergi hanesinden ibaret Döğer oymağı ile 66 hanelik Kızık oymakları bulunuyordu (Faruk Sümer, *"Bozoklu Oğuz boylarına dâir"*, DTCFD, Ankara 1953, XI, 76; Aynı müellif, *"Döğerlere dâir"* TM, İstanbul 1953, X, 152).

[192] Faruk Sümer, *"Osmanlı devrinde Anadolu'da yaşayan bazı Üç-oklu Oğuz boylarına mensup teşekküller"*, İFM, XI (İstanbul 1952), 457, 488-491.

[193] Faruk Sümer *"Bayadlar"*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, IV (İstanbul 1952), 393.

[194] MAD, nu. 2931, s. 100.

[195] Faruk Sümer, *"Türk Aşiretlerine umûmî bir bakış"*, s. 515.

Kilis ve civârında ise, Vâlde Sultan hâslarına dahil bulunan İzzeddinlü tâifeleri gurubu yer almaktaydı[196]. Yine, hâssa dahil diğer bir topluluk da Rışvan hâssı oymaklarıdır. Bunlar Malatya Sancağı dâhilinde yurt tutup, Suriye çöllerinde kışlamaktaydılar[197]. Lekvanik cemâatleri de Çorum Sancağı dâhilinde bulunup, hâs reâyâsı idiler[198].

[196] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 17.
[197] MD, nu. 134, s. 327; MAD, nu. 3472, s. 24.
[198] MAD, nu. 3472, s. 17, 37.

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA İÇ İSKÂN MESELESİNİ DOĞURAN SEBEPLER, MESKÛN YERLERİN BOŞALMASI

XVIII. YÜZYILDA İÇ İSKÂN MESELESİNİ DOĞURAN SEBEPLER, MESKÛN YERLERİN BOŞALMASI

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren başlayan, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda devlet için büyük bir problem halini alan iç karışıklıklar, uzun harp yıllarının bir neticesi olarak kendini göstermektedir. Kısa aralıklarla meydana gelen ve uzun süren savaşların getirdiği malî külfet, halkın ödeme gücünü aşan vergilerle kapatılmaya çalışılmış; memleket içinde devlet otoritesinin zayıflamasıyla meydana gelen şakavet hareketleri, yerleşik ahâlinin daha emin olarak gördükleri yerlere göç etmelerine ve birçok meskûn yerin harap olmasına sebep olmuştur. Bu durum, ekonomisi ziraate dayanan devletin, ziraî gelirinin azalması demektir. Bu sebeple devlet, yeni bir iskân meselesiyle karşı karşıya kalmış, ziraî ürünlerin arttırılması amacı ile XVII. yüzyılın iskân politikası olarak tezâhür eden *"Harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek yeniden ziraate açılması"* şeklinde bir siyâset takip etmek lüzumunu duymuştur. Bundan dolayı devlet, konar-göçerleri bu gibi yerlere yerleştirmeye teşebbüs ettiği gibi, sınırların gerilemesiyle, içe doğru göç eden insan kütlelerini de yerleştirmek durumunda kalmıştır.

Meskûn yerlerin boşalması ve büyük bir problem halini alan iç iskânı gerektiren sebepler, genel olarak dört ana grupta toplanabilir:

1. Uzun savaşlar sebebiyle meydana gelen iktisadî buhranlar (Vergilerin arttırılması, yeni vergilerin ihdası):

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, XVIII. yüzyılın iskân meselesinde en önemli rolü, XVII. yüzyıl sonlarında yapılan uzun savaşların oynadığı görülmektedir. XVII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin Avusturya, Lehistan, Rusya ve Venedik ile giriştiği savaş acı bir şekilde sonuçlanmıştır. 16 yıl süren (1683-1699) bu büyük savaş, Osmanlı Devleti'ni maddî ve manevî kayıplara uğratmış; toprak kayıplarının yanısıra memleketin idarî, malî iktisadî, adlî ve içtimaî bakımdan nizamı,

bozulmuştur[199]. Büyük ümitlerle girilmesine rağmen ilk defa toprak kaybına ve imparatorluğun mutaarrız durumdan çıkarak, müdafi duruma geçmesine sebep olmuştur[200]. Yapılan bu savaşların bir sonucu olarak da, Anadolu'da yer yer karışıklıklar çıkmış, iç nizam bozulmuştur. Devletin bu karışıklıkları önlemek için uzun bir mücadeleye girişmesi, malî durumun da bozulmasına ve sıkıntılara düşmesine zemin hazırlamıştır. Gerek bu çabaların, gerekse savaşların getirdiği malî külfet yüzünden vergiler arttırılmış ve yeni vergiler ihdas edilmiştir. Bu vergilerin başında halktan fevkalâde hallerde alınan "İmdâd-ı Seferiye"[201] ile daha önceleri Hristiyan reâyâ için alım-satımı serbest olan, şaraba konan "Rüsûm-ı hamr" zikredilebilir.

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren olmak üzere devlet ekonomisinin bozulması, bazı iç ihtiyaç maddelerinin dışarıdan sağlanmasına yol açmıştır. Bu sayede bir kısım paranın yurt dışına çıkması[202], malî istikrarsızlığın daha da büyümesiyle neticelenmiştir. Bu şekilde ekonomik ve idarî bakımdan ortaya çıkan meseleler, XVIII. yüzyılda devletin nizamı üzerinde daha da tesirli olmaya başlamıştır ki, bu yüzyılın başında meydana gelen ve devleti uzun süre meşgul eden Feyzullah Efendi Vak'ası,[203] buna bir misal teşkil eder.

[199] Her yıl 20-30 bin asker yazılması sebebiyle devlet hâzinesi bunların ulufelerini karşılamak durumunda kalmaktaydı ve zor bir duruma düşmüştü. Bu sebeple yeni vergiler konduğu gibi, II. Süleyman zamanında bakır para basılmıştır. Bunlardan üçü, önceleri bir akça, daha sonra ise ikisi bir akçaya karşılık olmak üzere tedâvüle çıkarılmıştır (Bk. Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vuku'ât*, İstanbul 1327, III, 97).

[200] Daha geniş bilgi için bk. İsmet Parmaksızoğlu, *"Karlofça"* maddesi, İA, VI, 346-350.

[201] Avarız veya Avârız-ı Divâniyye şeklinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimât'ın ilânına kadar genel olarak, fevkalâde hallerde ve bilhassa harp masraflarını karşılamak üzere, hükümdarın emri ile halkın doğrudan doğruya devlete vermeğe mecbur tutulduğu her türlü hizmet, eşya ve para şeklindeki tekâlife verilen isimdir (Bk. Ö. Lütfi Barkan, *"Avârız"* mad., İA, II, 23). Ayrıca bu vergi hakkında daha geniş bilgi için bk. Silahdar Mehmed Ağa, *Tarih*, İstanbul 1928, 11,375-376; Râşid Mehmet Efendi, *Tarih*, İstanbul 1282, I, 496; Bu şekilde çok ihtiyaç hissedildiği zamanlarda, zenginlerin malının müsâdere edildiği de görülmüştür (*Râşid*, 1,486,510, 527,530; II, 17, 39; Ayr. bk. *Netâyicü'l-vuku'at*, III, 97; Cavid Baysun, *"Müsâdere"*, İA, VIII, 669-673).

[202] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, 2. kısım (Ankara 1977), 575-578.

[203] Geniş bilgi için bk. Naimâ, *Tarih*, VI (son kısma eklenmiş bölüm), İstanbul 1283, 1-54; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, neşr. İ. Parmaksızoğlu, II, fs. 1 (İstanbul 1966); Feyzullah Efendi'nin hâl tercümesi ve Edirne Vak'asındaki rolü için bk. Orhan Köprülü, *"Feyzullah Efendi"* mad., İA, IV, 593-600; F. Çetin Derin, *"Feyzullah efendi'nin nesebi hakkında bir risâle"*, TD, sayı 14 (İstanbul 1959), 97-103; Ahmet Türek-F. Çetin Derin, *"Feyzullah Efendi'nin kendi kaleminden hâl tercümesi"*, TD, sayı 23 (İstanbul 1969), 205-218; sayı 24 (İstanbul 1970), 69-92; Hrand D. Andreasyan, *"Balatlı Georg'a göre Edirne Vak'ası"*, TD. sayı 15 (İstanbul 1960), 47-64.

III. Ahmed devrinde malî istikrârın sağlanması yolunda bir siyâset takip edilerek bu hususta çalışmalar yapıldı.[204] Bu siyâsete Çorlulu Ali Paşa'nın sadareti (1706-1710) sırasında başlamış ve Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadaretinde de kısmen devam edilmiştir.

Bu malî siyâset, devletin gelirini arttırmak için yeni kaynaklar bulmak[205] ve masrafları kısmak şeklinde özetlenebilir. Sadrazam Çorlulu Ali Paşa, bir takım malî ve iktisadî ıslâhata giriştiği gibi, savaş sırasında vergi yükü altında ezilen halk üzerinden fevkalâde hallerde alınan vergileri kaldırmış, savaş sahası olan Belgrad ve Tamışvar bölgeleri halkının da, bazı yıllara âit cizye vergilerini affederek, askerî alanda da bazı ıslâhatlara girişmiştir[206]. Bunun yanısıra, daha önce de muhtelif defalar tatbik edilen maaşlar meselesi dolayısıyla kadroların kontrolüne başlanmıştır. Birçok kadro sahipleri öldüğü halde, bazı kimseler tarafından, yaşıyormuş gibi gösterilmekte idi ki[207], 1715'de Kapıkulu askerleri arasında yapılan bir yoklamada, bu şekilde olduğu tesbit edilmiş önemli sayıda kadro iptal edilerek tasarruf imkânı hâsıl olmuştur. Bu kabilden olarak, 1718 yılının ilk altı ayında aynı şekilde, diğer memuriyetlerden de birçok boş kadro iptal edilmiş, ayrıca, bazı memuriyet maaşlarında da indirim yapılmıştır. 1720 yılında, yapılan bu tasarruflar sayesinde yılda 10 yük 53.675 kuruş 12 akça tasarruf sağlanmıştır ki[208], bu miktar, o zaman için büyük bir meblâğ olarak kabûl edilebilir.

Aynı zamanda mukataaların dağıtım sisteminde[209] ve vergilerin toplanması hususunda da yapılan değişiklikler sayesinde hâzineye giren gelir miktarı çoğalmıştır. Hattâ 1721 yılında, uzun zamandan beri

[204] III. Ahmed paranın râyici üzerinde titizlikle durmakta ve sağlam bir para piyasası kurulmasına özellikle çalışmakta idi. Bu sıralarda İstanbul'da kesilen zolata 80 akçaya, sülsü de 40 akçaya bozdurulmakta, Leh zolatası ise, ayarı daha düşük olduğu halde 90 akça ve sülsü de 40 akçaya alınıp satılmakta idi. Bu durumda Osmanlı zolatası ile Leh zolatası muayene edilerek paranın değeri yeniden tesbit olundu (*Nusretnâme*, II, 391 v. d. ; Ayr. bk. Râşid, V, 173-175).

[205] Meselâ daha önce vergi alınmayan Sakız Adası'na, Damat İbrahim Paşa'nın sadareti sırasında bir takım vergiler konulmak suretiyle hazine geliri arttırılmıştır (Bk. *Râşid*, V, 146, 177).

[206] Râşid, II, 481 v. d.; Münir Aktepe, *"XVIII. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'un nüfus meselesine dâir bazı vesikalar"*, TD, sayı 13 (İstanbul 1958), 3.

[207] Bir kısım kadrolar boş olduğu halde ocak ağaları tarafından bazıları kendilerine, bir kısmı yakın adamlarına ayrılmakta, geri kalan bir kısmı da satılmak suretiyle doldurulmakta idi (*Râşid*, IV, 53; Netâyicü'l-vuku'ât, III, 86).

[208] *Râşid*, V, 185-186; Ayr. bk. Münir Aktepe, *Patrona isyânı* (1730), İstanbul 1958, s. 6.

[209] Meselâ Bosna'da bazı mukataaların vergilerinde yapılan düzenlemeler hakkında bk. *Râşid*, V, 126-127.

görülmeyen bütçe fazlalığı gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu malî ıslâhata mukabil İstanbul'un imârına, Kâğıthâne'de yeni binâların inşâsına başlanmış[210], birçok eğlence yerleri tesis edilmiştir, bu durum bilhassa, bütün çabalara rağmen düzenli bir para piyasası sağlanamayan esnaf arasında ve vergi yükü altında ezilen halk ile çıkarlarına dokunulmuş asker arasında hoşnutsuzluklar ortaya çıkarmış buna bağlı olarak da büyük tepkilere yol açmıştır[211].

Az bir müddet sonra başlayan İran Seferi dolayısıyla, reâyâ üzerine yeniden seferi vergiler konması, onları müşkül duruma düşürmüştü. Ayrıca 1724'de Rusya üzerine muhtemel bir sefer sebebiyle İmdâd-ı seferiyye adıyla halktan para toplanmaya başlanmıştır[212]. Oysa hazine 1721'den beri iyi bir durumdaydı ve böyle bir vergiye ihtiyaç duyulmamakta idi; kaldı ki bu sefer de yapılmamıştır.

Bu yeni vergi talepleri Anadolu'nun bir kısım yerlerindeki köylerde büyük nüfus dalgalanmaları meydana getirmiştir. Konulan vergileri ödeyemeyecek duruma gelen birçok yerlerde, köylerde oturanların yerlerini terkederek, Anadolu'nun büyük şehirlerine göç ettiği dikkati çekmektedir.[213] Bu durum memleket içinde nizâmın daha da bozulmasına yol açmıştır. Göç edilen şehirler arasında başta başkent İstanbul gelmekteydi. Bu sebeple İstanbul'da zamanla bir işsizler grubu ortaya çıkmıştır.[214] Hükümet, bu göçe sebep olan şartları ortadan kaldırmak yerine, gelenlere engel olup yurtlarına geri çevirmek şeklinde hareket etmiştir.[215] Meselâ, hükümetin, bir kısmı göç etmiş köyün vergi-

[210] Kâğıthâne ile ilgili olarak bk. Münir Aktepe, *"Kâğıthâne'ye dair bazı bilgiler"*, İ. Hakkı Uzunçarşılı Armağanı, Ankara 1975, s. 335-363.

[211] 1730 Patrona isyânını hazırlayan sebepler hususunda daha geniş bilgi için bk. Münir Aktepe, *Patrona isyânı*, s. 1-130.

[212] Münir Aktepe, *Aynı eser*, s. 8.

[213] Anadolu ve Rumeli'den bu sebeple yapılan göçler sonunda İstanbul'da büyük bir nüfus birikimi olmuştur. Bu göçü önlemek maksadiyle valiliklere gönderilen fermanlar hakkında bk. Münir Aktepe, *"İstanbul'un nüfus meselesine dâir"*, s.y, 13-14, 15.

[214] III. Ahmed, reâyânın ahvalini düzene koymaktan ziyâde, vergilerin muntazam şekilde tahsili suretiyle hâzineyi doldurmaya çalıştığından, birçok kimse, âsayişin daha mükemmel olduğu ve iş sahalarının daha kolay elde edilebileceğini tahmin ettikleri büyük şehirlere doğru göçe başlamıştır. Bu durum, ziraî mahsûlâtın azalmasına, dolayısıyla alınan vergilerin de gün geçtikçe eksilmesine yol açtığı gibi, büyük şehirlerde gıda sıkıntısı ve büyük bir işsizler grubunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Bk. Münir Aktepe, *"İstanbul'un nüfus meselesine dair"*, s. 3).

[215] Antep Şer'iyye Sicilleri'nde 104 numaralı defterde bulunan 1747 tarihli bir kayda göre (Bk. s. 192, yay. C. Güzelbey-H. Yetkin, *Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinden örnekler*, Gaziantep 1970, s. 50), İstanbul'un yiyecek talebinin karşılanması ve taşra vilâyetlerin imârının,

sini kalanlardan alması, diğerlerinin de yerlerini terketmesine sebep olmaktaydı.[216] Fakat devletin iç göçü önleme teşebbüsü başarılı olamamıştır.[217] Bu şekilde göçler, bazı köylerin boşalmasına ve şehirlerde bir problem halini alan fazla nüfus birikimine yol açmıştır.[218] Halbuki İran seferinin başlangıcında[219] bu durumun ortaya çıkması, gelecek yıllar için tehlikeli sonuçlar verebilirdi.[220] Hükümet, seferi vergileri, İran seferinin ilk devresinde de almaktan vazgeçmedi; ancak 1727'de yapılan Hemedan Antlaşmasından sonra kaldırdı[221].

27 Temmuz 1730'da İran seferi için hazırlıklar yapıldığı sırada, XVIII. yüzyıl Osmanlı Tarihi'nin belli-başlı olayları arasında yer alan Patrona İsyanı vuku' bulmuştur[222]. İsyânın bastırılmasından sonra ikinci İran seferi başladı. Bunun arkasından da Avusturya ve Rusya ile savaş yapıldı. Bütün bu savaş ve isyânlar Osmanlı Devleti'ni malî ve idarî bakımdan biraz daha çökertmekten başka bir işe yaramamıştır.

I. Mahmud'un 1754'de vefat etmesinden sonra, yerine, kardeşi III. Osman (1754-1757), onu tâkîben de III. Ahmed'in oğlu III. Mustafa tahta geçmiş (30 Ekim 1757), malî ve idarî ıslâhatlara girişilmiştir. III.

vergilerin ödenmesine bağlı olduğu belirtilerek, dışardan İstanbul'a yapılan göçlerin bu işi baltaladığı kaydedilmektedir. Verilen emirlere rağmen göçün önlenemediği, yapılan soruşturmada nâiblerin, âyânların, murakabacıların zulmünden ahalinin yerlerini terkettikleri tesbit edildiği, bu sebeple yeniden göçe teşebbüs edeceklerin şikâyetlerinin öğrenilerek, sebep olanların cezâlandırılması istenmiştir.

[216] Meselâ, 1715 tarihli bir vesikaya göre: Çemişgezek, Bartın, Mazekrek, Divriği, Arapgir ve Kayseri'den yerlerini terkederek İstanbul, Edirne ve Bursa'ya gelen ahalinin, eski yurdlarında kalan ahâliden, kaçanlara âid olan avârız, nüzûl vesâir tekâlifinin alınması, onların da yerlerini terketmelerine ve perâkende olmalarına sebep olmuştu (Bk. MAD, nu. 10159, s. 9).

[217] Bk. Münîr Aktepe, *"İstanbul'un nüfus meselesine dâir"*, s. 16-29

[218] Nitekim, 1740 senesinde İstanbul'da gıda sıkıntısı başgöstermiştir. Bu sebeple I. Mahmud, İstanbul'un zahire ihtiyacını karşılamak için Rumeli ve Anadolu tarafındaki bir çok kadılara ve nâiblere emirler göndermiştir (Münir Aktepe, *"İstanbul'un nüfus meselesine dâir"*, s. 17; Ayrıca İstanbul'da et sıkıntısının giderilmesi hakkında bk. *ATA*, Vs. nu. 61, s. 32-33).

[219] 1720-1724 Osmanlı-İran münâsebetleri için bk. Münir Aktepe, *1720-1724 Osmanlı-İran münâsebetleri ve Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnâmesi*, İstanbul 1970; Ayr. bk. Hrand D. Andreasyan, Osmanlı-İran-Rus ilişkilerine âid iki kaynak, İstanbul 1974.

[220] Savaş sırasında, ordunun zahire ihtiyacını karşılamak, Anadolu tarafında bulunan beylerbeyine düşüyordu. Ahâlinin yerlerini terketmeleri, hem zahire hem de çeşitli iş kollarında büyük boşluklar ortaya çıkarmaktaydı. Nitekim, 1583 İran seferi esnâsında, ordunun zahire, hayvan, neccar, bennâ ve ırgat ihtiyacının temini için hükümler gönderilmişti (Bk. Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran siyâsî münâsebetleri, 1578-1590*, İstanbul 1962, s. 129-130).

[221] Münir Aktepe, *Patrona İsyânı*, s. 9.

[222] Bu isyân hakkında tafsilâtlı bilgi için bk. Münir Aktepe, *Patrona İsyânı* (1730), İstanbul 1958; Robert W. Olson. *The Patrona Halil Rebellion of 1730 in İstanbul: Political Realignment in the Ottoman Empire, Journal of the Economic and Social History of the Orient, XVII (1973)*, 329-344.

Mustafa çeşitli malî tedbirlerle hâzineyi zenginleştirirken, diğer taraftan da saray masraflarında yeni düzenlemeler ve kısıtlamalar yapmıştır. Bu sırada memlekette kullanılan çeşitli para cinsleri karışıklık meydana getiriyordu. Bu sebeple piyâsadaki altın ve gümüş paraların değerleri düzenlendi. Fakat yapılan bütün çalışmalara rağmen istenilen başarı sağlanamadı. Bilhassa hâs ve zeâmetlerin bazan bir yıl içinde, birkaç defa el değiştirmesi yüzünden vergi yükü daha da artmakta idi. Bu sebeple bazı bölgelerden yeniden iç göçler meydana geldi. Köylerden şehir ve kasabalara yönelen bu nüfus hareketi neticesinde o bölgelerdeki ekili topraklar azaldı; bunun sonucu olarak da ziraî mahsûller gelirinde büyük bir düşme meydana geldi[223].

Yeni vergi talepleri, diğer yerlerde olduğu gibi, Kıbrıs'da da büyük tepkilere yol açmış ve isyâna sebep olmuştur. 1763-1764 senelerinde, ada nüfusunun çoğalması ve mahsûlâtın artması bahane edilerek, Kıbrıs varidâtına önce 30.000 kuruş, bunun hemen arkasından da (1764-65) Sadrazam Bâhir Mustafa Paşa tarafından yapılan 40.000 kuruşluk zam eklenince, Kıbrıs halkı tahammül edemez hale gelmiş ve isyân etmiştir. İsyân ancak 1766 Eylül' ünde bastırılabildi ve konulan vergiler de kaldırıldı[224].

Osmanlı Devleti'nin bu iç meseleleri gün geçtikçe önemini arttırırken, 1768'de meydana gelen Osmanlı-Rus savaşı, büyük bir felâketle neticelenmiştir. Kaybedilen topraklar yanında,[225] savaş alanı olan bölgelerden bir kısım ahalinin de yerlerini terkederek daha emin olan iç kısımlara kaçtıkları görülmüştür.

Rus savaşı, memleketi hem maddî hem manevî felâkete sürüklemiş, bu savaş için Osmanlı hâzinesinden 200.000 kese yaldız altını sarfedilmiştir. Bu savaşın getirdiği malî külfet ve sınırlarda alınacak yeni tedbirler sebebi ile halk üzerine "İmdâd-ı Seferiyye" adlı vergi yeniden konmuştur. Savaştan hemen sonra Mısır, Akkâ ve Mora'da isyânlar

[223] Netâyicü'l-vuku'ât, III, 98, 100, 106.

[224] Bu isyan hakkında daha geniş bilgi için bk. Yuzo Nagata, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Tokyo 1976, s. 19-25.

[225] 1768-1774 harbi sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Andlaşması için bk. A. Cevdet Paşa, *Tarih*, İstanbul 1309, I, 357-369; Ayr. bk. *Netâyicü'l-vuku'ât*, III, 56-70; Cemal Tukin, *"Küçük Kaynarca"*, İ A, VI, 1064-1070; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970, s. 27-37.

çıkmış,[226] Anadolu ve Rumeli her bakımdan harâb olmuştur. Bunların yanısıra, devlet idâresinde önemli bir yeri olan âyânlık müessesesi de bozulmuş,[227] âyânlar külliyetli miktarda para almaları karşılığında vali buyurulduları ile tayin edilmeğe başlanmıştır. Bu sebeple âyânlar verdikleri parayı çıkarmak amacı ile halkı himâye etmek yerine ezmeğe başlamışlardı.[228] Hattâ, 1787 savaşından sonra daha da şımarmışlar, hükümet içinde ayrı bir hükümet gibi hareket ederek devlet nüfuz ve haysiyetini çiğnemişlerdir.[229] Gerek devletin koyduğu vergiler, gerekse âyân gibi bazı idârecilerin zorla aldıkları paralar halkın ödeme gücünü aştığından, yerlerini terketmelerine sebep olmuştur.[230]

2. Çeşitli iç karışıklıkların (isyânlar, eşkıyalık hareketleri) ortaya çıkardığı durum:

Osmanlı Tarih terminolojisinde celâlîlik şeklinde ifade edilen ve 1596'da Celâlî Fetreti devriyle esas hüviyetini bulan hareketler, göç meselesinin belli-başlı sebepleri arasında yer alır.[231] Bu devirden iti-

[226] Mısır'da Bulutkapan Ali Bey İsyânı, Akkâ'da Zâhir Ömer İsyânı ve Mora İsyânı için bk. *Netâyıcü'l-vuku'ât*, III, 73; 1. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV /1, 429-435, 439-441; Mora İsyânı için ayr. bk. Yuzo Nagata, *Aynı eser*, s. 39-66.

[227] Âyânlık, eskiden beri memleket ileri gelenlerinden haysiyet sahibi birinin halk tarafından seçilmesiyle tayin edilir ve hükümet ile halk arasındaki işlerde halkın vekili olarak rol oynardı (*Netâyicü'l-vuku'ât*, IV, 35-36,42-43,98-99; İ. H. Uzunçarşılı, *"Âyân"* maddesi, İA, I, 40-42; Ayr. bk. M. Çağatay Uluçay, *18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da eşkıyâlık ve halk hareketleri*, İstanbul 1955; Âyânlık hakkında geniş bilgi için bk. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara, 1977; B. Sıtkı Baykal, *"Âyânlık müessesesinin düzeni hakkında belgeler"*, Belgeler, I/2, Ankara, 1965, 221-225; Münir Aktepe, *"Manisa âyânlarından Kara Osman-oğlu Mustafa Ağa ve üç vakfiyesi hakkında bir araştırma"*, VD, sayı IX, Ankara 1971, 367-368; Mücteba İlgürel, *"Balıkesir'de âyânlık mücâdelesi"*, TED, sayı 3, İstanbul I972, 63-74; İ. H. Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli âyânlarından Tirsinikli İsmail, Yılık-oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul, 1942; Ayrıca âyânlık düzeni ve geçirdiği safhalar hakkında bk. Yuzo Nagata, *Aynı eser*, s. 27-38, 74-98).

[228] Bu sırada idareci ve âyânların Saruhan bölgesi halkından aldıkları resim ve tekâliflerin başlıcaları şunlardı: *"İkramiye, at-baha, tahsildâriye, harc-ı bâb, toprak bastı parası, teşrifiye"* v.s. (Daha geniş bilgi için bk. M. Çağatay Uluçay, *Saruhan'da eşkıyâlık*, s. 26-27 v.d.).

[229] Âyânlığın doğuş ve kuvvetlenmesinde, levend ismi verilen eşkiyâ grubu çok etkili olmuştur. Bu konuda bk. Mustafa Cezar, *Osmanlı tarihinde Levendler*, İstanbul 1965, s. 317-343; Ayr. Ayânların XIX. yüzyıl başlarındaki durumu hakkında bk. Hatt-ı Hümâyûn ts. 34214, 34215, 34216, 34652 numaralı vesikalar; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/I, 437.

[230] Meselâ Ulukışla ile Ereğli arasında bulunan ve 1732'de Çavuşlar karyesine yerleştirilmiş olan Boz-ulus Türkmenlerinden İl-eminlü aşireti, bu bölgeyi koruması karşılığında, imdâd-ı seferiyye ve hazeriyye gibi vergilerden muâf tutulmuşlardı. Ancak bir müddet sonra (1734'de), bu vergilerin şartnâmeye aykırı olarak voyvodalar tarafından talep edilmesi, yerlerini terkederek dağılmalarına yol açmıştır (Bk.MAD, nu 9956, s. 57).

[231] Bk. Mustafa Akdağ, *Celâlî isyanları, 1550-1603*, Ankara, 1963; Aynı müellif, *"Celâlî iskânlarında büyük kaçkınlık, 1603-1606"*, TA, II/2-3 (1964), 1-49.

baren aralıklı olarak XVIII. yüzyıl ikinci yarısına (1775) kadar devam eden bu hareketler, memleket içinde halkın yerlerini terketmelerine yol açmıştır ki, meselâ bu sebeple Ankara'nın Bacı kazasında 38 köyden 33 ünün, 1604 de yine Ankara'nın, Haymana kazasına tâbi 36 köyün tamamen boşaldığı görülmektedir.[232] Bu şekilde pek çok mamur kasaba ve köy harap olmuştur. Hele uzun savaşların devletin malî gücünü yok etmesi, bunun etkisiyle reâya üzerine yeni vergiler konması ve eski vergilerin arttırılması, onları iktisaden zayıf düşürmüş, buna şakilerin baskıları da eklenince, halkın kolayca yerlerini terketmeleri durumu ortaya çıkmıştır.[233] Bu yüzden çiftini çubuğunu terkeden ahali (Çiftbozan)[234], büyük şehirlere göç etmeğe başlamıştır. Bu şekilde bir kısım halk başka sancaklara gittiği gibi, Amasya'dan Ankara ve Kırşehir'e, Bozok (Yozgat)'dan Ankara'ya gelenler olmuştur. Yine aynı sebepten Güney-Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de bir çok köy bu şekilde sahipsiz ve terkedilmiş bir durumda harap olmuştur.[235] Te'lifini 1598'de tamamladığı *"Künhü'l-ahbâr"ında*, Mustafa Alî celâlî âsîlerinin yaptıkları zararlar hakkında geniş bilgi vermiştir[236]. İktisadî bakımdan bünyesi zayıf köyler, ahalisi tarafından boşaltıldığı halde, zengin köylerin hattâ kasabaların etrafı birer palanga ile çevrilmiştir[237]. Celâlî isyânlarının birinci devresinde Anadolu, Sivas, Halep, Şam, Urfa, Diyarbekir, Erzurum, Van ve Musul Eyâletleri harap olmuş bulunuyordu.[238] Ayrıca, XVII. yüzyıl tarihçilerinden Kâtib Çelebi de, 1624-1635 tarihleri arasında dolaştığı Osmanlı ülkelerinin çoğunun harab olduğunu beyân etmiştir.[239] Halkın bu şekilde yerlerini terketmesi karşısında devlet,

[232] Mustafa Akdağ, *"Celâlî isyânlarında büyük kaçkınlık"*, s. 250-253.

[233] Meselâ, Okcu-İzzeddinlü, Tâcirlü, Kılıçlı, Bektaşlu, Öksüzler, Çobanoğlu v.s. aşiretlerin yaptıkları mazarrat ahalinin haklı olarak, onları devlete şikâyetlerine yol açmıştı. Bu hususta Antep Şer'iyye Sicilleri'nde önemli birçok kayıt bulunmaktadır (Bk. G. Cahit Güzelbey-Hulûsi Yetkin, *Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinden örnekler*, s. 3-8).

[234] *Çiftbozan*: Ya eşkıyâ veya asayişsizlik yüzünden raiyyetlikten kurtulmak için toprağını terkederek, gelirini başka sanatta arayan köylü sınıfıdır. Topraklarını terkettikleri için bunlardan ağır vergiler alınırdı. Eğer çiftbozan şahıs başka bir sanata girmeyerek diğer birinin toprağında ziraat yapıyorsa, tarlasına dönmesi emrolunur; dinlemezse daha ağır ceza olarak iki öşür alınırdı. Eğer başka bir işte çalışıyorsa çiftbozan akçası alınırdı (Ö. L. Barkan, *Kanunlar*, Yeni-il kanunu, s. 79; Diyarbekir vilâyeti kanunu, s. 132; Ayr. bk. I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, 294, not 1; Mustafa Akdağ, *"Türkiye'nin İktisadî vaziyeti"*, Belleten, XIV/55 (Ankara 1950), 376-378; Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 29- 30; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, s. 41-45).

[235] Mustafa Akdağ, *"Celâlî isyânlarında büyük kaçkınlık"*, s. 252-253.

[238] *Künhü'l-ahbar*, Nuruosmaniye Ktp.,nu. 3409, 437 a-b.

[237] *Ahvâl-i Celâlîyân*, Es'ad Efendi Ktp., nu. 2236, 5 b.

[238] *Koçibey Risâlesi*, neşr. A.Kemalî Aksüt, İstanbul 1939, s. 49.

[239] *Düstûrü'l-amel*, İstanbul 1280, s. 127-129.

onları tekrar eski yerlerine yerleştirme teşebbüsüne girişmiştir. Yine, vatanlarını terkederek İstanbul'a göçen ahali ve reâyâya müsaade edilmemesi için de emirler verilmiştir.[240]

Osmanlı Kanunnâmelerinde bu şekilde yerlerini terkeden ahâlinin 10 yıl içinde yakalandıkları zaman, eski yerlerine iâde edilmesi hükmü gereğince,[241] pek çok kişi tekrar eski yerlerine zorla yerleştirildiler.[242] Hattâ 1634-35 yıllarında 40 yıldan beri yerlerini terketmiş olan ahâlinin eski yerlerine nakledilmesi için, devrin sadrazamı Bayram Paşa'ya emir verilmiştir.[243]

Gerek savaşların tesiri, gerekse devlet teşkilâtının bozulması sebebiyle[244] Anadolu'da yer yer karışıklıklar çıkmış, valiler gönderilen emir ve fermanları dinlemeyerek devlet otoritesinin zayıflamasına yol açmışlardır.[245] Savaşların devamı süresince vilâyetlerle gereği gibi ilgilenilememesinden dolayı köylü eşkiyâ elinde kalmış, levend, sekban, sarıca gibi silahlı şakî gruplarının etkisiyle çiftlerini bozularak yerlerini terketmelerine, hattâ bir kısım köy halkının da şehir ve kasabalara

[240] Bk. Cevdet-Dahiliye ts. nu. 4652, sene 1190.

[241] *"Defterde yazılu raiyyet, kadîmi karyelerinden kalkup âhar karyede varup tavattun ey leşeler, 10 yıldan berüde ise kaldınlup kadîm karyelerine gönderilüp, iskân etdirilüp..."* (Bk. MAD, nu 10159, s. 10, sene 1127; *Osmanlı Kanunnâmeleri*, MTM, I/2, 305).

[242] 1612'de Diyarbekir havalisinden İstanbul civarına gelen bir kısım ahali, 1635'de zorla eski yerlerine sevkedilmiştir (Kemahlı Grigor, *"Bir Ermeni Kaynağına göre Celâlî isyânları"*, terc. Hrand D. Andreasyan, TD, sayı 17-18, İstanbul 1963, s. 29).

[243] Naimâ, *Tarih*, III, 236-237; Hattâ Kemahlı Rahip Grigor'a göre (*"Celâlîlerden kaçan Anadolu halkının geri gönderilmesi"*, terc. Hrand D. Andreasyan, İ. H. Uzunçarşılı *Armağanı*, Ankara 1975, s. 45-53), IV. Murad Revan seferine giderken Sivas'da halkın: *"Nüfusumuz az, memleketimiz de harap olduğu halde, vergi taleplerinin arkası kesilmiyor. Memleketimiz halkının çoğu İstanbul ve dolaylarına gidip yerleşmiştir, az sayıda kalmış olan bizler ise vergi taleplerine dayanamıyoruz. Ta onların kendi yerlerine dönmelerine, veya bizim de onların yanına gitmemize emir buyurun"* diye şikâyette bulunmaları üzerine, Padişah damadı Bayram Paşa'ya gönderdiği şiddetli bir fermanla, *"yüz ve elli seneden beri Anadolu'dan gelmiş olanların derhal geri gönderilmesini"* emir buyurmuştur (s. 49).

[244] Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıldaki idârî bozuklukları hakkında birçok risâle bulunmaktadır. Meselâ bunlardan bk. *Koçibey Risâlesi*, neşr. Ali Kemalî Aksüt, İstanbul 1939.

[245] Valilerin isyânları ve hükümet merkezinin aczinden dolayı emir ve fermanların diklenmediği ve yer yer levend, sekban ve sarıcaların, şehir, kasaba ve köyleri yağmalamaları, valilik, kadılık, mültezimlik vesâir hizmetlerin değerlerinden birkaç misli farkla satılması ve bunların da verdiklerini çıkarmak için halkı soymaları, Anadolu'da emniyet ve asayiş namına bir şey bırakmamıştı (İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, 386).

göç etmelerine[246] veya levend olarak bir tarafa kapılanıp soygunculuğa başlamalarına yol açmıştır.[247]

XVII. yüzyılda devletin doğu ve batı yönlerde yaptığı savaşlar ve son takatini zorlayarak eldeki askerlerini sınır boylarına sürmesi, ayrıca, ordunun ihtiyacı olan parayı sağlamak için yeni vergilerin ihdası, halkın ödeme gücünü aşmış, çift ve çubuğunu terkedenlerden bazıları da bu şakî gruplarına katılmıştır. XVII. yüzyılda, saruca-sekban adı altında şekavet hareketlerinde bulunan bu gruplar, iç düzenin tamamen bozulmasına sebep olmuşlardır[248]. 1684 yılından sonra saruca-sekban bölükleri bütün Anadolu'yu kaplamıştır, idarecilerin kapu-halkını teşkil eden saruca-sekbanlar, bağlı oldukları kimse vefat ettiği zaman, ya başka bir paşanın yanına giriyorlar veya kendi başlarına buyruk olarak başı-boş hareket ediyorlardı[249]. Bunların tehlikesi karşısında 1688'de Anadolu'nun her yerinde saruca-sekbanların imhası için bir nevi seferberlik olan nefîr-i âm[250] emri verildi; bu hususta şeyhülislâmın fetvası dahi alındı[251]. Kısa bir müddet içinde tamamen imha edilmelerine rağmen, sonraları yeniden ortaya çıktılar. Hattâ, 1696'da aleyhlerine yeni bir ferman alınmıştır. XVIII. yüzyılda Levend ismini alan bu kalabalık şakî grupları,[252] iskân merkezlerindeki

[246] Bu şekilde İstanbul ve çevresi Anadolu'dan, hattâ Rumeli köylerinden gelmiş insanlarla dolmuştur (Bk. Naimâ, VI, 328-329, 338). Evliyâ Çelebi ise, Harran kasabası ve kalesinin, Fırat nehri kenarındaki Bâlis kasabası ve köylerinin, Halep Eyâleti dahilindeki Bâb kasabasının harap bir halde bulunduğunu kaydetmektedir (Bk. *Seyâhatnâme*, İstanbul 1314, III, 146, 161, 164-165, 167).

[247] Şehirlere gelenlerin fazlalığı sebebiyle hayat pahalandığı gibi, bir işsizler grubu da ortaya çıkmış bulunuyordu. Başı-boş olarak vasıflandırabileceğimiz bu kişilerin şehrin asayişi üzerinde büyük etkileri görülmüştür. Nitekim, 1730 Patrona isyânı ve bunu takip eden 1731 ayaklanması bize fikir verebilecek mahiyettedir (Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bk. Münir Aktepe, *"İstanbul'un nüfus meselesine dâir"*, s. 9-11; Ayr. bk. Aynı müellif, *Patrona İsyânı*, s. 9).

[248] Beylerbeyi veya sancakbeylerinin maiyyeti olan bu gruplar, savaş sırasında, idârecilerin bulunmadığı yerleri muhafaza için kapu-ağaları tarafından bölükler halinde toplanırdı (Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 8-9).

[249] M. Çağatay Uluçay, *XVII. yüzyılda Saruhan'da eşkıyâlık ve halk hareketleri*, İstanbul, 1944, s. 455, not 850.

[250] Eli silah tutan herkesin askerlerle birlikte hareket etmesi.

[251] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 10.

[252] Âyânların, çevrelerinin belâlı, gözü kanlı adamlarını maiyyetlerine alarak, bulundukları yerde otorite kurmak ve rakiplerini bunlarla tehdit etmek için, kapu-halkı olarak topladıkları kimselere levend ismi veriliyordu (Levendliğin ortaya çıkması ve devamı hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Cezar, *Aynı eser*, s. 146-169; Ayr. bk. M. Çağatay Uluçay, *XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Saruhan'da eşkıyalık*, s. 72-73). Hattâ 1758 tarihinde Karaman valisine yazılan bir hükümde, başı-boş levend eşkıyâsını himâye ettikleri anlaşılan Karabaşı aşireti âyânının sıkı nezre bağlanması, buna rağmen hâdise tekerrür ettiği takdirde kendilerinin şiddetle cezâlandı-

her türlü emniyeti ortadan kaldırarak,[253] iş ve ticâret hayatını olumsuz yönde etkilediler. Bu sebeple birçok köy boşalmış, ahalisi, büyük ve emniyetli köy ve kasabalara, hattâ şehirlere gitmek zorunda kalmıştır.[254] Bu sebepten 1719 yılında Anadolu'da yeniden karışıklıklar çıkaran levendlerin ortadan kaldırılması için tekrar bazı teşebbüslerde bulunulmuştur. 1720 yılında da bu kabil ıslâhata devam edilmiş, Anadolu vilâyetlerinde bozulmuş olan idarî nizâmın sağlanması için bir takım tedbirler alınmıştır[255]. Buna rağmen levendlerin bu halleri, Küçük Kaynarca Andlaşması'na kadar devam etti. Andlaşmanın imzalanmasından sonra ise, yapılan ikazları dinlemeyen levendler, verilen fetva ve emir gereğince 1775'de imha edilerek ortadan tamamen kaldırılmışlardır.[256]

Celâlîlerin XVII ve XVIII. asırlarda Anadolu'da meydana getirdikleri âsâyişsizlik yanında, XVIII. yüzyılda çıkan isyânlardan da bahsetmek yerinde olacaktır. Her biri, gerek vergi adaletsizliği, gerekse idârî otoritenin zaafı neticesi olsun, memleket için büyük zararlarla sonuçlanmıştır. Bu isyânların belli başlıları olarak, 1727-1728'deki İzmir isyânı[257], Kıbrıs'da vergilerin arttırılması sebebiyle patlak veren ve

rılacakları belirtilmektedir (Bk. Mustafa Cezar, *Aynı eser*, s. 242).

[253] Kapusuz levend halkının yaptıkları zulümler neticesinde halkın onları devlete şikâyet ettikleri görülmektedir. Meselâ, 1744'de Ayntab'a tâbi köylerde büyük zararlar meydana getirmeleri üzerine, sıkıntı çeken halkın takatlerinin kalmadığı ve bu hususa dâir şikâyette bulunduklarını belirten Antep nâibinin arzı bulunmaktadır (Bk. *Antep Şer'iyye Sicilleri*, nu. 101, s. 21'den naklen C. Güzelbey-H. Yetkin, *Gaziantep Şer'i mahkeme sicilleri*, s. 39).

[254] Yerlerini terkedenlerden bir çoğu Bilâd-ı Selâse (İstanbul, Edirne ve Bursa)'ya göç etmişlerdir. Anadolu'nun yeniden imârı için bu şehirlere göçenlerin yerlerinden kaldırılarak, eski yerlerine yerleştirilmeleri için 1715 yılında emir verilmiştir. Burada, iskân kanununa aykırı olarak 10 yılı doldurmuş, bulundukları yerin vergi hanesine yazılmış olanların bile eski yerlerine yerleştirilmeleri istenmişti (Bk. MAD, nu. 10159, s. 10-n).

[255] *Râşid*, V, 123 (*"Ref-i levendât ve sekban"*), 281 -282 (*"Nizâm-ı te'min-i mesâlik der vilâyet-i Anadolu"*). Ayrıca bu tedbirlerden önemli biri olarak da derbendleri görmekteyiz. Meselâ, levendlerin yaptıkları zararları önlemek düşüncesiyle, 1760 yılında Konya'ya bağlı Belenli-burun adlı mevkie derbendci olarak Şerefgördü aşiretine bağlı Odabaşı, Naziller, Şeyhlü ve Hacı Ahmed cemâatlerinden 200 nefer derbendci tayin edilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 32).

[256] Bk. A. Cevdet Paşa, Tarih, II, 40 (*"Levend askerinin ilgası"*); Mustafa Cezar, *Aynı eser*, s.297-310; Ayr. bk. M. Çağatay Uluçay, *XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Saruhan'da eşkıyalık*, s. 77-78.

[257] Geniş bilgi için bk. Münir Aktepe, 1720-28 *İzmir isyanına dâir bazı vesikalar*, TD, sayı 11-12 (İstanbul 1956), s. 71-98.

1764 de başlayıp, ancak 1766 eylülünde bastırılabilen Kıbrıs isyânı,[258] aynı şekilde Mısır,[259] Akkâ[260] ve Mora'daki isyânlar sayılabilir.[261]

İç karışıklıkların önemli sebeplerinden biri de, konar-göçer aşiretlerin, yaylak ve kışlaklarına gidip gelirlerken yerleşik ahâlinin ekinlerine zarar vermeleridir. Genel olarak XVII. yüzyılda başlayan ve devlet idâresinin bozulmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan konar-göçerlerin şekavete başlamaları, onların daha bu yüzyıldan itibaren yerleştirilmeleri lüzumunu ortaya çıkarmıştır.[262] Bununla beraber bu kabil hadiseler XVIII. yüzyılda da bütün şiddetiyle devam etmiş,[263] konar-göçerlerin şekavetlerinin önlenmesi ve onların iskânı meselesi, bu yüzyılın iskân politikası olarak imparatorluğu en çok meşgul eden problemler arasında yer almıştır.[264] Şekavetlerinden dolayı, Rakka ve Kıbrıs'a sürgün edilen bir kısım aşiretler ise, iskân mahallerinden kaçarak şekavete devam etmişlerdi.[265]

Konar-göçerlerin yaylak-kışlak hareketleri mevsimlere bağlı olup, bunlar devlet tarafından gönderilen yaylak ve kışlaklarına gidip gelir-

[258] Daha geniş bilgi için bk. Yuzo Nagata, *Aynı eser*, s. 19-25.

[259] Mısır'da vuku' bulan Bulutkapan Ali Bey isyânı hakkında bk. *Netâyicü'l-vuku'ât*, III, 73; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, 429-435.

[260] Akkâ'da çıkan Zahir Ömer İsyânı, ancak, 16 Ağustos 1775'de Cezâyirli Hasan Paşa tarafından bastırılabilmiştir (Bk. Şehabettin Tekindağ, *"XVIII ve XIX. asırlarda Cebel Lübnan, Şihâb-oğulları"*, TD, sayı 13, İstanbul 1958, s. 39; *Netâyicü'l-vuku'ât*, III, 73; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IVa1, 439-441).

[261] Mora isyânı hakkında daha geniş bilgi için bk. Yuzo Nagata, *Aynı eser*, s. 39-63.

[262] XVII. yüzyıl iskân meselesi hakkında geniş bilgi için bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, İstanbul, 1963.

[263] Meselâ, 1733 yılında Kılıçlu, Bektaşlu ve Okcu-İzzeddinlü cemâatlerinin yıllarca süren şekavet hareketleri sebebiyle, erkeklerinin öldürülmesi, kadın ve çocukların münâsib bir mahalle iskânı için emir verilmişti. Bunun üzerine eşkıyâlar yakalanmış ve iskân edilmek üzere Maraş kalesine habsedilmiştir (Bk. *Antep Şer'iyye Sicilleri*, nu. 86, s. 28'den naklen, C. Güzelbey-H. Yetkin, *Aynı eser*.)

[264] Meselâ, yerlerini terkeden ve şekavete başlayan Yeni-il Türkmenlerinden Câber, Baalbekli ve Çakallı cemâatlerinin tekrar eski yerlerine yerleştirilmesi için emir verilmiştir (ATA, Vs. nu. 181, s. 129, sene 1113); Dânişmendlü Türkmenlerinden bazı aşiretlerin de şekavetlerinden dolayı Rakka'ya iskânları hakkında Anadolu valisine hüküm gönderilmiştir (ATA, Vs. nu. 206, s. 164 sene 1132). Buna benzer olarak, Anadolu'da birçok aşiretin şekavetle uğraştıkları görülür. Meselâ, Avşar aşireti de bu gruplar arasında yer almıştır. (Bk. *ATA*, Vs. nu. 215, s. 176, sene 1141).

[265] Meselâ, Teke, İç-il ve Alâiyye taraflarındaki yörükler, kendi hallerinde durmayıp, yaylaklarına gidip gelirken etraflarına zarar verdikleri için, Kıbrıs Adası'na sürülmüşlerdir (Bk. *ATA*, Vs. nu. 193, s. 143, sene n 24). Fakat iskâna giderlerken sefine reislerini öldürerek gemilerden kaçıp eski yerlerine gelerek şekavete yeniden başlamışlardı (*ATA*, Vs. nu. 196, s. 148, sene 1126). Aynı şekilde Rakka'ya sürülen Yeni-il Türkmenlerinden Musacalu cemâatine bağlı Câber oymağı, iskândan kaçarak şekavete devam etmiştir (*ATA*, Vs. nu. 201, s. 155, sene 1131).

ken, kimsenin ekinlerine, malına ve canına zarar vermeyeceklerine dâir taahhüdde bulunuyorlardı.[266] Buna rağmen zaman zaman tayin edilen güzergâhlarının dışına çıkmaları, onların yerleşik ahâliye pek çok zarar vermelerine sebep olmuştur.[267] Meselâ, Mamalu, Cerid ve Pehlivanlı cemâatleri Sivas taraflarındaki yaylaklara tecâvüz ederek, ahâlinin mallarını ve hayvanlarını yağmalamışlardı. Bu sebepten, cezalandırılmaları için Sivas Beylerbeyi Süleyman Paşa'ya 1701 yılında emir gönderilmiştir.[268] Bu kabil olayların XVIII. yüzyıl sonlarında da devam ettiği dikkati çekmektedir. Nitekim 1786 yıllarından itibaren Hıdır, Dayılı, Erkekli, Kızıl-Şeyhlü, Koca Yusuflu, Tatarlu ve Saçı Karalu cemâatleri, Akşehir yakınlarındaki yaylaklarına gidip-gelmeleri esnasında, kendilerine katılan eşkıya gurupları ile birlikte köylere büyük zararlar vermişlerdir. Yapılan şikâyet üzerine itaat altına alınmaları için teşebbüse geçilmişti[269]. Bu kabilden olmak üzere 1799 yılında Kaçarlı cemâati de, yaylakları olan Ahur-dağı'nı terkederek, Karahisar-ı sahib sancağında Sencanlı kazâsı dahiline gelmiş ve ahâlinin mahsulâtına büyük zararları olmuştu[270].

İşte buna benzer olaylar sonucu konar-göçerlerin iskâna tâbi tutuldukları görülmektedir. Bununla beraber yerleşik hayata intibak ede-

[266] Aşiretler, hükümete verdikleri taahhüdde, kendilerinden, bir şahsa zarar veren olursa zararını tazmin edecekleri gibi, cezalarını ve hazine-i âmire'ye bir miktar nezr vermeyi kabul etmekteydiler. Meselâ, Bozok sancağı Türkmenlerinden Şereflü, Güllü, Kızıllu gibi cemâatlerin yapacakları zararlar karşılığında 24.500 kuruş nezr'e bağlandıklarını görmekteyiz (Bk. MAD, nu. 8458, s. 34, sene 1113). Yeni-il Türkmenlerinden Boynu-incelü, Sandıklu, Savcı Hacılu, Karaca Kürd ve Herikli cemâatleri yaylaklarına giderken Ürgüp kazasına tâbi köylere inip, bağ ve bahçelerine zarar verdikleri köy ahâlisi tarafından hükümete şikâyet edilmişler, bunun üzerine zikredilen 5 cemâatten, şekavetle uğraşan kişiler tesbit edilerek 1750 kuruş nezr'e bağlanmışlardır (Bk. MAD, nu. 8458, s. 306, sene 1126). Ayrıca, Dânişmendlü Türkmenlerinden Şereflü cemâati, 1718 yılında Çölâbâd kazâsına yerleştirilirken, çevredeki ahâliye zarar vermemeleri için de 20.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardı (MAD, nu. 8458, s. 272).

[267] Hükümet tarafından kendilerine verilen yaylak ve kışlaklarına gidip gelirlerken, hükümete verdikleri taahhüde rağmen, ekili toprakları harap ettikleri gibi, evleri tahribe, hattâ insanları öldürüp, hayvanları gasba varan kanun dışı hareketlerde bulunmuşlardı (Bk. Orhonlu, *İskan Teşebbüsü*, s. 37). Hattâ bunlar yüzünden bazı bölgelerin zahire bakımından kıtlık çektikleri dahi görülmüştür. Meselâ, Maraş sancağı'na bağlı Pazarcık ve Keferdiz nahiyelerinin, Çepni oymağının istilâsına uğraması sonucu kıtlık başgöstermişti (Bk. İbnülemin ts. Dahiliye ks. nu. 839). Yine 1688- 1689 yıllarında Türkmen cemâatlerinden Bozkoyunlu, Herikli, Pîr Budakoğlu, Dimleklü, Hardallı, Kara Şeyhlü, Araplu Musa, Kızıl Ahmed gibi bazıları, Beydili aşireti ile beraber, Hısn-ı Mansur ve Elbistan kazâsında ekinleri ve köyleri tahrip etmişler, birçok kişiyi öldürmüşlerdi (Bk. MD. nu. 98, s. 214; Şikâyet Defteri, XI, s. 286; *ATA*, Vs. nu. 134, s.79).

[268] Bk. *ATA*, Vs. nu. 179, s. 127-128.

[269] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 544, sene 1206; nu. 1158, sene 1211.

[270] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 1217, sene 1214.

meyerek şekavete devam etmeleri, halkın yerlerini terketmelerine yol açmıştır ki,[271] bunun neticesi olarak Anadolu, yerlerini terkedip sağda solda dolaşan gurupların mahalli haline gelmiştir. Bu bakımdan XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, iskân açısından büyük bir problemle karşı karşıya bulunmakta idi.

3. Devlete yeni gelir kaynakları elde etmek gayesi ile harap ve boşalanların ziraate açılması meselesi:

XVI. asır sonlarından itibaren başlayan ve XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da devam eden içtimaî buhranlar, halkın yerlerini terkedip, daha emin olarak gördükleri yerlere göç etmelerine sebep olmuştur. Bu durum, birçok kasaba ve köyün harap olmasına yol açmış; birçok ekili alan kullanılmaz hale gelmiş, devlet ziraî mahsûlâtın azalması karşısında düştüğü sıkıntıdan ve gelecekteki daha büyük felâketlerden haklı olarak endişe etmiştir. Osmanlı kanunnâmelerinde, raiyyetin, zulum ile bile olsa, yerlerini terketmelerine müsaade edilmemekte idi[272]. Buna rağmen reâyânın, çeşitli iç karışıklıkların etkisiyle, yerlerini terkettikleri ve büyük şehirlere göç ettikleri, gerçek mânâda firar ettikleri görülmüştür. Harap ve boş bir halde bulunan köylerin hemen hemen tamâmının timar ve zeâmet köyleri oldukları düşünülürse, devletin bu hususta ki endişelerinin ne kadar haklı olduğu ortaya çıkar. Gerek vergi bakımından, gerekse memleketin ziraî durumu bakımından vahim sonuçlar doğurması ihtimalinden dolayı, göç edenlerden, 10 yılı geçirmemiş olanların eski yerlerine derhal iâde edilip, iskânlarına teşebbüs edildiği gibi, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren, Anadolu'da henüz iskân edilmemiş bulunan Türk aşiretlerinin, ziraate daha müsaid bölgelere yerleştirilmesi için de bazı teşebüslerde bulunulmuştur[273].

Hükümet, boş ve harap yerlerin şenlendirilmesine bir çare bulmak, yâni buraları imâr etmek, kanunî tâbiriyle şen ve âbâdan eylemek için bazı tedbirler almak ihtiyacını duymuştur. Buraların raiyyet-

[271] Bu şekilde yerleşik hayata intibak edemeyip şekavete başlayan aşiretlerden biri de Dulkadırlı'ya bağlı Tecirlü (Tâcirlü) ve tâbi oymaklardır ki, bunlar hakkında, Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın divan kâtibi bulunan Mustafa Sâkıb Efendi tarafından 1118 (1706-7) de kaleme alman "*Kenzü'l-vekayı*" adlı eserde (yay. İlhan Şahin, *TED*, sayı 7-8, İstanbul 1977, s. 95-118) geniş bilgi verilmektedir. Ayrıca Tecirlü aşiretinin yaptığı şekavet hakkında bk. Ali Emirî ts. Abdülhamid I, nu. 5360, sene 1203.

[272] Bk. *Kanunnâme*, Belediye Ktp., M. Cevdet Yazmaları, nu. Ka/557, s. 137.

[273] Bk. A. Cevat Eren, *Türkiye'de göç ve göçmen meseleleri*, İstanbul 1966, s. 27.

siz -ahalisiz- oluşu sebebiyle harap ve ziraat yapılamadığı için, vilayet idarelerine, dolayısıyla hükümete gelir getirmemekte idi. Bu sebeple bu gibi köyler, defterde tayin edilen vergileri vermek, buralara başka yerlerden ahâli getirip şen ve âbâdan etmek, ziraate açmak şartlarıyla, isteyen kimselere verilmeye başlandı. Birkaç asrın kötü izlerini taşıyan bu harap ve boş köylere, yerleştirilecek en uygun kişiler olarak da konar-göçerler seçildi.

Meselâ 1719 tarihli bir hükümde,[274] Türkmen tâifesinden raiyyet rüsûmu alındığı gibi, yörüklerden de aynı rüsûmun alınması hakkında Adana, Karaman, Sis, İç-il, Maraş, Tarsus ve Kars (Kadirli) beylerine birer yazı gönderilmiş, ayrıca bölgelerinde yaşayan aşiretlerin harap ve boş köylere, çiftliklere yerleştirilmesi, bunların her yıl Yeni-il voyvodasına bir miktar para vermeleri de emredilmişti. Böylece buraların mâmur hale geleceği, şekavatlerin ve başı-boş hallerin de önleneceği bildirilmiştir. Aynı şekilde 1727 yılında Nevşehir civarında harabe köylere, bir takım cemâatler yerleştirilerek buraların şenlendirilmesine ve mâmur bir duruma getirilmesine çalışılmıştır.[275]

Bu şekilde harap ve sahipsiz yerlere ahâli yerleştirilerek oraların yeniden ziraate açılması teşebbüsleri, bazı aşiretlerin şakavetlerinden dolayı aksamalar göstermiştir. İşte bu sebeple hükümet, bu şekildeki aşiretleri sürgün mahalli olarak seçilen Rakka veya Kıbrıs'a sevketmiştir.[276] Hattâ, aşiretlerin şekavetlerinin önlenmesi hakkında Cerid, Tacirlü (Tecirlü), Afşar, Kılıçlu ve Bektaşlu boy beyilerine, kethüdâlarına vesâir torunlarına emirler göndermiştir[277].

XVIII. yüzyıl başlarından itibaren aşiretlerin, ileride de bahsedeceğimiz üzere, yeni kurulan mamurelere (kasaba, köy, derbend, han) iskân edildikleri de görülmektedir. Yeni yapılan ve onarılan yerlere, beklenen gayenin gerçekleşmesi için Orta Anadolu şehirlerindeki başı-boş ahali iskân olunmuştur. Meselâ, 1712'de, Haleb Eyâleti'nde Murad Paşa Köprüsü'ne (Cisr-i Murad Paşa), 1720'de Ulukışla ile Çiftehan arasındaki Maraş hanı'na, Alaşehir ile Ilgın arasında bulunan ve bir kasaba şeklinde yeniden inşâ olunan Arkıd hanı'na, ayrıca, 1727'de

[274] *ATA*, Vs.nu. 205, s. 162-164.
[275] *ATA*, Vs. nu. 210, s. 169.
[276] Meselâ bk. *ATA*, Vs. nu. 216, s. 178; nu. 221, s. 185; nu. 222, s. 186.
[277] Bkz. *ATA*, Vs. nu. 226, s. 191-192, sene 1146. MD, nu. 134, s. 383.

Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın doğduğu köyde inşâ ettirilen kasabaya (Nevşehir),[278] Sivas eyâleti'nde Alaca- han ile Ulaş arasındaki boş topraklara başı-boş aşiretler ve ahali yerleştirilerek mâmur bir hale getirilmiştir[279].

4. Yapılan savaşlar sebebiyle özellikle hudud bölgelerinden içe doğru olan insan akını (muhâceret):

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve genişleme devirlerinde Rumeli'de fethedilen yeni topraklara Anadolu'dan Türk toplulukları nakledilerek, birçok yeni kasabalar ve yerleşme merkezleri kurulmuş, buraları Türk dinî ve kültür eserleriyle donatılmıştır. Ancak, XVII. yüzyıl sonlarından itibaren, özellikle XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da toprak kaybına uğraması, başlangıçtakinin aksine olarak, içe dönük bir iskan meselesinin doğmasına sebep oldu. Savaşta maddî kayıplara uğrayan devlet, sulh yapıldıktan sonra da o zamana kadar asla karşılaşmamış olduğu, gittikçe büyüyen ve birbirini takip eden göçmen dalgalarının, imparatorluğun geri kalan kısımlarına yerleştirilmesi meselesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin dört cephede başarısız savaşlar yaptığı yıllarda (1683-1699), elde bulunan toprakların düşman eline geçmesi ile geri çekilen askerî birliklerin ardından, o topraklarda oturan şehir ve kasabalardaki müslüman ve Türk ahali de, iç kısımlara doğru akın etmeye koyuldular. Bu savaş sonunda Üsküp ve civarından kaçan bir kısım halk, Sofya ve Serez yönüne göç etmeye başlamışlardı[280]. Ancak, Fâzıl Mustafa Paşa'nın sadârete gelmesiyle (25 Ekim 1689), bu durum düzeltilerek Rumeli Hristiyan şakilerden temizlendi ve halk tekrar eski yerlerine yerleştirildi[281]. Hattâ sadrazam, Belgrad'ı zabtından sonra dönerken Yagodina kasabasında hemen hiç kimsenin kalmadığını görmüş, yapılan tahkik sonucunda, Osmanlı birliklerinin son iki yıl içinde kasabaya çok sık uğramış olmalarından dolayı, halkın emniyyet hissini kaybedip, ellerinde kendi ihtiyaçları için mahsûl kalmayınca kasabayı terk ettikleri anlaşılmıştı. Bunun üzerine, kasabaya dönme-

[278] MD, nu. 134, s. 383.

[279] Orhonlu, *"Aşiretlerin iskanı"*, s. 278.

[280] *Silahtar*, II, s. 490-491; *Râşid*, II, 95.

[281] Paul Rycaut, *The History of the Turks beginning with the year 1679 until the end of the year 1698 and 1699*, London 1700, s. 367.

leri için onları manen ve maddeten memnun etmek lüzumunu duymuş ve bu fikrini gerçekleştirmiştir.[282]

1723'de başlayan İran savaşları da, imparatorluğun doğu sınırlarında bir takım iskân problemlerinin doğmasına sebep olmuştur. Ez-cümle Revan'ın fethi sırasında, Revan nahiyelerinden Sürmeli vesâireden 80, Şuregel, Âbâran ve diğerlerinden de 226 adet köy halkı, evlâdu iyâlleri ve eşyâlarıyla Bâyezid ve çevresi ile Kars eyâleti kazalarına geçici olarak yerleştirilmiştir. Savaş alanı içinde kalan esas yurtlarının harap olması dolayısıyla onların eski yerlerine nakledilmeleri uzamış, bunun üzerine ahâlinin müracaatları sonunda, harap yerlerin imârı şartıyla eski yerlerine yerleştirilmeleri hakkında ferman çıkmıştır (1138/1725)[283].

1774'de, Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Andlaşmasından[284] sonra ise, Kırım'ın Rusya eline düşmesi ve ahaliye yapılan baskılar neticesinde, bu baskıya dayanamayan ve deniz kıyılarında, iskelerde, limanlarda oturan binlerce âile 1785-1788 yıllarında Anadolu'ya ve Balkanlardaki Osmanlı ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Bu ilk göçlerden sonra Ruslar, Kırım'da kolonileştirme programı uygulamaya başladı ve Kırım'ı terkeden ahalinin topraklarını prenslerle yüksek rütbeli Ruslara dağıttı.

1789-1790 senelerinde göç akını en şiddetli ve en acıklı safhalarına ulaştı. 1800 senesine kadar süren bu durum sonunda, 500.000 kişiye yakın bir kitlenin yurdlarını terkederek Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı topraklarına göç ettiği tesbit edilmiştir. Yollarda çekilen zahmet, hastalık ve çeşitli ölümler sebebiyle, Osmanlı resmî kayıtlarında bu sayı 300.000 olarak görülmektedir. Kırım Köy İhtiyarlar Meclisi'nin istatistiklerine göre ise bu sayı 1797 senesine kadar 300.000 in üzerinde idi[285].

Bu şekilde Kırım'daki ve Osmanlı idâresinden çıkan Güney-doğu Avrupa memleketlerindeki müslüman halk, sınırların gerisine çekil-

[282] Fâzıl Mustafa Paşa, halk üzerinden ağır vergileri (nefîr-i âm, rüsûm-ı hamr ve arak) kaldırmış; hattâ, onları memnun etmek için kilise inşâsına dahi izin vermiştir (D. Cantemir, *The History of the Ottoman Empire*, London 1735, II, 365-367).

[283] Küçük Çelebi-zâde İsmail Âsım, *Tarih*, İstanbul 1282, s. 302-303.

[284] Bu andlaşma için bk. Cemal Tükin, *"Küçük Kaynarca"* maddesi, İA, s. 1064-1070.

[285] E. Feyzi Gözaydın, *Kırım, Kırım Türklerinin yerleşme ve göçmeleri*, İstanbul 1948, s. 71; Ayr. bk. Mirza Bala, *"Hanlığın sükutundan sonra Kırım"*, İA, VI, 756-757.

mek üzere yerlerini terkederek büyük bir göç hareketinin doğmasına yol açmışlardır. Devletin, gerçekte bunları yerleştirmek için boş topraklar bulması pek zor olmasa gerektir. Ancak, iktisadî durumlarını nizama sokmak, yaşayışlarına uygun yerleri tesbit etmek gibi meseleler, zaten büyük bir problem olan konar-göçerlerin ve şekavet unsurlarının yerleştirilmesi ile birlikte, devlet için önemli bir gaile olmuştur. Bilhassa XIX. yüzyılda büyük çapta görülen muhaceret hareketi,[286] XVIII. asır sonralarına kadar devletin hiç karşılaşmadığı bir mesele olarak tezahür eder. Bu sebeple 5 Ocak 1860 da muhaceret meselesinin halli amacı ile ilk göçmen komisyonu kurulmuştur[287].

[286] XIX. asırda Rumeli'den yapılan Türk göçleri hakkında geniş bilgi için bk. Bilâl N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, 1877-1878, I(Ankara 1968); 1879, II(Ankara, 1970).

[287] XIX. yüzyıldaki göç ve göçmen meseleleriyle ilgili olarak bk. A. Cevat Eren, *Türkiye'de göç ve göçmen meseleleri*, İstanbul 1966.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSKÂN TEŞEBBÜSÜ

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSKÂN TEŞEBBÜSÜ

Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyılından itibaren boş ve harap yerlerin ziraate açılması yolunda gayret sarfederek, konar-göçerlerin iskânlarına teşebbüs ettiği gibi, bu sayede de hem gelirleri arttırmak, hem de idarî aksaklıkların bir sonucu olarak ortaya çıkan şekavet unsurlarını ortadan kaldırmayı hedef almıştır. Bilindiği gibi devletin bu yüzyılda toprak kaybına uğraması, onunla birlikte, Müslüman-Türk ahalinin de iç kısımlara doğru göçe başlamasına sebep olmuştur. Meydana gelen bu nüfus hareketleri, devletin ekonomik düzenini bozduğu gibi, asayiş durumunu da büyük ölçüde etkilemiştir. Nitekim pekçok meskûn yer harap olup boşaldığı gibi, yine birçok mamur tarla, bağ ve bahçe terkedilerek, ziraî gelirin önemli miktarda azalmasına yol açmıştır. Bu durum karşısında devlet, bu harap olmuş ve boşalmış sahalara başı-boş bir hayat yaşayan konar-göçerleri veya eski ahalisini yerleştirme teşebbüsüne girişmiştir. İşte, XVIII. yüzyılın iskân politikası olarak çıkan, harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek yeniden ziraate açılması şeklindeki içe dönük iskân siyâseti, bu yüzyılın varılmak istenen başlıca hedefi olmuştur. Bu siyâsetin gerçekleştirilmesinde ise, yeni mâmurelerin kurulması, derbend ve vakıflara yeni ahalinin iskânı gibi teşebbüslerin yanısıra, konar-göçerleri kendi yaylak ve kışlaklarına yerleştirmeye de teşebbüs edilmiştir. Bütün bu iskân çalışmalarında sık sık sürgün usûlüne başvurulduğu görülmektedir. Buna rağmen bazı konar-göçer grupların, yüzyılın ekonomik buhranları sebebiyle düştükleri sıkıntıdan dolayı kendiliklerinden yerleşmek istedikleri de dikkatten uzak tutulmamalıdır.

A. Konar-göçerlerin terkedilmiş, harap ve boş alanlara yerleştirilmesi:

İkinci bölümde, meskûn yerlerin boşalması ve harap olmasının sebepleri ile şekavet unsurlarının bu hususdaki rollerini belirtmiştik. Konar-göçerlerin başı-boş hareketleri, merkeziyetçi nizama aykırı olmasına rağmen, devletin kuvvetli olduğu zamanlarda asayişin sağ-

lanmasında pek etkili olmamıştı. Halbuki XVII. yüzyıldan itibaren merkezî idârenin zayıflaması, konar-göçerlerin çevrelerindeki yerleşik ahaliye zarar vermelerine sebep olmuştur. Konar-göçerler, yaylak ve kışlakları arasında gidip gelirlerken, yolları üzerinde bulunan yerleşik ahâlinin ekinlerine, mallarına, hattâ canlarına zararlar vermişlerdir. Bu durum birçok ahâlinin yerlerini terkederek daha emin gördükleri yerlere göç etmelerine sebep olmuş; bu şekilde pek çok mâmur yer harap olmuş ve boşalmıştır. Bu ise, ekonomisi ziraate dayanan devletin ziraî gelirinde büyük bir azalma meydana getirdiği gibi, memleket içinde önemli ölçüde bir nüfus hareketinin doğmasına da yol açmıştır. Bu yüzden devlet bir takım tedbirler almıştır ki, bunların başında, bir çok yönlerden faydalar sağlayacak olan, konar-göçerlerin bu terkedilmiş, harap ve boş sahalara yerleştirilmesi gelmektedir. Devlet, böylece hem şakavet hareketlerini bir ölçüde olsun önlemek, hem de boş ve harap yerleri şenlendirerek mamur hale getirmek istemiştir. Bununla birlikte, devletin topyekün iskân politikası içinde, konar-göçerlerin şakavetlerini önlemek yeterli bir çözüm yolu olmamıştır. Aynı zamanda boş ve harap yerlerin şenlendirilerek yeniden ziraate açılması; yerlerini terkedenlerin eski yerlerine nakli; önemli geçitlerin ve stratejik mevkilerin korunması için buralara insan nakli veya yeni mamureler kurulması gerekmekteydi.

Bu sebeple, I. Bölüm'de zikretmiş olduğumuz *"Konar-göçerlerin Coğrafî dağılışı"* kısmında (Bk. s. 25) yer alan Türkmen cemâatleri, XVII. yüzyıldan itibaren boş ve harap yerlere yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu büyük nüfus potansiyelinin tesbiti ile imparatorluğun düştüğü ekonomik krizden kurtulması tabiî görünmektedir. Bu yüzden konar-göçerlerin iskânı meselesi, imparatorluğun iskân politikasının mihrakını teşkil etmiştir. Bununla birlikte, iskânın tatbiki esnasında bir takım problemlerin çıktığını ve devletin gayesine varmak için büyük zorluklarla karşılaştığını da belirtmek yerinde olacaktır.

1. Başı-boş konar-göçerlerin şakavetlerini önlemek ve yerleşik ahâliye yaptıkları zararları sona erdirmek:

Devlet otoritesinin zayıflamağa başladığı XVII. yüzyıldan itibaren, şakavete başlayan konar-göçerlerin hayat tarzlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu başı-boş hareketlerinin önlenmesi amacıyla, dev-

let tarafından yerleştirilmelerine teşebbüs edilmiştir.[288] Yapılan iskân çalışmalarına rağmen XVII. yüzyılda olduğu gibi, XVIII. yüzyılda da bu hareketler devam etmiştir.

Girişilen savaşların getirdiği yeni vergiler ve bunların toplanması esnasında yapılan yolsuzluklar,[289] onların şakavete başlamalarında önemli bir rol oynar. Ayrıca, savaşlara giden güvenlik kuvvetlerinin bıraktığı boşluktan istifade ederek, yaylak-kışlak yolları üzerinde bulunan yerleşik ahâlinin mallarına ve canlarına büyük zararlar vermişlerdir.

İktisadî buhranlar dolayısıyla ortaya çıkan içtimaî düzensizliklerin, konar-göçerler üzerindeki tesirinden başka, bilhassa, şakavette bulunmalarının en önemli sebeplerinden birini de, devlet tarafından onlara gösterilen yaylak ve kışlaklarının yeterli ota ve suya sahip olmamasıdır. Konar-göçerler, bu gibi durumlarda, hayvanlarına yetecek otu ve suyu bulmakta çektikleri güçlükler yüzünden yerleşik ahâliye veya başka aşiretlere âid mer'a ve otlaklara tecâvüz etmişlerdir[290]. Yine bu sebepten, yerleşik ahalinin ekinlerini hayvanlarına yedirdikleri gibi, mallarını gasbedip, karşı koyanları da katletmişlerdir.

Konar-göçerlerin başka gruplara âid arazilere tecâvüz etmeleri, aralarında çatışmalar çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu şekilde şakavete başlayan konar-göçerler, etraflarındaki emlâke büyük zararlar verdikleri gibi, vergilerini de vermekten kaçınmışlardı. Devlet tarafından eşkiyâ olarak telâkki edilen bu tip grupların şaruca-sekbanlara katıldıkları veya bazı eşkıya takımını himâye ettikleri görülmektedir[291]. Bu kabilden şakavet hareketlerinin önlenmesi ve iç huzurun temini amacı ile şakavette bulunan konar-göçerler hükümet tarafından boş ve harap yerlere yerleştirilmeye teşebbüs edilmiş, itaat etmiyenler ise,

[288] XVII. yüzyılda aşiretlerin iskânı hakkında bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, İstanbul 1963.

[289] Vergi memurlarının defterde yazılı vergi miktarından fazlasını talep ettikleri görülmüştür. Meselâ, Hısn-ı Mansur kazasındaki Rışvan tâifesinden mutad olan vergilerinden mâadâ, deftere aykırı olarak yılda 2007 şer kuruş aylık, zamime namiyle de bir miktar koyun talep edilmiştir (Şikâyet defteri, nu. XI, s. 302'den naklen, Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s.39).

[290] Meselâ Tokat taraflarında sâkin olan Ciyicli aşireti, kendi yaylaklarına gitmeyerek, kaza ahalisinin yaylaklarına tecavüz etmişlerdi (Bk. Cevdet-Dahiliye ts.nu 955, sene II, 74).

[291] Hattâ, eşkıyâları korumamaları için ilgili aşiret veya cemâatlere emirler gönderildiği görülmüştür. Meselâ, Karaman eyaletinde, başı-boş eşkıyânın himâye edilmemesi için Hamza Hacılu, Atçeken, Dânişmendlü, Şereflü, Karaca Kürd, Silsüpür Ceridi vesâirelere 1181 tarihinde emir gönderilmişti (Bk. *ATA*, Vs. nu. 244, s. 219-221).

birer sürgün mahalli olarak seçilen Rakka ve Kıbrıs adasına sürülmüşlerdir. Bunun haricinde kanunsuz hareketlerinin tekerrür etmemesi için çoğu zaman *nezre* bağlandıkları da dikkati çekmektedir. Mesalâ, 1700 yılında, Malatya sancağı'na bağlı Gerger ve Kâhta kazalarına tâbi 26 köye gelerek yerleşen Zorgânlı torunlarının, zikredilen köy fukarısına zulm, emlâklerini gasb ettikleri için, bu köylerden ihraç edilerek Rakka'ya sürülmeleri hususunda Rakka valisine emir gönderilmiştir. Ancak, mezkûr cemâatin, reâyâya zulm etmiyeceklerini ve üzerlerine konan vergilerini vereceklerini vaad etmeleri üzerine yerlerinde bırakılmış, bununla beraber yapabilecekleri zararlarını karşılamak için de 5.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardı. Nitekim bir müddet sonra vergilerini vermedikleri görülerek nezrlerinin tahsiline karar verilmiştir[292].

Devlet, şakaveti terketmeleri ve yerleşmeleri karşılığında bazı aşiretleri vergiden muâf tutmuştur. Mesalâ 1700 yılında, Niğde sancağı'na bağlı Yahyalı kazası köylerine zarar veren, Dânişmendlü Türkmenlerinden Adana'nın Misis derbendine derbendci kayd edilmiş bulunan Şereflü, Çöplü ve Köseli cemâatleri ile Yeni-il Türkmenlerinden Kara-gündüzlü ve Çöplü Afşarı, ifraza tâbi Çakal Demircilü cemâati, Halep Türkmenlerinden Hama ve Humus'a iskân olunan Okçu cemâati, Alanya ve İç-il'e iskânları kararlaştırılan Kara Hacılu cemaati, Rakka iskânı firarileri ve hâs reâyâsından olmak üzere toplam 1100 kadar hane şakaveti terketmeleri şartıyla Misis derbendine derbendci kayd olunmuş; hac yolunu korumaları karşılığında da bazı vergilerden muâf tutulmuşlardır. Adı geçen cemâatlerden Dânişmendlü Türkmenlerine tâbi Köseli ve Şereflü Afşarı cemâatleri itaat etmiş; diğerleri tekrar Yahyalı bölgesine giderek şakavete devam etmişlerdir. Bu sebeple Adana Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya itaatlerinin sağlanması hususunda emir gönderilmiştir[293].

Güney-doğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde sâkin bulunan aşiretlerden Ulus ismiyle de anılan Cihanbeyli aşireti ile[294] Keli-corlu (كلى جورلى) cemâati ve yine Şamakılu (شماقيلو) aşiretinden[295] 300 kadar

[292] MAD, nu. 8458, s. 194.

[293] MAD, nu. 8458, s. 168, sene 1112.

[294] 1766 yılında Anadolu'da dolaşan ve Diyarbekir, Mardin üzerinden Musul'a kadar giden Carsten Niebuhr, bu aşireti 10.000 çadır (hane) olarak tesbit etmiştir (Bk. Niebuhr, *Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Landern*, Kopenhagen 1778, II, 417).

[295] Cihanbeyli aşiretinin Harput ve Diyarbekir ile Gerger, Kâhta kazaları ahalisine yaptık-

atlı eşkıyâ, yolları kesip, çevredeki ahâliye zarar vererek, pek çok kişiyi de katletmişlerdi. Bunun üzerine devlet, Rakka valisine, Maraş Beylerbeyine, Diyarbakır mütesellimine, Malatya sancağı mutasarrıfına, Arapgir sancağı beyine ve Divriği voyvodasına 1701 tarihinde birer emir göndererek, eşkıyâların cezalandırılarak Rakka'ya sürülmelerini istemiştir[296].

Yine Diyarbakır voyvodalığına bağlı Milli,[297] Şakakî[298] vesâir kabileler yerlerini terkederek Erzurum taraflarına gitmişler, burada Yezidî tâifesiyle de birleşerek Tercan, Kiğı, Kurtucan vesâir sancak ahâlilerine zulm ve teaddîde bulunmuşlardı. Bunun üzerine eski yerlerine dönmeleri emredilmiş, fakat emri dinlemiyerek şakavete devam ettikleri görüldüğünden, 1701 yılında Erzurum valisi Numan Paşa'ya bir emir gönderilerek eski yerlerine nakledilmeleri ve cezalandırılmaları istenmişti[299].

Bir müddet önce Keçiborlu, Geyikli (Geyikler), Sandıklu ve Çöl-âbâd kazalarına tâbi 42 sahipsiz harap köye yerleştirilen[300] Dânişmendlü Türkmenleri cemâatlerinden Mevaşîler, Sermayelü, Karalar ve Horbendelü (Harbendelü) cemâatleri, iskânı kabul etmiyerek eşkıyâlığa başlamışlardı. Kanunsuz hareketlerinin önlenerek iskân mahallerine yerleştirilmeleri ve bir miktar nezre bağlanmaları münâsip görülerek, 1701 yılında Hamid ve Karahisar mutasarrıflarına, Kütahya mollasına, Denizli, Geyikler, Kemer-i Hamid (Burhaniye), Urla, Dazkırı, Şeyhlü, Çarşanba Lâzkiye, Uluborlu, Burdur, Homa, Çöl-âbâd, Uşak, Baklan, Sandıklu ve Honaz kadılarına ve Kütahya mütesellimine hükümler gönderilmiştir.[301]

Bozulus Türkmenlerinden olup Aydın bölgesinde sâkin olan Mihmadlu, Aksudlu ve Gaffarlu cemâatleri, Bolvadin yakınlarındaki Karaca-Ören köyüne, diğer Mihmadlu cemâatinin yüz haneden fazla bir

ları zararlar sebebiyle 1702'de münâsib bir mahalle yerleştirilmeleri için Rakka valisine emir verilmiştir (MAD, nu. 8458, s. 60).

[296] Bk. MAD, nu. 8458, s. 190.

[297] Carsten Niebuhr, Erzurum-Urfa arasında sâkin olan bu aşiretin mevcudunu 11.000 çadır olarak kaydetmiştir (Bk. *Niebuhr*, II, 417).

[298] Bu aşiret de 1.000 çadıra sahip bulunuyordu (*Niebuhr*, II, 417).

[299] Bk. MAD, nu. 8458, s. 192-193.

[300] Bu bölgeye yapılan iskân hakkında geniş bilgi III. Bölüm'de *"Boş ve harap yerleri imâr ederek şenlendirmek ve yeniden ziraate açmak"* kısmında bulunmaktadır.

[301] MAD, nu. 8458, s. 190-192; *ATA*, Vs. nu 178, s. 124-127.

kısmı ise Ayne-ekreli (?) ve Otan (?) adlı köylere, Kermih, Çökelek ve Kuşdoğanlu cemâatleri, 200 kadar haneleriyle Seyidgazi ile Eskişehir arasında Dudcu-Paşa mezârı yakınında iskân olunmuşlardı.[302] 1701 yılında yapılan bu iskân çalışmalarında, sonuncu yerde iskân olunacak cemâatlerin, bölgede bulunan harap ve sahipsiz 10 köye yerleştirilmeleri yerine, emirlere aykırı olarak Sultanönü sancağının Karacaşehir kazâsına bağlı Yukarı Karı-pazarı, Akpınar, Taşlı ve Albaguz mezraasındaki Kaba-Fakı adlı mâmur köylere iskân edilmeleri, mezkûr köyler halkının şikâyetlerine sebep olmuştur. 1702 yılında Eskişehir sancağı mutasarrıfına ve kadılara gönderilen emirle, yerleşik ahalinin perâkende ve perişan olmalarının, ayrıca hayvanlarına ve mallarına yapılan zararların önlenmesi için adı geçen cemâatlerin mezkûr 10 harap ve boş köye yerleştirilmeleri istenmiştir.[303]

1699 Yıllarında Rakka'ya iskânları emredilen, ancak iskânlarına gitmiyerek iki-üç yıldan beri Develü Ovası'nda sâkin bulunan Güngördü, Delili ve Kırıntılı cemâatlerinden 400 kadar şakî, Niğde, Bor, Ürgüb, Şücaeddin (Ulukışla), Anduğu (Kaymaklı), Kayı ve Ereğli kazaları etrafında gezerek, harman vakti ahâlinin mallarını yağmalıyorlar, yol kesiyorlar ve insanları öldürüyorlardı. Zulm, teaddî ve tecâvüzlerinin nihayeti olmadığı hakkında Karaman ve Niğde mutasarrıfları, Karaman Ereğlisi, Şücaeddin, Bor, Anduğu, Yahyalı, Niğde ve Kayı kadı'larının arzları üzerine, 1702 Ocak ayında, Maraş Beylerbeyisi Rışvan-oğlu Halil Bey'e gönderilen bir emirle, adı geçen cemâatlerin bulundukları yerden kaldırılarak, Ayas iskelesinden gemilerle Kıbrıs'a nakledilip, boş ve harabe yerlere iskânları istenmiştir,[304] iskânı kabul etmeyip itaat etmemeleri halinde, Maraş, Andırın, Karahasanlu cemâatlerinden, Adana çevresinde kışlayan Receblü cemâatinden, Adana zabitlerinden, Kozan-oğullarından ve Adana ile Tarsus'da bulunan Bozdoğanlı yörük-

[302] Adı geçen cemâatlerden Kermih cemâati sipahileri ve torunları, Akviran köyüne, reâyâsı Karaca köyüne, Kuşdoğanlı cemâati Taşluca ve Güllü Saray adlı harabe köylere voyvoda Kızıl Ahmed tarafından iskân olunmuşlardır. Cemâatlerin iskânı bozmaları halinde 5.000 kuruş nezr vermeyi kabul ettikleri kaydedilmektedir (Bk.MAD, nu. 8458, s. 195, sene 1113).

[303] MAD, nu. 8458, s. 195.

[304] Nakledilecek cemaatlerden, hiçbir ferdin adadan çıkmaması için de Kıbrıs valisi Vezir Osman Paşa'ya ikinci bir emr-i şerif gönderilmişti (Bk. MAD, nu. 8458, s. 170).

lerinden temin ve tertîb edeceği askerle tecziyeleri ve her hâl ü kârda adı geçen cemâatlerin Kıbrıs Adası'na iskânları emredilmiştir[305].

Şakavetle meşgul oldukları için Ruha (Urfa)'ya üç saat mesâfede Rakka bölgesine iskân edilen, 1000 civârında haneye sahip Malatya, Diyarbekir ve Arapgir yörelerinde sâkin Japovalı, Yarçekânlu, Mürdlü ve Diregânlu cemâatlerinden, Yarçekânlu ve Diregânlu'ya mensup bir kısım hanenin iskâna katılmadıkları görülerek, bunların da iskân sahalarına nakledilmesi için Malatya ve Arapgir sancakları mutasarrıfları ile Diyarbekir mütesellimine 1702 tarihinde emir gönderilmiştir.[306]

Yine, İçel ve Alâiye sancaklarına iskânları kararlaştırılan yörük tâifesinden Kara-Hacılu cemâatine bağlı oymaklar, 1701 yılı baharında Yahyalı bölgesine gelerek Köşk, Numan, Özbeğ, Süleyman Fakihlü ve Saruca köyleri ahalilerine çeşitli zulm ve teaddîleri yüzünden köyler halkının yerlerini terketmelerine yol açmışlardı.[307] Bunun üzerine, Yahyalı nahiyesi ahalisi kadı'ya şikâyette bulunarak mezkûr oymakların iskân mahalleri olan İçel ve Alâiye'ye nakledilmelerini istemişlerdi. Bu sebeple Maraş Beylerbeyi Rışvan-oğlu Halil ve Adana Beylerbeyi Mustafa beylere ve kadılarına gönderilen 1701 tarihli bir hükümle, mezkûr cemâatlerin cezâlarının tertibi ve iskân mahallerine kaldırılarak yerleştirilmeleri emredilmiştir[308]. Ancak 1702 yılına kadar mezkûr oymakların şakavete devam ettikleri ve yerleştirilemedikleri görülmektedir. Hattâ bunlardan Kara Hacılu, Natırlı, Şamlı, Zekeriyyâlı, Sofulu, Tekyelü, Cerîd ve Saçı-karalu cemâatleri ile Adana yörüklerinden Kaçarlu cemâati, üzerlerine ber vech-i Arpalık tayin olunan Alâiye sancağı mutasarrıfı Musa Paşa'yı da katletmişlerdi. Bunun üzerine İnegöl, Eşme, Ayas, Alaşehir ve Foça kazaları kadılarının gönderdikleri arz üzerine, 1702 yılında, Aydın muhassılı Nasuh Paşa'ya gönderilen bir emr-i şerifle, mezkûr cemâatlerin derhal kaldırılarak iskân mahalleri olan İç-il sancağına nakl ve iskân olunarak nizamlarının verilmesi istenmiştir.[309]

[305] MAD, nu. 8458, s. 169-170.

[306] MAD, nu. 8458, s. 201.

[307] Ayrıca Keskin mukataası emini Bektaş, Cami-pazarı adlı mevkide 300 kadar eşkıyanın hücumuna uğrayıp, malları yağmalanmış, adamlarından bazıları yaralanıp, bazıları da öldürülmüştü (MAD, nu. 8458, s. 74, sene 1701).

[308] Bk. MAD, nu. 8458, s. 74.

[309] MAD, nu. 8458, s. 76.

Bozok sancağında boş ve harabe yerlerde ziraatle uğraşmaları, reâyâya hiçbir şekilde zarar vermemeleri şartlarıyla iskânları emredilen Mamalı Türkmenleri ise, bu şartlara uymadıkları takdirde tazmin etmek üzere 25.400 kuruş nezr'e bağlanmışlardı. Fakat tâbi kabilelerden Şereflü,[310] Güllü, Kızıllu ve Nefesli cemâatlerinden bazı kimseler, Kayseri, Çankırı, Kırşehir ve Sivas eyâletlerinde kervanları vurup insanları katlederek, köy köy dolaşıp reâyâya zulm ve teaddîde bulunarak ahaliyi tedirgin etmişti. Bu tecâvüzlere dayanamıyan halk, devlete şikâyette bulunmuşlar, bunun üzerine 1701 Mart'ında Sivas Beylerbeyi ve eyâlet kadılarına gönderilen emirle, adı geçen cemâatlerin nezr'lerinin tahsil edilerek cezalandırılmaları ve taş evler yapıp ziraatle meşgul olmaları istenmiştir.[311]

1702 yılında, konar-göçer Yeni-il Türkmenlerine tâbi Câber, Baâlbekli, Çakallı vesâir cemâatler, Sandıklu, Uşak, Eşme, Mendehor, Alaşehir ve Şuhud kazaları köylerine gelerek reâyâya çeşitli zararlar vermişlerdi. Bunun üzerine Aydın ve Saruhan muhassılı olan ve eşkıyâ define memur edilen Nasuh Paşa'dan, bunların bu bölgelerden kaldırılarak eski mahallerine nakletmesi için emir gönderilmiştir.[312]

Karahisâr-ı Sâhib kazâsı nâibi Mevlâna Mustafa, Türkmen cemâatlerinden Keferli'ye tâbi Koca-Bey, Kara Cafer ve Halil adlı kethüdâların 400 kadar evleri ile yine Beylikli, Kuşçular, Câber, Çakal, Urumcalu ve Sermayelü cemâatlerinden 1500 kadar hanenin, Sandıklu kasabası civarındaki köylere hasat zamanı yaptıkları baskınlardan dolayı buradan kaldırılarak münâsip bir mahalle yerleştirilmesini arz etmiştir. Bununla ilgili olarak, Ocak 1703 tarihinde Anadolu valisine zikredilen cemâatlerin münâsip bir mahalle yerleştirilmesi için emir gönderilmiştir.[313]

Göçer tâifesinden ifraza tâbi Alcı ve Çakal Demircilü cemâatlerinden 60 kadar hane, iskân bölgeleri olan Ayas, Berendi ve Kınık cânib-lerini terkederek Yahyalı nahiyesindeki köylere gelip, ahâlinin mer'a-

[310] Bu cemâatin, Carsten Niebuhr, 500 çadır olduğunu kaydetmektedir (Bk. *Niebuhr*, II, 416).

[311] MAD, nu. 8458, s. 34.

[312] *ATA*, Vs. nu. 181, s. 129.

[313] MAD, nu. 8458, s. 202. Bu cemâatlerin yerleştirilecekleri yerler hakkında *"Ahkâm Defterinde mufassal kayıt olduğu"* zikredilmekle beraber, bu deftere rastlanamamıştır.

larına, ekinlerine zarar vermişler, hayvanlarını yağmalayarak insanları katletmişlerdi. Bunun üzerine 1703 tarihinde Adana valisine, Kayseri mütesellimi ve İfraz voyvodasına gönderilen emirle, mezkûr cemâatlerin iskân mahalleri olan Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilmeleri istenmiştir[314].

1704 yılında Rakka'ya iskân olunan Yeni-il hâslarına tâbi Musacalu tâifesi ve ona bağlı cemâatler üzerine musallat olan, çeşitli teaddî ve tecâvüzlerde bulunan Beydili cemâati,[315] devamlı şakavetleri dolayısıyla bir mekâna sâhip olamamışlardı. Bu sebeple, Rakka iskânından ihraç edilmeleri hususunda yapılan beyânlara karşı, Yeni-il hâslanna tâbi olduğu bildirilmiş, içlerindeki eşkıyânın cezalandırılarak cemâatin nezr'e bağlanması ve Rakka'ya iskânları için yeniden emir verilmiştir.[316] Güney-doğu Anadolu aşiretlerinden olan ve eskiden beri oturmakta oldukları Gerger kazasını terkederek,

Çemişgezek, Pertek ve Sağman kazalarına tâbi köylere girip, ahâlisini sürerek kendileri yerleşen Cihanbeylü, Şeyh Hasanlı, Dede Sülü v.s. cemâatlerin bu hareketleri, Çemişgezek kadısı Mevlâna Mehmed tarafından bir arzla İstanbul'a şikâyet edilmişti[317]. Bunun üzerine 1705 yılında, Erzurum ve Sivas valileri ile Palu, Kiğı, Kızucan ve Çemişgezek beylerine gönderilen fermanla, Cihanbeylü aşiretinin Rakka'ya iskânına, Dede Sülü ve Şeyh Hasanlı cemâatlerinin ise, sâkin oldukları eski mahallerine yerleştirilmeleri emredilmiştir.[318] Ayrıca yolları basıp, türlü şakavette bulunan Urban tâifesinden el-Vahhab kabilesinin de Antakya, Bagras ve Amik kazaları dahilinden kaldırılarak A'zâz kazasına iskânlarına karar verilmişti[319].

İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenleri, ekip-biçmek, kaldırdıkları mahsûlün âşârını vermek ve o havâliyi eşkıyâdan korumak şartiyle Kınık

[314] Bk.MAD, nu. 8458, s. 165.

[315] Urfa bölgesinde sâkin bulunan bu cemâat 12.000 çadıra sâhip bulunmaktaydı (Bk. *Niebuhr*, II, 4-5).

[316] MAD, nu. 8458, s. 184, sene 1116).

[317] Mezkur cemâatlerin 1782 yılında da aynı bölgelere tecâvüz ettikleri ve yerlerine nakilleri için çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 12675).

[318] MAD, nu. 8458, s. 249. Bu cemâatlerden Şeyh Hasanlı'nın hangi aşirete tâbi olduğu bilinmediği için, eğer Rakka'ya iskân olunan gruplardan ise oraya yerleştirilmeleri, aksi takdirde hangi mahalde sâkinlerse o bölgeye iskânları emredilmiştir.

[319] Bk. MAD, nu. 8458, s. 77, sene 1705.

ve Berendi arasına yerleştirilmişlerdi[320]. Ancak, mezkûr tâife verdikleri taahhüdde durmayarak Lekvanik aşireti ile birleşip, Kurt-kulağı mahallinde hâkimleri olan İsmail Paşa'nın üzerine hücum ederek mallarını zabdetmişlerdi. Bu ve buna benzer pek çok kanunsuz hareketleri Adana Beylerbeyi Mustafa Paşa ile Adana, Sis(Kozan), Payas, Kars (Kadirli), Kınık ve Berendi kadıları tarafından bildirilmişti. Ayrıca, Haleb eyâlet hâzinesine tayin olunan Elhac Ataullah da, görevine giderken, yine ifraz'a tâbi Cerîd cemâati eşkıyâlarının baskınına uğramıştır[321]. 1706 Kasım'ında Karaman valisi Vezir Hasan Paşa'ya gönderilen bir emr-i şerifle, Adana, Maraş vilâyetleri, Kayseri ve Niğde sancakları beylerinin, kapuları halkı ve askerleriyle eşkıyâ üzerine varmaları istenmiştir. Mezkûr tâifeye, içlerinde bulunan eşkıyâyı teslim etmeleri, iskân bölgelerine yerleşerek ziraatle uğraşmaları şartlarıyla afvedilecekleri, aksi halde üzerlerine varılarak cezâlandırılacakları da bildirilmişti[322].

Aşiret veya cemâatlerden bazıları, şakilik etmemek, ellerinde bulunan silahları devlete teslim etmek ve vergilerini vermek şartlarıyla bulundukları yerlere iskân olunmuşlardır. Meselâ, İfrâz-ı Zülkadriye cemâatlerinin bu şartlar altında yerleştirilmesi hususunda, İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenleri mukataasını deruhde eden Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa'ya 1707 yılında emir gönderilmiştir[323]. Burada, ifraz cemâatlerinin nezr'lerinin tahsil edilerek, bulundukları mahallere iskân edilmeleri emredilmektedir.

İfrâz-ı Zülkadriye reâyâsından 1303 hanesi, Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilmiş olmalarına rağmen, bir müddet sonra yerlerini terkederek dağılmışlardır[324]. İçlerinden bilhassa Tâcirlü cemâat-

[320] 1108 (1696-97)'den beri, yani 10 yıldır çeşitli zararlar yapan, gelip-geçenlerin mal ve canlarına kasdeden, rüsûrnlarını vermeyen bu grup, 1116(1704) senesinde, İfrâz-ı Zülkadriye mukataasını deruhde eden Polat Paşa-zâde İsmail Paşa'ya, kadı ve hâkimlerine itaat etmeyip şakavette bulundukları takdirde, Medine-i Münevvere fukarasına verilmek üzere 50 şer akça nezr vermeyi taahhüd etmişlerdi (Bk. MAD, nu. 8458 s. 81).

[321] Bu baskın esnasında hazine malları yağmalanmış ve 130 kişi öldürülmüştür (Bk. MAD, nu. 8458, s. 81).

[322] İtaat etmemeleri halinde nezr'lerinin tahsil edilerek cezalandırılmaları, ayrıca, 1702 ve 1703 seneleriyle, 1704 de Polad Paşa-oğlu İsmail Paşa zamanında tertip olunan vergilerinin de tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır (MAD, nu. 8458, s. 82, sene 1118; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. 185, s. 134-135, sene 1118).

[323] Bk. MAD, nu. 8458, s. 84.

[324] İskân olunan 1303 hane, Demirkapı ile Misis arasındaki bölgede ekip-biçmek ve hâsıl olan mahsûllerinin harâcını voyvodolarına vermek, ayrıca bölgede âsayişi sağlamak üzere

leri, diğer cemâat şakilerinin de katılmasıyla yolculara zarar vermişler, silâhlanarak şakavete başlamışlardı. Bu yüzden 1708'de Adana Beylerbeyine ve diğer eyâlet idârecilerine bir hüküm gönderilerek, bunlar hakkında gerekli tedbirlerin alınması, şakaveti terketmemeleri halinde başka bir mahalle sürülmeleri istenmiştir. Diğer dağılan cemâatlerin ise eski yerlerine nakledilerek ziraatlarıyla meşgul olmaları ve aralarına girecek eşkıyâ gürûhunu voyvodalarına bildirmeleri de emredilmiştir.[325] Bununla beraber Tâcirlü cemâatinin, 1708 yılına kadar birikmiş olan vergi borçlarını vermeleri şartıyla, Ayas, Berendi ve Kınık'a iskân olunmalarına müsaade verilmiş, nizamlarının verilmesi için de, Dergâhı Muallâ Kapucu-başılarından Elhac Yusuf voyvoda nasb olunup, voyvodalık beratı gönderilmiştir.[326] Buna rağmen Tâcirlü cemâatinin iskâna yanaşmaması ve şakavete devam etmesi üzerine, Rakka'ya sürülmeleri emredilmiş, fakat bunda da muvaffak olunamayarak 1136 (1724)'de yeniden, zirâatle meşgul olmaları şartıyla Anavarza'ya iskânları hususunda ferman sâdır olmuştur.[327]

Vâlide Sultan evkafına dahil Yeni-il Türkmenlerinden Rakkaya iskânları ferman olunan ve Tarsus ile Misis arasında oturan Musacalu cemâati perakendelerinden Câber cemâati de, şakavet üzre idi. Mezkûr cemâat 400 kadar haneleriyle kış mevsiminde Aydın ve Saruhan sancaklarına gidip, İlkbaharda buradan Karahisâr sancağına tâbi Sandıklu kazası köylerinden Bektaş, Kızık, İsaözü (İsalı), Dutağacı, Kargın, Akay ve Hırka çevrelerine geliyorlardı. Adı geçen köyler ahalisi üzerine maktu kaydedilmiş bulunan mer'a ve ekili alanlara büyük zarar vermeleri, hayvanlarını gasb, bağ ve bostanlarını tahrîb ederek, daha başka çeşitli zararları sebebiyle, Sandıklu nâibi tarafından bu bölgeden atılmaları için verilen arz sonucu, iskân mahalleri olan Rakka'ya nakledilip yerleştirilmeleri hususunda 1709 yılında Rakka valisine emir verildiği gibi, Karahisâr-ı sâhip sancağı mutasarrıfına, Karaman valisine ve Adana ile Maraş Beylerbeylerine de bu yolda fermanlar gönderilmiştir [328].

avarız-ı divâniyye'den muâf tutulmuşlardır (MAD, nu. 8458, s. 95, 104, sene 1119).

[325] Bk. MAD. nu. 8458. s. 95-96.

[326] Aynı vesika, s. 96, sene 1119.

[327] Bk. MAD, nu. 8458, s. 104.

[328] MAD, nu. 8458, s. 256.

Şakavetlerinden dolayı Bektaşlı cemâatine tâbi Zorgânlı oymağından 13 nefer, Rakka'da Vâlde Sultan çiftliğine iskân edilerek, hâs reâyâsına dahil olunmuşlardır. Bu husus hakkında, 20 Şaban 1121 (1709) tarihiyle Rakka valisine hitâben emr-i şerîf gönderilmiştir.[329]

Maraş eyâleti'ne bağlı Samsad nahiyesinde sâkin bulunan Beyzeki (Biziği ?) cemâatinden Salarlı kabilesine tâbi iki nefer, Mustanlı kabilesinden bir nefer ve Temranlı (تمرانلی) kabilesinden de on nefer olmak üzere toplam 13 kişinin, ahaliye zarar verdiği, devletin, üzerlerine tayin ettiği memurları kabul etmedikleri ve asker tayin olunacak olursa yerlerini terkederek firar edecekleri bildirildiğinden, Hama'ya iskânları için 1710 yılında Rakka ve Diyarbekir valilerine emir gönderilmiştir[330]. Ancak bu emir, mezkûr cemâatin itaat edeceklerinin bildirilmesi üzerine kaldırılarak, şakavette bulunmaları ve taahhüdlerini yerine getirmemeleri halinde tahsil edilmek üzere 10.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır. Buna rağmen taahhüdlerine aykırı harekette bulunan ve ahaliye zarar veren cemâatin, nezrlerinin tahsili ve evvelce iskân mahalli olarak gösterilen Hama'ya yerleştirilmeleri için 1715'de, Rakka ve Halep valilerine ve kadı'larına emirler gönderilmiştir.[331]

Türkmenlerin Rakka, Hama ve Humus bölgelerine yerleştirildikleri, ancak, çoğunun yerlerini terkettikleri dikkati çekmektedir ki, bunda, coğrafî şartların uygun olmaması kadar Arap aşiretlerinin baskıları da rol oynamıştır. Meselâ, Hama, Humus ve Maaretünnuman kasabasında, gerek kasaba ahalisi, gerekse köy ahalileri, urban eşkıyâsının mazarratlarından kurtulmak için Halep, Kilis, Azâz, Edlib, Şugur, Amik, Antakya ve Karamort gibi yerlere kaçarak dağılmışlardı[332].

Diyarbekir vilâyetinde bulunan konar-göçer tâifesinden Milli aşireti, şakavetlerinden dolayı, Rakka valisine gönderilen bir fermanla, 1711 yılında Rakka'ya iskân edilmişlerdi.[333] Ancak, Rakka valisinin azli üzerine, Mardin voyvodası Milli İsmail-oğulları Haydar ve Mustafa, aşirete, *"iskândan ref olundukları"na* dâir bir mektup gönderdik-

[329] MAD, nu. 8458, s. 290.

[330] MAD, nu. 8458, s. 290.

[331] MAD, nu. 8458, s. 290.

[332] MAD, nu. 8458, s. 8. Bu cemâatlerin iskân mahallerine yerleştirilmeleri hakkında bk. III. Bölüm, *"Köy ve kasabalarını terkeden ahâlinin eski yerlerine nakli; Anadolu'da"* kısmı, s. 78-89.

[333] Milli aşireti daha önce 1707'de Mardin'e yerleştirilmişti (Bk. MD, nu. 115, s. 488).

leri için mezkûr aşiret eski yerlerine gelerek yeniden şakavete başlamışlardı. Bu sebeple ahâli perişan olarak dağılmış, bunun üzerine de 1713 yılında Rakka valisinden Milli aşiretinin yeniden eski mahallerine nakledilmesi istenmiştir[334]. Müteaddid defalar Rakka'da iskân bölgelerinden kaçan Milli aşiretinin, 1724 yılında yine bu sebepten önceden tesbit edilen iskân mahallerine yerleştirilmeleri için emir verildiği görülmektedir.[335]

Tokat voyvodalığına tâbi Bozok Sancağı'nda sâkin Mamalu Türkmenleri cemâatinin, içlerinde zuhur eden eşkıyânın haklarından gelinmediği, iskândan kaçanları korudukları iddiasıyla vergilerine 8.000 kuruş zam yapılmasına; yine Bozok'da sâkin Selmanlu ve Dede Sülü cemâatlerinden Selmanlu cemâati vergisine 2.500 kuruş, Dede Sülü cemâatine ise 1.000 kuruş zam yapılmasına; aynı sancak sâkinlerinden Geyikli, Ayu-basanlı ve Çokşurutlu cemâatlerinin 4.100 kuruş olan vergisine (*"tahmil"*), aynı miktar zam yapılmasına ve içlerinde olan eşkıyâ ve iskândan kaçan türkmenlerin ihraç edilerek, kendilerinin Yeni-il hassı kalemine kayd ve ilhak olunmaları emredilmiştir. Bu hususta Adana Beylerbeyi bulunan Anadolu müfettişi Elhac Ahmed Paşa'ya hitâben 1714'de emr-i şerîf gönderilmiştir[336].

Maraş'da bulunan Mektûbiye Medresesinin vakfına tâbi Kara Beğdil Türkmenleri, iskânı terkedip Aksaray yakınlarına gelerek burada yerleşmişler, hududlarında zâbit olmaması sebebiyle de yolları basarak, yolcuların mallarını yağmalamışlar, çeşitli mazarratlıkta bulunmuşlardı. Şakavetlerinin gittikçe artması, bunun yanısıra mîrî'ye olan 5.000 kuruş borçlarını ödememeleri üzerine, vergilerine 5.000 kuruş zam yapılması; Aksaray sancağında sâkin Boynu-incelü mukataası 14 cemâat olup, her bir cemâatin içlerinde eşkıyâ vesâir iskândan kaçan gurupların bulunması sebebiyle, bunların da mîrî'ye olan 15.000 kuruşluk borçları üzerine aynı miktar zam yapılması; Baltacılar kethüdası Ali Ağa'nın malikânesi olan Hacı Ahmedlü cemâatine de şâir cemâatlerden evlerin dahil olması sebebiyle mallarına 1000 kuruş zam yapılması istenmiştir. Yine aynı malikâneye dahil olan Şereflü Türkmenlerinin nüfuslarının artması, zabitlerine itaat etmiyerek mîrî mal-

[334] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6866; MAD, nu. 8458, s. 263.
[335] Bk. Ali Emîrî ts. Ahmed III. ks. nu. 1031.
[336] Bk. MAD, nu. 16077, s. 65, sene 1714.

larını vermemeleri yüzünden asıl mallarına 5.000 kuruş zam yapılması; aynı malikâneden olan Haymelü Arabi'nin zâbitlerine itaat etmemelerinden dolayı, bunların asıl mallarına da 2.500 kuruş zam yapılması için devlete müracaatta bulunulmuştur. Ayrıca Tabaklı Türkmenleri de büyük bir cemâat olduğundan, bunların da vergilerine 12.500 kuruş zam yapılarak malikâne kayıtları Yeni-il hâsları kalemine kayd ve ilhak olunup, cemâat içindeki eşkıyânın cezâlandırılmaları ve başka yerlere iskânları için Adana Beylerbeyi ve Anadolu eşkıyâ müfettişi bulunan Elhaç Ahmet Paşa tarafından yine aynı arzda istenmiştir. 1714 yılında gönderilen emr-i şerîfde, Anadolu'nun nizâmı, eşkıyâsının defi, ahâli ve reâyâ fukarasının refahı için, Dânişmendlü Türkmenlerine tâbi Boynu-incelü cemâatleri mukataası, 8561,5 kuruş mal ile Seyyid Derviş Ağa'nın uhdesine ve yine merkumun malikânesi olan Dânişmendlü Türkmenlerinden Karalar, Sermayelü ve tevâbii cemâatlerin mukataasına bağlı Şereflü Türkmenleri mukataası da 1238,5 kuruş ile Derviş Ağa'ya verildiği belirtilmektedir.[337] 1718 yılında, bunlardan Şereflü'ye tâbi 5 mahallenin şakavetlerinden dolayı, Anadolu valisi Vezir Elhaç Ali Paşa tarafından Çölâbâd kazâsındaki 13 harap köye iskân edildiklerini görmekteyiz[338]. Ayrıca Aksaray'ın Koçhisar kazasına tâbi Şereflü-Yurdu denilen Kara-seki isimli mahalde sâkin Şereflü Türkmenleri, şakavet hareketlerinde bulunmaları sebebiyle Rakka'ya iskân edilmişlerdi. Ancak eski mahallerinin boş kalması ve hiçbir cemâatin buraya yerleştirilmemesi üzerine, Şereflü Türkmenleri yeniden *yurdlarına* dönmeyi telep ettiler. Fakat, Kırşehir, Aksaray ve Kayseri sancakları ahâlileri bunu kabul etmeyince, yerlerine Yeni-il Halep Türkmenleri cemâatlerinden Bopars (بوبارس)-Horbendelüsü cemâatiyle ödemişlü cemâatinin iskânlarına teşebbüs edilmiştir. Bunun üzerine mezkur cemâatlerden Ödemişlü, Küçük Şereflü cemâati yurdlarına; Bopars (?) Horbendelüsü cemâati de Büyük Şereflü yurdu olan Koçhisar'a tâbi Yemesnek (يمسنك)-özü ve Karmış-pazusu adlı mahallere yerleştirilmişlerdir. Bu hususta, 1726 yılında, mezkur cemâatlerin teaddîde bulunmamayı taahhüd ve iskânı kabul ettiklerine dâir Yeni-il kadısı tarafından bir arz sunulmuştur.[339]

[337] MAD, nu. 16077, s. 63-64.

[338] Bunların iskânları hakkında geniş bilgi için bk. III. bölüm, *"Boş ve harap yerleri imâr ederek şenlendirmek ve yeniden iraate açmak"*, s. 58-70.

[339] Bk. İbnü'l-Emin ts. Dahiliye ks. nu. 2690.

Mardin ve Nusaybin mukataası, urban eşkıyâsınm tecâvüzlerine maruz kalması sonunda harap olmuş, reâyâsı da dağılmıştır. Bu sebeple urban eşkiyâsının bu bölgelerden çıkarılması için Bağdad valisi Hasan Paşa'ya, 1715 ve 1716 tarihinde iki emir gönderilmiştir[340].

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren şakavetle meşgul aşiretlerden biri de Receblü Afşarı tâifesi idi. Bunlara tâbi cemâatler 1703 yılından itibaren Belih nehri ve Rakka dolaylarına iskân edilmişlerdir[341]. Ancak bir müddet sonra iskân nizamları bozularak etrafa dağılmağa başlamışlardır[342]. Rakka'ya iskân olunan Receblü Afşarı'na tâbi cemâatlerin[343] 1729 yılında yapılan tahrire[344] göre, nüfus durumu şöyle idi:

	Bennâk *(Hane)*	Mücerred *(Nefer)*
Süleymanlı cemâati	108	60
Kara Şeyhli	44	12
Sarı Seydili mahallesi	21	12
Hovadlı (?) mahallesi	10	6
Akça Ali Mahallesi	16	8
Saruhanlu mahallesi	8	6
Hedilli mahallesi	31	12
Burkalemli (برقلملي) mahallesi	12	9
Sarı Fakihlü mahallesi	14	6
Taşlu-uşağı mahallesi	8	3
Kara Budaklı mahallesi	32	18
Yeni Tekeli mahallesi	16	6
..... mahallesi	9	7
Sofular (Mahmud-oğlu) mahallesi	11	9
Tohmadanan (Torunluk iddiâ edenler)	—	80
Perâkende-i Maraş	25	—
Receb Safî Uşakları (Zabitân)	—	29
Yekûn	365	283

[340] Bu emr-i şeriflerde, yerlerini terkeden ahâlinin eski yerlerine nakledilip, nizamlarının verilerek, eşkıyâ baskısından korunması da istenmiştir (MAD, nu. 16077, s. 96, 170).

[341] Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 92-93.

[342] MAD, nu. 701, s. 5.

[343] Bu hususta bk. MD, nu. 131, s. 103.

[344] Bk. MAD, nu. 7126, s. 4-17.

Her hane 5 nefer sayılacak olursa 2308 kişinin iskân mahallerinde bulundukları tahmin olunabilir. Rakka'ya iskân olunan bu gurubun içlerine giren Kilis eşkıyâlarından Kemal-oğlu Veli, Köse Bekir-oğlu Ali, Ekintilü (اکینتیلی)> öksüzlü, Okçu İzzeddinlü[345] ve Çoban-oğlu mahallelerinin tecâvüzleri sebebiyle, yeniden kaldırılmış oldukları Ayntab'a gelerek, ahâlisine türlü zararlar vermeğe başlamışlardır. Ayrıca, mezkûr eşkıyâ, Receblü Afşarı'nı iskân mahallerine göndermeyeceklerini ilân ederek devlete vermekle mükellef oldukları vergilerini de vermemişlerdir. Şakavetlerinin önlenmesi hususunda, Adana valisi ve Anadolu müfettişi olan, Receblü Afşarı vesâir tâifelerin iskânına memur, Vezir Ahmet Paşa'ya gönderilen 1732 tarihli bir hükümle, Receblü Afşarı'nın Rakka'ya iskânı, mezkur cemâatlerin ise, yine, Rakka veya Kıbrıs'a sürgün edilmeleri emr olunmuştur[346]. Aynı şekilde Lekvanik aşiretinin şakavette olmaları sebebiyle 1756 senesinde te'dib edilmeleri ve iskânları hususunda çalışmalar yapılmıştır.[347]

Konar-göçer Türkmen tâifesinden Ceyicli aşireti, Tokat taraflarında sâkin olup 1760 yılından itibaren birkaç senedir yaylaklarını terkederek, kaza ahâlisinin yaylaklarını gasbetmişler ve onlara büyük zararlar vermişlerdir. Bu yüzden kazâ ahâlisi, yaylaklarını terketmeleri hususunda, onları devlete şikâyet etmek zorunda kalmışlardır.[348]

Haleb'e tâbi Amik Ovası'nda[349] kışlayan, Kilis ve Azâz taraflarında yaylayan, 3.000 civarında haneye sâhip Reyhanlı aşireti,[350] şakavet hareketlerinde bulunduğu gibi,[351] yaylaklarına giderken Maraş Beylerbeyisi İbrahim Paşa ile muharebeye girişerek onu mağlup etmiş-

[345] Niebuhr, bu cemâatin 5.000 çadır olduğunu belirtmekte olup, ismini Okçu Azenli (اوقجی عزنلی) olarak kaydetmiştir (II, 417).

[346] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 14799. Aynı hükümde, mezkûr aşiretin, itaat etmemesi halinde katledilmeleri kaydı da bulunmaktadır.

[347] Mezkûr aşiretler 4319,5 kuruş vergiye tâbi olup, Mehmed adlı kişinin uhdesindeydiler (Bk. *Adana Şefiyye Sicilleri*, nu. 30, s. 95-97).

[348] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 955, sene 1174.

[349] Amik Ovası, geniş bir alanı kaplamakta olup, Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 7622'deki vesikada: *"Bir tarafı Halep köyleri, bir tarafı Belen ve Karamort-hanı dağı, bir tarafı Antakya köyleri, bir tarafı Çoban-oğlu ve Okçu îzeddinlü dağı ve bir tarafı Azâz ve Kilis köyleri"* ile sınırlandırılmıştır.

[350] Haleb eyâleti dahilinden Sivas'a kadar olan alan içinde yer alan Reyhanlı aşireti, Niebuhr tarafından 1766'da, 2000 çadır olarak gösterilmiştir (Bk. *Niebuhr*, II, 415).

[351] 1193 (1779) tarihli bir vesikada (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 16649), 2000 hâne olarak kaydedilmektedir. Ayrıca şakavetleri için bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 12460, sene 1193.

lerdi. Bu çeşit şakavetlerinin önüne geçilmesi ve geniş bir alana sâhip Amik Ovası'na yerleştirilmeleri için teşebbüse geçilmiştir[352]. Aşireti yerleşmeye zorlamak için de, her taraftan kuşatılarak baskı altında tutulmaları kararlaştırılmıştır.[353] Bu baskıların sonunda, 1780 yılında Amik Ovası'na yerleşmek için müracaatta bulundukları görülmektedir.[354] Bunun üzerine de mezkur aşiret, ziraat ve evler yapmaları şartıyla yerleştirilmiştir.[355]

1785 yıllarında ise Payas, Belen ve Kurd-kulağı bölgesini elinde tutan Küçük Ali-oğulları, Halep yolunu ellerine geçirmişler ve hattâ daha sonraları küçük bir filo kurarak deniz yolunu da idarelerine almışlardır[356]. Çevrelerinde bulunan Bektaşlu ve Kılıçlu aşiretlerinden de üçer beşeryüz eşkıyânın katıldığı bu ailenin te'dibi için harekete geçilmişti.[357]

Edirne yakınlarında bulunan Sultan Mehmed Han evkafına tâbi Kızılağaç kazasına bağlı Halife-köyü ahâlisinden, Hüseyin adlı bir kişi, *"Anadolu'da Karaman sâkinlerinden Boz-ulus Türkmenleri tâifesinden İzzeddinlü cemâatindensiniz"* diye üzerlerinde kayıtlı maktu'ları talep etmiştir. Bu durum üzerine karye ahâlisi, atalarının Boz-ulus Türkmenlerinden olmakla beraber, 80 seneden beri bu mahalde bulundukları ve vergilerini evkafa vermek üzere avârız hânesine kayd olunduklarını beyan etmeleriyle, 1780'de eşkıyânın mazarratının kaldırılması hususunda bir emr-i şerîf ricâ etmişlerdir.[358]

[352] 1777'de Antep, Elbistan v.s. yerlerde yaptıkları tecâvüzler sebebiyle Rakka'da Sarıkamış'a iskânları için emir verilmişti (Bk. *Antep Şer'iyye Sicilleri*, nu. 120, s. no'dan naklen, C. Güzelbey-H. Yetkin, *Aynı eser*, s. 74; Ayr. Bk. Cevdet ,ts. Dahiliye ks. nu 12461, sene 1193). Ancak daha sonra Rakka'ya iskânlarından vazgeçilerek, 18 Mart 1779'da Amik Ovası'na iskânlarına karar verilmiştir (Cevdet ts. Dahiliye ks. nu.7622).

[353] Bunun için Cabbar-zâde, 1000 kadar askerle Maraş ve Elbistan taraflarını; Rışvan-oğlu Ömer Paşa ve Maraş sâkinlerinden Zülkadir-oğulları ile Maraş ahâlisi, Maraş'daki Akköprü'yü; Urfa mütesellimi, askeriyle olmak üzere, İl-beylü boybeyisi aşireti halkıyla, Azâz ve Kilis ahâlisi de başka yerleri tutmak üzere vazifelendirilmişlerdi. Ayrıca Antakya ve Belen kazaları ahâlisi de bu işe memur edilerek, Halep valisi hepsine başbuğ tayin edilmiştir (Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 7622).

[354] Teferruat için bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 2891.

[355] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 14883.

[356] Küçük Ali-oğulları hakkında bk. W.B. Barker, Laves andpenates or Cilicia andits Governans, London 1853, s. 74-80, 84; Ayr. bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 116-117.

[357] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 14996, sene 1199.

[358] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6425.

Adana yakınlarında sâkin Karalar aşireti,[359] Kurt-kulağı reâyâsından olup, Tarsus taraflarına giderek şakavette bulunduklarından, hacıların dönüşünden önce, iskân mahallerine kaldırılmaları, gerekirse Tarsus voyvodasının da yardımından faydalanılarak nizamlarının verilmesi hususunda, 1791 tarihinde Adana valisine emir gönderilmişti[360].

İmparatorluğun Avrupa yakasında, 1726-27 yıllarında, daha önce Halil Paşa yurduna yerleştirilen Nogay tâifesinin, kendilerine tahsis edilen toprağı az bularak Boğdan arazisine tecâvüz etmeleri sebebiyle, Kırım Hanı Mengli Giray tarafından arazi tahsis edilerek Akkerman ve İsmail geçidi kazâlarına, yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır[361].

Şakavet üzere olan cemâatlerin yerleştirilmesi hususunda gösterilen gayretler, görüldüğü üzere, onların yerleşik ahâliye yaptıkları zararların önlenmesini hedef almıştır. Daha çok Anadolu cânibinde görülen bu kabil olaylar, merkezî otoritenin zayıflamasından faydalanmakta olan konar-göçer hayat yaşayan başı-boş aşiret ve cemâatlerin varlığından çıkmaktadır. Devletin konar-göçerleri, İmparatorluğun içtimaî hayatından çekme gayretleri, plânsız bir şekilde yürütülmüş olduğundan iktisadî bütünlüğün de bozulmasına yol açmıştır. Bununla beraber konar-göçerlerin islâhı, memleketin mâmur hale gelmesi için mecburî görülmekteydi. Şakavet hareketleriyle pek çok mâmur belde harap olmuş ve boşalmıştır. İşte bu yüzden harap ve boş yerlerin yeniden ihyâsı ve şenlendirilmesi, terkedilmiş ziraî alanların yeniden ekime açılması, imparatorluk için hayatî bir önemi haizdi. Bunun için devlet, şakavet hareketlerinin önlenmesi hususunda sert tedbirler aldığı gibi,

[359] Karalar aşireti, Adana'nın Kozan (Sis) kazasına tâbi Sunbas nahiyesinde sakindiler. Bugün, Karalar aşiretinden Adana'nın içinde ve Karataş kazasında 4 köy mevcuddur.

[360] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6446.

[361] Küçük Çelebi-zâde Âsim, Tarih, s. 470; Ayr. bk. MD, nu. 134, s. 152.

onların te'dibi hakkında fetvaya bile baş vurmuştur.[362] Hattâ devletin şakilerle yaptığı mücadele hakkında yazılmış risâleler de mevcuddur[363].

2. Boş ve harab yerleri imâr ederek şenlendirmek ve yeniden ziraate açmak:

XVII ve XVIII. yüzyıllarda meydana gelen iç karışıklıkların, imparatorluğun pek çok mâmur bölgesinin harâb olmasına ve boşalmasına sebebiyet verdiğini zikretmiştik. Böylece, asayişi sağlamakta çekilen zorluklar yanında, İktisadî açıdan da büyük problemler ortaya çıkmıştır. Meselâ, birçok ekili toprağın terkedilerek harap olmasıyla, devletin gelirindeki düşüş de aynı oranda büyümüştür. Bu durum siyasî alanda da etkisini göstermiş, birden çok cephede yapılan savaşlarda, imparatorluğun para ve zahire sıkıntısına düşmesine yol açmıştır. Bundan dolayıdır ki devlet, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kendisi için büyük bir önem taşıyan boş ve harab yerlere oymakların yerleştirilerek ziraate açılması şeklinde takip ettiği iskân politikasını bu temel üzerine kurmuştur.[364]

[362] Meselâ İç-il yörüklerinin şakavetleri karşısında Kıbrıs'a sürülmeleri emredilmiştir. Bu emre uymayan yörüklerin te'dibi için bir fetvâ alındığı görülmektedir ki (Bk. ATA, Vs. nu. 194, s. 145, sene 1124 (?), burada kaydetmeği uygun bulduk.

"Yörükân tâif esinden bir tâif e kaf-ı tarîk idüp müslimînin ırz ve mallarına taarruz ve ekinlerini itlaf ve bu makule zulm ü fesad âdet-i müstemirreleri olup sa'y-ı bi'l-fesad olmalarıyle tâife-i mezbûreyi ahz ve şerlerini def ve Kıbns ceziresine iskâna me'mur olan Zeyd vali, tâife-i mezbûreyi ahz ve Kıbrıs ceziresine iskân murad itdikde mezbûrlar şer'-i şerife ve emr-i sultânîye itâat etmeyüp muhârebe sadedinde olsalar emr-i veliyyü'l-emr ile tâife-i mezbûre ile mukatele idüp şerlerini def içün katletmek câiz olur mu?"

"El-cevap: Olur;

Allahü a'lem

Ketebehü'l-hakîr Abdullah.

"عفی عنه"

[363] Meselâ, XVIII. yüzyılın başlarında İfrâz-ı Zülkadriye tâifesine mensup bazı cemaatlerin şakavetleri karşısında, devletin onlara karşı takındığı tavır ve te'dip hareketi hakkında, bu te'dip hareketine bizzat katılan Maraş Beylerbeyi'nin Divan Kâtibi Mustafa Sâkıp Efendi'nin kaleme aldığı "Kenzü'l-vekayi" adlı eser (İlhan Şahin neşri, *TED*, 1977, sayı 7-8, s. 95-118) zikredilebilir. Şakavet hareketlerine karşı devletin giriştiği te'dib hareketi, burada renkli bir üslûbla anlatılmaktadır.

[364] Bu yolda, yani göçebe hayat yaşayan aşiretlerin yerleştirilmeleri hususunda emirnâmeler bulunmaktadır. Meselâ, 1710 tarihli bir emr-i şerifle (Bk. MAD, nu. 8458, s. 4-6), konar göçer Türkmen ve Urban tâifelerinin, yerleşik halkın yerlerini terketmelerine sebep olduğu, bu yüzden devletin büyük bir gelir kaybına uğradığı belirtilerek, bu vaziyetin önlenmesi için harab ve boş alanlara başı-boş konar-göçer grupların iskân edilerek şen ve âbâdan bir hale getirilmesi ve ziraate açılması istenmiştir.

Mâmur yerlerin harâb olmasında yalnız şakavet unsurlarının etkili olmadığını da belirtmek yerinde olacaktır. Bilhassa savaş alanı olan bölgelerde yaşayan ahâli, savaşın devamı müddetince yerlerini terkederek daha emin gördükleri iç kısımlara yerleşmekteydiler. Ancak, geri dönmek için gerekli emniyeti duymadıklarından eski yerlerine dönememişler, böylece sınır boylarında harâb sahalar büyük bir yer kaplamıştır. Bu harâb olan yerlerin Osmanlı Devleti'nin buğday anbarı sayılan Rumeli cânibinde olduğu göz önüne alınırsa, işin önemi daha iyi anlaşılır. Bununla beraber, Rumeli'nin harab olmasında, Osmanlı birliklerinin bölgeye çok sık uğramalarının da etkili olduğu zikredilmelidir.[365]

Bütün bu zorluklara rağmen, devletin varmak istediği sonuç, boş ve harâb yerlere yeniden insan toplulukları naklederek şenlenmesini sağlamak, onları ziraate açmaktı. Devlet, bu gayesine ulaşmak için çoğu defa iskân kanunlarına aykırı hareket etmekten de çekinmemiştir. Buna karşılık bazı aşiretler iskândan kaçmak için seyyidlik ve askerilik iddiasında bulunmuşlardır. Meselâ, 1701 yılında Bozok sancağında hâli ve harâbe köylere Mamalu Türkmenlerinin yerleştirilmesine teşebbüs edilmiş, fakat içlerinden Şereflü cemâati, seyyidlik iddiâsiyle iskânı kabul etmemiştir. Bunun üzerine aynı tarihde Tokat ve Bozok sancağı kadılarına, iskân emrinin yerine getirilmesi için emir gönderilmiştir.[366] Konup-göçmekten ferâgat etmeleri ve kimseye zarar vermemeleri şartlarıyla iskânları yapılırken, taahhüdlerinde durmamaları halinde tahsil edilmek üzere 25.400 kuruş da nezre bağlanmışlardır. Buna rağmen 14 cemâat muhalefette bulunmuşlar,[367] durum kefillerine sorulduğu zaman: "*Bâlâda tahrîr olunan kazâlar iskân olundukda ancak bu ana dek varup sâkin olamadık, el-hâletü hazihî iskânlarımızı kabûl eyledik*" diyerek, hâzineye taahhüd ettikleri 51 keseye ilâveten 50 kese daha nezri kabul etmişler ve 1704 yılında iskânları kabul edilmiştir.[368] Ancak, Şereflü, Kızıllu, Keller ve Orhan-oğulları cemâatlerinin iskân

[365] Bk. Gantemir, *Aynı eser*, II, 365-367; Ayr. bk. II. Bölüm, s. 28-33.

[366] MAD, nu. 8458, s. 31-32.

[367] Mezkûr cemâatlerin iskân mahalleri olan Sorgun, Kızıl-kocalı, Salmanlu ve Budak-özü kazalarına 2 cemâat iskân olunup, Dalgıç, Kâfir-kıran, Duraklı, Nefes, Akça Beylü, Yakublu, Sarılu, Süleyman Fakih, Tevr (تور), Bercili, Kızıllu, Kavak, Şereflü cemâatleri iskânı kabul etmemişlerdi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 18-19).

[368] MAD, nu. 8458, s. 19. Buna rağmen bazılarının yerleşmedikleri görülmekle, aşiret beyleri olan Ömer vasıtasiyle yerleştirilmeleri için aynı yıl ikinci bir emir gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 21).

mahallerine gelmiyerek Ankara civarında şakavette bulunmaları üzerine 1706 yılında yeniden bir emr-i şerif gönderilerek yerleştirilmelerinin sağlanması için gerekli çalışmaların yapılması istenmiştir.[369]

Konar-göçerlerin sahipsiz ve harabe köylere sistemli bir şekilde yerleştirilmeleri her zaman için mümkün olamamıştır. Birçok cemâat, iskânlarının kararlaştırdığı tarihden çok sonra yerleştirilebilmişlerdir. Nitekim konar-göçer Dânişmendlü Türkmenleri cemâatlerinden Selmanlu-i Kebîr ve Sagîr, yine aynı gruba bağlı cemâatlerden Kaşıkçı, Gölegir, Cevânişür, Sermayelü, Karalu ve Horbendelü cemâatlerinin Keçiborlu, Geyikler, Sandıklu ve Çölâbâd kazalarına iskânları kademeli olarak gerçekleştirilebilmiştir. Mezkûr cemâatlerin zikredilen kazalara tâbi 42 harab köye iskânlarına daha 1701 tarihinde karar verilmiş olup, ancak iskân mahallerindeki mer'a ve tarlaların kendilerine kifayet etmiyeceği iddiası ile yerleşmek istemedikleri görülmüştür.[370] Bunun üzerine iskân mahallerinin tahrir edilerek, iskânın buna göre yapılması hususunda Hamid ve Karahisâr-ı Sâhip sancakları mutasarrıflarına, Kütahya mollasına ve mütesellimine, Denizli, Geyikler, Kemer-i Hamîd, Urla, Şeyhlü, Çarşanba, Lâzkiye, Uluborlu, Burdur, Homa, Çölâbâd, Uşak, Baklan, Sandıklı ve Honaz kadılarına 1702'de gönderilen bir emir üzerine, iskânları için çalışmalara başlanmıştır.[371] Selmanlu-i kebîr cemâati, Yorgalar, Akça-köy, Yüreğil, Gökçelü, Alaca-atlu, Yarımca ve Dombay köylerine iskân olunarak ziraatle uğraşmaları için de toprak tahsis edilmiştir. Diğer cemâatlerden Horbendelü (Harbendelü=Harmandalu) cemâati, Geyikler kazasına tâbi Alaçayır köyüne; Cevânişür cemâatinden Cihanbeylü mahallesi, Çölâbâd kazasında Horu (Akpınarlı) ve Nişir köylerine; yine aynı cemâatten Çöreklü mahallesi Halaclu (Hallaç) köyüne; Hacılu mahallesi, Kadılar ve Haydarlu köylerine; Ocaklu mahallesi Şehykadın köyüne[372]; Kaşıkçı cemâati, Sandıklu kazasında Güre ve Merkebci köylerine;[373] Selman-

[369] Bk. MAD, nu. 8458, s. 21.

[370] MAD, nu. 8458, s. 197-198.

[371] Aynı defter, s. 198; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. 178, s. 124-127.

[372] Bunlardan bir kısmı Kolancık harabelerinde yerleştirilmiş oldukları halde, daha sonra bu bölge de, Sermayelü toprağına ilhak edilerek, bu grupdan bir kısım hane buraya nakledilmiştir. (MAD, nu. 8458, s. 198-199, sene 1113; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. 180, s. 128-129, sene 1112).

[373] Mezkûr köylerin tarla ve mezraaları verimsiz olduğu için, Çölâbâd kazasında Ergenli köyünde; Haşimlü mahallesi, Göçerli karyesinde; Derviş-oğlu mahallesi, Yamanlu köyünde; Velili mahallesi, Doğanlı ve Sarıcova (Sarıköy) karyelerinde iskânı kabul etmişlerdir. Bunlar-

lu-i sagîr cemâati, Keçiborlu kazası dahilindeki Pınarbaşı'nda, Kuluköyü, Hacer-öyüğü, Bahşayiş köylerine ve ayrıca Geyikler kazasında, Çapalu karyesine iskân olunarak ziraatle uğraşmaları istenmiştir.

Bunların dışında Gölegir cemâati, Sandıklu kazasında, Çavuş-beyli ve Kazgan-pınarı (Kazanpınarı) karyelerine iskân edilirlerken, bir miktarı da, Urla kazasında Okçular köyüne yerleştirilmişlerdir.[374] Selmanlu-i kebîr'den Köse Musa (Köse Köselisi), Pekmezlüsü ve Kara Halil-oğulları, Sandıklu kazasında Kötü Ağıl adlı karyede sâkin olup, mezraalarının kifayet etmediği iddiasiyle, iskân şartlarına aykırı olarak yaylağa çıkıp iskânı bozmaları üzerine, birbirlerine kefil olmak suretiyle iskân edilmişlerdir[375]. Bir müddet sonra, daha önce Kütahya'ya iskânları ferman olunan, ancak yerlerinin iskân mahalline uzak olması yüzünden yerleştirilemeyen Dânişmendlü Türkmenlerinden Bıçakçı, Gördengöre ve Fermanlu Mucan adlı üç cemâat, iskânı kabul ettiklerini bildirerek, Geyikli kazâsına tâbi Kızıllu, Eğerci-öyük, Tanvudlar (?) Feneş (?), Odaköy, Şuhudlu ve Burkas (?) köylerine yerleşmek istemişlerdir.[376] Ancak tahrîr defterine yalnız Kızıllu, Eğerci ve Şuhudlu karyelerinin kayıtları bulunması hasebiyle, her cemâat üzerine 2.500 kuruş nezr tâyin edilerek adı geçen köylere yerleştirilmeleri kabul edilmiştir.[377]

Şakavat hareketlerinde bulunan Lekvanik,[378] Kırıntılı ve Hacılar cemâatlerinin, bu hareketlerinden dolayı, Develi yakınlarındaki Harmancık mevkiinde bulunan harap köye yerleştirilmelerine teşebbüs

dan Karalar cemâati yerleştirilmiş oldukları yerde, arâzilerinin çorak olması ve ihtiyaçlarını karşılamaması sebebiyle, yerleşememişler, bu yüzden birçokları telef olmuştur. Bu durum karşısında, yakınlarındaki boş ve harap bir durumda olan Engerek ve Okçular adlı mahaller, üzerlerine ilhak edilerek, bu bölgelere de yerleşmeleri sağlanmıştır. (MAD, nu. 8458, s. 198, sene 1113).

[374] Bk. MAD, nu. 8458, s. 206.

[375] MAD, nu. 8458, s. 197, sene 1113; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. 182, s. 129-132, sene 1113. Dânişmendlü Türkmenlerinden yukarıda zikr edilen cemâatlere 1707 yılında iskân edildikleri köylerin sınırlarına tecâvüzde bulunan eşkiyâyı yakalayıp teslim etmeleri hususunda emir verilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 247).

[376] Adı geçen cemâatlerden, Bıçakçı cemâatine tâbi Çukur-ovalı ile Kaymazlı, Dekşer (دكشر), Kapaklı ve Koca Kethüdâ mahalleleri, Kızıllu ve Eğerci-öyüğü'nde; Koturlu ve Kılıçlu mahalleleri, Feneş köyünde; Kürd-Tekude (?) cemâati Bozkaş'da; Karamanlu cemâati Odaköy ve Şuhudlu harâbelerinde yerleşip evler yapacaklarını ve diğer cemâatlerin kabul ettikleri nizama uyacaklarını, 1710 yılında verdikleri arîzayla beyân etmişlerdi (MAD, nu. 8458, s. 248).

[377] MAD, nu. 8458, s. 248, sene 1710.

[378] 1766'da Niebuhr, bunlardan Ankara-Sivas bölgesinde 1000 çadır tesbit etmiştir (Bk. *Niebuhr*, n, 415).

edilmiştir. Ancak şekavete devam eden bu cemâatlerin, bir müddet sonra Halep eyâletinde Münbiç nâhiyesine iskânlarının emredildiği görülmektedir.[379] Mezkûr cemâatler, bu yeni iskân mahallerinde düşmanlıkları bulunan İl-beyli Türkmenlerinin yerleştirilmiş olması dolayısıyla, buraya yerleşmek istemeyerek iskânlarından vazgeçilmesi ve Anavarza harâbelerine yerleştirilmeleri için istekte bulunmuşlardı[380]. Buna rağmen 1707 yılında Adana ve Rakka valilerine gönderilen bir fermanla, mezkûr tâifelerin Münbiç nahiyesindeki boş ve harap sahalara iskân edilerek Rakka mukataasına bağlanması emredilmekteydi[381]. Ancak, Lekvanik aşiretinden Rakka bölgesine çok azı yerleştirilebilmiş, diğerleri ise çeşitli yerlere dağılmıştır.[382] Onların bu şekilde iskâna yanaşmaması karşısında 1715 yılında, Adana Beylerbeyisi Elhaç Ahmed Paşa'ya ve Rakka Mütesellimine bir emr-i şerif gönderilerek, mezkûr aşiretin Rakka mukataasından ifraz edilerek Adana mukataasına bağlanmasına, ayrıca Anavarza'daki boş ve harap köylere yerleştirilerek birer miktar toprak tahsis edilmesine müsaade edilmiştir. Bunlardan Kızılkoyunlu cemâati Süleymanlı kazasındaki harap köylere ve Akbaş cemâatini de Adana'ya bağlı Ağba (اغبه), Boğalı vesâir harab köylere iskânlarına karar verilmiştir.[383] Abalu cemâati ise Hama ve Humus bölgelerine iskân edilmişlerdir[384]. Kızıl-koyunlu cemâatinden bir kısmının da 1721 de İznik ve Sapanca arasına yerleştirilmelerine karar verilmişti.[385]

Devlet otoritesinin sarsılması üzerine, daha evvel Adana'da, Demirkapı ile Misis arasına yerleştirilmiş bulunan İfrâz-ı Zülkadriye cemâatleri, bölgeyi muhafazadan ve ziraatçilikten vazgeçerek şakavete başlamışlar; Payas'a kadar uzanan saha içinde şakavetlerini sürdüren

[379] MAD, nu. 8458, s. 203-204, sene 1114.

[380] 1703 yılında yapılan bu müracaat devlet tarafından reddedilmiş ve 6.000 kuruş olan malları ile birlikte Rakka mukataasına ilhak edilerek yerleştirilmelerine karar verilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 210).

[381] Bu cemâatlerle birlikte, Aktaş ve Nûreler cemâatleri de iskâna dahil idiler (MAD, nu. 8458, s. 210, 211, sene 1118).

[382] Bu dağılanlardan 500 hanesi, Pehlivanlı torunları, 500 hane kadarı Boz-ulus Türkmenlerinden Tabanlu, Dânişmendlü ve Ketiş-oğlu, bir miktarı da Salarlu-i kebîr ve sagîr cemâatleri yanındaydılar (Bk. *ATA*, Vs. nu. 195, s. 145-146, sene n24).

[383] Lekvanik aşiretinin, hayvanlarını ve pusatlarını satarak ziraatle meşgul olmak, yaylaya gitmemek, şakavetle uğraşmayıp içlerinde eşkıyâ zuhur edecek olursa voyvodalarına teslim etmek gibi şartlarla iskânları kabûl edilmişti (Bk. MAD, 8458, s. 214-215).

[384] MAD, nu. 8458, s. 57, sene 1115.

[385] Bk. MD, nu. 130, s. 47.

bunlara tâbi 14 cemaat, bölgedeki ahâlinin yerlerini terketmelerine sebep olmuşlardır. Ayrıca Ayas ile Berendi kazaları arasında bulunan Kurdkulağı derbendi sâkinleri de yerlerini terketmek zorunda kalmışlar, derbend harap olmuştur. Bu sebeple ifraz cemâatleri üzerine mutasarrıf tayin edilen Niğde sancağı mutasarrıfı Polat- zâde İsmail Bey, Kurd-kulağı derbendini şen ve âbâdan etmek, bölgeyi korumak ve evler yaparak ziraatle uğraşmak üzere, Musa Fakihlü, Durak, Taşlı, Gegi (ككى), Çöplü, Geymi (كيمى), Sökmeni Karamanlı, Ödemişlü, Deve Hanlu, Karaman Hacılu, Kaçarlılu, Hüseyin Hacılu, diğer Hüseyin Hacılu, Mihmadlu, Kömür Ceridi, Alcıcılu, Terzilü ceridi, Çekdimlü ile Gürünlü, Afşarlu Karamanlısu, Aydınlı Hacı Abdurrahman, Çakal Demircilü, Cığrık (Çıkrık) Tüccarlı ve Şihâb Tüccarlu cemâatleri ki, toplam 24 cemâati, 1705 yılında buraya iskân ederek, derbendci kayd ettirmiştir.[386] Ayrıca dağılmış bulunan ifraz cemâatlerinden bazılarının Adana eyâletindeki boş ve harap alanlara iskânı için teşebbüse geçilmiştir. Bu sebeple 1707 yılında, Kütahya, Maraş, Karaman, Sivas valilerine ve Aydın, Saruhan sancakları kadılarına gönderilen bir hükümle, bölgelerinde bulunan ifraz cemâatlerinin Adana'ya naklinde gayret göstermeleri emredilmiştir[387]. Bu dağılan cemâatlerden 12 sinin, Sivas ve Kırşehir bölgelerinde, Pehlivan-oğlu Kenan Bey'in yanında sâkin oldukları tesbit edilerek,[388] Adana'ya nakl ve iskân olunmuşlardır[389].

Adana'da Abdülfettah adlı şahsın malikânesine kayıtlı bulunan konar-göçer Dânişmendlü Türkmenleri cemâatlerinden Küşne, Köpeklü ve tevâbii cemâatler, dağılarak çeşitli bölgelere gitmişler, bu yüzden de vergilerinin tahsili imkânı kalmamıştı. Bu sebeple mazkûr cemâatlerin mallarının Adana mukataasına eklendiği ve hâli ve harâbe Anavarza'ya iskân edildikleri görülmektedir.[390]

[386] MAD, nu. 8458, s. 79.

[387] MAD, nu. 8458, s. 78.

[388] Pehlivanlı Aşireti, Ankara-Sivas arasındaki bölgede sâkin olup, 1766'da 15000 çadıra sahip oldukları görülmektedir (Bk. *Niebuhr*, II, 415).

[389] Bunlar, Abdullah-ı kebîr ve sagîr, Kabakulak-Alçısı, Asili... (?), Ala-kurdlu, Humuşbeylü, Karaman-uşağı, Kuşlu, Kuş-uşağı, Deli Hacı-uşağı, Sehlik Hezar (?) ve Kariban (?) cemâatleri idi. Bunlar Adana'da Anavarza ve Kınık bölgelerine yerleştirilmişlerdir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 78, sene 1119 (1707).

[390] Bu suretle bölgenin şenlendirilerek mâmur hale getirilmesi düşünülmüş olup, bu hususta 1708 yılında bir de emr-i şerîf gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 253).

Yine, Dânişmendlü Türkmenleri mukataasına tâbi Cevânişür ve Kaşıkçılar cemâatleri, iskân bölgeleri olan Hamid, Kütahya ve Karahisar sancaklarında iskânı kabul etmiyerek çeşitli yerlere dağılmışlardı. Bunun üzerine, Develü mukaatasına tâbi olup, Niğde Sancağı, Kayseri ve Develü kazâlarında bulunan, Öyük, Yarlık, Koçak, Çakır Ağıl, Karaca-viran ve Milli-dere adlı harâb köylere yerleştirilmelerine teşebbüs edilen cemâatler, şer'î ve örfî vergilerini voyvodolarına vermek ve ziraatle uğraşmak üzere iskânı kabul ederek, iskânları hususunda 1708 yılında ferman gönderilmiştir.[391]

Bâzı cemâatlerin yaptıkları zararlar, ahâlinin onları devlete şikâyetlerine sebep olduğu gibi, bazan da ahâlinin uygun birer iskân mahalli göstererek, oralara yerleştirilmelerini istedikleri görülmüştür. Meselâ, Karahisâr-ı Sâhip sancağında Yazıcılar (Yazıcılı) kazasında, Sivrihisar'da sâkin konar-göçer Boz-ulus Türkmenlerinden Kara-yağı cemâati, bulundukları bölgenin otunun ve suyunun kendilerine yeterli olmaması sebebiyle, çevre ahâlisine zarar vermekteydiler. Bundan dolayı kazâ ahâlisinin de istekleriyle Karahisâr-ı Sâhip sancağında Sivrihisar'a yakın bir mahalde bulunan Çandar Köprüsü civarındaki Ali Tan, Zabdalı (ضبدلی), Ömer Hacı ve Haztar (حزتر) adlı harâbe köylere yerleştirilmeleri hususunda arz sunulmuştu. Bu istek doğrultusunda, 1709 yılında verilen bir emr-i şerîfle, adı geçen köylere iskân olunmuşlardır.[392]

Kayseri'ye bağlı İnce-su kasabasında 40 seneden beri sâkin olan Et-yemez cemâati, bazı kişilerin onları ifrâz etme çabaları yüzünden baskılara maruz kalmıştır[393]. Bu kabilden iskân faktörleri arasında en önemli yeri, hiç şüphesiz ki, şakavetleri sebebiyle yerleşik ahâlinin yerlerini terketmelerine yol açan konar-göçer taifeler alır. Bunlardan, Türkmen tâifeleri Anadolu'da, Arap kabileleri ise Suriye ve Irak'da önemli bir rol oynamışlardır. Meselâ, Bağdat, Basra, Rakka vesâir bölgelerden gelerek, Hama, Şugur ve Madik (Mudik) arasında, Âb ismiyle anılan, Saz adlı mevkide bir araya toplanan Arap kabilelerinden Âl-i Aziz, Domalih, Haza'la, Âl-i Ammar, Benî Semak, Âl-i Mahazi'a, Âl-i

[391] MAD, nu. 8458, s. 252.

[392] Bk. MAD, nu. 8458, s. 254.

[393] Bu husûsta 1709 yılında verilmiş bir arz bulunmaktadır. Buna karşılık olarak verilen emr-i şerîfde ise, mezkûr cemâatin hiç bir zararları görülmediği ve bu sebeple bulundukları yerde ikamet etmeleri ve hiç bir şekilde rahatsız edilmemeleri bildirilmişti (MAD, nu. 8458, s. 78).

Ke'âde, Âl-i Şammar, el-Biha ve Benî Halîd, hac yoluna inerek ellerine geçirmişler, reâyâ üzerinde çeşitli zulm ve teaddîde bulunarak, yerlerini terketmelerine sebebiyet vermişlerdi. Bu yüzden mezkûr kabilelerin Hama'da Şugur mukataası havâlisindeki harâbe köy ve mezraalara yerleştirilmaleri hususunda 1710 yılında emir gönderilmişti[394].

Bu arada Hama'ya iskânları ferman olduğu halde iskâna gelmeyen Arap ve Türkmen cemâatlerinin de iskân mahallerine getirilmesi hususunda teşebbüse geçilmiştir. Bunlardan Mecilli Türkmenlerine tâbi Süleymanlı, Bıyıklı, Balıkçıllı, ördek Hacılı, Dubah (?), Sarılı, Hatmalı ve Kalaçlı mahalleleri; İfraz Türkmenlerinden Sakallı Ceridi, Hacılı Dokuzu vs; Dânişmendlü'den Küşne, Köpekli ve tevâbii cemâatleri; Arab-ı Şuveyh mukataası reâyâlarından Al-i Büveylis (?) ve Al-i Nazzâra vesâirleri ve Basra perakendelerinden Cedîd (Cerîd ?) Arabi ve Rakka'da sâkin Benî Rebi' Bey'i hâssından Âl-i Ebu Cirâde cemâati kaydedilmekle, bunların hangi mahalde olursa olsunlar, iskân mahalleri olan Hama'ya getirilip iskân olunmaları için Rakka muhâfızı Vezir Yusuf Paşa'ya hitâben emr-i şerîf gönderilmiştir[395].

Kütahya bölgesinde de harâbe yerler büyük bir yer kaplamakta olup, buraların şen ve âbâdan edilmesi için konar-göçer toplulukların yerleştirilmesine teşebbüs edilmiştir. Meselâ bu bölgeye yerleştirilen cemâatlerden Dündarlı'ya tâbi olup, Kütahya havâlisinde kışlayan Kaçar cemâatini zikredebiliriz. Kaçar cemâati, Kütahya'da boş ve harâbe yerleri şen ve âbâdan etmek, zirâatle uğraşmak, bölgeyi eşkiyâlardan korumak şartlarıyla 1712 yılında yerleştirilmişlerdir[396]. 1726 yılında bazı eşkiyâ guruplarıyla işbirliği yaptığı iddiâsında bulunulmasına rağmen, mezkûr cemâatin eşkiyâdan olmadığı tesbit edilmiştir. Hattâ 1731 senesinde, Aydın bölgesinde kendilerine tahsis edilen mahalde sâkin oldukları, Aydın Sancağı'nda kışladıkları ve Sultan-dağı'nda yazladıkları tesbit edilmiştir[397].

Türkmen tâifelerinden olup Rakka'ya iskânları ferman olunan Receblü Afşarı cemaati, 1712 yılında Rakka iskânından kaçarak Kayseri

[394] MAD, nu. 8458, s. 7.

[395] 1710 yılında gönderilen emirde, mezkûr cemâatlerin evkafa dâhil edilmesi de istenmekteydi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 6).

[396] Yaylak olarak, yakınlarındaki Murad-dağı tahsis edilmiştir. (Bk. MAD, nu. 8458, s. 294).

[397] Bk. *ATA*, Vs. nu. 223, s. 187-188.

ve Zamantı bölgesinde Lekvanik tâifesiyle birleşip şakavete başlamışlardı. Bu sebeple yerlerinden kaldırılarak yeniden Rakka'ya iskânları, Halep ve Rakka valisi Yusuf Paşa'ya emredilmesine rağmen[398], 1713 yılına kadar yerleşmeleri sağlanamamıştır. Bu yüzden boş ve harap bir vaziyette bulunan Zamantı kazası köylerine iskânları için teşebbüse geçilmiş ve bu hususta 1713 tarihli bir emr-i şerîf gönderilmiştir[399]. 1730 yılında ise mezkûr cemâatin Zamantı nehri kıyılarında bulunan harab ve boş 66 köye yerleştirilmeyi kabul ettikleri görülmektedir.[400]

İfrâz-ı Zülkadriye cemâatlerinden, Sakallu Ceridi ve Hacılı Dokuzu cemâatlerinin, 1710 yılında Hama'da, Murat Paşa Köprüsü (Cisr-i Murad Paşa)'ne ve Yenihan'a iskânları hususunda emir verildiği halde, iskân mahallerine gitmemişlerdi.[401] Hattâ bu müddet zarfında, tâbi oldukları İfrâz-ı Zülkadriye mukataasına olan vergilerini de vermedikleri, Zülkadriye voyvodası Elhaç Burhan tarafından bildirilmişti. Bunun üzerine Sakallu Ceridi ve Hacılı Dokuzu cemâatlerinin vergilerinin[402], yeniden 1713 yılında İfrâz-ı Zülkadriye mukataasına zam ve ilhak edilerek, iskânları hususunda Adana ve Maraş Beylerbeylerine ve kadılarına emir verilmiştir[403].

Konar-göçer Türkmenlerden olup, şakavetle meşgul olan Yeni-il Türkmenlerinden ve Halep mukataasına tâbi aşiretlerden, Dânişmendlü'ye bağlı Boynu-incelü ve ona tâbi cemâatlerin; Kırşehir sancağında sâkin Benî Hüseyin cemâatinin; Bozulus Türkmenlerinden olup Ankara'ya tâbi olanların; Maraş sancağında Mektûbiyye Medresesi evkafından Kara Bekirin Türkmenleri; Bozok sancağında sâkin Geyikli cemâatinin; Dânişmendlü Türkmenlerinden, Boynu-incelü cemâatinden ifraz edilmiş bulunan Hacı Ahmedlü ile Şeyhlü cemâatlerinin; Tokat voyvodalığında Bozok sancağında sâkin Manialı Türkmenleri kabi-

[398] Bk. *ATA*, Vs. nu. 195, s. 145-147.

[399] Bu yolda Kayseri, Develü ve Talaş kadı'larına gönderilen emirlerden başka, 1729 yılında Zamantı bölgesinin tahriri için de, Kayseri ve Zamantı kadılarına mufassal emr-i şerifler gönderilmişti (Bk. MAD, nu. 8458, s. 261).

[400] Receblü Afşarı cemâati, diğer Türkmen cemâatlerinde geçerli olan iskân şartları çerçevesinde, bennâk, mücerred, deve ve ağnâm vergilerini vermek üzere tahrire tâbi tutulmuştur. Ayrıca, Rakka mukataası'ndan ifraz edilerek, Zamantı mukataası'na dahil edilmişlerdir (Bk. MAD, nu. 7126, sene 1142).

[401] Ayrıca, vergileri olan 4.500 kuruş da Hama mukataasına zam ve ilhak edilmiştir.

[402] Sakallu Ceridi'nin 2.000 kuruş, Hacılı Dokuzu cemâatinin ise 2.500 kuruş vergileri bulunmaktaydı (MAD, nu. 8458, s. 101, sene 1125).

[403] Aynı defter, s. 101.

lesinin; Maraş Türkmenlerinden Gündeşlü tâifesine tâbi Dede Sülü ve Salmanlu cemâatlerinin; Bozok sancağında sâkin, Geyikli cemâatinden Ayu-basanlu ve Çokşurutlu cemâatlerinin Anadolu'da boş ve harap yerlerde uygun mahallere yerleştirilmeleri hususunda teşebbüse geçilmiş olmakla,[404] 1714 tarihinde gönderilen bir emirde iskânlarının yapılması için gerekli iznin verildiği bildirilmiştir.[405] Buna rağmen mezkûr cemâatlerin iskânları, ilerde görüleceği üzere, ancak, kademeli olarak uzun bir süre içinde gerçekleşecektir.

Anadolu eyâletlerinde şakavet hareketlerinin önlenmesi için, şakavette bulunan aşiret veya cemâatler, iskân şartları çerçevesinde birer mahalle yerleştiriliyor; buna karşı çıkmaları halinde ise, ya sürgün ediliyor veya şiddetle cezalandırılıyordu. Bununla beraber, iskânın plânlı bir şekilde yürütülmesi ve coğrafî bölgelerin seçimindeki isâbet, aşiretlerin kolayca yerleşmelerine zemin hazırlamıştır. Meselâ, uzun zamandır yerleştirilmelerine çalışılan Dânişmendlü Türkmenlerinden Şereflü cemâatine tâbi 5 mahalle, 1718 yılında Çölâbâd kazasında 13 harab köye yerleştirilmişlerdir[406]. Bunlardan Araplu mahallesinden 30 hane Ak-Hüseyin Köyü'ne,[407] 30 hane Pampul Köyü'ne,[408] Şereflü Türkmenleri aşiret-başı Şah Mehmed Bey tarafından yine Araplu mahallesinden 20 hane Ayırık Köyü'ne,[409] yine aşiret-başı Şah Mehmed Bey vasıtasiyle 24 hane İsmail-öyüğü Köyü'ne (İsmail köy),[410] aynı mahalleden 10 hane, Şereflü Türkmeni ağası Yusuf Ağa tarafından Yayalar

[404] Bu hususta Türkmen Ağası tarafından 1126 tarihli bir berat verilmiştir (Bk. *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 21, s. 71).

[405] *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 21, s. 72.

[406] Mezkûr cemâat, Anadolu valisi Vezir Elhaç Ali Paşa ve Ahmed Efendi tarafından yerleştirilmişlerdir (MAD, nu. 8458, s. 272).

[407] Hanesi bulunmayan ve harap olan bu köye, Araplu mahallesi sâkinlerinden Küçük Musa 30 hane ile yerleşmiştir. Yaylakları üst taraflarındaki Koru-dağ ve Komalı-dağı olarak gösterilmiştir. Hacı Osman-oğlu Hacı Veli, Bektaş-oğlu Abdülvehhab, Bayat-oğlu Gök Musa Bey, bu 30 haneye kefil olmuşlardır. Elhac Mehmed b. Bektaş ise hepsine kefil olmuştur (MAD, nu. 8458, s. 270).

[408] Harab bir vaziyette olup, haneleri kaldırılarak Türkmenlere tahsis edilen bu köye de mezkûr Musa Bey 30 hane ile iskân olunmuştur.

[409] Bu harab köyün iki hanesi ile neferi de bu köye yerleştirilmiştir. Köy ahâlisine Ali-oğlu Köse Veli ve Arap-oğlu Musa Kethüdanın oğlu Ali kefil olmuştur. Komalı-dağı yaylak olarak gösterilmiştir.

[410] Osman-oğlu Yunus, Solak-oğlu Ali ve Abdi-oğlu Erkulu, iskân şartlarına göre 24 haneye kefil olmuşlardır.

köyü'ne[411] iskân olunmuşlardır.[412] Şereflü'ye tâbi Büke mahallesinden 35 hane, Büke mahallesi kethüdâsı Mustafa Kethüdâ ile birlikte Doğanlı karyesi'ne,[413] Haydar-oğlu Mehmed 5 ev ile Karalar karyesine[414] ve Hacı Mehmed-oğlu Bozca Veli 6 hane ile Receblü karyesine yerleştirilerek birbirlerine kefil tayin edilmişlerdir.[415] Şereflü'nün Ceberlü mahallesinden ise 25 hane, Hızır-oğlu Muhammed Kethüdâ ile birlikte Göçerler (Göçerli) karyesine iskân olunmuşlardır.[416] Kayaslu mahallesi de, kethüdaları Çerkeş Bey ile beraber 35 hane olarak, Göçerli Akcin köyüne yerleştirilmişlerdir.[417] Hacı Bayındurlu mahallesi, kethüdâları Abdülkadir Kethüdâ ile birlikte 30'ar hane olmak üzere, harab bir vaziyette bulunan Kamallu ve Kız-kapan karyelerine iskân olunarak 3.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır.[418] Şereflü cemâatinin mahallelerinden Davutlu ve Yusuflu ise, kethüdâları Asur kethüdâ vasi tasiyle 15 hane olarak, 1718 yılında Sâlihler karyesine yerleştirilmişler,[419] böylece Şereflü cemâatinin 5 mahallesinin iskânları tamamlanarak tahrirleri yapılmıştır.[420]

[411] Bu 10 eve ise, Yusuf Ağa'nın kardeşi Fâzıl-oğlu Ahmed Ağa kefil olmuştur.

[412] Toplam 5 köye iskân olunan 85 hane, 5.000 kuruş nezr'e bağlanmış ve birbirlerine kefil tayin olunmuştur. Kethüdaları Şah Mehmed Bey ise hepsine kefil kaydedilmiştir. (Bk. Aynı defter, s. 270).

[413] Yaylak olarak Komalı-dağı gösterilmiştir. Harab olan bu köye iskân olunan hanelere Hacı Bektaş-oğlu Merdan Ali, Resul-oğlu Çerkeş Bey, Köse Mehmed-oğlu Hüseyin ve Hasan-oğlu Veys iskân şartlarına göre kefil olmuşlar, Mustafa Kethüdâ ise hepsine kefil kaydedilmiştir (Aynı defter, s. 271).

[414] Önce Doğanlı karyesine yerleşen bu haneler, Haydar-oğlu Mehmed tarafından Karalar Köyü'ne yerleştirilerek, kendisi de kefil olmuştur.

[415] Bu mahalleden, toplam olarak 3 harab köye 46 hane iskân olunmuş ve 2.500 kuruş nezre bağlanmıştır. Ayrıca Büke mahallesi kethüdası Mustafa Kethüdâ bu hanelere kefil olmuştur (Aynı defter, s. 271).

[416] Yaylakları Komalı-dağı'dır. Sermâye-oğlu Ali, Osman-oğlu Ömer ve Mehmed-oğlu Yahya bu 25 eve kefil olmuşlar, kethüdaları hepsine kefil tayin edilmiş ve 2.500 kuruş nezr'e bağlanmışlardır (MAD, nu. 8458, s. 271).

[417] Mehmed-oğlu Kara Yusuf, Bekir-oğlu Halil Bey, kardeşi MinnetAğa ve Kehle-oğlu (كهله اوغلى) Süleyman, bu 35 eve kefil olmuşlar, kethüdâları ise hepsine kefil olmuştur. 5.000 kuruş nezr tayin edilmiştir (Aynı defter, s. 271).

[418] Yaylakları üst taraflarında bulunan Koru-dağ ile Komalı-dağı idi. Mezkûr köylere yerleştirilen hanelere, Yakup-oğlu Mihli, Ali-oğlu Erkulu, Hacı Erkulu-oğlu Bayındır, Halil Kethüdâ-oğlu Hüseyin, Nasuh-oğlu Murad ve Karakız-oğlu Bektaş kefil olmuşlar, kethüdâları Abdülkadir ise cümlesine kefil olmuştur (Aynı defter, s. 272).

[419] Yaylak ve kışlak olarak Komalı-dağı gösterilmiştir. 2.000 kuruş nezr'e bağlanan bu 15 haneye ayrıca, Elkıyâ-oğlu (?) Bekir, Elhac İbrahim-oğlu Hasan ve Ömer-oğlu Osman kefil olmuşlardır. Kethüdâları ise, iskân şartları dahilinde hepsine kefil olmuştur (Aynı defter, s. 272).

[420] Toplam olarak, 13 harab köye 236 hane yerleştirilirken, 20.000 kuruş da nezr tayin edilmiştir.

1719 yılında, Anadolu Valisi Vezir Ali Paşa tarafından iskân mahalleri olan Rakka'ya gönderilen Karaca Araplu cemâati ise, Kütahya eyâletinden geçerken, buraya bağlı Saruhan sancağı dahilindeki Mendehor kazası köylerinden olup, 30-40 senedir boş ve harap bulunan köylere yerleşmek istemişlerdir. Bu istekleri kabul edilerek taş evler ve damlar yapıp, ziraatle uğraşmak üzere boş ve harap Sofular, Hacılar ve Kuleli-kışla köylerine iskân edilmişlerdir.[421] 1720 yılında da, Karahisâr-ı Sâhip Livâsı kazalarından Karamuk'a tâbi Dede-deresi karyesine ise, Kuşcu-beyli cemâatinden 60 hanenin yerleştirilmesi için teşebbüse geçilmiştir. Bu sebeple 3.000 kuruş da nezr tayin edilmiştir.[422] Ancak bu çalışmaların başarılı olmadığı, mezkûr cemâatin 1735 yıllarında Aydın sancağında yerleşmiş oldukları görülmektedir[423]. Yine, 1720 yılında Kütahya Livâsı kazalarından Dazkırı'ya bağlı Ketmenli (Ketmeli) köyüne, Tavşanlı ile Kayılı (قایلی) cemâatlerinden 30 hane iskân edilerek 1.000 kuruş da nezr'e bağlanmışlardır. Aynı cemâatlerden bir gurup ise, Dazkırı'ya bağlı Bâdemli köyüne iskân edilmişlerdir.[424]

Boş alanların şenlendirilmesinde ve mâmur hale getirilmesinde yerleşik unsurlardan da faydalanılmıştır. Bu tip uygulamada, en çok, yerlerini terkederek dağılmış reâyânın seçildiğini görmekteyiz. Meselâ, Turgut kazâsında bulunan Gençler köyü ahâlisi yerlerini terkederek dağılmışlar, bu yüzden köyleri hârab olmuş ve boşalmıştı. Arkıd-hanı'nın nizâmı esnasında bu ahâlinin bulunarak Arkıd kasabasına yerleştirilme teşebbüsü, 1721 yılında gerçekleştirilmiştir.[425]

Karaman'dan Haleb'e kadar olan yol üzerinde boş ve harab bir durumda bulunan yerlere ahâli iskân edilerek, şen ve âbâdan edilmesine Halep Valisi Vezir Ahmed Paşa memur olunmuştu.[426] Bu hususda yapılan çalışmalarda, Ulukışla ile Çiftehan arasındaki Maraş Hanı'na,

[421] Ayrıca 2.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardı (Bk. MAD, nu. 8458, s. 321).

[422] MAD, nu. 8458, s.216, sene 1133

[423] Hattâ bu hususta gönderilen bir fermanla, mezkûr cemâatin yerlerinden kaldırılarak rahatsız edilmemeleri istenmiştir (Aynı defter, s. 216).

[424] Aynı defter, s. 216.

[425] Esbkeşan mukataasına tâbi olan reâyâ, bu mukataadan ifraz edilerek, Arkıd kasabasına bağlanması için tahrirlerinin yapılarak mallarının tesbiti istenmiştir. Bu hususta Arkıd-hanı'nın nizâmına memur Dergâh-ı Muallâ Kapucu-başılarından Bahri Mehmed'e 1721 tarihli bir emr-i şerîf gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 98).

[426] Ahmed Paşa bu hususta yaptığı çalışmaları, hangi mahalle ne miktar hane yerleştirildiğini beyan eden bir iskân defteri sunmuştur (MAD, nu. 9956, s. 88, sene 1132).

Şücâeddin kazasındaki Lüle (Lülüe) kalesi neferâtından 90 kişi indirilerek, evler inşâ etmeleri şartiyle iskânlarına karar verilmiştir. Bunlardan 10 kadarı, evlerinin yapımı tamamlanıncaya kadar Niğde kalesine götürülmüş ve orada tutulmuştur.

Ulukışla ile Ereğli arasında boş ve harab bir durumda bulunan Çavuşlar karyesi'ne de, Karaman sâkini Boz-ulus Türkmenlerinden İmanluciyan cemâatinden Ebü'd-Derdâ ile Hacılar mahalleleri,[427] aynı bölgede bulunan palanga'ya ise, Hacı Hamzalu cemâati mahallesi,[428] kendi istekleriyle, taştan evler yapmak üzere iskân olunmuşlardır. Şeyhlü vesâir cemâatlerden de 131 hane, Ulukışla ile Akpınar arasındaki havuzların ve Dokuzhanı'nda bulunan çeşmenin vakfı olan mezkûr hana iskânlarına başlanmıştır. Lâdik ile Ilgın arasında bulunan Kadınhanı'nın reâyâsı ise dağılarak başka bölgelere gitmişler, ancak 30 hanesi toplanarak hana getirilmiştir. Arkıd-hanı'na yerleştirilmek üzere Ilgın kazasından getirilen başı-boş 30 hane ise, Arkıdhanı ile Ilgın arasında bulunan Kabaklı-pınar'da bir köy inşâ edilerek yerleştirilmesi için Ilgın voyvodasına havâle olunmuşlardır. Ayrıca Arkıd-hanı'na iskân edilmek üzere Halep Valisi tarafından 200 hane cem olunduğu bildirilmiştir.[429]

Rakka'ya iskânları için teşebbüse geçilen, hattâ bir kısmı Süleymanlı kazâsında boş ve harâb yerlere yerleştirilen, bir kısmı ise, Aydın, Saruhan ve Bursa'da yerleşmiş olan Kızıl-koyunlu cemâatinden 70 kadar hane, Kırşehir Livâsı'na bağlı Süleymanlı kazası köylerinden boş ve harâb olanlarına yerleştirilerek, buraları şen ve âbâdan etmek üzere Rakka'ya iskândan afvedilmişlerdir. Mezkûr cemâatten dörder-beşer ev olmak üzere, Taşkışla, Kozaklu, Dayılı, Topayan (Topa-

[427] Ayrıca, 1723 de buraya, Boz-ulus sâkinlerinden İl-eminlü cemâatinin, iskânı hususunda teşebbüse geçilmiş (MAD, nu. 9956, s. 50); 1734 yılına kadar iskânları tamamlanmış olup, bu bölgedeki yolları eşkıyâdan hıfz etmeleri için de derbendci tayin olunmuşlardır (MAD, nu. 9956, s. 49). 1794 yılında bu cemâatin 770 kuruş olan malları, 400 kuruş tenzil edilmiştir. Buna karşılık bölgeyi şen ve âbâdan etmeleri ve eşkıyâlardan korumaları istenmiştir (MAD, nu. 9956, s. 56).

[428] Bu palangaya ayrıca, İl-eminlü cemâatinden 30 hane yerleştirilmek istenmiştir. Ancak, 1794 yılına kadar bu hâneler yerleştirilememiş olup, bu sebepten yeniden bir emr-i şerif gönderilerek iskânlarının yapılması hususunda gayret gösterilmesi emrolunmuştur (MAD, nu. 9956, s. 56).

[429] Bk. MAD, nu. 9956, s. 88, sene 1132. Hanlara yapılan iskânlar hakkında geniş bilgi III. Bölüm'de, *"Derbend, han ve vakıf tesislerinin yeniden tanzimi, yapılan iskânlar"* kısmında bulunmaktadır.

yun), Kalaşcı, Pinili (bugünkü Çayiçi), Beygeçili, Güllü (Güllühüyük), Yalnız Satılmış, Savcılı, Falcılı ve Burnu-kara köylerine 1721 yılında sevkedilmişlerdir.[430] Yine 1721 yılında Kızıl-koyunlu cemâatinden bir kısım hânenin, İznik ile Sapanca arasına yerleştirilmesine karar verilmiştir[431]. Bu arada iskân emirlerine uymadıkları için Rakka'ya yerleştirilmek üzere karar alınmış olan Horbendelü, Köçeklü, Silsüpür ve bunlara tâbi oymakların iskânlarından vazgeçilerek, 1729 yılında Kırşehir civârında Çiçek-dağı havâlisindeki harâbe köylere yerleştirilmişlerdir[432]. Bunlardan Hama-Humus mukataası kaleminden olan Horbendelü cemâatinin, 1722 yılında Kütahya sancağı kazalarına iskân edilerek, ziraatle uğraşmaları ve mahsulâtlarının beşte-birini dirlik sahibine vermeleri emredilmişti[433].

Boz-ulus Türkmenleri mülhakatından olan Ali Ağa'nın uhdesinde bulunan Kantemir Çepnisi cemâati, yaylak ve kışlaklarına gidip-gelirken, yolları üzerinde bulunan reâyâya zarar verdikleri için 1739 yılında Selendi kazasına tâbi Darı-bükü adlı boş ve harap mahalle yerleştirilmişdir.[434] Ancak bir müddet sonra yerlerini terk ederek Çakır cemâati ile birlikte yeniden şakavete başlamışlar, bu sebeple 1741 senesinde Kütahya mütesellimine ve kadısına hitâben yazılan bir emr-i şerifle, tekrar eski mahallerine yerleştirilerek vergilerinin de tahsili istenmiştir[435]. Bu arada Mukri (Mekri ?) aşireti de 1734 senesinde, Mardin ve Nusaybin'e tâbi boş ve harap köylere yerleştirilmişlerdir.[436]

İç-il Sancağı'na bağlı Gülnar nahiyesinde bulunan Kaya-başı adlı mevkie ise, 1775 yılında yörük tâifesinden Burhanlı cemâati yerleştirilmiştir[437].

İmparatorluğun Rumeli tarafında yaptığı iskân çalışmaları ise, Anadolu'dakine göre bu devirde pek önemli bir durum arzetmemektedir. Ancak küçük çapta bazı iskân çalışmaları göze çarpmaktadır ki, meselâ bunlardan Halil Paşa Yurdu'na iskân olunan Nogaylı tâifesine

[430] Bk.MAD, nu.8458, s.217
[431] Bk. MD, nu. 130, s. 47.
[432] MD, nu. 136, s. 6.
[433] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 2368.
[434] Bu hususdaki bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 4730; mD, n.140 s. 262; MAD, nu. 701 s.4.
[435] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 4730, lef 3.
[436] Bk. MD, nu. 140, s. 306
[437] Bu hususdaki iskân emri için bk. *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 48, s. 86.

bağlı kazakların kendilerine tahsis edilmiş olan arazi ile kanaat etmeyerek, Boğdan arazisine tecâvüzleri sonucu, başka bir mahalle iskânları ile ilgili yapılan çalışmaları zikredebiliriz. Nitekim 1727 yılında bu hususta İsmail-geçidi ve Akkerman kadılarına emir gönderilmiştir.[438] Bu çalışmaların en önemlilerinden biri de, kayıtlardan anlaşıldığına göre Kırım ve Kuban bölgelerinden gelen Ağnad kazaklarının 1700 tarihlerinden itibaren Tuna nehri sahillerinden başlamak üzere Beştepe adlı mevkie kadar ki saha içerisinde iskân edilmeleridir. Buraya yerleştirilen 300 kadar aile Tolçı ve Beş-tepe vesâirede bulunan göllerde, kurdukları dalyanlarda balıkçılık yapıyorlardı. Ayrıca, Burunca ve Hızır-İlyas ile Malkara boğazlarını da ağla kapatarak tasarruflarına almışlardı[439]. Bunlar dışında, Soğucak ve Faş (Poti) havâlisinde sâkin olan Ağnad kazaklarından 300 kadar aile de mallarıyla Tuna Nehri ağzına yakın yerlere iskânlarını istemişlerdir. 1779 senesinde özi Valisi'ne, Babadağı ve İsmail kadılarına gönderilen bir emr-i şerifle,[440] mezkûr hanelerin Sitte (?), Babadağı köyü ve Tuna kıyılarında münâsib mahallere yerleştirilmeleri ve diğerlerine tatbik edilen iskân şartlarının bunlara da uygulanması emredilmiştir[441].

1794 yılına kadar obalar halinde yaşayan Tatarların Bucak'a yerleştirilmeleri için teşebbüse geçilerek, bu tarihten itibaren obalarını bozarak evler yapıp yerleşmeye başlamışlardır. Ancak Bucak Tatarlarının büyük bir kısmı Bender, Akkerman ve Hotin v.s. yerlerde bulundukları için, Bucak'da bulunanların, diğer bölgedekilerin de buraya gelmedikleri takdirde yerleşmekte güçlük çıkaracakları endişesiyle nakilleri hususunda bir emr-i şerîf gönderilmesi arz edilmiştir[442]. Buraya nakledilen ve iskân edilen obaların tahtadan kulubeler yaptıkları ve bu yüzden kereste ihtiyacının arttığı görülmekle, devletin, Boğdan dağlarından kereste ihtiyacının sağlanması için müsaade verdiği de görülmektedir.[443]

[438] Bk. MD, nu. 134, s. 152

[439] Tuttukları balığın rub'unu devlete vermek zorundaydılar.

[440] Bk. MAD, nu. 10222

[441] Balık avlamaları ruhsatı karşılığında, tuttukları balığın rub'unu Kili mukataasına vermeleri karşılığında diğer bütün vergilerden muâf olacaklardı (Aynı defter, s. 8).

[442] Bender, Akkerman ve Hotin v.s. yerlerde bulunan Tatarların 15-20000 haneye ulaştığı tahmin edilmektedir. Ayrıca Kırım ve Anadolu'daki Tatarlardan da bu bölgeye göçler olduğu -ki, 20 hane tesbit edilmiştir- görülmüştür (Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 17109, sene 1209).

[443] Aynı vesika.

İmparatorluğun, iskân politikasını gerçekleştirmek için yerleştirmeyi teşvik edici bir takım kolaylıklar sağlaması yanında, aşiret ve diğer iskân guruplarının yerleşmede ileri sürdükleri oyalayıcı mahiyetteki mazeretleri karşısında da, sert ve kesin bir tavır takınarak iskânı ısrarla yürüttüğü görülmektedir. Bununla beraber boş ve harab alanların şen ve âbâdan edilmesinde devlet, gerçek hedefine ulaşmış görünmemektedir. Bu sebepledir ki, XIX. yüzyılda iskân politikasında köklü bir düzenlemeye girişerek ıslâhat ve iskân işlerini bir arada yürütmek durumunda kalmıştır[444].

3. Yeni Kurulan mâmurelere (kasaba, köy derdend, han) yapılan iskânlar:

XVIII. yüzyılda konar-göçerlerin boş ve önemli mevkilere yerleştirilmeleri sırasında, oraların şen ve âbâdan olması için bir takım yeni yerleşim merkezlerinin de kurulması gerekmiştir. Devletin bu siyâseti, her ne kadar bir iskân metodu gibi görünmekteyse de, gerçekte memleketin mâmur bir hale gelmesi için, önemli bir teşebbüs hüviyetini taşımaktadır. Zirâ, bu yüzyılın iskân politikası, gelirdeki düşüşü kapatmak için bile olsa, boş ve harâbe yerleri ziraate açmak ve şenlendirmek, dolayısıyla mâmur bir hale getirmekti. Günümüz Türkiye'sinde bile önemini koruyan, bu yolda yapılan çalışmaları, o zamanki kurulmuş mâmurelerin durumuna bakarak değerlendirmek mümkündür.

Bir iskân metodu olarak yeni yerleşim merkezlerinin kurulması, devletin iskân politikasının gerçekleşmesinde önemli bir araç olmuştur. Derbendlerin, hanların, köylerin ve hattâ kasabaların kurulması, bölgede âsâyişsizliğin önlenmesinde önemli bir vasıta olduğu gibi, bu suretle de, üzerlerindeki baskıların hafifletilmesi veya tamamen ortadan kaldırılmasıyla yerleşik ahâlinin emniyeti sağlanmıştır. Böylece, yerleşik ahâli gerek iktisadî, gerekse hukûkî bakımdan refaha kavuşurken, konar-göçer veya başı-boş unsurların başı-boş hareketleri sebebiyle üzerindeki baskı artmış, onların bilhassa iktisadî yönden sıkıntıya düşmeleri durumu ortaya çıkmıştır ki, bu vaziyet, konar-göçerlerin yerleşmek istemelerinde en önemli sebep olurken, devlet de iskân politikasını gerçekleştirmek yolunda önemli bir meseleyi halletmiştir.

[444] Meselâ bu hususta Fırka-i İslâhiye, Bosna-Hersek İslâhat çalışmaları zikredilebilir.

XVIII. yüzyılda III. Ahmed devrinde, Anadolu'da han ve derbendlerin yeniden nizâma sokularak mâmur bir hale getirilmesi çalışmaları, bu merkezlere bir kısım ahâlinin iskânını gerekli kılmış ve Orta Anadolu şehirlerinden başı-boş ahâli ve aşiretler buralara sevk edilmiştir. Bunlardan Haleb eyâletindeki Murad Paşa Köprüsü'ne (Cisr-i Murad Paşa): 1712'de, Ulukışla ile Çiftehan arasında bulunan Maraş-hanı'na 1720'de, Akşehir ile Ilgın arasında bulunan ve bir kasaba şeklinde yeniden inşa edilen Arkıd-hanı'na,[445] Tarsus sancağının Koşun nahiyesinde bulunan Çakıt-hanı'na, Ulukışla ile Ereğli arasında bulunan Çavuşlu (Çavuşlar) köyü derbendine 1721'de[446], inşâatlarının ve tamirlerinin bitirilmesinden sonra birtakım oymaklar sevk edilmiştir.[447] Adana'ya tâbi Misis'e 6 saatlik mesâfede bulunan Kurd-kulağı Derbendi,[448] 1712 yılından itibaren onarılmaya başlanmıştır[449]. Daha önce mevcut bulunan kervansaray ve camiye ilâveten bir kale yapılması için de teşebbüse geçilmiştir. Harab olan hanların tamirinden sonra, kale yapımı ve ayrıca derbend muhafızı olan 40-50 nefer için evler inşâ edilecekti. Bu evlerin etrafının bir duvarla çevrilmesi de kararlaştırılmıştır.[450] Bunların yanısıra, kasabanın şenlendirilmesi için, daha 1 Eylül 1705 tarihinde 673 hanenin yerleştirilmesi hususunda karar alınmıştır.[451] Bu şekilde, Karaman eyâletinde Ilgın ile Lâdik arasındaki Kadın-hanı'na,[452] Boz-ulus Türkmenlerinden Oğul-beylü oymağının Sarılı, Dirili, Abdurrahmanlı ve Kara-sarılı obaları iskân edildi. Ulu-

[445] Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılan cami, mektep, han, çarşı, medrese, kuyu, çeşme ve su yolları ile hamam vesâire için (Bk. Nejat Göyünç, *"Türk Kültür Tarihi bakımından Arşivlerimizin önemi" Belleten*, XXXVII/147, 1973, 316), toplam olarak 10.500 kuruş sarfedilmiştir (Bk. MAD, nu 9956, s. 268).

[446] Burada inşâ edilen han, cami ve dükkânlar için 1.000 kuruş masraf yapılmıştır (Aynı defter, s. 268).

[447] Hanlara ve derbendlere yapılan iskânlar hakkında, aşağıda *"Derbend, han ve vakıf tesislerinin yeniden tanzimi ve yapılan iskânlar"* kısmında daha geniş bilgi verilecektir.

[448] Kurd-kulağı Derbendi önemli bir geçit mahalli olup, eşkıyânın mazarratının def'i hususunda Adana valisi, Üzeyr (Özer) sancağı beyi ve İfrâz-ı Zülkadriye voyvodasına emirler gönderilmiştir (Bk. MD, nu. 134, s. 202)

[449] Daha önceleri birköy halinde bulunan Kurd-kulağı'ndaki kervansaray, Adana müzesindeki kitâbesine göre Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami ise, 1010 (1601-1602) tarihinde Haydar Ağa tarafından yaptırıldı (Bk. *Türkiye'de vakıf âbideler ve eski eserler*, Ankara 1972, I, 50-55).

[450] MD, nu. 119, s. 254; MAD, nu. 3439, s. 276.

[451] Bk. MAD, nu. 8458, s. 42,79.

[452] Hanın tamiri, cami yapılması vesâire için 1.300 kuruş sarfedilmiştir (MAD, nu. 9956, s. 268).

kışla ile Karapınar arasında bulunan Horti- hanı'na[453] da, Kara-Beğdil oymağı mensubu 131 hane yerleştirilmiştir. Sivas eyâletinde Alacahan çevresindeki boş toprakların iskânına 1723 de teşebbüse geçilmiş ve 1730 da, daha önce bu bölgenin oymaklarından olan Ayu-basan, Selmanlu, Akkuzulu ve Çokşurut oymakları iskân olunmuşlardır.

Aydın Sancağı'nda bulunan Kızılca Burgos derbendine Sendil cemâati derbendcilik yapmak şartıyla yerleştirildi; Karaman eyâletinde İsmail-köyü ile Karapınar arasındaki Belenli (Belenli-burun) derbendine 1775'de Eymir, Darıcı ve Aydın oymaklarından ellişer hane iskân olundu. Karaman eyâletine tâbi Atçeken mukataası köylerinden Atlandı'ya 1752'de Boz-Ulus'a tâbi Küşne, Kara Halilli, Dânişmendlü ve Çayan cemâatlerinden 200 hane yerleştirildi. Koçhisar ile Konya arasında, Koçhisar'a tâbi Çiğinağıl köyüne, derbend mahalli olduğundan, Boynu-incelü cemâatinden Kuzulu oymağı iskân edildi[454].

Harâb bir vaziyette bulunan eski han ve derbendlerin yeniden imâr edilerek şenlendirilmesi yanında, lüzûm görülen bazı mevkilere de yenileri yapılmıştır. Meselâ, bugünkü Hatay bölgesinde Belen ile Bagras arasında bulunan Karamort mevkii, buradan geçen tüccar, asker ve hacıların emniyeti bakımından gayet ehemmiyetli olup imârı gerekliydi. Bu bakımdan burada bir kasaba ve palanga inşâsına karar verildi[455] ve 1703'de han ile müştemilâtı inşâ edilerek, yolun emniyeti için bir de müstahkem kasaba kuruldu[456]. Burada kurulan han, cami ve imâret, III. Ahmed zamanında Sadrazam bulunan Mısır valisi Vezir Morali Hasan Paşa tarafından (1703- 1704) tesis edilmiş evkaftandır[457]. Karamort Hanı 1792 yılında yeniden tâmir edilmiştir[458].

Ankara'nın Haymana kazâsında Toyca (Tunca ?) mevkiinde inşâ edilen han ve diğer tesislere de bir kısım cemâatlerin yerleştirildikleri görülmektedir. 1730 yılında Boz-ulus kadısı tarafından Haymana kazâsı dahilindeki Toyca mevkiinde bir han inşâsı yolundaki istek, devlet tarafından da olumlu karşılanmıştır. Çünkü burası, ipek kervan-

[453] Han, cami vesâire için, toplam 1.200 kuruş sarfedilmiştir. (Aynı defter, s. 268)

[454] Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 100-107.

[455] MD, nu. 112, s. 119; nu. 114, s. 30; nu. 115, s. 471.

[456] Bu kasabada ikamet eden 300-400 askerin masrafı, Şeyhü'l-hadîd ve tevâbii mukataasından ödenmekteydi (Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 27).

[457] Bk. *Evkaf-ı Hasan Paşa*, Tapu-Kadastro Arşivi, nu. 2132.

[458] *Bk. Nejat Göyünç, "Türk Kültür Tarihi bakımından Arşivlerimizin önemi", s. 315.*

larının konak yerleri olup, buraları olduğu gibi, çevre köy ve kasaba ahâlisi de eşkıyâ mazarratından şikâyetçiydiler. Bu sebeple burada bir han yapılarak derbend ittihaz edilmesi, ayrıca bir de cami inşâsı için emir verilmiştir. Kurulacak derbendin şenlendirilmesi için de Boz-ulus Türkmenlerinden Oğul-beyli cemâatine bağlı Sakili (Çanaklu ?), Şeyh Ahmedlü ve Hüseyin Hacılı mahalleleriyle, yine aynı guruba tâbi, Küşne cemâatinden[459] bir miktar hanenin mezkûr mahalle yerleştirilerek, derbendci kaydolunmaları bildirilmiştir[460].

Aynı şekilde Sivas eyâletinin Kangal nahiyesinde bulunan Delikli-taş mevkii, eşkıyânın cevelângâhı olması sebebiyle, burada bir han inşâ edilerek palanga, câmi, çeşme ve imâret yapılması, derbendci kaydedilmek üzere konar-göçer türkmenlerden yerleştirilmesi hususunda 1764'de teşebbüse geçilmiştir[461]; ancak 1767'ye kadar inşâat bitirilememiştir[462]. Bununla beraber, buraya konar-göçerlerin şevkinden önce 50 kadar nefer tayin edilerek hanın emniyetinin sağlanması istenmiştir[463].

Tâmir edilen veya yeni kurulan derbend ve hanların yanısıra, XVIII. yüzyılın iskân çalışmalarında önemli bir mevkiye sahip kasabaların kurulmasından da bahsetmek yerinde olacaktır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz, III. Ahmed devrinde, Sadrazam İbrahim Paşa'nın, doğduğu köy olan Muşkara üzerinde kurduğu Nevşehir'dir[464]. Bugün için bile önemli bir merkez vasfını koruyan bu kasaba, kurulmasıyla birlikte çevredeki eşkiyânın baskılarının ortadan kalkmasında büyük bir rol oynadığı gibi, Orta Anadolu'daki başıboş ahâlinin de yerleştirilmesini kolaylaştırmıştır[465].

[459] Bu grup Karaman'da sâkindi (Bk. MAD, nu. 9956, s. 148).

[460] Oğul-beyli cemâatine tâbi Sakılu (veya Çanaklu), Şeyh Hacılu ve Hüseyin Hacılu mahallelerinin 3262 kuruş olan malları ve Küşne cemâatinin 1870 kuruş olan malı da buraya kayd edilmiştir (Aynı defter, s. 148). Mezkûr cemâatin kethüdası tarafından 1371'deki eski yerlerine nakl isteği de bir emr-i şerifle reddedilmişti (Bk. MAD, nu. 9956, s. 148, sene 1144).

[461] Bk. MAD, nu. 9956, s. 268, 270-271; Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 11564.

[462] Karaman valisi Feyzullah Efendi tarafından yaptırılan bu derbendin masrafı, 21.560 kuruş olarak tesbit edilmiştir (Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 564; Ayr.bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 26).

[463] MAD, nu. 9956, s. 262.

[464] Nevşehirli İbrahim Paşa hakkında bk. Münir Aktepe, *"Nevşehirli İbrahim Paşa"* maddesi İA, IX, 234-239; Aynı müellif, *"Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya aid iki vakfiye"*, TD, sayı 15 (1960), 149-160; Aynı müellif, *"Damat İbrahim Paşa evkafına dair vesikalar"*, TD, sayı 17-18 (1963), 17-26

[465] Nevşehir'in kuruluşu ile ilgili olarak bk. *Küçük Çelebi-zâde*, s. 383-384,478; A. Refik, *"Damat İbrahim Paşa zamanında Ürgüb ve Nevşehir"*, TTEM, XIV/3 (1340), 156-185; Zeynep

İbrahim Paşa, Pasarofça Andlaşmasından hemen sonra inşâsına giriştiği kasabanın ahâlisini, derbendci kaydettirmiş ve böylece bölgeyi muhâfaza altına aldığı gibi, yerleşmeyi de câzip bir hale getirmiştir[466]. Bundan sonra çeşitli imâr faaliyetlerine başlanan Nevşehir'de[467], İbrahim Paşa tarafından câmi,[468] medrese, imâret, han,[469] mektep, hamam, 8-10 çeşme, 30-40 kadar dükkân yaptırılmış[470] ve kasabanın etrâfı bir surla çevrilmiştir.[471] Kaleyi muhâfaza için ise, Niğde kalesi muhafızlarından 52 ve Karahisar nahiyesi kalesinden 33 nefer getirilerek yerleştirilmiştir. İnşâ olunan ilk câmiden sonra da, Aşağı mahalle'de ikinci bir câmi daha yapılmıştır,[472] imâr faaliyetleri ile birlikte kasabanın mâmur hale gelmesi için, nüfusun arttırılması yolunda da bazı teşebbüslerde bulunulmuştur.[473] Kasabaya ahâli şevkini teşvik

Korkmaz, *Nevşehir ve yöresi ağızları*, I, Ankara 1963, s. 1-27.

[466] Kasaba ahâlisi derbendci kaydolunmaları karşılığında, avârızdan afv edilmiş, aşâr ve raiyyet rüsûmundan mâada, kaftan-bahâ, menzil-beygiri, vilâyet-harcı vesâir tekâlif-i örfiyye ve şâkkadan muâf tutulmuşlardır (A. Refik, *Aynı eser*, s. 161; Ayr. bk. *Küçük Çelebi-zâde*, s. 478). Bu şekilde tekâlifden muâf olanlar firar edip yerlerini terkedecek olurlarsa, evvelki senelerin vergilerini de vermek durumunda kalacaklardı; vergilerinin tahsili için gerekirse cebir kullanılması da belirtilmiştir. Bu hususta Nevşehir kadısına ve binâ emini Mustafa'ya 1139 tarihli birer hüküm gönderilmiştir (Bk. MD, nu. 134, s. 177).

[467] İlk anda, 1131'de Nevşehir'e küçük bir câmi ve hamam yaptırılmıştır. Bundan iki yıl sonra ise Ürgüp'e de 10 çeşme yaptırıldığı görülmektedir (Bu çeşmeler ve kitâbeleri hakkında daha geniş bilgi için bk. A. Refik, *Aynı eser*, s. 156-161); Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın vakfiyeleri hakkında bilgi için bk. Münir Aktepe, *Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya âid iki vakfiye*, s. 149-160.

[468] Bu câmi'ye önce Niğde sancağına bağlı Ürgüp nahiyesindeki Eneği ve Sineler-öyük (سينلراويوك), Develi nahiyesinde Zile, Kayadibi, Vasıl ve Çelebi; Karahisar nahiyesinde Kuş-kayası; Niğde sancağında Melendir (ملندير) nahiyesinden Sondi karyeleri vakıf kaydedildiği gibi (Bk. MD, nu. 134, s. 215, sene 1140), sonradan Niğde'ye tâbi Uçhisar ile Ürgüb kazaları ve Ahlat karyesi; Develi ve Koçhisar'a tâbi karyelerin hâsılâtı ve nihayet Ürgüb kazası evkaf kaydolunmuştur (Bk. A. Refik, *Aynı makale*, s. 181). Ayrıca, Niğde kalesi gedik timarlarından Ehvi (اهوي), Androson (اندروصون), Germiyan (Germegen ?), Mutala (مطلع), Odani (اوطنى), Huri, Andrtuz (اندرتوز), Anagörmiye (انا كورميه) Nalgarcık (تلقار حق) karyeleri; Karahisar gedik timarlarından Soğanlı, Orta, Akköy, İsneson (اسنه سون) ve Başköy köylerinin gelirleri de Nevşehir'e kaydedilmiştir (Bk. MD, nu. 134, s. 232, sene 1140).

[469] Nevşehir'de bilhassa tüccarlar için yaptırılan bu hanın, 20-30 kadar odası olup, İstanbul hanları plânında inşâ olunmuştur (MD, nu. 134, s. 183, sene 1140).

[470] Bk. MD, nu. 134, s. 12-13, 17, sene 1139; *Küçük Çelebi-zâde*, s. 478; Ayr.bk. A. Refik, *Aynı makale*, s. 169-170.

[471] Daha önceleri büyük bir kale şeklinde yapılması düşünülen kasabanın etrâfına, 1725 (1139) yılında gönderilen bir hükümle, küçük kârgir bir sur yapılması emredildiği, ikisi büyük, ikisi küçük olmak üzere yapılması emredilen dört kapı yerine iki kapı inşâ edilerek birinin büyük, birinin ise küçük olması emredilmiştir (Bk. MD, nu. 134, s. 24, 48, 61-62, 153).

[472] *Küçük Çelebi-zâde, s. 478.*

[473] Meselâ, kasaba haricinde ve ev aralarında bulunan boş ve muattal yerlerin, iskân nizâmına aykırı olarak sâhib çıkan ahâliden alınarak, bu şekildeki bütün yerlerin vakf-ı şerife verilmesi yolunda Nevşehir binâ emini Mustafa'ya 1726 yılında bir hüküm gönderilmiştir (MD. nu. 134, s. 369).

etmek üzere, ihtiyâç hasıl olan kereste ve odun sağlandığı gibi,[474] ilk anda gelen 150 kadar hane[475] tahrir defterine kaydolunarak, nüfusun azalmaması için tedbirler alınmıştır.[476] Ayrıca Kayseri'ye yerleşen zengin zevattan büyük bir kısmı Nevşehir'e naklolunarak iskân edilmişlerdir. Buna karşılık iskân olunan konar-göçerlerden bâzıları kendi istekleriyle, bir kısmı da zorla yerleştirilmişlerdir.[477]

Nevşehir'e iskân edilen konar-göçer gruplardan en önemlisi Boynu-incelü Türkmenleri grubu idi. Genel olarak, Nevşehir ve köylerine yerleştirilen oymak ve cemâatler şunlardır:[478] 1- Çayan cemâati,[479] 2-Kara Hacılı,[480] 3-İnallu,[481] 4-Eski-il Türkmenleri,[482] 5-Karaca Araplu,[483] 6-Dumanlu,[484] 7-Kızıl Koyunlu,[485] 8- Dânişmendlü,[486] 9- Musa Hacılu,[487]

[474] 1726 tarihiyle Nevşehir binâ emini'ne gönderilen bir emr-i şerifle, günden güne mâmur ve âbâdan olan Nevşehir kasabasının kereste ihtiyacının karşılanması için, yakınlarındaki Ertaş-dağı tahsis olunmuştur (MD, nu. 134, s. 213).

[475] Bk. MD, nu. 134, s. 219, sene 1140.

[476] Meselâ, kasaba ahâlisinden kimsenin haremini İstanbul'a gönderemiyeceği bildirilmiştir (Bk. A. Refik, *Aynı makale*, s. 183). Yine ev yapılan sahaları para ile yerleşenlere veren Nasuh ismindeki zâtın men' edilmesi ve Konya kal'asına habsedilmesi hususunda 1726 tarihli bir emir gönderilmiştir (MD, nu. 134, s. 219).

[477] Meselâ, Hacı Ahmedlü cemâatinden bir kısmı ve Pîrî-oğlu cemâatinin tamamı kendi istekleriyle yerleşmişlerdir (MAD, nu. 8458, s. 358, sene 1140).

[478] Bk. Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi ağızları*, Ankara 1963, I, 11-26.

[479] Boz-ulus Türkmenleri grubuna tâbi olan bu cemâatin (Bk. MAD, nu. 9956, s. 46), 120 hanelik bir kısmı Nevşehir'e yerleştirilmiştir (Zeynep Korkmaz, *Aynı eser*, s. 11).

[480] Bozdoğan cemâatine bağlı olarak görülen bu gruptan 12 hane iskân olunmuştur (*Nevşehir Evkaf Defterleri*, Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, nu. 2135, s. 10'dan naklen, Zeynep Korkmaz, *Aynı eser*, s. 12-13).

[481] Nevşehir Evkaf Defteri'nde (s. 11) dağınık göçebe grublarından olduğu kaydedilmiştir (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 14-15).

[482] 65 ev olarak Nevşehir'e yerleştirilmişlerdir (*Aynı eser*, s. 16).

[483] Rakka'ya iskân olunan Karaca Araplu cemâatinin Orta Anadolu'ya gelmiş koluna mensup bu gruptan 6 hane iskân edilmiştir (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 16-17).

[484] Nevşehir Evkaf Defteri'nde (s. 12), Atçekenler tâifesine bağlı olarak gösterilen bu cemâat, Boynu-incelü Türkmenleri içerisinde de yer almaktadır. 138 hane olarak Nevşehir'e yerleştirilmişlerdir (Bk. Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 17).

[485] 65 hane olarak Nevşehir bölgesine sevkedilmişlerdir. Lekvanik aşiretine tâbi olarak gösterilmiştir (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 17-18). Bu cemâat, 1707 tarihli bir fermanla, Rakka'da Münbic nâhiyesinin boş ve harab köylerine yerleştirilmesine teşebbüs edilmişti (Bk. MAD, nu. 8458, s. 210-211). Bununla beraber, bundan bir müddet önce Kızıl Koyunlu cemâatinin Kırşehir sancağında Süleymanlı kazasındaki boş ve harâb köylere yerleştirilmesi için emir verilmişti (*ATA*, Vs. nu. 195, s. 146, sene 1124).

[486] 25 hanelik bir grubu Karalar köyüne, 18 hanelik bir kısmı da İzzeddinlü oymağıyla birlikte Aksaray Sancağının Eyüb-ili kazasına bağlı Viranşehir'e iskân edilmişlerdi. Karalar oymağı Dânişmendlü cemâati olarak kaydedilmiştir (Bk. Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 18-19).

[487] Sayıları 35 evdir (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 19).

10-Şereflü,[488] 11-Bekdik,[489] 12-Karaca Kürd,[490] 13-Heriklü (Herikli),[491] 14-Tohtimurlu (Tohtemürlü),[492] 15-Saman,[493] 16-Eymür,[494] 17- Boynu-İncelü Türkmenleri grupları.

Boynu-incelü Türkmenleri, Nevşehir içine ve çevre bölgelere iskân olunmuşlardır. Bunlardan hali-vakti yerinde olanlar, taştan evler yapmak şartıyla kasabaya yerleştirilmişler, diğerleri ise, Eyüb-ili kazasında harâbe köylere iskân olunmuşlardır.[495] Bunlara Ertaş-dağı çevresindeki yerler otlak olarak ayrılmıştır.[496] Şehir içine yerleştirilmesi düşünülen 800 haneden 1727'ye kadar ancak 400 ünün yerleştirilebildiği görülmektedir[497].

Boynu-incelü Türkmenleri grubuna tâbi cemâatler, her biri bir mahalle olmak üzere Nevşehir'e yerleştirilmiştir ki, bunları: Salurlu-i kebîr 102 hane, Salurlu-i kûçek (Sagîr) 106 hane[498], Boynu-incelü 98 hane, Kürd Mehmedlü 72 hane, Horasanlu 22 hane, Bekdik 79 hane, Heriklü 79 hane, Kütüklü 35 hane, Dumanlu 127 hane, Karaca Kürd 59 hane[499], Delüler 29 hane, Savculu 174 hane, Kurtulu 43 hane, Hacı

[488] 85 hane (236 kişi) olarak şehir içinde Sadıklı mahallesine yerleştirilmiştir (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 20).

[489] Koçhisar'dan gelmişlerdir. 79 hane halinde Nevşehir kalesi arkasındaki Kahveci-dağı'nın batı yamacına ev yapmaları şartıyla iskân edildiler (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 23).

[490] Kırşehir bölgesinden 59 hane halinde getirilmişlerdir. Türkmen mahallesinin bir parçası olan Karaca-Kürd mahallesini kurmuşlardır (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 23-24).

[491] 107 hane halinde Heriklü mahallesine yerleşmişlerdir (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 24).

[492] Heriklü mahallesiyle birlikte Türkmen mahallesi ismini almakta olup, 6 hane olarak Karaca Kürd mahallesinde oturmaktaydılar (Bk. Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 24). 1766 yılında Şam'a tâbi 500 çadır tesbit edilmişti (Bk. *Niebuhr*, II, 416).

[493] Boz-ulus'a tâbi olup, Abuçlı bölgesine yerleşmişlerdir (Bk. Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 24).

[494] Kaçar Eymür'üne bağlı olan bu grup, Araplu (Kuşkayası veya Sakaldutan) köyüne iskân edilmişlerdi (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 25).

[495] MD, nu. 134, s. 383, sene 1140; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. 210, s. 169, sene 1140.

[496] Bunlar genel olarak Eyüb-ili kazâsı ile Kırşehir sancağının Süleymanlı kazâsındaki İbrahim Paşa vakfından olan boş ve harâb köylere yerleştirilmişlerdi (Bk. *ATA*, Vs. nu. 195, sene 1124; MAD, nu. 8458, s. 211, sene 1124; Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 20).

[497] Bu hânelerden ev başına 1,5 kuruş âşâr-ı şer'iyye vakfa kaydolunarak, diğer bütün tekâliflerden muâf tutulmuşlardı. Nevşehir dışındakilerden de tahammüllerine göre toplam olarak, yılda 15.587 kuruş vergileri vakfa kaydolunarak diğer tekâliflerden muâf addolunmuşlardı. Eğer bu gruptan Nevşehir'e yerleşen olursa, kendi şartlarına göre vergi alınacaktı (Bk. MD, nu. 135, s. 291, sene 1141; nu. 137, s. 25; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. 214, s. 173-176, sene 1141; Orhonlu, *"Aşiretlerin iskânı"*, s. 279).

[498] Bu mahalle sonradan Bey mahallesi adını almıştır (Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 21, not 106).

[499] Kayseri civarında sâkin olan bu cemâatin, 1766 yılında 500 çadıra sâhip olduğu görülmektedir (*Niebuhr*, II, 416).

Ahmedlü 60 hane,[500] Kursulu 40 hane, Kurutlu 40 hane, Ada Kurutlusu 65 hane olarak sayabiliriz.[501] Bu grupdan ayrı olarak telâkki edilen, ancak bunlar içinde sayılan Pîrî-oğlu cemâatini de zikretmek yerinde olacaktır[502]. Yukarda zikredilen cemâatlerden Kurutlu, Karaca-kürd ve Delüler grubu iskândan kaçarak yerleşmek istememişlerdi. Bunun üzerine boy-beyleri ve oymak kethüdâlarıyla birlikte Nevşehir'e gitmeleri ve iskân edilmeleri yolunda 1728 yılında bir emr-i şerîf gönderilmiştir.[503]

1726 yılında Lekvanik ve Kırıntılı cemâatlerinin de Nevşehir'e iskanları için teşebbüse geçildiği görülmektedir. Lekvanik ve Kırıntılı cemâatlerinden bir kısmı, yerleştirilmiş bulundukları Göksün ve Mağara (Tufanbeyli) bölgelerinden[504] malikâne mutasarrıfları olan Hasan ve Veli adlı şahısların, kanûnen tesbit edilmiş vergilerinden fazla talep etmeleri üzerine, bazılarının yerlerini terkederek dağıldıkları bildirilmiştir. Bu sebeple mezkûr cemâatlerin, ekip-biçmekle meşgul olmak, başka mahalle gitmemek, yolculara ve ahâliden bir ferdin mal ve canına zarar vermemek şartları ile Nevşehir ahâlisi rızâ gösterirse yerleştirilmeleri istenmiştir.[505] Bu guruba dahil olan Kızıl-koyunlu cemâatinden 65 hane, bu şartlar çerçevesinde Nevşehir bölgesine sevkedilerek iskân edilmişlerdir.[506]

Akşehir ile Ilgın arasında önemli bir mevkide bulunan Arkıd-hanı, 1720'de yeniden nizama konulması esnâsında, han çevresinde bir câmi, mektep, hamam, mahkeme ve su yolları yapılarak bir kasaba şeklinde yeniden imâr edilmiştir[507] Ayrıca buraya konar-göçer başıboş ahâliden de yerleştirilerek şenlenmesini sağlamak amaciyle çalışmalara başlanmış ve 200 hânenin yerleştirilmesi hedef alınmıştır. Bu

[500] Hacı Ahmedlü mahallesi ahâlisinden bir kısmı rızâlarıyla yerleşip taşdan evler yapmışlar, kalanları da yerleşmek üzere aşiret-beyleri vasıtasıyla teşebbüse geçmişlerdi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 358, sene 1140).

[501] MD, nu. 134, s. 383, sene 1140; nu. 135, s. 71; Ayr. bk. Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s.21-22

[502] Pîrî-oğlu cemâati kendi rızâlariyle Nevşehir'e yerleşerek taşdan evler yapmağa başlamışlardı (MAD, nu. 8458, s. 358, sene 1140).

[503] Bk. MD, nu. 135, s. 71-72, sene 1140.

[504] Lekvanik ve Kırıntılı cemâatleri Göksun ve Mağara bölgelerinde yaylamak, Anavarza cânibinde kışlamak üzere iskân edilmişlerdi (MD, nu. 134, s. 192, sene 1140).

[505] Ayrıca, 1950 kuruş olan mallarının da Nevşehir'e bağlanması ve yüklü bir nezr tayin edilmesi de şart koşulmuştu (Bk. MD, nu. 134, s. 192-193, sene 1140; Ayr. bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 9785).

[506] Bk. Z. Korkmaz, *Aynı eser*, s. 17-18.

[507] Bu hanın imârı ve şenlendirilmesi için bk. aşağıda, *"Derbend, han ve vakıf tesislerinin yeniden tanzimi, yapılan iskânlar"* kısmı, s. 96-98.

kabilden olmak üzere Ilgın kazâsından getirilen başı-boş reâyâdan 30 hâne, Arkıd-hanı'na yerleştirilmeyerek, Ilgın ve Arkıd-hanı arasının şenlenmesi amacıyla Kabaklı-pınar mevkiine sevkedilmiş ve burada bir köy kurularak yerleştirilmiştir[508].

Yine, Kara-vezir veya Kara-silahdar lâkabıyla bilinen Sadrıazam Seyid Mehmed Paşa (öl.1781)'nın doğduğu köy olan Arapsun'u imâr ederek, Gülşehir ismiyle bir kazâ şekline soktuğunu görmekteyiz; 50-60 hânelik bir nüfusa sahip olan bu köye, 1779 yılında Mehmed Paşa, bir câmi, medrese v.s. yaptırmış ve Yeni-il voyvodalığı'na tâbi Şereflü Türkmenleri ile Nevşehir, Hama, Humus gibi bazı bölgelerden müslim ve zımmî reâyâ getirterek yerleştirilmiştir.[509]

İmparatorluğun mâmur bir hale gelmesini hedef alan bu tür çalışmalar büyük ölçüde başarılı olmuştur. Fakat idarî aksaklıkların getirdiği bazı problemler yüzünden, bu yerleştirilen guruplar, bir müddet sonra yeniden yerlerini terkedecektir. Bu sebeple devlet, bu mesele ile XVIII. yüzyılda olduğu gibi XIX. yüzyılda da meşgul olmak zorunda kalacaktır.

B. Yerlerini terkeden ahâlinin eski yerlerine yerleştirilmesi:

"Meskûn yerlerin boşalması" kısmında geniş bir şekilde arzettiğimiz üzere, pekçok ahâli yerlerini terketmişti. XVII. yüzyılda olduğu gibi XVIII. yüzyılda da, bunların eski yerlerine nakli meselesi önemli bir problem olmuştur. İskân kanununun, *"Havass, zeamet, timarın defterlü reâyâlarından olup ahar kasabada ve kura ve çiftliklerde mütemekkin olanlar eğer avârız hânesine kayd olunmayup veya on sene mürûr elmiş değil ise, kaldırılıp kadîmi yurdlarına nakl ve iskân olunur ve eğer avârız hânesine kayd olunup veyahud sâkin olalı on seneyi geçmiş ise ol makûle reâyâyı kaldırılmak olmaz, mütemekkin oldukları yerlerde kanun ve defter mucebince, rüsûmât-ı mu'tâdeleri alıverülür. Evkaf ve derbend reâyâsında avârız hânesine kayd olundukları suretde, zaman i'tibâr olunmayıp kadîmî yerlerine nakl ve iskân olunmağ içün kanun üzre emr-i şerîf verile geldiği..."*[510] hükmüyle, yerlerini terk ile

[508] Bk. MAD, nu. 9956, s. 88, sene 1133.

[509] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6296, sene 1196.

[510] İskân kanunu için bk. MAD, nu. 10159, s. 10, sene 1127; Ayr. bk. *Kanûn-ı Ebüssuud*, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, M TM, I / 2 (1331), 305.

başka yere yerleşerek oranın vergi hânesine kaydolunmuş reâyâ yerlerinden kaldırılamazdı; ancak on seneyi geçmemiş reâyâ eski yerlerine nakledilebilirdi. Fakat bu kanun, evkaf ve derbend reâyâsına tatbik edilmemiştir. Onların eski yerlerine nakli için zaman tahdidi konmayarak *"zaman i'tibâr olunmaksızın"* ibaresiyle her vakit yerlerine kaldırılmaları öngörülmüştür.

Bu hüküm iskân politikasının tatbikinde büyük zorluklar çıkardığı gibi, devletin, yerlerini terkedenleri şiddetle takip etmesi gereğini de ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber, zaman zaman bu kanunun dışına çıkılarak, bulundukları yerde on seneden fazla kalmış ve oranın vergi hânesine kaydolunmuş reâyânın da eski yerlerine kaldırıldıkları görülmüştür[511].

1. Köy ve kasabalarını terkeden ahâlinin eski yerlerine nakli:

a. Anadolu'da:

XVIII. yüzyılda bilhassa eşkıyânın mazarratından ve rüsûmât vesâir tekâlifi vermemek için yerlerini terk eden birçok müslim ve zımmî reâyâ, İstanbul, Edirne ve Bursa gibi (Bilâd-ı selâse) daha emin gördükleri şehir ve kasabalara kaçmışlardı. Bu yüzden birçok yer harâb olduğu gibi, buralarda ahalinin azalmasıyla, kalanların vergileri vermekte çektikleri zahmet, onların da yerlerini terketmelerine zemin hazırlamıştı. Devlet bu durum karşısında, yerlerini terkeden ahâlinin on yılı doldurmuş olduklarına bakmaksızın, bulundukları yerlerden kaldırılması ve eski yerlerine nakledilerek iskân edilmelerini emretmiştir. Meselâ bu hususta 1716 tarihinde sâdır olan bir fermanda: *"...müslim ve zımmî reâyâdan bâzdan rüsûmât vesâir tekâlifi vermemek içün kadîmî yerlerini terk ve Bilâd-ı selâse tâbir olunan İstanbul, Edirne ve Bursa"da temekkün etmekle tarafı memleketde olan reâyânın kıllet bulmasiyle avârız, nüzül vesâir tekâlif-i kanûniyyeyi edâlarında ıztırâb-ı küllî ve perâkende ve perişan olmağa yüz tutmalarına bâis olduklârından kaf-ı nazar, tasarruflarında olan arâzi ve mezâri" yoz ve harâb ve nizâm-ı hâl-i memleket tetarruk ve Bilâd-ı selâse'ye sonradan gelüp temekkün eyleyen reâyâdan resm-i raiyyet ve ispençeleri tahsil olunmak bir türlü hadd-i imkânda olmayup, Bilâd-ı selâse" de temekkün eden reâyâ-*

[511] Bu husus için bk. MAD, nu. 10159, s. 10-11, sene 1716.

nın iskânları hususunda zaman i'tibârı tecrîd ile nice nizâmı muhili ahvâli müstakdim olduğu zâhir ü âşikâr olmağın ol makule resm-i raiyyet ve ispençe ve tekâlifi şâire verir müslim ve zımmî reâyâdan olup kâdîmî yurdlannı terk ve Bilâd-ı selâse"de temekkün eyleyenler hakkında avânza kayd ve zaman i'tibâr olunmayıp kadîmî yerlerine nakl ü iskân olunmaları, i'mâr-ı memleketde ve reâyânın tekâlifleri edâsına küllî medâr olmağla, imdi bu makule Bilâd-ı selâse'de sonradan varup temekkün eden reâyâ hakkında avârıza kayd olunması veyahud zaman i'tibân cârî olmayup ve iskân murâd oldukta, 'bizim temekkünümüz on seneyi tecâvüz edüp veyahut avârız hânesine kayd olmuşsunuzdur" deyü, kafan tegallüb ve muhâlefet etdirilmeyüp her ne kadar zaman dahi mürûr etdi ise veyahut bir takrîb ile avârız hânesine dahi kayd olunmuş ise, kafan i'tibâr olunmayup, me'vâ-yı kadîmlerine naklü iskân etdirilmek içün havass ve evkaf ve zeâmet ve timâr ashabından taleb edenlere evâmir-i şerife verilüp..." denilmektedir.[512] Ancak, verilen bu ferman Bilâd-ı selâse tâbir olunan İstanbul, Edirne ve Bursa için geçerli olup, diğer şehirlerde tatbik edilmemiştir.[513] Bununla bereber yapılan tahrîrlerde, Anadolu'da çeşitli kazâlarda ve bunlara bağlı köylerde büyük ölçüde bir nüfusun yerlerini terkettikleri tesbit olunmuştur. Meselâ 1700 yıllarında Karasi Sancağı'na tâbi Sındırgı kazasında yapılan tahrir neticesinde, mevcut 170 haneden 56'sının yerlerini terkettikleri görülmüştür. Kazaya tâbi 54 köyden 12 si tamamen harâb olmuş ve boşalmıştır. Kalan 41 köyde ise 144 hane tesbit edilebilmiştir.[514] Emir Sultan vakfına dahil olan Dursunlar karyesinde 8 nefer ve imâm bulunuyordu.[515]

Konar-göçer grupların asıl bölgelerini terk ederek başka alanlara gitmeleri karşısında da, onların eski bölgelerine nakline çalışılmıştır. Bu şekilde 1700 tarihlerinde Reşi tâifesine tâbi Girizi (كريزي) aşireti, elle-

[512] Bk. MAD, nu. 10159, s- 10-11.

[513] Gönderilen fermanlar çerçevesinde Bilâd-ı selâse'de bulunan ahâlinin eski yerlerine nakli gerçekleştirilememiştir. Bu sebeple aynı tarihte İstanbul, Galata ve Üsküdar haslafı kadılarına gönderilen yeni bir fermanla, bilhassa Çemişkezek, Pertek, Sağman, Mazekrek, Divriği, Arapgir ve Kayseri reâyâlarının derhal eski mahallerine gönderilmesi, gerekirse mallarının mîrî tarafına kaydedilmesi emredilmiştir. Bu fermanın birer nüshası da Bursa ve Edirne kadılarına gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 10159, s. 9-10).

[514] Mezkûr köylerdeki nefer sayısı 285 olup, her 5 nefer iki hane sayılmıştır (MAD, nu. 10159, s. ıı). Ayrıca, 41 köyde 39'u imam ve müezzin olmak üzere, asker ve sâdât-ı kirâmdan 57 nefer bulunmaktaydı (Bk. Aynı defter, s. 2).

[515] Sındırgı kazasının köy köy tahriri için bk. MAD, nu. 19190, s. 2-11

rinde fermanları olduğu iddiasıyla, Kilis'den kalkıp Malatya sancağına Taş-eli kazası dahilindeki köylere gelerek, ahâlisini sürüp kendileri yerleşmişlerdi. Hattâ avârız ve nüzül tahsildarlarına, *"Bizler Reşi tâifesindeniz. Reşi emini geldikte bizler avârız ve nüzül veririz?"* diyerek, vergi vermedikleri de tesbit olunmakla, mezkûr aşiretin eski yerlerine nakli ve iskânı hususunda ferman verilmiştir[516]. Bununla beraber, şakavette bulunmayacaklarını taahhüd etmeleriyle Taş-eli'ne iskân olunmuşlardır. Ancak 1714'de yeniden şakavete başlamaları üzerine, tekrar Kilis'e yerleştirilmek için teşebbüse geçilmiştir[517].

Başka kasaba ve köy arazisine tecâvüz eden aşiretlerin de aynı şekilde yerlerine dönmeleri için teşebbüsde bulunulduğu görülmektedir ki, meselâ, Erzurum taraflarına gelerek şakavette bulunan Milli tâifesi, 1701'de bu sebepden asıl mekânları olan Diyarbekir'e kaldırılmak üzere Erzurum valisine emr-i şerîf gönderilmiştir[518].

Şakavetlerinden dolayı iskâna tâbi tutulan, ancak iskân mahallerine gitmeyerek başka bölgelerde dolaşan aşiret veya cemâatlerin de, iskânları emredilen yerlere nakledilmeleri hususunda çalışmalar yapılmıştır. Bu kabilden olmak üzere, Arap tâifesinden el-Vehhab ve Yeni-il Türkmenlerinden Karagündüzlü aşireti cemâatlerinden Ağanlı Afşarı cemâati, iskân edildikleri A'zâz (Azez) kazasına gitmeyip, el-Vehhab kabilesi Antakya'da Derbal (دربال) kazasında Saylak mevkiinde, Karagündüzlü aşireti ise Dervişan kazası civarında ve Bağras nahiyesinde bulunmakta olup, şakavette bulunarak hac yolunu kesmekteydiler. Bu sebeple, 1702 tarihinde Haleb valisine gönderilen bir hükümle, bu bölgelerden kaldırılarak, el-Vehhab kabilesinin iskân mahalleri olan A'zâz kazasına nakl ve iskân olunmaları; Ağanlı Afşarı cemâatinin ise Kars-ı Zülkadriye (Kadirli) çevresinde yerleştirilmeleri emredilmiştir[519]. Bu şekilde yine Rakka havâlisine iskânları emredilen Yeni- il hassı reâyâlarından Hacı Dülkadir-oğlu kethüdâ'ya tâbi gruplar ve Boz-ulus Türkmenlerinden Şeref Çağırganlı ile Receblü Afşarı; Haleb Türkmenleri reâyâsından Bekmişlü (بکمشلو) cemâatleri, Arap kabilelerinden olup A'zâz kazasına iskânları emredilen el-Vehhab kabilesi, yerlerin-

[516] MAD, nu. 8458, s. 194.
[517] Bk. MAD, nu. 8458, s. 194.
[518] MAD, nu. 8458, s. 192-193.
[519] MAD, nu. 8458, s. 77.

den kaldırılarak Antakya civârına gelmişler ve şakavete başlamışlardı. Bu durumda hac yolunu kontrollerine alan ve ahâlinin perâkende ve perişan olmalarına sebep olan mezkûr tâifelerin yerlerine nakli için Antakya kadısı Mevlânâ es-Seyyid Ahmed tarafından sunulan arz üzerine, 1703 yılında eski yerlerine nakl ve iskânları hususunda emr-i şerîf verilmiştir[520].

Yine Rakka havâlisinde Belih nehri kenârına iskân olunan Receblü Af- şarı ve Cerid cemâatlerinden ayrılan 200 kadar eşkıyâ, Gâvur-dağı çevresinde sâkin, eşkıyâdan Çoban-oğlu'nun yanına gelerek Nestan (نستان), Hacılar ve Küreci köylerine yerleşmişler ve şakavete başlamışlardı. Bu yüzden 1702 yılında Rakka Valisi Vezir Hasan Paşa'ya gönderilen bir hükümle, her ne şekilde olursa olsun yerlerinden kaldırılmaları ve iskân mahallerine yerleştirilmeleri emredilmiştir.[521]

1701-1702 yıllarında Keçiborlu, Sandıklı, Geyikler, Çölâbâd kazalarında 42 harâb köye yerleştirilen Dânişmendlü Türkmenlerinden Sermayelü, Karalu, Selmanlu-i kebîr ve sagîr ile Cevânişir cemâatlerinden bir kısmı,[522] iskân mahallerini terkederek çevre kazâlarda gezip çeşitli zulm ve teaddîde bulundukları için, 1703 tarihinde Anadolu Valisine, eski yerlerine yerleştirilmeleri hususunda emir verilmiştir[523]. Buna rağmen eski yerlerine nakledilemeyen bu cemâatler için, 1703 yılında Anadolu Valisine ve Dânişmendlü Türkmenlerinin iskân olundukları kazâ kadılarına yeniden birer hüküm gönderilmiştir[524]. Bunun üzerine Karalu ve Kaşıkçı cemâatlerinden Hâşimlü (Hâşimî) mahallesi ahâlisi, eskiden olduğu gibi Sandıklı kazâsına tâbi Merkebci karyesine; İshaklı, Koç-beli ve Karalu mahallesi[525] ahâlisi Yamanlu (Yamanlar) karyesine; Cevânişir cemâatinden Çörekli mahallesi ahâlisi Çölâbâd kazâsına tâbi Ayaklı karyesine; Ocaklı mahallesi ahâlisi, Şeyh-kadın ile Tokmaklı

[520] MAD, nu. 8458, s. 205-206.

[521] Bk. MAD, nu. 8458, s. 202.

[522] Dânişmendlü Türkmenleri cemâtlerinin mezkûr mahallere yerleştirilmesi hakkında bk. III. Bölüm'de, *"Boş ve harab yerleri imâr ederek şenlendirmek ve yeniden ziraate açmak"* kısmı, s. 60 v.d.

[523] MAD, nu. 8458, s. 206-207; Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 1955.

[524] Bk. MAD, nu. 8458, s. 208-209.

[525] 1705 yılında Karalu cemâatinden 200 hane, iskândan kaçarak, Sandıklu kazâsı köyleri etrâfına gelip, ahâlinin ekinlerini hayvanlarına yedirmişler ve emsâli zararlar vermişlerdi. Bu yüzden nezr'leri olan 2.500 kuruşun tahsili ve eski yerlerine yerleştirilmeleri için emir verilmiştir (Aynı defter, s. 209).

karyelerine[526], Hacılu mahallesi ahâlisi, Haydarlu, Okçular, Babalar ve Kadılar karyelerine; Göle-gir cemâati ahâlisi Sandıklu kazâsına tâbi Çavuş-beyli ve Kazganpınarı (Kazan-pınarı) köylerine, aynı cemâatten bir miktarı Urla kazasına tâbi Okçular karyesine; Selmanlu-i sagîr cemâatinden Ali Kethüdâ mahallesi ahâlisi, Pınarbaşı ve Kulu-köy karyelerine, Hacı Kasım-oğlu Kara-Bayram mahallesi ahâlisi Mayalu karyesine; Selmanlu-i kebîr'e tâbi Köse Musa, Pekmezlüsü ve Kara Halil-oğulları, Sandıklu kazâsına tâbi Kötü-Ağıl karyesine; Selmanlu-i kebîr cemâati, Geyikler kazâsına tâbi Yorgalar, bir miktarı Dombay, Akça-köy, Yüreğil ve Alaca-atlu karyelerine,[527] bir miktarı da Gökçelü, Yarımca ve Eski-köy karyelerine yerleştirilmişlerdir. Mezkûr cemâatin Fakihlü mahallesi ahâlisi Engürük karyesine, Güllüce mahallesi ahâlisi 20 neferden fazla olmamak üzere, Yenice karyesine iskân ve Sermâyelü cemâatinden Sermâyelü mahallesi ile Zeballu ahâlisi, Urla ve Baklan kazâlarına tâbi Haydar-Baba karyesine[528]; Ali-Kurd ve Seyyidli mahalleleri ahâlisi Orta-Kuluncak (?) karyesine; Cihanşah mahallesi ahâlisi Kızılbağlık karyesine; İshaklı ve Ali-beyli mahallesi ahâlisi Kadın-öyüğü karyesine, Tatarlu ve Halaclu mahallesi ahâlisi Karakaşlı-uzun karyesine iskân olunarak obalarını bir daha kurmamayı taahhüd etmişlerdir.[529] Buna rağmen 1708 yılında, mezkûr cemâatlerden bazılarının yerlerini yeniden terkettiklerini görmekteyiz. Bunlardan Selmanlu-i kebîr cemâatinden Geyikler kazâsına tâbi Buğralar karyesine iskân olunanlardan Keleş-oğlu Ebu Bekir ve Emmi-oğulları, Kara-Hacı Ebu Bekir, Hacı Emir Şam-oğulları, Hacı Yusuf, Abdullah ve Abdullah-oğulları; yine aynı kazâya tâbi Alaca-Atlu karyesine iskân olunanlardan Abdi-oğulları Yusuf ve Hasan, Kâtib-oğlu Yusuf, Keleş-oğlu ve Cerid-oğulları yüz kadar evleriyle ikametgâhlarını terkederek aynı kazâda bulu-

[526] Çölâbâd kazâsına tâbi köylere yerleştirilen bu grup, 1709 yılında yerlerini terk ile Kütahya sancağında Geyikler kazâsı dâhilindeki Karacadağ'a yerleşmişlerdi. Bu şekilde iskân şartlarına aykırı hareketlerinden dolayı nezirleri olan 2.500 kuruşun tahsil edilmesi ve eski yerlerine nakledilmeleri için emr-i şerif verilmiştir (Aynı defter, s. 209).

[527] Bu köylere mutasarrıf olan sipahinin öşür ve resmini vermek üzere iskân olunmuşlardır. (Aynı defter, s. 208)

[528] 1705 yılında Sermâyelü cemâatinden 300 civârında ev, iskândan kaçarak Sandıklu kazâsı karyeleri civârına gelmişler ve ahâlinin ekinlerini hayvanlarına yedirmişler, çeşitli tecâvüzde bulunmuşlardı. Bunun üzerine nezr'leri olan 2.500 kuruşun tahsili ve mahallerine nakledilmeleri emredilmiştir (MAD, nu. 8458, s. 209).

[529] Bunların dışında kimsenin mülküne tecâvüz etmeyip ziraat ve hırâsetle meşgul olacaklarını, Selim, Sarı-Kavak ve Yenice derbendleriyle, Geyikler ve Yarımca timarlarını geçmemeyi, iskânı bozmak istiyenleri teslimi de aşiret mensubları taahhüd etmişlerdi (Aynı defter, s. 209).

nan Gözile karyesi civârındaki Hamid ve Seydi-Melik mevkilerinde konup-göçerek tecâvüze başlamışlardı. Aynı şekilde Urla kazâsına tâbi Okçular karyesine iskân olunanlardan Osman adındaki kimse bütün akrabalariyle, Karalu ve Sermayelü cemâatleri, Urla ve Baklan kazâlarına iskân olunan Cevânişir cemâatinden Cücük-oğlu, Horoz-oğlu ve Torun Bölükbaşı adlı kimseler, no'dan fazla evleriyle zikrolunan kazâlarda ahâlinin mer'a ve mezraalarına büyük ölçüde zarar verdikleri gibi, zulm ve teaddîlerinin de önüne geçilememişti. Bu sebeple, adı geçen cemâat perâkendelerinin nezr'e bağlanması ve birbirlerine kefil olmak şartlarıyla iskân mahallerine sevkedilmesi için 1708 tarihinde Anadolu Vâlisine emir gönderilmiştir.[530] Aynı şekilde Rakka'ya iskân olunup, daha sonra iskân mahallerinden kaçan cemâatlerin yeniden Rakka'ya iskânı için Adana Beylerbeyisi Mustafa Paşa'ya 1703 yılında bir ferman gönderilmişti.[531]

Rakka eyâletinde muhtelif bölgelere iskân olunan Türkmen tâifesine mensup İl-beylü aşireti,[532] Afşar cemâati oymağı ve bu oymaktan Bâb-ı Altun, Çeçelü, Dokuz ve Silsipür vesâireleri, iskândan kaçarak Maraş yakınlarındaki Pazarcık-ovası, Kilis cânibinde Sokudağı semti ve Çoban-oğlu dağı eteğinde tavattun etmişler; yolculara, köy ve kasaba halkına zulm ve teaddîde bulunmuşlardır. Bu yüzden emniyet hislerini kaybeden ahâli dağılmağa başlamış, bunun üzerine, 1703 yılında Rakka Beylerbeyisi Elhac Mehmed Paşa'ya gönderilen bir hükümle, mezkûr tâifelerin her ne suretle olursa olsun kaldırılıp eski yerlerine nakl ve iskân edilmeleri emredilmiştir.[533]

Aynı şekilde İç-el'de Ak-saz adlı mevkie yerleştirilen Tekeli Yörükleri cemâati, taahhüdlerinin aksine hareketle iskândan kaçarak teaddî ve tecâvüzde bulundukları için, nezr'leri olan 2.500 kuruş tahsil edildiği gibi, eski mahallerine nakl ve iskânları da emredilmiştir.[534] 1700

[530] Taahhüdlerine aykırı hareket edenlerin yakalanarak hakime teslimi istenmiştir (MAD, nu. 8458, s. 230). Mezkûr tâifeler Anadolu Valisi Numan Paşa'nın valilikten azli üzerine, taahhüdlerine aykırı olarak yerlerini terketmişlerdi.

[531] Bk. *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 105, s. 17.

[532] Haleb-Sivas arasında konup-göçen bu aşiret, Niebuhr'un tesbitlerine göre, 2000 çadıra sahipti (II, 416).

[533] MAD, nu. 8458, s. 181.

[534] Bu hususta 1704 tarihli bir emr-i şerif bulunmaktadır (Bk. MAD, nu. 8458, s. 75; Ayr. bk. MD, nu. 115, s. 344).

yılında Kara Hacılu cemâati de İç-el sancağında Mud nahiyesine iskân olunmuştur.[535]

1704 yılında 101 kese akça nezr vermek üzere, Bozok sancağında iskânları kabul edilen Mamalu Türkmenleri cemâatlerinin[536], iskândan dağılanların aşiret-beyleri vasıtasiyle yerlerine nakl ve iskân olunmaları, fesadlarının önlenmesi için 1706 yılında emir verilmiştir[537].

İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden olup, onlardan ayrılarak Karaman'da İnce-su kasabasına ve civârındaki vakıf köylere yerleştirilen Et-yemez cemâati, ahâlinin mallarına tecâvüzleri sebebiyle yerlerinden kaldırılarak ifraz cemâaderinin iskân olundukları Ayas, Berendi ve Kınık'a nakl ve yerleştirilmeleri için Karaman Vâlisi Vezir Ali Paşa'nın arzı üzerine, 1708 senesinde, Karaman Vâlisine ve İncesu kadısına hitâben gönderilen bir emr-i şerifle, mal ve eşyâlarıyla birlikte kaldırılmaları ve ifraz cemâatleri içine katılmalarına izin verilmiştir.[538]

Karaman Vâlisi Vezir Ali Paşa tarafından İç-el livâsında Ermenek kazâsı dahilindeki Bey-çayırı mahalline yerleştirilen İç-el yörükleri cemâatleri, yerlerini terkederek Teke, Hamid ve Aydın Livâları karyelerine yerleşmişler, ahâliye baskı yaparak mal ve hayvanlarını gasbetmişlerdi. Bu sebeple 1708 yılında, yerlerinden kaldırılarak eski iskân mahallerine nakledilmesi ve nezre bağlanmaları yolunda emir gönderilmiştir[539]. Bunun üzerine Kara Hacılu ile Tireli cemâatlerinden 15 nefer Zeyne (زینه) kazâsına tâbi Sübhanlu karyesine;[540] Posalu, Hamzalu ve Çaylaklar cemâatleri Silindi kazâsına;[541] Kuru-in cemâati (nâm-ı diğer Köteklü) aynı isimli köye;[542] Büyük-Ece cemâati (nâm-ı diğer Yalazlu) Büyük-Ece köyüne;[543] Gedavlar (گداولر) cemâati (nâm-ı diğer Kütüklü), Gedavlar köyüne;[544] Biriyye cemâati (nâm-ı diğer

[535] Bk. MD, nu. 115, s. 344; Ayr. bk. İbnülemin ts. Dahiliye ks. nu. 1850

[536] İskânları hakkında tafsilât için bk. s. 48-49.

[537] MAD, nu. 8458, s. 21.

[538] MAD, nu. 8458, s. 78.

[539] Bk. MAD, nu. 8458, s. 282-285.

[540] 30.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır (Aynı defter, s. 282).

[541] 5.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır. 8 nefer olan bu grubun İç-el'de meskenleri olmadığı için, rızalariyle Silindi kazâsına iskân olunmuşlardır (Aynı defter, s. 282).

[542] Anamur'a tâbi olup, 1.000 kuruş nezr tayin edilmiştir. Yerleştikleri köye kendi isimleri verilmiştir.

[543] Gülnar kazâsına tâbi olup 5.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır.

[544] Silindi kazâsına tâbi olup 15.000 kuruş nezr tayin edilmiştir. (Aynı defter, s.282)

Tekelü ve Zekeriyyâ), Biriyye köyüne[545]; Bolacalu ile Totmarlu cemâatleri Kesik-Söğüt karyesine[546]; Patralu cemâati aynı isimle köye;[547] Derici ile Çaruklu cemâatleri asıl vatanları olan Sarı Ekinlik karyesine;[548] Sendil cemâati (nâm-ı diğer Menteşelü) Sendil köyüne[549]; Çavuşlar cemâati Çavuşlar köyüne[550]; Saçı-karalu ile Kızıl-allu cemâatleri asıl vatanları olan Karaga (Karavca ?) karyesine;[551] Şamlu cemâati (nâm-ı diğer Eski Yörük) asıl vatanları olan Çukur-şamlu (Çukurşay ?) karyesine;[552] Hoca Yunuslu (nâm-ı diğer Hacı İsalu) cemâati, asıl vatanları olan Buruncuk-kışla köyüne;[553] Burhanlu cemâati, Gülnar'a tâbi Ovacık karyesine;[554] Hacı Bahaddinlü (nâm-ı diğer Şeyhlü ve Fakihlü) cemâati, asıl vatanları olup Gülnar'a tâbi olan Köseler karyesine iskân olunmuşlardır.[555] Bütün bu cemâatler, toplam olarak 310.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardı. Adana livâsının Dündarlı nahiyesine tâbi Kaçarlı cemâati de, yerini terkederek İç-el sancağı kazalarından Ermenek dahilindeki Bey-çayırı mahalline yerleşmişti. Mezkûr cemâatin de yerlerine kaldırılması için 1708 yılında teşebbüse geçilmiş, bu yolda, iskâna memur Konya Vâlisi Vezir Ali Paşa'ya emir gönderilmiştir.[556]

Hama, Humus ve Maaretünnûman kazâlarına iskân olunan türkmenlerden bâzıları, Arap kabilelerinin zulm ve teaddîlerinden dolayı, yerlerini terk ederek dağılmışlar; bunlardan bir kısmı da Niğde sancağına kaçmıştı. Bu durum karşısında yerlerine nakledilmeleri için teşebbüse geçilmiş ve 1710 yılında iskânlarına emir çıkmıştır.[557] Bu şekilde Arap eşkıyâsının mazarratından kaçarak yerlerini terkeden ahâliden

[545] Silindi'ye tâbidir. 20.000 kuruş nezr'leri vardı (Aynı defter, s. 283).

[546] Gülnar'a tâbi olup, 5.000 kuruş nezr tayin edilmiştir.

[547] Silindi'ye tâbi olup, bu köye yerleştirilenler Biriyye karyesi perâkendelerinden idi. 25.000 kuruş nezr tâyin olunmuştur.

[548] Gülnar'a tâbi olup 10.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır.

[549] Bu da Gülnar kazâsına tâbi idi. 15.000 kuruş nezr tayin edilmiştir (Aynı defter, s. 283).

[550] Silifke kazâsına tâbi olup 10.000 kuruş nezr'leri vardı.

[551] Silindi'ye tâbi Hoca Yunuslu yörükleri perâkendelerindendir. 25.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır (Aynı defter, s. 284).

[552] Anamur kazâsına tâbidir. 50.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır.

[553] 25.000 kuruş nezr tayin edilmiştir.

[554] 30.000 kuruş nezr'e bağlanmışlardır.

[555] Nezr'leri 30.000 kuruştur (MAD, nu. 8458, s. 284).

[556] MAD, nu. 8458, s. 287.

[557] Niğde sancağı'na kaçan reâyânın eski mahallerine sevkinde, yanlarına bir miktar atlı katılarak Adana'ya kadar gönderilmesi emredilmiştir. (Bk. MAD, nu. 8458, s. 7, sene 1122)

bâzıları da, Trablus-şam ve Lâzkiye eyâletlerine[558], Şam, Kudüs, Harran-ovası ve Şam eyâleti dahilindeki mahallere firar etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca yine aynı şehirlerden, Arap eşkiyâsının baskılarından dolayı, Haleb şehri ve eyâletine, Kilis, Azez (A'zâz), Edlib, Şugur, Amik, Antakya ve Karamort-hanı çevrelerine kaçan Türkmen cemâatleri yanında, Tüccar ve tevâbii, Benî Müfim ve tevâbii, Âl-i Mansur, Benî Cedîd (Hadîd ?) ve tevâbii kabileleri de göç etmişti. 1711 'de gönderilen bir emirle, bu cemâatlerin hangi mahalde olursa olsun, eski yerlerine nakledilmesi istenmiştir[559]. Bunun yanısıra, Hama, Humus, ve Maaretünnûman kazâlarına da yeni Türk ve Arap kabilelerinin iskân edilmesi için teşebbüse geçilmiştir. Bu kabilden olmak üzere, Arap eşkıyâsına karşı bir set teşkili amacı ile Mecilli Türkmenlerine tâbi Kara Süleymanlı, Bıyıklı, Balıkçıllı, Ördek Hacılı, Dubah (طوباه), Sarılı, Hatmalı ve Kalaçlı mahalleleri ile ifraz Türkmenlerinden Sakallı Ceridi, Hacılı Dokuzu cemâatleri, Dânişmendlü'den Küşne, Köpeklü ve tevâbii cemâatleri, A'râb-ı Şuvey (?) mukataası reâyâlarından Al-i Meşhûr, Al-i Büveylis, Al-i Nazzâra vesâirleri ve Basra perâkendelerinden Cedîd Arabi, Rakka'da sâkin Benî Rebi' Bey'i hassından Âl-i Ebu Cirâde cemâatleri, 1710 yılında Hama'ya iskân olunarak, malları iltizâmına zam olunmuştur[560].

Mardin ve Nusaybin taraflarında Urban tâifesinin şakavetlerinden dolayı, ahâlinin yerlerini terkettikleri görülmektedir. Böylece devletin gelirindeki düşüş göz önüne alınarak, onların eski yerine dönülmeleri sağlanması için teşebbüse geçilmiş eşkıyâ baskılarına engel olmak ve nizâmı sağlamak üzere 1715 ve 1716 yıllarında Bağdad valisi Hasan Paşa'ya emr-i şerifler gönderilmiştir.[561]

XVIII. yüzyıl başlarından itibaren Erzurum taraflarına musallat olan Milli, Batılu (Badıllu) ve Zerci aşiretleri yüzünden, Tercan ve Pasin köyleri ahâlisi yerlerini terketmek zorunda kalıp, Kars ve Ahıska eyâletlerine kaçmışlardı. Bu sebeple 1701 senesinde, bu cemâatlerin eski mahallerine kaldırılması emredilmiş, ancak, 1718 yıllarında bu

[558] Eşkıyâ zulmünden dolayı Trablus-şam ve Lâzkiye Türkmen tâifesinden Kara Halillü, Alcı ve Döğer cemâatleri, Arap kabilelerinden Benî Rebi' ve Benî Müfim cemâatleri, yerlerini terketmek zorunda kalmışlardı (Aynı defter, s. 7).

[559] Bk. MAD, nu. 8458, s. 8, sene Zilkaade 1122.

[560] MAD, nu. 8458, s. 7.

[561] Bu emr-i şerifler için bk. MAD, nu. 16077, s.9-170.

tâifelerden Milli, Şakakî,[562] Bizigi (Beyzeki),[563] Şarkıyanlı[564] ve Şarkıyan Beyzeki kabileleri yeniden yaylak bahanesiyle Erzurum taraflarına gelerek Hınıs, Tekman, Pasin, Kiğı ve Tercan sancakları ahâlisinin davarlarını sürüp, emsâli şakavete başlamışlardır. Bunun üzerine Erzurum Vâlisine gönderilen bir emr-i şerifle, mezkûr tâifelerin eski yerlerine sürülmesi, yerlerini terkeden ahâliden bulundukları yerde 10 seneyi geçirmemiş olanlarının, köylerine nakledilerek iskânları emredilmiştir.[565]

Aydın sâkini Boz-ulus Türkmenleri mukataası reâyâlarından Tıraş (تراش) cemâatinden bazıları yerlerini terkederek Nevşehir vesâir bölgelere yerleşmişlerdi. Boz-ulus Türkmenleri voyvodası Elhac Ahmed'in, mezkûr cemâatten yerlerini terkedenlerin yeniden Aydın'a naklini istemesi üzerine, 1719 yılında Kütahya ve Konya Vâlilerine, bölgelerinde bulunan adı geçen cemâate tâbi hanelerin Aydın'a sevkedilmesi için emir verilmişti.[566]

Çukurova'da Kurd-kulağı mahallinde iskân olunmuş olan İfrâz-ı Zülkadriye mukataası cemâatlerinden Çıkrık Tüccârlısu, Şihâb Tüccârlısu, Sarızlu Tüccârlusu, Çakal Demircilü, Hüseyin Hacılu, diğer Hüseyin Hacılu,[567] Anamaslu, Çakal Dokuzlu, Alcılu Karamanlısu, Kabakulak Alcısu, Oştile (او شتله) Alcısu, Avcı, Ketmi, Ovacıklı ve Abdallu cemâatleri ile İfrâz-ı Zülkadriye mukataasına zam ve ilhak olunan Küşne, Körüklü ve tevâbii cemâatlerinden Kırıklı, Kara Halillü, Kara Atabeklü, Kuru-sulu (?), Âlemlü, Köse Döğer-beylü, Pekmezlü Afşarı, Befkanlu (بفكانلو) ve Kayaklar cemâatleri,[568] asıl mahalleri olan Çukurova'dan firar ile Karaman, Kütahya ve Bursa eyâletleriyle İç-el, Aydın ve Saruhan sancaklarına giderek perâkende olmalarıyla,[569] Çukurova'ya

[562] Bu aşiret 1766'da 1000 çadır'a sahipti (*Niebuhr*, II, 417).

[563] Urfa taraflarında sâkin olan bu cemâat de 1000 çadırlık bir nüfusa sahipti. (*Niebuhr*, II, 417)

[564] Mardin-Urfa bölgesinde sâkin olan bu aşiretin 800 çadır'a sâhip olduğunu görmekteyiz (Bk. Niebuhr, II, 417).

[565] Mezbûrların, Erzurum yaylaklarına gitmemesi ve cezâlarının tertibi de istenmiştir (MAD, nu. 8458, s. 193).

[566] Bk. *ATA*, Vs. nu. 203, s. 161.

[567] Diğer ismiyle, Hüseyin Hacılu-i kebîr ve sagîr.

[568] Bunlarla birlikte Etcilü, Yüzde Karamanlısı, Keçili Karamanlısı ve Silifke sancağı'nda sâkin Hüseyin Fakihlü ile Çakal Demircilü cemâatleri de yerlerini terketmişlerdi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 107).

[569] Ayrıca, Teke, Hamid, Biga, Karesi, Muğla, Bolu, Ankara ve Çankırı sancaklarındaki

nakl ve iskân olunmaları için teşebbüse geçilmiştir.[570] Mezkûr cemâatler, hanekeş reâyâ olmadığı için 10 seneyi doldurmuş olanlarının da nakledilmesi için 1725 yılında emr-i şerîf verilmiştir.[571]

Rakka'ya iskân olunan cemâatlerden bazılarına mensup, 170'den fazla hane yerlerini terkederek Hamdü'l-Abbas'ın yanma gitmişler, bunların, eski yerlerine nakledilmesi ve yeniden iskânlarını bozmamaları için 1728 yılından itibaren Rakka Beylerbeyisi vazifelendirilmişti[572].

Yerlerini terkederek başka mahallere giden bazı grupların, derbendcilik iddiâsiyle vergilerini vermek istemedikleri görülmektedir. Bu kabilden olmak üzere, Aydın sâkini Boz-ulus Türkmenleri mukaatası mülhakatından olan ve Karaman eyâletinde Sufîyân adlı mevzide iskân olunan Oğul-beylü ve Hacılu mahallesine tâbi Şeyh Ahmedlü ve Hüseyin Hacılu cemâatleri içinden Hüseyin Veli, Seyyid Ali-oğlu Mehmed; Şeyhlü mahallesinden Hasan Efendi ve Cafer adındaki kişiler etraflarına topladıkları bir grupla Haymana kazâsında Toyac (تویاج) mahalline kaçmışlardı. Burada kendilerinden rüsûm-ı raiyyetleri talep olduğu zaman: "*Bizler olduğumuz mahalde han ve câmi binâ eyledik*" diyerek vermek istememişlerdi. Bunun üzerine sâkin oldukları Karaman eyâletine nakledilerek iskân mahallerine yerleştirilmeleri için 1731 yılında emir verilmiştir.[573]

Aydın sâkini Boz-ulus Türkmenleri mukataasından olan Gürbenec (کربنج) cemâati reâyâları 1767 yılından itibaren yerlerini terkederek Manisa ve İzmir civarlarına yerleşmişlerdi. 1212,5 kuruş olan vergilerini ise askerilik iddiasiyle ödememişler ve muhâlefet etmişlerdir. Bunun üzerine 1777 yılında gönderilen bir emr-i şerifle, hâne

kasaba ve köylere de yerleştiklerini 1718 tarihli bir emr-i şerîfden öğrenmekteyiz (Bk. Aynı defter, s. 107).

[570] 1694 yılında ifraz cemâatlerinin Mahmud Ağa tarafından yapılan tahririnden sonra, Çukurova'da bulunan cemâatlerin hariç mahalle çıkmamaları, ziraat ve hırasetle uğraşmaları şeklinde nizamları verilmiştir (Aynı defter, s. 107).

[571] Çukurova'da ziraat ve hırasetle uğraşmak ve vergilerini voyvodalarına vermek şartiyle, iskânlarına, voyvodaları Kalender ve Hasan memur edilmiştir. (Aynı defte, s. 106). Ayrıca bu husus için Kütahya, Aydın vesâir eyâlet kadılarına da hükümler gönderilmiştir. (Aynı defter, s. 107)

[572] Bk. MAD, nu. 8458, s. 116.

[573] Malikâne mutasarrıfları tarafından sunulan arzda, han ve câmi yaptırmadıkları, derbendcilik iddiasında bulunmalarının ise rüsûmlarını vermemek için olduğu kaydedilmiştir. (Bk. MAD, nu. 9956, s. 148)

ve zaman itibar olunmaksızın bağlı bulundukları mukataalarına iskân olunmaları emredilmiştir[574].

Trabzon mütesellimi Murtaza'nın mâlikânesine dahil Görele (Pavabolu) kazası mukataası reâyâlarından Çepni tâifesi, yerlerini terkederek etrafa dağılmışlar, gerek kara, gerekse deniz yolunu tutarak ahâliye ve yolculara çeşitli zulümlerde bulunmuşlardı. Bu yüzden, müteaddid defalar gönderilen emr-i şerifler gereğince, üzerlerine asker gönderilmiş, fakat, kışın şiddetli geçmesinden faydalanarak Espiye madenine kaçıp, orada yerleşmişlerdi. Bu yüzden 1732 yılında Espiye madeni emîni Ebubekir'e bir emir gönderilerek, mezkûrların o bölgeden kaldırılıp eski mahalleri olan Görele kazasına yerleştirilmeleri istenmiştir.[575]

Boz-ulus Türkmenleri mülhakatından olup Selendi kazasına tâbi Darıbükü adlı mahalde iskân olunan Kantemir Çepnisi cemâatinden Kılıç, Bektaş-oğlu Veli, Seydi Ali, Solak Hüseyin, Hızır ve oğlu ve Abdülhalim isimli kişiler,[576] cemâat içindeki diğer eşkıyâlarla birlikte iskân mahallerini terkederek, Câber cemâatiyle birleşip şakavete başlamışlardı.[577] Bu sebeple mezkûr cemâat eşkıyâlarının iskân edilmeleri için emir gönderilmiş, bunun üzerine yerleştirme çalışmalarına başlanmıştır[578].

Rakka'ya iskân olunan cemâatlerden bir kısmı da yerlerini terkederek, Anadolu'da muhtelif eyâletlere dağılmışlardır. Bu cemâatlerden Kılıç-beylü ile Bozkoyunlu; Doğanlı ve Bozkoyunlu ve Ali Beylü; Karkın ile Dimlekli; Yadigârlu ile Kara-şeyhlü[579] ve Hacılar cemâatleri, Selçuk, Kütahya, Aydın, Saruhan ve Karaman eyâletleri ile Haleb, Hama, Humus havâlisine; Gündeşli ile Acurlu, Ala-kürk ve Bayındır cemâatleri de[580] mezkûr eyâletler ile bir kısmı Hama tarafında Abalu Türkmenleri

[574] Bk. Ali Emîrî ts. Abdülhamid I. , nu. 4107.

[575] Aynı meâlde olmak üzere Trabzon mütesellimine ve Gümüşhâne eminine de eşkıyâ perâkendesinden, kendi mahallerinde olanların eski yerlerine nakli tenbih edilmişti (Bk. *ATA*, Vs. nu. 224, s. 188-189).

[576] Kantemir Çepnisi cemâatinin Darı-bükü mevkiine yerleştirilmesi hakkında bk. MD, nu. 140, s. 262.

[577] Bu hususta malikâne mutasarrıfları Ali tarafından 1735 yılında bir arzuhâl sunulmuştur (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. n. 4730, lef 3). Aynı şekilde Kütahya mütesellimi tarafından da bu meâlde bir tahrir gönderilmiştir. (Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 4730)

[578] Bu hususta bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 4730.

[579] Kara-şeyhlü'den Tura-beylü cemâati de bu grup içinde yer almaktaydı (Bk. *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 28, s. 111).

[580] Urfa bölgesinde sâkin olan Bayındır cemâati 1766 yılında 300 çadıra sahipti (Bk. *Niebuhr*, II, 415).

içinde;[581] Barak cemâati Sivas eyâletinde[582]; İl-beyli cemâatinden bâzıları Maraş tarafında Develü'de; Bâb-ı Altun ve Döğer cemâatleri Maraş eyâletinde ve bir miktarı Haleb eyâletinde Şugur ve Duman-dağı taraflarında;[583] Horbendelü cemâati, Kayseri sancağı ve Anadolu eyâletinde; dokuz cemâati, Maraş eyâleti ve Bağras kasabası ile Hân-ı Cedîd taraflarında; Çeçelü cemâati, Reyhanlu aşireti içinde bulunmaktaydılar.[584]

Yine, Badıllu[585], Ekânlu, Hâcegânlu, Arşivânlu, Kurdgân, Ormanlu, Hacı Kırlu, Kurhıtanlı (كورحتانلى), Mamavî, Cemkânlu, Azmanlu ve Estergânlu cemâatleri Sivas eyâletinde ve bazıları Kütahya, Aydın taraflarında; Mudanlı cemâatinin ekseri, Kütahya, Aydın, ve Saruhan eyâletleri ile Sivas cânibinde; Zivelü ile Cihanbeyli, Kele-dur ve Barçeken cemâatlerinin çoğu Diyarbekir ve Çermik taraflarında; Bahrili Avşarı, Edik-kulu uşakları, Adana eyâletinde ve ol havâlide; Yemişlü ve Araplu cemâatleri Hama ve Humus kazâları karyelerinde; Kadirlü cemâati, yine Hama ve Humus kasabalarında ve Künc cemâati ile Kilis aşiretlerinden Musa-beylü cemâati[586] içlerinde bulundukları sebepten, eski yerlerine kaldırılmaları için çalışmalar yapılmıştır[587]. Bu çalışmalar çerçevesinde Anadolu, Haleb, Karaman, Aydın, Diyarbekir, Adana ve Maraş valilerine hitâben iskânları için emirler gönderilmiştir.[588]

Sivas kazasına tâbi Lâtif-han veya Erdi karyesi ahâlisi, vergi tahsildarlarının baskıları yüzünden yerlerini terkederek, Bozok, Sivas vesâir kaza ve kuraya kaçmışlardı. Ancak yerlerinin timar toprağı olması hasebiyle, verilen arz sonucu, yerlerini terk edenlerden 10 seneyi doldur-

[581] Ayalı olarak zikreilen bu grubun, 1000 çadıra sahip olduğu görülmektedir. (Bk. *Niebuhr*, II, 416).

[582] "Irak" (ايراك) şeklinde kaydedilmiş bulunan bu cemâatin Sivas cânibinde bulunduğu ve 100 çadıra sahip olduğu kaydedilmektedir (Bk. *Niebuhr*, II, 415).

[583] Döğer (Döğerli) cemâatinden, 1766 yılında Niebuhr'un tesbitine göre Urfa bölgesinde 1000 çadır bulunmaktaydı (II, 417).

[584] Ayrıca, 1759 tarihli bir tahrire göre, bunlar içerisinde Baharlu ile Tâcirlü ve Kantemircilü cemâatleri de yer almaktadır (Bk. *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 33, s. 35). 1748 tarihli tahrirde ise, yalnız, bu cemâatler içerisinde Kantemircilü cemâati kaydedilmiştir (*Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 28, s. 111).

[585] Bâdıllı olarak kaydedilen bu cemâat kışın Diyarbekir'de yazlayıp, yazın Erzurum'a yaylağa çıkarlardı. 2000 çadıra sahip oldukları görülmektedir (*Niebuhr*, 11,417).

[586] Ayntab'a tâbi olan bu cemâat, 500 çadıra sahipti (*Niebuhr*, 11,417).

[587] Elde bulunan vesikalara göre, çalışmalar 1748 yılından itibaren yapılmakta olup, 1767 yılına kadar iskânları hususunda emirler gönderilmiştir (*Adana Şer'iyye Sicilleri*,nu. 28, s. 108, m; nu. 33, s. 35; nu. 50, s. 95-96).

[588] *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nu. 28, s. 108: nu. 50, s. 95-96.

mamış olanlarının eski mahallerine nakl ve iskânları için Sivas-ili ile Sivas ve Bozok kazâları kadılarına 1785 yılında emir gönderilmiştir.[589] Yine Sivas kazâsı dahilinde bulunan Kürdler ve Serenlü karyeleri ahâlileri, vergilerini vermekte kusurları bulunmadığı halde tahsildarları vesâirlerin zulm ve teaddîsinden dolayı yerlerini terketmek zorunda kalarak, etraftaki kazâ ve köylere kaçmışlardı. Mezkûr köy ahâlileri de, timar mutasarrıflarının arzı üzerine, iskân şartlarına uygun bir şekilde, bulundukları yerde 10 yılı geçirmemiş ve tahrir defterine kaydolunmamışlarının kaldırılmaları ve iskânları hususunda 1786 tarihinde Sivas ve kazâları kadılarına gönderilmiş emir mevcuddur.[590]

Seyitgazi kazası'nda Kesenli ile Tazık köyleri ahâlisi, mahsûlatın çekirge yüzünden telef olmasıyla, vergilerini vermemişler, ayrıca, bu sebebten köylerini de terkederek Kuyucak, Erbaz (?), Bozdoğan, Ödemiş, Tire, Bayındır vesâir kazâlara firar ederek yerleşmişlerdi. Mahallerine geri dönmeleri için, vergileri afv edilmiş, bulundukları kazâ kadılarına ve zâbitlerine de 1787 yılında birer emir gönderilerek, 10 yılı doldurmamış olanlarının ve üzerlerinden tahrir-i cedîd geçmemişlerin iskan mahallerine nakli istenmiştir[591].

Yerlerini terkederek başka alanlara giden cemâatlerden Yazıcılar, Acurlu, Palanlı, Emir Şeyhlü ve Şeyh Hamzalu cemâatlerinin de eski yerlerine nakledilerek iskân olunmaları için teşebbüse geçilmiş, bunun üzerine 1794 yılında Konya Vâlisine, Karapınar'a yerleştirilmeleri emrolunmuştur[592].

Böylece, Anadolu cânibinde yer terk etme keyfiyetinin, büyük ölçüde, aşiret şakavetlerinden ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla beraber, aşiretlerin iskânında, yerlerin seçimindeki isâbetsiz kararlar da onların bir müddet sonra yerlerini terketmelerine sebep olmuştur. Bunda, onların alıştıkları konar-göçer hayatı bırakmak istememelerinin de rolü büyüktür. Her ne şekilde olursa olsun, ahâlinin eski yerlerine şevki muâmelesi, çoğu defa uzun bir zaman içerisinde gerçekleştirilebilmiştir.

[589] Bk. MAD, nu. 7873, s. 95.
[590] MAD, nu. 7873, s. 254.
[591] MAD, nu. 7873, s. 308.
[592] Bk. MAD, nu. 9956, s. 34.

b. Rumeli'de:

XVIII. yüzyılda Rumeli'de de ahâlinin gerek vergi vermekte çektikleri zorluk, gerekse yer yer çıkan isyânlar sonucu yerlerini terkettikleri görülür. Bu cümleden olmak üzere, Hersek livâsına bağlı Karacadağ bölgesinde bulunan dört köy ahâlisinin ayaklanıp yerlerini terketmeleri üzerine[593], isyânın bastırılmasına me'mur edilen, Hersek sancağı Mutasarrıfı Seyfeddin ve İskenderiye (İşkodra) Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'ların 1706 da harekâtı neticesinde aman dileyerek yerlerine dönmek için izin istemişlerdir[594].

Havass-ı Mahmud Paşa (Hasköy) kazâsı dahilindeki Üç-kilise, Topçular, Kanber, Servir (?), Yusuf Şeyhli, Boranlı, Kanber Şeyhli, Kanacı, Nâib Yusuf, Giremedi, Yeni Çiftlik, Monogeldi (?) ve Kanber Namık adlı köy ahâlilerinden büyük bir kısmının yerlerini terketmesiyle, geri kalan reâyânın vergileri vermekte düştükleri sıkıntı üzerine, onların da yerlerini terketme ihtimaline karşı, kazâ nâibi mevlânâ es-Seyyid Mehmed tarafından gönderilen arzda, hallerine merhamet olunarak tahrirlerinin yapılması istenmiştir. Bunun üzerine yapılan tahrir sonucu, 140 haneden 56'sının yerlerinde kaldığı tesbit olunmuştur. Bu sebeple 1730 yılında Havass-ı Mahmud Paşa kadısı'na, kethüdâ, serdar, âyân ve iş-erlerine gönderilen emirle, bir neferi dahi hariç kalmamak üzere yerlerine nakl ve iskan edilmesi istenmiştir[595].

Yine, Silistre livâsında Hâtun-ili kazâsı dahilindeki köy ahâlisinin çoğu, yerlerini terkederek başka mahallere gittiklerinden, geride kalan reâyânın, tekâliflerini vermeğe iktidarları olmadığından, onların da yerlerini terketmeleri durumu ortaya çıkmıştı. Bu suretle mezkûr köylerin tahrirlerinin yapılarak, eski ahâlisinin yerlerine nakl ve iskânı için Hatun-ili kadısına, kethüdâ, yeniçeri serdarı ve âyân-ı vilâyet iş-erlerine 1731 yılında birer hüküm gönderilmiştir[596]. Ayrıca tekâlifften mûaf olan diğer grupların tesbiti ile muâfiyet iddiasında bulunan-

[593] Bu köyler Özerhenk (اوزرهنك), Neblic (نبلج), Şovca (شوجا)ve Zalot'dan müteşekkildir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 251).

[594] Hersek bölgesine bir daha tecâvüz etmeyeceklerini, bunun için de rehineler vererek habs edilmesini taahhüd edip, aksi hareketleri vâki olursa, rehineler ile birlikte kendilerinin de imha edilmelerine rıza göstermeleri üzerine afv olunmuşlardır (Aynı defter, s. 251).

[595] Reâyânın naklinden sonra bir tahrir yapılması, muâf olacak ve olmayacakların dikkatlice tesbit edilmeleri için emir verilmiştir (Bk. KK, nu. 2884, s. 31,32).

[596] Bk.KK, nu. 2884, s. 33.

ların, zımmî ve müslim olmak üzere tahrirlerinin yapılması istenmiştir.[597] Bunun üzerine, 1732 yılında yapılan tahrir sonucu, ahâliden bir kısmının yerlerini terkettikleri görülmüştür. Bu sebeple onların yerine bir miktar ahâli yerleştirilmiştir ki, müceddeden iskân olunan nüfusun dağılışı şu tabloyu arz etmektedir:[598]

KAZÂ-İ HÂTUN-İLİ DER LİVÂ-İ SİLİSTRE

	Müslim Nefer	Zımmî Nefer	Çift
Karye-i Koca-Bük	—	24	5
Karye-i Mihaliç	—	28	—
Karye-i Mihaliç (diğer)	—	22	—
Karye-i Bahişli	—	30	—
Karye-i Âşıklar	—	8	—
Karye-i Oruçlu	1	6	—
Karye-i Küblüce (Zeâmet)	—	5	2
Karye-i Doğar (nâm-ı diğer Mîşetü'l-ekber)	—	36	—
Karye-i Kobadin	—	10	—
Karye-i Hasan-oğlu	—	8	—
Karye-i Orhan	4	—	2
Derbend-dere (Zeâmet)	—	17	—
Karye-i Soğucak	4	6	—
Karye-i Kabaklı-pınarı	—	3	1*(m)*
Karye-i Duruklu	6	—	—
Karye-i Kuru-dere	6	—	—
Karye-i Kaba-öyük	—	19	—
Karye-i Hassa	—	220	—
Karye-i Aşıklar (diğer)	—	8	—
Karye-i Duruklu (diğer) ...	11	—	—
Karye-i Göklüce	—	3	—
Karye-i Kuru-dere (diğer)	14	—	—
Toplam	46	474	10

[597] Mezkûr kazânın nısıf-icmâl olarak 62,5 avârız hanesi bulunmaktadır (Aynı defter, s. 33).

[598] Toplam 474 nefer zımmî, 42 nefer müslim ve 3 ü müslim olmak üzere 10 çift bulunmaktadır. (Bk. KK, nu. 2884, s. 34-41)

Kavala Mukataası mülhakatından olan Drama kazasına tâbi Belyan[599], Murre[600], Belan[601], Movakcı (?),[602] Astan,[603] Ilıca,[604] Yokun[605], Makova[606] ve Hilvan[607] karyeleri âyânlarının, kanunlara aykırı olarak ahâliden fazla vergi talep etmeleri üzerine,[608] birçoğu yerlerini terketmek zoruda kalmıştır. Kavala gümrüğü mukataası mutasarrıfı Kasım-zâde El-hac Mustafa'nın arzı üzerine, mezkûr karyelerin tahrîri yapılarak, karyelerin şen ve âbâdan olması için ahâlisinin tekrar yerleştirilmesi husûsunda 1735 yılında Drama ve Kavala kadılarına birer hüküm gönderilmiştir[609].

Tulça kazâsı reâyâsı, vergilerini vermeye muktedir olamadıkları iddiâsıyla yerlerini terkederek, civar kazâlardan İsmâil-geçidi, Babadağı ve İsakçı dahiline yerleşmişlerdi. Tulça kadısının arzı üzerine, üzerlerinden tahrîr-i cedîd geçmemiş ise, yerlerine döndürülmeleri için 1737 yılında Tulça, İsmail geçidi, Babadağı ve İsakçı kazâları kadılarına emirler gönderilmiştir.[610]

Anadolu'da sâkin Boz-ulus Türkmenleri cemâatinden İzzeddin cemâati ahâlisi, Hümâşah (همماشاه) Sultan vakfı köylerinden Paşa Sancağı'nda Kızıl-ağaç nahiyesine tâbi Halife köyü adıyla anılan Sofular karyesine yerleşmişlerdi.[611] 40 yıldan beri burada oturdukları ve tahrîr defterine kayıtlı oldukları, avârız, nüzül vesâir tekâliflerini verdikleri halde, Boz-ulus Türkmenleri cemâati mültezimleri birkaç senede bir gelerek: "B*abalarınız cemâat-i mezbûre ahâlilerinden ve siz dahi def-*

[599] 26 ve bir sülüs avârız-ı nüzül hanesi vardır.

[600] 23 ve bir sülüs avârız-ı nüzül hânesi vardır.

[601] 16 ve bir sülüs avârız-ı nüzül hanesi vardır.

[602] 8 avârız-ı nüzül hanesi vardır.

[603] 16 avârız-ı nüzül hanesi kaydedilmiştir.

[604] 21 avârız-ı nüzül hanesi bulunmaktadır.

[605] 20 avârız-ı nüzül hanesi kaydedilmiştir.

[606] 6 avârız-ı nüzül hanesi kayıtlıdır.

[607] 5 ve 2 sülüs avârız-ı nüzül hanesi bulunmaktadır.

[608] Mezkûr dokuz köyün toplam olarak 140 ve iki sülüs avârız-ı nüzül hânesi mevcuttu (Bk. MAD, nu. 8493, s. 210).

[609] Bk. MAD. nu. 8493. s. 210.

[610] MAD, nu. 8493, s. 305.

[611] 80 yıl kadar önce buraya geldikleri ve 40 senedir tahrîr defterine kayd olarak vergilerini verdikleri tesbit olunmuştur (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 1194). Karaman sâkini olan Boz-ulus Türkmenlerinden İzzeddin cemâatine mensup 200 nefer, mukataalarının bazı sebeplerden dolayı harap olması yüzünden Rumeli'ye geçerek Halife ve Sofular köylerine yerleşmişler ve 2750 kuruş olan vergilerini de bu sebeple vermemişlerdi (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 7848).

terde mukayyed raiyyet oğullarındansınız" diye rüsum-ı raiyyet talep ederek birkaç misli tahsil etmişlerdi. Bunun sonucu varid olan şikayet üzerine, Sofular karyesi ile ilgili cemâat kayıtları Defterhâne-i âmire'de kontrol edilerek, köyde sâkin olan cemâat ahâlisinin, hane ve zamana bakılmaksızın kaldırılması ve asıl cemâatleri içine iskân edilmeleri hususunda 1780 yılında emir verilmiştir.[612]

Keşan nâibi Şeyh Mehmed Emin tarafından gönderilen arzda, kazâya tâbi Kadı-köyü ahâlisinin ekseri, yurdlarını terkederek, Gelibolu, Tekfur-dağı (Tekirdağ), Enez, İpsala ve Malkara (Magalkara) kazâlarına vesâir yerlere kaçmışlardı. Bu yüzden menzilleri harap ve arâzilerinin işlenememesiyle, tekâlifleri, kalan ahâli üzerine yüklenmiş, bu yüzden onların da yerlerini terketmeleri durumu ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu sebeble yerlerini terkedenlerin eski yerlerine dönmelerinin sağlanması hususunda köy ahâlisinin arzı üzerine, Hazine-i âmire'de mahfuz Mevkufat defterlerine bakıldığında, Keşan kazâsına tâbi Mavrend, Tepeli, Kadı-köyü, Mahmud-köyü ve Avarız köylerinin 70 avârız-ı nüzül haneleri olduğu görülmüştür; bunlardan, bulundukları yerde 10 sene oturmamış olanların ve üzerlerinden tahrîr-i cedîd geçmemişlerin, eski yerlerine nakli için 1780 yılında Keşan, Gelibolu, Tekfur-dağı, Enez, İpsala ve Malkara kazâları kadılarına emr-i şerif gönderilmiştir[613].

Yine Kırk-kilise koru ağası tarafından verilen arzda, Havass-ı Mahmud Paşa (Hasköy) nahiyesine tâbi Hızırcık karyesinde sâkin küreciyân reâyâsından Yusuf ve Ahmed adlı kişilerin yerlerini terk ile Havsa kazâsına yerleşmeleri üzerine, eski yerlerine nakledilmeleri istenmiştir. Bunun akabinde Edirne, Havsa ve Kırk-kilise kadılarına 1780'de gönderilen bir hükümle, Küreci reâyâsından olup da, daha önce yerlerini terketmiş olanların zaman itibar olunmaksızın kaldırılması[614] ve eski mahallerine nakl ile iskân olunmaları emredilmiştir[615].

[612] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6425.

[613] MAD, nu. 5601, s. 1.

[614] Küreci reayası iskân kanununda; *".. .küreci reâyâsı kadîmî karyelerin terk ve ahar kazâ ve kurâda sâkin ve tavattun ederse, zaman i'tibâr olunmayıp ol makule küreci reâyâlan bulundukları mahallerden ma'rifet-i şer"* ve zâbiti ma'rifetiyle kaldınlup kadîmî karyelerine nakl ve iskân etdirilmek...." denilmektedir (Bk. MAD, nu. 5601, s.192).

[615] MAD, nu. 5601, s. 2

Niğbolu sancağı dahilinde bulunan Medine-i Rusçuk kazâsı ahâlisi, Silistre, Çardak, Hezargrad, Tırnova, Yergöğü ve Ziştovi kazâ ve köylerine iskân edilmişlerdi; fakat çıkan isyan sebebiyle, bâzıları, yerlerini terketmek zorunda kalmışlardı. Bu reâyânın, zâbitleri mârifetiyle, bulundukları yerlerden kaldırılarak iskân mahallerine nakledilmesi hususunda 1781 yılında Niğbolu kadısına emir gönderilmiştir.[616]

Cisr-i Ergene kazâsı karyelerinden Kara Hamzalı ahâlisinden bazıları, köylerini terk ile aynı nahiyeye tâbi Babalar, Çiftlik, Karye-Belen, Doğanca ve Sırma köylerine giderek yerleşmişlerdi. Dimetoka Koru-ağası Abdurahman'ın, mezkûr karye ahâlisinin eski yerlerine nakledilmesi konusunda sunduğu arz üzerine, 1781 yılında, küreci olduğu tesbit edilen reâyânın zaman itibar olunmaksızın yerleşmiş oldukları köylerden kaldırılarak eski yerlerine iskân ettirilmeleri için Cisr-i Ergene ve Dimetoka Kadılarına emir verilmiştir.[617]

Yerlerini terk ile başka kasaba ve köylere yerleşen reâyâ, yerli ahâli tarafından, 10 seneyi geçtiği halde karyelerinden çıkarılmak istenmiştir. Bu durumda iskân kanunu çerçevesinde devletin müdahale ederek, bu kabil hareketleri önlemeğe çalıştığı görülmektedir. Meselâ Girid Adası'nda bulunan Hanya sancağı ve nahiyesine tâbi Birulya Kaçester (?), Hur (veya Sur), Burgu Kıblasumtu (?), Ayamarniya karyeleri ahâlisi, daha önce, Hanya sancağı havass ve evkaf karyeleri reâyâlarından iken, mezkûr karyelere yerleştirilmişler, ancak köy ahâlisi, 15 seneyi geçtiği halde bunları köylerinden çıkarmak istemiştir. Bu durum karşısında hükümetin, bu kabil hareketlerin önlenmesi kararını aldığı ve Hanya kadısına 1786 yılında emir gönderdiği bilinmektedir.[618]

Tırhala Sancağı'na tâbi Yenişehr-i Fener kasabası köylerinden olup Burak Bey evkafına kayıtlı bulunan Mehban, Kur (?) ve Fulube karyeleri reâyâlarına[619] âyânlık iddiâsında bulunan Ni'metî Bey-zâde Ömer Bey'in fazla vergi talebi yüzünden, ahâli perişan ve perâkende olarak çevre çiftliklere yerleşmişlerdi. Bundan dolayı vakıf gelirinin düşmesi

[616] MAD. nu. 5601, s. 125.

[617] MAD, nu. 5601, s. 192.

[618] Bk. MAD, nu. 7873, s. 178.

[619] Bu vakıf ve Yenişehir'deki Türk eserleri hakkında bk. Yusuf Halaçoğlu, *"Teselya Yenişehiri ve Türk eserleri hakkında bir araştırma"*, GDAAD, sayı 2-3 (İstanbul 1974), 89-100; Ayr.bk. Cevdet ts. Belediye ks. nu. 5799; DHR, nu. 136, s. 406,440,444,448.

ile vakıf mütevellisi Mehmed Emin Bey'in reâyânın köylerine nakl ve iskân ettirilmeleri yolundaki arzı üzerine, 1786'da Yenişehir Mollası'na ve zâbitlerine gönderilen bir hükümle, bulundukları yerde 10 seneyi geçirmemiş olanların eski yerlerine nakledilmesi emredilmiştir.[620]

Paşa Sancağı'na bağlı Florina kazâsı karyelerinden, İstanbul yolu üzerinde bulunan İpsodori karyesi, derbend mahalli sayılmakta idi. Ancak köy ahâlisinin yerlerini terketmeleri, sipahilerden Mustafa ve Ömer adlı kişilerin, mezkûr reâyânın yerlerine nakil ve iskân ettirilmeleri için istekte bulunmaları üzerine, iskan kanununun, *"derbendci kayd olunmuş reâyânın zaman i'tibâr olunmaksızın yerlerine nakli"* şartına göre, yerlerinden kaldırılarak iskânları için 1786 tarihinde Florina kadısına emir verilmiştir.[621]

Paşa Sancağı'na bağlı Razlık kazâsında bulunan ve Sultan Süleyman Han evkafı karyelerinden olan Belic-i sagîr ve kebîr, Tedupirişka (Tedirişka ?), Avodlova (Avudluk), Prağlişte-i Balâ, Balov, Boçova vesâir köyler reâyâsının bâzıları, yerlerini terketmişlerdi. Bu sebeple evkaf zayıf düşüp, kalanların vergilerini vermekte zorluk çektikleri, onların da yerlerini terketmeleri vârid olmakla, 1787'de Razlık Kadısı ve vakıf zâbitleri, kaçan reâyânın eski köylerine yerleştirilmelerini arz etmiştir[622].

Aynı şekilde Köstence ahâlisinin bir kısmının perâkende olmasıyla, gönderilen arzuhâl üzerine, 1790-91 tarihinde yeniden eski mahallerine nakl ve iskân edilmeleri için emir verilmiştir.[623]

Görüldüğü üzere vergi adâletsizliklerinden doğan iskân meselesinde vakıf müesseseleri başrolü oynamaktadır. Bu bölgede konar-göçer unsurların bulunmaması, Rumeli cânibinde küçük çapta bir iskân meselesi doğurmuştur. Bununla beraber, Rumeli'de isyânların başlamasıyla yoğunluk kazandığı da belirtilmelidir.

[620] Vakfa âid köprücülerin, iskân edilerek tekâliften muâf tutulmaları da istenmiştir (Bk. MAD, nu. 7873, s. 225).

[621] MAD, nu. 7873, s. 232.

[622] MAD, nu. 7873, s. 413.

[623] Bu husus için bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 5106.

2. Derbend, Han ve Vakıf tesislerinin yeniden tanzimi, Yapılan İskânlar (Harita I):

Osmanlı vesikalarında XV. asırdan itibaren kullanılmaya başlanan "Derbend" ismi, Türkçe'ye Farsça'dan geçmiş mürekkeb bir kelimedir.[624] Müstahkem derbend tesisleri, dört tarafı duvar ile çevrili küçük bir kale şeklinde olup, yanında bir han, câmi, mektep ile dükkânlar vesâire bulunmakta idi. Bu suretle derbend civârında bir köy veya küçük bir kasaba teşekkül ediyordu.[625] Derbendler, genellikle yolların kavşak noktasına ve merkezî bir durum arzeden yerlere yapılırdı.[626] Bu özelliğinden dolayı, derbendci olarak kaydedilen köy ahâlisi,[627] derbendin husûsiyetine ve önemine göre bazı vergilerden veya hepsinden muâf tutulmaktaydılar.[628] Derbendler, bölgenin ve yolun emniyetinin sağlanması bakımından önemli birer tesis olması yanında, ıssız yerlerin şenlendirilmesi için de bir iskân vasıtası olarak kullanılmıştır.[629] Bu maksatla kullanılan derbendleri, hukûken iki kısımda mütalâa etmek lâzım gelir; birincisi, Yurdluk ve Ocaklık şeklinde timar yolu ile tasarruf olunan derbendler, derbendci timarlar. İkincisi, muâfiyet usûlü ile tevcih edilmiş, tehlikeli yerlere yerleştirilmiş veya memur edilmiş olan halkın muhâfaza ile görevli oldukları derbendler ki, bunlar umûmiyetle vakıf ve hâs toprakları üzerinde[630] veya kimsenin tasarrufunda olmayan yerlerde bulunmaktadır.[631] Derbendleri bu katego-

[624] "Der=geçit", "bend=tutmak" şeklinde iki kısımdan ibarettir. Engel, Geçit, Boğaz, Set, hudud bölgeleri ve dağlar arasında güçlükle geçilen yerlere olduğu gibi, istihkâm olarak kullanılan bu gibi yerlere de aynı isim verilmekteydi (Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 8).

[625] Meselâ, Karamort-hanı ve derbendi, bu şekilde idi (Bk. *R. Pococke, A ṇew Description of the East and some other Countries, London 1743*, II, 173; Ayr. bk. MD, nu. 112, s. 119; nu. 114, s. 30; nu. 115, s. 470.

[626] Vesikalarda geçen ifadesiyle, o yerin *"mahûf ve muhatara olan, kuttâ'-i tarîk ve haramiden hâlî olmayan yerler"* olması gerekiyordu.

[627] Derbendler önemli geçit ve yollar üzerinde kurularak, buraya tayin edilen derbendciler, bugünkü anlamda polis ve jandarma kuvvetinin yerini tutmakta ve çevrenin emniyetini sağlamakla mükelleftiler.

[628] Genel olarak derbendci kaydedilen ahâli, tekâlif-i örfiyye ve avârız-ı divâniyye vergilerinden muâf tutulmaktaydılar. Meselâ, Çavuşlar (Kuzoluk) derbendi'ne yerleştirilen Çayan cemâati, bu şekilde idi (Bk. MAD, nu. 9956, s. 46).

[629] Derbendlerin kuruluşu, teşkilâtı, bir iskân metodu olarak kullanılması ve işleyişi ile ilgili olarak, geniş bilgi için bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı.*

[630] Meselâ Hatay bölgesinde Belen ile Bağras arasında bulunan Karamort-hanı'nda inşâ edilen han, câmi ve imâret, n 15-1116 (1703-1704)'de Sadrazam olan Enişte Hasan Paşa'nın (Öl. 1125) Mısır valiliği sırasında tesis edilmiş evkaftandır (Bk. *Evkafı Hasan Paşa*, Tapu-kadastro Arşivi, nu. 2132).

[631] Ömer Avni Efendi, *Kanûn-ı Osmânî Mefhûm-ı defter-i Hakanî*, İ. Hakkı Uzunçarşılı neşri, Belleten, XV (Ankara 1951), 396; Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 35.

riler dahilinde şu kısımlara ayırabiliriz: 1- Derbend mahiyetindeki kaleler,[632] 2- Büyük vakıf şeklindeki derbend tesisleri,[633] 3- Han ve kervansarayların derbend olarak kullanılması,[634] 4- Köprü yerlerinde bulunan derbendler[635].

Derbendler bu önemli hüviyetlerine rağmen XVII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamıştır. Bu durum genel olarak şu üç sebebe bağlanabilir: 1- Muâfiyet usûlüne aykırı olarak derbend reâyâsından fazla vergi talep edilmesi; 2- Derbend idârecilerinin kifayetsiz ve sorumsuz oluşları; 3- Kalabalık şakî gruplarına karşı tesirsiz kalmaları. İşte bu sebeplerlerden dolayı, askerî mahiyette olanları hariç olmak üzere, derbendler, bağlı bulunduğu köy ahâlisi ile birlikte yer yer dağılmış veya görevlerini[636] yerine getiremiyecek kadar zayıflamıştır. Bu durum emniyetin tamamen yok olmasına ve çevre köy, hattâ kasaba ahâlilerinin de şakî baskılarından korunmak için yerlerini ter- ketmelerine yol açmıştır. Devlet, bu bozuk-düzen durumu XVIII. yüzyılın başlarından itibaren yeniden bir nizâma sokmaya başlayarak, derbend ahâlisini de eski yerlerine yerleştirmeye veya yeni ahâli sevketmeye başlamıştır. Bu cümleden olmak üzere Anadolu'da, yollar üzerinde bulunan harab ve boş hanlar tâmir edilerek, şen ve âbâdan edilmeye ve müstahkem bir hale getirilerek teşkilâtlandırılmaya girişilmiş[637], tamir sırasında

[632] Önemli geçit ve yollarda inşâ edilmek lüzumu duyulmuş olan bu kaleler, yolların ve geçitlerin en tehlikeli olanları üzerinde yer almaktaydı. Bunlara, Fırat nehri dirseğindeki Câber kalesi ile Ceyhan nehri üzerindeki Misis kalesini misâl olarak gösterebiliriz.

[633] Ülkenin bâkir topraklarını işlemek için kurulmuş olan vakıflara, İmparatorluğun ilk zamanlarından itibaren tesâdüf edilmektedir. Bu kabileden olmak üzere Selçuklu Sultanları da her 30- 40 Km. mesâfede bir kervansaray inşâ etmişlerdi (Bk. Osman Turan, *"Selçuklu Kervansarayları"*, *Belleten*, X (Ankara 1946) 471).

[634] Ticâret yolları başında inşâ edilmiş olan han ve kervansaraylar, devletin iktisadî ve İçtimaî emniyet politikasının eseridir. Bunların sıralandıkları güzergâh, bize devrin yollarını belirtirler. Bu tesisler, zengin devlet adamları ve şahsiyetleri tarafından inşâ edilmişlerdir. Bu inşâatta âmil olan fikir, tüccar ve yolcu ikameti için lüzumlu ihtiyaç ve istirâhatin temini idi. Muayyen merhalelerdeki önemli yol kavşakları, geçit ve köprü başlarında inşâ edilmiş olan bu binâlar, bir emniyet sisteminin de temsilcisi idiler (Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 27-28).

[635] Önemli güzergâhlardaki nehirler üzerine kurulan köprüler, aynı zamanda bir derbend hüviyetini de taşımaktaydı. Köprülerin muhafazasına tayin edilen köprücüler, derbendcilik ile de görevlendirilmekteydi. Meselâ Erzurum'un Kuzey-doğusunda Torul (?) kazâsına dâhil olan Sürmene köyü halkı, Gümüşhane ile Kâfir-dağı arasındaki yol üzerinde bulunan 5 aded köprünün köprücüleri olup, aynı zamanda derbendci tayin edilmişlerdi (Bk. İbnü' I-Emin ts. Dahiliye ks. nu. 511; Ayr. bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 30).

[636] Derbendcilerin görevleri hakkında geniş bilgi için bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 61-69.

[637] Osmanlı devrinde yollar üçlü (sağ-kol, sol-kol ve Orta-kol) bir sistemle bağlanmıştır. Anadolu'da *"Sol-kol"*, Üsküdar'dan başlamak üzere Gebze, İzmit, Düzce, Bolu, Koçhisar, Tosya,

içerisinde oturacakların bütün ihtiyacını karşılayacak derecede imâr faaliyetlerine'de önem verilmiş ve âdeta bir kasaba şeklinde yeniden tanzim edilmiştir.[638]

Bu cümleden olmak üzere Karaman eyâletinden itibaren hac yolu üzerindeki hanların şenlendirilmesine ve tamirine başlanmış olup,[639] 1720 yılından itibaren eşkıyayâ karşı yolların emniyetini sağlamak amacıyla büyük bir çalışma içine girilmiş ve bu işe, Dergâh-ı muallâ Kapıcı-başılarından El-hac Mehmed Bahri Ağa memur edilmiştir.

1720'de Akşehir ile Ilgın arasında bulunan ve yeniden imâr edilen Arkıd-hanı, eşkiyâ tehdidi altında olan önemli bir mevkide bulunmakla, buraya bir câmi, mektep, hamam, mahkeme ve su yolları yapılmıştır[640]. Hanın şenlendirilmesi için de Akşehir'deki başı-boş reâyânın buraya nakli için Konya Vâlisine ve Akşehir Kadısına emirler gönderilmiştir[641]. Aynı şekilde, Ilgın Kadısı'ndan, 30-40 hane ziraat yapacak vasıfta başıboş reâyâ temin etmesi istenmiştir[642]. Hanın imârı için Kozan-oğlu mukataası malından 400, Bozdoğan İç-el mukataası malından 600 ve Eşkün mukataası malından 1500 olmak üzere, toplam 2.500 kuruş tahsis edilmiştir. Hanın imâr ve iskânına nezârete de, Doğanhisârı Kadısı tayin edilmiştir[643].

Hanın şenlendirilmesi için ilk olarak 200 hane yerleştirilmesi düşünülmüştür.[644] Bunun için, hanın şenlendirilmesine memur Bahri

Hacı-Hamza, Merzifon, Niksar, Şebinkarahisar, Bayburt, Tercan, Erzurum ve Kars üzerinden geçmekteydi. *"Orta-kol"*, yine Üsküdar'dan başlamak üzere, Gebze, İzmit, Sapanca, Geyve, Göynük, Bolu, Gerede, Tosya, Hacı-Hamza, Amasya, Tokat, Sivas, Malatya, Harput, Diyarbekir, Musul ve Bağdad'a kadar uzanıyordu. "Sağ-kol" ise, İzmit'e kadar aynı güzergâhı takîb edip, Lefke, Söğüt, Eskişehir, Bolvadin, Akşehir, Konya, Ereğli, Ulukışla, Gülek-boğazı, Çakıd, Adana, Kırd-kulağı ve Payas'a ulaşırdı (Bk. Cengiz Orhonlu, *"Bayram Paşa Kervansarayı"*, VD, X (1973), 200; Ayr. Bk. Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Menzil Teşkilatı ve yol sistemi*, İstanbul 1983 (Basılmamış Doçentlik Tezi).

[638] Meselâ, yeniden inşâ edilen Arkıd-hanı'na câmi, mektep, mahkeme binası, hamam ve su yolları yapılmıştır (Bk. MAD, nu. 9956, s. 39, sene 1133).

[639] Bu kabileden olmak üzere, 1722'de derbendlerin muhafaza defteri hazırlanmıştır (Bk. MAD, nu. 8483).

[640] Bk. MAD, nu. 8458, s. 324; nu. 9956, s. 39; DHR, nu. 31 s. 39, 81, 233; nu. 32, s. 13; Ayr. bk. İbrahim Hakkı Konyalı, Akşehir, İstanbul 1945, s. 633.

[641] MAD, nu. 8458, s. 324, sene 1133.

[642] MAD, nu. 8458, s. 324. 1721 yılında bu hanelerin yerleştirilmiş ve nizâmı verilmek üzere Karaman Vâlisi Ahmed Paşa'ya ve Ilgın Kadısına emr-i Şerif gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. **36**).

[643] MAD, nu. 9956, s. 38,39.

[644] Bu sırada Konya valisinin Haleb'e tayin edilmesiyle iskân işlerini ve yapılan çalışma-

Mehmed Ağa harekete geçmiş ve ilk olarak Akşehir kasabasından ve kazâya tâbi köylerden 62 haneyi, hana nakletmiştir.[645] Bununla birlikte, bunlardan ancak 50' sinin yerleştirilebildiği,[646] ayrıca, han ağası Halil Ağa'nın babası Hacı Veli ve torunlarının teşkil ettiği 23 ve Gökçe (Gence ?) köyü reâyâsı, köylerinin harâb olmasıyla 6 hane ile hana gelerek yerleşmiştir. Bunun yanı-sıra, aslen Arkıd Han'lı olup civar yerlerde oturan ahâli de, eski yerlerine dönmeyi kabul etmişlerdir. Eski ahâliden 6 hane Ilgın'dan, 38 hane de kendi istekleriyle diğer yerlerden gelmiştir.[647] Böylece handa 12 Eylül 1721'e kadar 135 hane iskân olunmuştur[648]. Fakat yerleştirilenlerin kâfi gelmediği, buranın muhafazası için daha fazla ahâliye ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu sebeple han ahâlisinin, 200 haneye tamamlanması için 1721 yılında 100 hane başı-boş reâyâ temini hususunda Akşehir Sancağı Mutasarrıfı ile Kapucu-başı Mehmed Ağa'ya emir gönderilmiştir.[649] 3 Ağustos 1721 tarihli bir fermanda, çeşitli yerlerden hana getirilerek iskân olunacak haneler şu şekilde kaydedilmektedir[650]: Akşehir kasabası ve kazâsı köylerinden gönderilen 135 hane, Akşehir'den verilen 50 hane ve Bahri Mehmed Ağa'nın ma'rifetiyle tahrir olunan 15 hane ki, toplam olarak 200 hane idi.[651]

Lâdik ile Ilgın arasında Said-ili kazâsında bulunan Kadın Ha-nı'nın ahâlisi yerlerini terkederek dağılmıştı. Bu sebeple harâb olan hanın

ları takip etmek üzere Doğan-hisar kadısının bizzat hana gönderildiği ve durum hakkında bilgi vermesi istendiği görülmektedir (MAD, nu. 9956, s. 39, sene 1132).

[645] Mezkûr haneler, Akşehir kasabasının Balık-pazarı, Berci (Burcu ?), Seydi, Hacı-kapan, Kızılca, Tımargâh, Köhne-hisar, Hanbar (veya Canbaz), Ank, Kürdler, İki-kaşlu, Milân, Darân, Veled-Celâl, Hacı-ömer, Elive (?) kaşlım, Köhne-imâret Baş-tekke ve Himmetli mahalleleriyle, kazânın Eğrigöz, Karaöyük, Çakırlar, Teder (?) Birmanda, Milâs, Körtaş, Ortaköy, Aysarı (?) ve Sema-iketli (?) karyelerinden temin edilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 83).

[646] Bu nakledilen hanelerden hastalık ve çeşitli sebeplerle 12 hane gelmemiş, böylece bu sayı 5o'ye düşmüştür (MAD, nu. 9956, s. 36). Ancak hanın tamirinden hemen sonra bunların nakledildiği belirtilmektedir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 83).

[647] Bahri Mehmed Ağa'nın defterine göre, 6 hane Ilgın'da bulunan Arkıdlılar, 26 hanesi ise, diğer yerlerden gelenlerdi. Ayrıca, 62 hane Eğrigöz, Nadir, Görnes, Apsara (Apasarcık), Kara-öyük, Ortaköy, Şakırlar, Milâs, Birmanda v.s. yerlerden gelmişlerdi (Bk. MAD, nu. 9956, s. 83-84).

[648] Bu cemâatlerden rızalarıyla gelip yerleşenler hakkında tafsilât için bk. *"Konar-göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri"* kısmı, s. 121 -124.

[649] Bk. MAD, nu. 9956, s. 15.

[650] Bk. MAD, nu. 9956, s. 82. Bununla beraber 8 Eylül 1721 tarihli bir emr-i şerîfde, 60 hane iskân olunduğu kayd edilmektedir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 84).

[651] Ayrıca han binâlarının tamiri ve hana bir câmi yapılarak su getirilmesinin de emr edildiği görülmektedir (MAD, nu. 9956, s. 82).

1720'de imârı için teşebbüse geçilmiş, yerlerini terketmiyerek handa kalmış 20 hane; Konya valisi Osman Paşa'nın, evvelce han ahâlisinden olan 10 haneyi nakletmesiyle 30'a çıkarılmıştı. 100 hane yerleştirilmesi düşünülen hanın, şen ve âbâdan bir hale getirilmesi için çevredeki başı-boş reâyânın buraya iskânı hususunda çalışmalar başlamıştır[652]. 1721 yılında handa yapılan tamiratın yanısıra, bir câmi ile hamam inşâsı için kapucu-başı Mehmed Ağa tayin edilmiştir[653].

Kadın Hanı'nın şenlendirilmesi için Oğul-beylü cemâatinden 5 mahalle iskân olunmuştur[654]. Ancak, han dahilinde ziraat için yeterli miktarda arazi olmadığı cihetle, 1722 yılında, Konya sancağında Said-ili nahiyesine tâbi hâlî ve harâbe, 4275 akça yazısı olan Kocomar karyesi, 300 akça yazısıyla Evsak-Öyüğü ve Ağçeler mezraaları, 3200 akça yazısı olan Kara İsmail köyü, 3950 akça yazısı olan Yallık karyesi, 3600 akça yazılı Mulucak karyesi, 1000 akça yazısı ile Menge (منكه) köyü, 770 akça ile Pusat-yazlığı v.s., Karaman hassından 1418 akça yazısı olan Halsenik (حلسنكى) karyesi ve 1237 akça ile Kızılca-köyü arazileri, mezkûr han toprağına ilhak edilmiştir[655].

Yine Boz-ulus Türkmenlerine tâbi Kara Halilli, Çavundurlu ve Bekirli cemâatleri de 1727'ye kadar, bu han çevresine yerleştirilerek hanın şenlendirilmesine çalışılmıştır.656

Konya'ya dört saatlik mesâfede, Konya ile Lâdik arasında bulunan Dokuz Hanı, 1720 yılına kadar boş bir vaziyette bulunmakta idi [657].

Eşkıyâ mazarratından korunması için bu kesime de, bir miktar ahâli yerleştirilmesine teşebbüs olunmuş, önce handaki çeşmenin vakfı olan Bağı-kurtlu karyesindeki 45 hane buraya sevkedilmiştir[658]. Ayrıca Konya'daki başı-boş reâyâdan da iskân edilerek evler tahsis edilmesi

[652] Bk. MAD, nu. 9956, s. 39,74.

[653] MAD, nu. 9956, s. 8.

[654] Boz-ulus Türkmenlerinden Oğul-beylü'ye tâbi bu mahalleler, Sarılı, Derili, Abdurrahmanlı, Karasarılı ve Hacılı obaları olup, ziraat için hepsine arazi tahsis edilmiştir (Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 103).

[655] MAD, nu. 9956, s. 76.

[656] Mezkûr cemâatler, itâat üzere oldukları halde, vali ve voyvodalarının fazla vergi talepleri karşısında devlete durumu bildirmişler, bunun için Karaman valisi ve Said-ili Kadısına hitâben emr-i şerîfler gönderilmiştir. (Bk. MAD, nu. 9956, s. 75, sene 1133)

[657] Bu Selçuklu hanı için bk. M. Kemal Özergin, *"Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları"*, TD, sayı 20 (1965), s. 148.

[658] MAD, nu. 9956, s. 39.

için Konya Vâlisine emir verilmişti.[659] 1721 yılında ise, Kapucu-başı Mehmed Ağa, hanın duvarlarının tamirine memur edilerek, masraflarının keşfi yapılmıştır[660]. Bir müddet sonra, Bağı-kurtlu ahâlisi, handa kendilerine yetecek su ve mezraa bulunmadığı gerekçesiyle, eski yerlerine kaldırılmalarını istemişler, devlet bu isteği, tâmir çalışmalarının bitimine kadar olmak üzere kabûl etmiştir[661].

Konya ile Karapınar arasında bulunan İsmil-köyü, işlek bir yol üzerinde bulunmasından dolayı derbend ittihaz edilmişti. Derbend muhafazasına tayin olunan, Aksaray yakınlarındaki Acur (Acurlu) Türkmenleri ise, bir müddet sonra yerlerini terkederek, eski köylerine gitmişlerdi. Derbendin önemli bir mevkide bulunması sebebiyle, yeni ahâli iskânı için çalışmalara başlanarak, evvelâ Sugur Derbendi'ne iskân olunan cemâatlerden Ödemişli'ye bağlı, Bor ve Ereğli taraflarında sâkin olan göçebe tâifesinden Şeyhlü ve Yazıcı cemâatleri ile İnce-su sâkini Haymelü, Galgallı (غلغللى) ve Et-yemez cemâatlerinin nakli için teşebbüse geçilmiştir.

5 Mart 1782 tarihinde gönderilen bir emr-i şerifle, mezkûr İsmil-köyü Derbendi'ne, eski ahâlisi Acur Türkmenlerinin yerleşmiş oldukları Aksaray'a tâbi Bulduğu karyesinden kaldırılarak iskân olunmaları yanında, zikredilen Şeyhlü, Yazıcı, Haymelü, Galgallı ve Et-yemez cemâatlerinin de yerleştirilmesine müsaade edilmiştir[662].

Karaman eyâletinde İsmil ile Karapınar arasında bulunan Belenli-burun Derbendi[663], Anadolu'nun orta kolunda en işlek bir cadde üzerinde tesis edilmişti. Derbend yakınında bulunan Sugur Köyü ise harâb bir vaziyette olup, buranın imârı çevrenin güvenliği bakımından gayet ehemmiyet arzediyordu. Timar, zeâmet ve evkaf arâzisinden olmadığı iddia edilen bu köye,[664] Eymür ve Darıcı cemâatlerinden

[659] MAD, nu. 8458, s. 324; nu. 9956, s. 36

[660] MAD, nu. 9956, s. 8.

[661] Yine, hana iskân olunması düşünülen Kârız, Kilâd ve Kayacık karyeleri ahâlileri de, bir müddet için yerlerinde alıkonulmuştur. Bunun için Karaman Vâlisine, Konya Kadısına ve Arkıd Hanı tamirine memur Bahri Mehmed'e emirler gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 72).

[662] Mezkûr aşiretler, yolu eşkıyâlardan korumak üzere vergiden de muâf tutulmuşlardır (Bk. MAD, nu. 9956, s. 264-265).

[663] Belen; üzerinden yol geçen tepe anlamına gelmekte olup (Bk. Şemseddin Sami, Kamâs-ı Türkî), Cengiz Orhonlu bunu, Bilekli olarak kaydetmiştir (Bk. *Derbend Teşkilâtı*, s. 106).

[664] Buna rağmen Defterhâne-i âmire derkenârında Sultan Selim evkafından olduğu kaydedilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 266-267, 32).

50'şer hane, Aydın cemâatinden de 40 hanenin derbendci olarak iskânına, 2 Ağustos 1755'de karar verilmişti.[665] Ayrıca, 25 Eylül 1760'da, derbendin şenlendirilmesi için Yazıcılar[666], Ödemişli,[667] Küşne cemâatlerinin iskânına karar verilmiş ve derbendin eski reâyâsından dağılmış olanlarının da yerleştirilmeleri için harekete geçilmiştir[668]. Bununla beraber, derbendin muhafazasına tayin edilen ahâlinin kâfi olmadığı görülmüş, bu sebeple kimsenin kaydında bulunmayan Melekli-pınar, Acurlu, Aydınlı ve Emir-Şeyhlü cemâatlerinden beşer-onar hanenin nakli için teşebbüse geçilmiş, ayrıca, Kürd Hasan-oğulları cemâatinin de buraya sevkedilmesi için 25 Eylül 1760 tarihinde emir verilmiştir.[669] Bununla beraber derbendci olarak yerleştirilen hanelerin sayısı 100'ü geçmemekle, bunların derbendin muhafazasında çektikleri zorluklar yüzünden, ahâli, 14 Ocak 1763 tarihinde, 500 hane daha yerleştirilmesini talep etmiştir[670]. Hükümet, 13 Ağustos 1763'de bu istek karşısında, daha önce mezkûr derbende yerleştirilen, fakat Cebbar-zâde Ahmed Paşa'nın inhasiyle ifrâz edilen ödemişlü cemâati yerine, Boz-ulus mukataasına tâbi Küşne cemâatinin Sugur köyü'ne iskânını kararlaştırmıştır[671]. Fakat bir müddet sonra muhâfazada Küşne cemâatinin de yetersiz kalması sebebiyle[672], ödemişlü cemâatinin yeniden Sugur karyesine derbendci olarak yerleştirilmesi için 1765 yılında emir verilmiştir.[673] 1779 yılında da, Aksaray kazâsında sâkin olan Seyfler cemâati, derbendci kayd olunmak üzere istekde bulunmuş, 1 Mayıs 1779'da bu istek-

[665] MAD, nu. 9956, s. 266-267.

[666] Yazıcılar cemâatinin de yerleştirilmesiyle 30 ev iskân edilmişti. Bu cemâatten buraya getirilenler 5-10 ev olarak kaydedilmiştir (MAD, nu. 9956, s. 33).

[667] Ödemişli cemâatinin bir kolu da Taşpınar derbendine yerleştirilmiştir. Ancak bu derbendin yola uzak olması sebebiyle yerlerinden kaldırılarak Sugur karyesine derbendci olarak iskân edilmişlerdir. (B. MAD, nu. 9956, s. 34)

[668] MAD, nu. 9956, s. 32.

[669] MAD, nu. 9956, s. 33 Bu cemâatlerin yerleşmesi hususunda 1761 yılında da çalışmalar yapılmıştır (MAD, nu 9956, s. 34)

[670] Bk. MAD, nu. 9956, s. 34.

[671] Aşiret-beyleri olan Küşne-oğlu Halil Bey de 1764 yılında Derbend ağası tâyin edilmiştir (MAD, nu. 9956, s. 34, 35).

[672] Harb ü darba kaadir olmadıkları için cemâatler derbendi muhâfazada güçlük çekmekteydiler. Bunun için devlet, derbendci olarak seçtiği cemâatlerde, harb ü darba muktedir olmak vasfını aramıştır (Bk. MAD, nu. 9956, s. 31).

[673] MAD, nu. 9956, s. 31. 1776 yılında, Ödemişlü ve Küşne cemâatlerinin bu derbende, tekâlifden muâf olmak şartiyle yerleşmiş oldularını görmekteyiz (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 17129).

leri kabul edilerek iskân olunmuşlardır.[674] 1796 yılında, Melikli Bayadı cemâatinden de bir miktar hane derbendci olarak yerleştirilmiştir.[675]

Ereğli ile Karapınar arasında bulunan Horti Hanı'nın şenlendirilmesi ve mâmur bir hale getirilmesi için,[676] Şeyhlü vesâir Ereğli'ye tâbi Türkmen cemâatleri perâkendelerinden 131 hane sevkedilmiştir[677]. Ayrıca hanın ve han yakınlarındaki köprünün tamiri için de 1721 yılında teşebbüse geçilmiş, bu işe Kapıcı-başı Mehmed Ağa memur edilmiştir.[678]

Hanın şenlendirilmesi için yapılan çalışmalar, İncesu kazâsı dahilindeki İncesu Derbendi reâyâsınm da bu bölgeye sevkedildiği, bu yüzden derbend ahâlisinden bazılarının devletten eski mahallerine sevkedilmelerini istedikleri görülmektedir[679]. Bunun üzerine, İncesu derbendinin taşıdığı önem düşünülerek, ahâlisinin eski mahallerine kaldırılması, onların yerine Maraş'da Mektûbiyye Medresesi reâyâsından Kara-Beydili cemâatinin hana yerleştirilmesi[680] uygun bulunmuştur[681]. Hana sevkedilen Kara-Beydili cemâatinden bir kısmı, iskân mahallerine gitmeyerek, Aksaray yakınlarındaki yapılacak adlı mevkie gitmişler ve orada yerleşmişlerdi. Bu durumun, diğerlerine de tesir etmesi ihtimaline karşı, Kara-Beydili mahallesine mensup ahâlinin bir an evvel hana getirilmesi için Konya Vâlisine emir gönderilmiştir.[682]

Horti, Kadın ve Dokuz hanlarının tamirleri ile birlikte 1721'de Hüsrev Paşa ile Seydi-gazi (Seyitgazi) taraflarında bulunan Bardakçı karyesindeki hanların da tamiri yapılmıştır. Ayrıca handa bulunan çeşme ve hamam da onarılmıştır.[683]

[674] MAD, nu. 9956, s. 242.

[675] MAD, nu. 9956, s. 38.

[676] Tamir edilen handaki câmiin müezzinliğine 1724 senesinde Mehmed Halife, İmamlığına Halil, tevliyetine ise Osman adlı kişiler tayin edilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 66).

[677] Bk. MAD, nu. 9956, s.63; DHR, nu. 34, s. 51; nu. 35, s. 128; nu. 53, s. 94.

[678] MAD, nu. 9956, s.8, sene 1133.

[679] MAD, nu. 9956, s. 63.

[680] Hana yerleştirilen reâyâ, bütün tekâlifden muâf tutulmuştur (MAD, nu. 9956, s. 62).

[681] Ayrıca, derbend ağası tayin edildiği halde hana gitmemiş olan Seyyid Mansur görevinden alınarak yerine Molla Mustafa getirilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 64).

[682] 1762'de Kara-Beydil cemâatinden bâzılarının yerlerini terkederek başka mahallere gitmeleri üzerine aynı tarihde eski yerlerine iskânları için emir verilmiştir (MAD, nu. 9956, s. 62, 52).

[683] Bk. MAD, nu. 9956, s. 8.

Ulukışla ile Ereğli arasında bulunan hâlî ve harâbe Çavuşlar karyesi Derbendi'nin (Kuzoluk Hanı) de,[684] önemli bir mevkide bulunmasından dolayı tamiri ve şenlendirilmesi için 1720'de karar alınmıştı[685]. Bunun üzerine yapılan çalışmalar sonunda, Boz-ulus Türkmenleri cemâatlerinden Çayan cemâatine tâbi Ebü'd-derdâ ve Hacılar mahalleleri, kendi istekleriyle yerleşmiştir.[686] Yine Boz-ulus'dan Hacı-Hamza mahallesi de, rızâlarıyla aynı mahaldeki palangaya yerleştirilmiştir.[687] Ayrıca aynı tâifeye tâbi İl-eminlü cemâatinden 74,[688] Doğancı cemâatinden 3, Acurlu' dan 2, Üsküdar'dan gelen 2 hane ve eski palanga ahâlisinden bir hane olmak üzere 82 hanenin buraya yerleştirildikleri, hanların tanzimine memur Ahmed Ağa tarafından bildirilmiştir[689]. İl-eminlü cemâati, ise 1722 yılında hana derbendci tayin edilerek, kendilerine İsfidad (اسفداد) karyesi tahsis olunmuştur.[690] 1733 yılında İl-eminlü cemâati emniyetleri için, han civarına bir palanga inşâsına izin istemişler, masrafının kendileri tarafından karşılanması şartiyle devlet buna müsâade etmiştir[691]. Kuzoluk Hanı, 1753 yılında yeniden tamir olunarak, dükkânlar inşâ edilmiştir[692].

Ulukışla ile Çiftehan arasında bulunan Maraş Hanı da, boş ve harab bir halde bulunduğundan, bölgenin korunması ve hanın şenlendirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bunun için Şukûve-dağı'nda sâkin Şücâeddin (Ulukışla) kazâsına tâbi Lüle kalesi'nden[693] 90 hane indirilerek yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak evlerin inşâsının tamamlanmasına kadar, 10 neferinin Niğde kalesi'nde tutulması isten-

[684] Derbende bir han ve câmiî şerîf binâ olunmuştur (Bk. MAD, nu. 9956, s. 47).

[685] Bk. MD, nu. 130, s. 66.

[686] Cemâat-i mezbûr, hizmetleri karşılığında tekâlif-i örfiyye ve şakka'dan muâf tutulmuşlardır (MAD, nu. 9956, s. 46, sene 1133).

[687] Bk. MAD, nu. 9956, s. 39; Ayr. bk. KK, nu. 2311, s. 34.

[688] İl-eminlü cemâatinin Ulukışla'da vazifeleri için bk. *ATA*, Vs. nu. 228, s. 195-197.

[689] MAD, nu. 9956, s. 46.

[690] Bk. MAD, nu. 9956, s. 47; Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 1685.

[691] Bu hususta Ereğli, Ulukışla ve Şücâeddin kazâsı kadılarına ve Konya Mütesellimine gönderilen emirde, palangaları için çevrelerindeki reâyâdan hiç bir surette mal talep etmemelerinin sağlanması istenmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 45).

[692] MAD, nu. 9956, s. 255.

[693] Osmanlı kaynaklarında yanlış olarak Lüle (لوله) şeklinde kaydedilen bu kelime, Lü'lüe veya Lulu'a olmalıdır. Ulukışla'nın doğusunda bulunan bu kale evvelce Bizans'ın en önemli kalelerinden biri idi. Bugün İhsan Gâzili (Hasan Gâzî) isminde gayet ehemmiyetsiz bir köydür (Bu kale hakkında daha geniş bilgi için bk. Şehabettin Tekindağ, *"Lü'lüe"* maddesi, İA, VII, 109-111).

miştir.[694] Yine mezkûr han için, Ereğli'de sâkin başı-boş reâyâdan da iskân olunmak üzere teşebbüse geçilmiştir.

Karaman eyâleti'nde, Niğde sancağı'na tâbi Şücâeddin kazâsı dahilindeki Ulukışla'da vaki Çiftehan'da bulunan kervansaray zamanla harâb olmuştu[695]. Burası, Anadolu'nun orta kol yolu üzerinde olup, Haleb ve Şam yolları başında yer almaktaydı[696]. Bu sebeple müteaddid defalar tâmir edilen hanın, yeniden imâr edilerek şenlendirilmesi gerekliydi. Bundan dolayı 1753 yılında verilen bir emirle, hana tâbi olup da yerlerini terketmiş olan reâyânın, hana nakl ve iskân edilmeleri istenmiştir[697]. 1754'de yeniden nizam verilen Çiftehan'ın derbendcisi olduklarını iddia eden Tabaklı, Koçaklı (Koçak), Alihocalı, Döğer, Ekinlik, Çokrak, Odunbükü ve Dereköy ahâlilerinin, Mevkûfat kaleminde durumları incelenerek derbendci olmaları yanında, menzilci oldukları da anlaşılmıştı. Bunun üzerine, yalnız derbendcilikleri kabul edilerek, mahallerinde bulunan idâre âmirlerinden bu gibi ahâlinin muafiyetlerinde yazılı olandan başka hizmette kullanılmaması tenbih edilmiştir[698].

Adana'ya 8 saat mesâfede, Tarsus sancağının Koşun kazâsında Adana ile Akköprü arasında bulunan Çakıd-Han (Bayram Paşa kervansarayı), yol üzerinde gayet önemli bir mevkide bulunmasına rağmen yeterli derecede ahâlisi yoktu[699]. Bu sebeple, yolun emniyetini sağlamak ve derbendcilik yapmak üzere, tekâliften muâf olmak şartiyle, Tarsus sancağı Koşun kazâsında Dölek (Dülek) kalesi civarındaki başı-boş reâyâdan 72 hanenin buraya sevki kararlaştırılmıştır[700]. Fakat 1724 yılına kadar mezkûr hanelerin yerleşmemesi üzerine, bu hususta

[694] Bk. MAD, nu. 9956, s. 39. Ancak mezkûr hana sevkedilen hanelerin diğer sahifede 16 olduğu kayıtlıdır (MAD, nu. 9956, s. 40).

[695] Bu kervansaray hakkında bk. M.Kemal Özergin, *Aynı makale*, s. 147.

[696] Mezkûr han, Kâfır-Sındığı'ndan Akköprü adlı mevkie kadar olan yerlerin muhafazası için kurulmuştu. Buraya Niğde sancağındaki Şücâeddin nahiyesinden Koçak köyüne mensup 25 kişi tayin olunmuştu (Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 123).

[697] Bk. MAD, nu. 9956, s. 259.

[698] Bk. MAD, nu. 9956, s. 259; Ayr. bk. Cevdet ts. Zabtiye ks. nu. 317; Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 123-124.

[699] Bayram Paşa tarafından hanın inşâ ettirilmesinden sonra, Kara-İsalu cemâatinden 31 nefer derbendci olarak han civarına iskân edilmişlerdi (Bk. Cengiz Orhonlu, *"Bayram Paşa Kervansarayı"*, VD, sayı X, Ankara 1973, s. 202-203.

[700] Bunun için Adana beylerbeyine hitâben 1722 yılında bir emr-i şerif gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 103).

yeni bir emir gönderildiği görülmektedir. Hanın taşıdığı öneme binâen Nemrun (Namrun) kalesi neferâtı ve çevresindeki başı-boş reâyânın da buraya iskan olunarak ziraat yapmaları ve yolun emniyetini sağlamalarıkarşılığındabirtakımvergilerdenmuâftutulmalarıdüşünülmüştü.[701]

Hac yolu bakımından gayet önemli bir mevkide bulunan Çakıd Hanı ile birlikte olmak üzere, Tekfur- Yaylağı Hanı, Yanık-han ve Torosların geçit noktası olan Gülek-kalesi tâmir edilememişti. Bu bakımdan 17 Mart 1753'den itibaren, tamirleri cihetine gidilerek, muhâfaza için bazı grupların yerleştirilmesine de çalışılmış;[702] bu cümleden olmak üzere, Kuzoluk, Tekfur - yaylağı, Yanık-han ve Çakıd Hanı'nda bulunan han, câmi ve dükkanların[703] tamir edilmesi için teşebbüse geçilmiştir. Bunlardan, Çakıd Hanı'na derbendçi olarak, civârında bulunan Ebü'l-hâdî cemâatinin iskânına karar verilmiştir. Meselâ, Çakıd Hanı'na Derbendci tayin olunmuş neferâttan bir kısmı Adana'da, Oyuncu cemâatinden 33 nefer Tarsus kazâsının Koşun nahiyesinde, Milvanlu (Melvanlu) 704 cemâatinden 53 nefer, Adana'nın Karaisalu nâhiyesine yerleşmişlerdi. Aynı şekilde Koşun nâhiyesinde yer alan Kuzoluk (Çavuşlar köyü hanı)-hanı derbendcilerinden Kızıl-Işıklu cemâatine tabi 40 nefer Kuzoluk mezraalarında[705], Musa Seydilü (Zaviye-i Şeyhlü) cemâatinden 31 nefer de Gülek yakınlarındaki Tekfur-beli mezraasında oturmaktaydılar.[706] Yine Tekfur-yaylağı Hanı'nın derbendcisi ve muhâfızları, Şeyhlü karyesi ahâlisi ile birlikte Altmış (?) kalesi neferâtı idi[707]. Yukarıda zikredilen neferlerin muâfiyet hükmüne göre riâyet olunmak üzere der-

[701] Bu reâyânın sevkedilmemesi, hanın imârına engel olduğu, bu sebeple iskânı kabul etmeleri halinde mallarının mukataaya eklenmesi, muâf tutuldukları hane-i avârız vergisinin alınması ve kaleden ihraç edilmeleri için Adana Beylerbeyisi Ali Paşa'ya emir gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 104, sene 1136).

[702] Toplam olarak bu hanların tâmiri için tahminen 15.000 kuruş gerektiği hesap edilmiştir (Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 123).

[703] Çakıd Hanı'nda mevcud bulunan han, câmi ve dükkânlar, Bayram Paşa tarafından yaptırılmıştı (MAD, nu. 9956, s. 255,257). Ayrıca bu han ve diğer tesisler hakkında geniş bilgi için bk. Orhonlu, *Aynı makale*, s. 199 v.d.

[704] Çakıd Hanı'nda olduğu gibi, Kuzoluk Hanı'na da derbendci tayin olunan reâyâ, derbend hükmüne göre vergilerden muâf tutulmuşlardı (MAD, nu. 9956, s. 255,257).

[705] Ziraat ettikleri yerlerin öşrünü sâhib-i arza vermek üzere, avârız vesâir vergilerden muâf tutulmuşlardı (MAD, nu. 9956, s. 257).

[706] Kosun nâhiyesinde oturan Kızıl-Işıklu cemâatine tâbi 19 neferin derbendci olmadıkları tesbit edilmiştir. (MAD, nu. 9956, s. 257)

[707] 1753 Yılında Altmış kalesinin neferâtı ve ahâlisi, Yanık-han'a iskân edilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956 s. 255).

hal yerlerine dönmeleri bildirilmiştir.[708] Gülek kalesinin muhafazasına tayin edilen, ancak yerlerini terkeden neferâttan Karaisalu nâhiyesindeki 88 ve Bürümcek karyesindeki 54 neferle, Akpınar mezraasındaki reâya tayin edilmiştir.[709]

Anadolu'nun orta kol yolu üzerinde bulunan, Hama, Şam ve Mısır yollarının geçtiği güzergâh üzerinde yer alan Konya sancağında Turgud Kazâsına bağlı Esbkeşan mukataası karyelerinden Atlandı köyü, menzil noktası olduğu için derbend ittihaz edilmek istenmiş ve 20 Haziran 1753'de buranın imârına teşebbüs olunup[710], Arkıd ve Kadın Hanları nizâmına göre, Atlandı karyesi derbend kaydedilerek, buraya Boz-ulus Türkmenlerinden İzzeddin, Küşne, Hamza-Hacılu, Emrudlu, Dânişmendlü, Kara Halillü ve Çayan cemâatlerinin yerleştirilmesine, Karaman Vâlisi Vezir Mustafa Paşa, Konya, Ilgın, Bolvadin ve Boz-ulus nâiblerinin arzı üzerine karar verilmiş, mezkûr cemâatler derbendci kaydedilerek ziraatle uğraşmaları için de toprak tahsis olunmuştur.[711] Voyvodaları Abdurahman, Derbend zâbiti tayin edilerek, ağalık berâtı gönderilmiştir.[712] 1755 yılında, mezkûr cemâatlerden 200 hanenin buraya yerleşerek derbendci olmayı kabul etmeleri üzerine, ağalık Abdurahman üzerinden alınarak kethüdâları Osman Efendi'ye tevcih edilmiştir.[713] Yine 1755'de, derbend ahâlisine, hacıları vesâir yolcuları eşkıyâ mazarratından korumaları, eşkıyânın bölgeden çıkarılmasını havi yeni bir emir gönderilmiştir.[714]

Aynı şekilde, Esbkeşan hassı mukataası karyelerinden Konya sancağı'nda Eski-il kazâsına tâbi Muradca, İngazilü, Anıl (اكل), Kite (كته) ve Bağlıca karyeleri, yol üzerinde bulunup levend eşkıyâsının baskısından dolayı, ahâlisinden bir kısmı yerlerini terketmiş; geri kalanları ise,

[708] MAD, nu. 9956, s. 257, sene 1166

[709] 1753'de derbendci tâyin edilenlerden 100 ü müslüman, 218'de hristiyan neferden müteşekkildi (Bk. MAD, nu. 9956, s. 255; Ayr. Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 122).

[710] Burası ayrıca, Kayseri, Sivas ve Tokat güzergâhının da birleştiği yerdi (MAD, nu. 9956, s. 18- 19).

[711] Ziraatlerinden elde edecekleri hâsılâtın âşârını Esbkeşan mukataasına vermek üzere, diğer tekâliflerden muâf tutulmuşlardır (MAD, nu. 9956, s. 18-19).

[712] Mezkûr karye ahâlisinden mukataa içine dağılmış bulunan reâyânın yerlerine dönmeleri halinde, taarruz ve teâddî olunmaması, aksi halde, mezkûr cemâatlerin yerlerinden kaldırılarak başka mahalle iskân edilecekleri bildirilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 18,19).

[713] MAD, nu. 9956, s. 20. Ancak Osman Efendi'nin de ricâsıyla, Derbend ağalığı, 120 akça ulûfe ile Ali isimli kişiye verilmiştir.

[714] MAD, nu. 9956, s. 19.

Bağlıca karyesinde toplanmışlar, kendilerine gösterilen arâzide ziraatle meşgul olmuşlardır[715]. Yolun ve bölgenin emniyetinin sağlanması amacı ile bu köyün de derbend kaydedilmesi kararlaştırılmıştır. 1755 yılında, öşür ve raiyyet rüsûmunu vermek üzere, diğer tekâliflerden muâf tutularak, karye ahâlisi derbendci tayin olunmuştur.[716] Esbkeşan voyvodası Hasan da Derbend Ağalığı'na getirilmiştir[717].

Sultan Selim Han evkafı köylerinden olup Eski-il kazâsma tâbi Sultaniye (Karapınar)[718] dahilindeki Sadırva (صدروه) ve Çuğla karyeleri ahâlisi, yerlerini terkettiklerinden köyleri harâb olmuştu. Buraların yeniden şenlendirilmesi için yapılan çalışmalar neticesinde, 1748 yılında Karaman sâkini Boz-ulus Türkmenleri Mukataasından Ortaciyân cemâatinden 100 hane Sadırva karyesine yerleştirilmiştir. Derbend ittihaz edilen Çuğla karyesine ise, Firuz oymağından 29 nefer, derbendci kaydedilmek şartiyle iskâna tâlip olmuştur.[719] 20 Aralık 1748'de, bu istekleri kabul edilerek yerleşmelerine izin verildiği bir emr-i şerifle bildirilmişti[720]. Ayrıca, 1795 yılında, Sugur derbendine yapılan iskânla birlikte, Çuğla derbendine de konar-göçer Türkmen tâifesinden olan Melikli Bayadı, Acurlu, Aydınlu ve Emir Şeyhlü cemâatlerinden de birer miktar hane derbendci olarak yerleştirilmiştir.[721]

Aydın Sancağı'nda bulunan Kızılca-Burgos Derbendine, derbendcilik yapmak üzere, 1743'de Sendil Cemâati yerleştirildi; kethüdâları Mustafa da bölükbaşı tayin edildi.[722]

Ankara'nın Haymana kazâsı dahilindeki Toyca mevkii, 1730 yılında, Boz-ulus kadısı'nın derbend kayd edilmesi yolundaki isteği üzerine,

[715] 1765 yılında bu karye ahâlisinin Bağlıca karyesine yerleştirilmesi için emir verilmiştir (MAD, nu- 9956, s. 39). Bununla birlikte, yerlü ve yurdlu reâyânın yerlerinden kaldırılmamaları bildirilmiştir (Aynı defter, s. 29).

[716] Huccâc-ı müslimîn vesâir ebnâ-yı sebîli, eşkıyâ mazarratından hıfz etmek şartiyle derbendci tayin edilmişlerdi (MAD, nu. 9956, s. 29).

[717] Mezkûr karyelerden, yerlerini terketmiş olanların bulunarak derbend mahalline nakl ve iskânları için de 1760 yılında emir verilmiştir (MAD, nu. 9956, s. 29).

[718] II. Selim tarafından inşâ ettirilmiştir. Bu hayrat için bk. Semavi Eyice, *"Sultaniye = Karapınar'a dâir"*, TD, sayı 20 (İstanbul 1965), s. 116-140.

[719] Çuğla karyesi önemli bir yerde olup, İç-il, Niğde, Bor, Ereğli, Adana ve şâir mahallerin makarrında bulunmakta idi (Bk. MAD, nu. 9956, s. 243).

[720] MAD, nu. 9956, s. 242-243; Ayr. bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 106.

[721] MAD, nu. 9956, s. 38. Bu cemâatlerin yanısıra Şeyhlü ve Şeyh-Hamzalu cemâatlerinin de iskânı kararlaştırılmıştı (Bk. MAD, nu. 9956, s. 63).

[722] Bk. MAD, nu. 9956, s. 178, 242-243.

Anadolu'nun sol orta kolu üzerinde, gayet ehemmiyetli bir yerde bulunmasından dolayı, derbend olarak kabul edilmiş ve bir hanla câmi yapımına başlanmıştır. Derbendin şenlendirilmesi için de Boz-ulus Türkmenlerinden Oğul-beylü cemâatine tâbi Sakili (Çanaklı ?), Şeyh Ahmedlü ve Hüseyin Hacılı mahalleleriyle, Karaman sâkini Küşne cemâatinden bir miktar hanenin iskânına karar verilmiştir.[723]

XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren başlayan, yolların ve ahâlinin emniyetini sağlama çalışmaları içerisinde, Ulaş ve Kangal arasındaki Delikli-taş Derbendi'ni de zikretmek yerinde olacaktır [724]. Anadolu'nun orta kolu güzergahında yer alan Delikli-taş mevkii, eşkıyâ yatağı olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu sebeple Karaman Vâlisi Feyzullah Paşa'nın teklifi ile burada müstahkem bir mevki kurulmasına karar verilmiştir[725]. 17 Mayıs 1765 tarihinde başlanan imâr faaliyetleri uzun müddet devam etmiş, burada yapılan han, câmi ve hisar, 1777 yılında nizâma sokulabilmiştir. Derbendin korunması için de 200 kadar muhafız iskân olunmuş[726]; ayrıca, bâzı aşiretlerin buraya şevki hususunda da teşebbüslerde bulunulmuştur [727]. Hanın şenlendirilmesi için yapılan çalışmalar XIX. yüzyılda da devam etmiştir.[728]

Sivas eyâletinde Kangal ile Hasan-Çelebi arasında[729] yol üzerinde olup, tüccar ve ahâlinin emniyetinin sağlanması bakımından gayet önemli bir mevkide bulunan Alacahan'ın yeniden imâr olunarak şenlendirilmesi için kâfi miktarda cemaatin yerleştirilmesi yolunda çalışmalar yapılmıştır.[730] Aynı zamanda bölgedeki Ulaş mevkiinin de şenlendirilmesine önem veriliyordu. Bu sebeple, Sivas Vâlisi tarafından Rakka iskânına tâbi Şereflü cemâatinin buraya yerleştirilmesi teklif edilmiştir. Ancak bu teklif devlet tarafından kabul edilmemiş, buraya

[723] Bk. MAD, nu. 9956, s. 148, sene 1143.

[724] Cengiz Orhonlu, V. Milletlerarası Türk Sanatı Kongresi (Budapeşte 1975)'inde bu hanla ilgili *"A late Ottoman Caravansaray: Delikli-taş"* adıyla bir tebliğde bulunmuşsa da henüz basılmamıştır (Bk. Nejat Göyünç, *"Cengiz Orhonlu'nun Hayatı, eserleri Şahsiyeti"*, TKA, XV/1-2, Ankara 1976, 11-19).

[725] Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 26.

[726] Bk. MAD, nu. 9956, s. 260-263, 268-274, sene 1177-1182.

[727] Meselâ Reyhanlı aşiretinin daha 1762 yılında bu mevkie iskânı söz konusu olmuştu (Bk. *ATA*, Vs. nu. 241, s. 216-217).

[728] Bunun için bk. MAD, nu. 9956, s. 260.

[729] Yeni-il muzafatındandır (MAD, nu. 9956, s. 151).

[730] 1733 tarihli bir vesikada, Haleb eyâleti dahilinde aynı isimde bir han daha kaydedilmiştir (Bk. ATA, Vs. nu. 227, s. 192).

başı-boş cemâatlerden yerleştirilmesi istenmiştir[731]. Bunun üzerine Sofular cemâtine[732] tâbi 75 hane hana iskân edilerek, Okcu-oğlu Murad [733] menzilci ve başbuğ tayin olunmuştur[734]. Yerleştirilen bu ahâliye ise, han civarındaki harâb mahaller ve arazi tahsis olunarak ziraat yapmaları sağlanmıştır[735]. 1729 yılında ise, Dârende kazâsında Gerde nahiyesinde Şeyh Hamid Tekyesi ahâlisi olan Eski Sofular reâyâsının da hana iskânı için teşebbüse geçilmiştir.[736] Bunlardan, tekke vakfının reâyâsından olup, defter harici bulunan 70 nefer, 1730 yılında iskân edilmişlerdir[737]. Ayrıca, Çokşurut ve Aybasan (Ayu-basan) cemâatleri iskân olunmuş, 1729'da da hanın nizâm ve imârının sağlanması için Maraş Türkmenlerine mensup Gündeşlü tâifesinden Dede-Sülü ve Selmanlu cemâatleri[738], kendi rızâlarıyla nakledilerek yerleştirilmişlerdir[739]. Mezkûr cemâatlerin iskânı bozmamaları için, Selmanlu ve Dede-Sülü cemâatleri ahâlilerine ellişer bin, Çokşurut cemâati ahâlisine 6000, Ayu-basanlu cemâati ahâlisine de 4000 kuruş nezr tayin edilmiştir.[740] Buna rağmen iskân olunan bu cemâatlerden Sofular hariç olmak üzere, Çokşurutlu, Ayu-basanlu, Akkuzulu[741], Dede-Sülü ve Selmanlu cemâatleri, Dede-Sülü ile Selmanlu cemâatlerinin malikâne mutasarrıfı olan Elhac Hasan'ın iltimas ve kefaletiyle 1734'de iskândan afv edilmişlerdir. Fakat bu durum, 15 saatlik bir alanı kaplayan hanın

[731] Bk. MAD, nu. 9956, s. 106, sene 1142.

[732] Bk. MAD, nu. 9956, s. 106, sene 1142.

[733] 1731 yılında, Rakka iskânına tâbi olan eşkıyâdan Döğerli cemâatiyle iş birliği yaparak, han ahâlisinin mallarını gasbettiği için azledilerek, Hüseyin adlı kişi başbuğ tayin olmuştur. (Bk. MAD, nu. 9956, s. 152).

[734] MAD, nu. 9956, s. 107, sene 1141; Ayr. bk. *ATA*, Vs. nu. 227, s. 193. Han ağlarına ocaklık olarak ise Çoban Yusuf, Kolancak ve Sofular karyeleri tahsis olunmuştur (MAD, nu. 9956 s. 108).

[735] Bu toprakların işlenmesi için yeterli kolaylık sağlanmış olup, vergilerden de muâf tutulmuşlardır (MAD, nu. 9956, s. 108).

[736] MAD, nu. 9956, s. 107.

[737] Deftere kayıtlı asıl reâyâdan 45 hanenin yerlerinden kaldırılmalarına ise müsâade olunmamıştır (MAD, nu. 9956, s. 106).

[738] Mezkûr cemâatler Azez (A'zâz) Voyvodası Hasan ile oğlu Ahmed'in malikânelerine kayıtlı olup, 1875,5 kuruş mallariyle birlikte ihraç edilmişlerdir (Aynı defter, s. 110).

[739] MAD, nu. 9956, s. 110; *ATA*, Vs. nu. 227, s. 192-195.

[740] Buna rağmen cemâat kethüdâlarının, iskândan afv edildiklerini söyleyerek yerlerini terke teşvik etmeleri karşısında, bu kişiler yakalanarak Sivas kalesine habs edilmiştir (MAD, nu.9956, s. 151).

[741] Akkuzulu cemâatinin iskânı için emir verildiği halde, Çankırı kazâsında Kalecik (Kal'acık) mevkiinde Şehsüvar-zâde Ahmed Bey'in çiftliğinde bulundukları, Ahmed Bey'in: *"iskâna tâbi değilsiniz"* diyerek göndermediği görülmekle, 1730 yılında iskânları için ikinci bir emir gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 109).

güvenliğini bozmuş, Afşar, Kılıçlu,[742] Bektaşlu, Doğanlı ve Atmalı vesâir eşkıyâların, han dahilindeki Sofular cemâati üzerine saldırarak, ahâliden bazı kişileri öldürmelerine ve mallarını da gasbetmelerine yol açmıştır. Bunun için mezkûr cemâatlerin tekrar iskân mahallerine yerleştirilmeleri mevzubahs olmuştur.[743]

Bütün bu cemâatlerin şevki yanında, hanın bulunduğu mevkiin önemine binâen, yolun eşkıyâdan korunması ve bölgenin emniyetinin sağlanması için müteaddid emirler gönderilmiştir[744]. Yine bu sebepten dolayı han bölgesinin şenlendirilmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Bu cümleden olmak üzere, 1734 yılında, Malatya'ya bağlı konar-göçer Türkmenlerden Dede Karkın cemâatinin de[745] Alaca-han'a iskânına karar verilmiştir.[746] Ayrıca, 1734'de gönderilen bir emirle,[747] eşkıyâya karşı harb ve darba muktedir bir cemâatin de yerleştirilmesi istenmekle,[748] bunun için Arapgir sancağının erbâb-ı timarı köylerinden, göçebe Atmalı cemâati[749] seçilmiştir[750]. Bunun üzerine, mezkûr cemâatin hana yerleştirilerek ziraatle uğraşmaları, hâsıl olan ürünlerinin âşâr-ı şer'iyyesini Han-ağalarına vermeleri istenmiştir[751].

Hanın şenlendirilmesi için yapılan bu çalışmaların, tam başarıya ulaştığı söylenemez. Hatta, hanın muhâfazası için tayin edilen 99 neferden yarısı gelmemiştir. Cemâatler ise, her fırsatta iskândan afvlarını istemekteydiler. İşte bu sırada, Kızılbaş zulmünden kaçarak Erzurum taraflarına gelen, Tebriz eyâleti nahiyelerinden Germrûd'a tâbi

[742] Ayntab (Antep) taraflarında sâkin olan bu cemâatin, 1766'da, 400 çadır olduğu Niebuhr tarafından kaydedilmektedir (II, 417).

[743] Bu hususta 1734 yılında, Sivas Vâlisi, Maraş Mutasarrıfı, Kangal, Hasan Çelebi kadıları, mütesellimleri, âyân ve vilâyet iş erlerine hitâben emir gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 126).

[744] Ergani ve Keban madenlerinden çıkarılan altın ve gümüş, bu yoldan İstanbul'a sevkedilmekteydi. Bunların bölgedeki Avşar, Kılıçlı, Bektaşlı, Doğanlı ve Atmalı cemâatlerine mensup eşkıyâlara karşı korunması için 1734'de Sivas Vâlisine ve mütesellimine, ayrıca çevre kazâ kadılarına emirler gönderilmişti (MAD, nu. 9956, s. 126).

[745] Bu cemâate tâbi 1000 hane tesbit edilebilmiştir (*Niebuhr*, II, 416).

[746] Senevi 150 kuruş mal ile maktu' kaydedilmişlerdir (MAD, nu. 9956, s. 123).

[747] Bunun için Maraş beylerbeyi Rışvan-zâde Süleyman Paşa'ya ve Sivas Mütesellimi Zaralı-oğlu Osman Bey'e hitâben emir gönderilmiştir (MAD, nu. 9956, s. 127).

[748] Hanın korunması için 99 nefer tayin edilmişti (MAD, nu. 9956, s. 128).

[749] 1766'da 1000 çadıra sahip olduğu tesbit edilmiştir (Bk. *Niebuhr*, II, 417).

[750] Bununla beraber, aynı tarihde Ayubasanlı, Akkuzulu ve Atmalı cemâatleri de, iskândan afvları için Divân-ı Hümâyûn'a başvurmuşlardı (MAD, nu. 9956, s. 127).

[751] Ancak, mezkûr cemâatin, 1735 yılında, iskân mahallerine gelmedikleri ve yerleşmemiş oldukları tesbit olunmuştur (Bk. MAD, nu. 9956, s. 128).

İspir (اسبر) karyesi ahâlisinden 170 hanenin ve Van bölgesinden gelen 130 hânenin, 1735 yıllarında hana yerleştirilmesi için teşebbüse geçilmiştir.[752] Böylece daha önce iskândan afvlarını isteyen cemâatlerin de arzuları kabul olunmuştur[753]. Aynı yılda, mezkûr hana iskânları kararlaştırılan Malatya sancağına bağlı Dede-Karkın cemâati de, iskandan muâf tutulmuştur[754].

Erzurum eyâletinde Aşkale köyü ile Karakulak köyü arası 18 saat mesâfe olması sebebiyle, ara yerde Birgod (Birgud) mevkiinde, kârgir bir han inşâ edilmiştir. Ancak 1747 yıllarına kadar, han boş bir halde bulunduğundan, ulaklar ve hayvanları büyük zorluklarla karşılaşmakla, ayrıca eşkıyâya karşı emniyet olmadığı için buraya bir miktar hanenin yerleştirilmesi, Erzurum Vâlisi Vezir İbrahim Paşa'nın teşebbüsü ile 14 Ocak 1747'de devlet tarafından bir emirle karara bağlanmıştır.[755]

Derbend, han ve vakıf tesislerinin yeniden tanzimi ve mâmur hale getirilmesi çalışmaları kısmen başarıya ulaşmış görünmektedir. Buna rağmen bir müddet sonra vazgeçilen veya ihmale uğrayan bu tür teşebbüsler, bu tesislerin XIX. yüzyılda da tamirini gerekli kılmıştır. Ancak bu çalışmalar, daha çok belli-başlı yerlerdeki han ve derbendler üzerinde yoğunluk kazanmıştır.

C. Konar-göçerlerin yaylak ve kışlıklarına iskânı:

Konar-göçerlerin şakavetlerini önlemek amacı ile onların birer mahalle yerleştirildiği görülmüştü. Ancak devlet onları yerleştirirken, ziraatle uğraşmaları, bulundukları bölgeyi eşkıyâ mazarratından korumaları şartını da çoğu zaman kabul ettirmiştir. Bununla beraber, onların bir iskân unsuru olarak bölgeyi şen ve âbâdan etmeleri hususu da göz önünde tutulmuştu. Bu sebeple, onların bazen, yaylak veya kışlaklarına iskân olundukları da görülür. Nitekim, Maraş kazâsına tâbi Engerek (?)-dağı'nda yaylayıp, Pazarcık, Hârûniye ve Keferdiz mahal-

[2] İspir karyesi ahâlisi Alaca-han'a gelmek için 5.000 kuruşa ihtiyaçları olduğunu beyân etmişler, bu paranın temini için emir verilmiştir (MAD, nu. 9956, s. 129).

[753] Bu cemâatlerden timar reâyâsı olan Atmalı hariç olmak üzere, reâyâdan olmayan Ayu-basanlu, Çokşurutlu ve Akkuzulu cemâatlerinden her birine iskândan aflarına karşılık, 250'şer kuruş mal tayin edilmiştir (Bk. MAD, nu. 9956, s. 128).

[754] Mezkûr cemâat, Malatya'da İsmail ve Hasan adlı kişilerin malikânesine kayıtlı oldukları için iskândan afvedilmişlerdi (MAD, nu. 9956, s. 123).

[755] MAD, nu. 9956, s. 182; Ayr. bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 106.

lerinde kışlayan İl-beylü (Hamidlü) cemâati, ahâli üzerine yaptığı baskılar karşısında, önce Münbic'e iskan olunmasına rağmen, sonradan Maraş'da yaylayıp-kışlamak üzere iskânları teklif edilmiştir[756]. Bunun üzerine 4 Ağustos 1704'de, Maraş bölgesini eşkıyâdan koruyarak, harâb köyleri şen ve âbâdan etmek şartlarıyla kışlıklarına yerleştirilmek üzere, Maraş Beylerbeyisine ve kadısına müsaade verilmiştir.[757]

Özellikle boş bölgelerin ziraate açılması amacı ile de, bir kısım cemâatlerinin, yaylağa çıkmamak üzere kışlaklarında ziraatle uğraşmaları ve bu yolla da devlete gelir sağlamaları için Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirildikleri görülmüştür. Onların yaylağa çıkmalarını önlemek ve vergilerini zamanında vermek üzere, 23 Haziran 1707 tarihinde Ayas, Berendi ve Kınık kadı ve zâbitlerine emirler gönderilmiştir.[758] Hattâ, yaylak yolları üzerindeki sancak ve nahiye kadılarına da emirler verildiği görülmektedir.[759] Alâiye ve Beyşehir yörükleri de İç-el sancağında, yaylaklarına iskân edildiler.[760] 1780 yılında da, Reyhanlı Aşireti, kışlakları olan Amik-Ovası'na yerleştirilmiştir[761]. İskân olundukları mahallerde, ziraatleri için kâfi toprağa sahip olmayan cemâatlere, kışlaklarında bulunan alanlarda da ziraat yapmalarına müsâade verilmiştir. Bu kabilden olmak üzere, Çingâne iskelesi (Çingene köyü)'ne iskân olunan İslâm reâyânın, ziraat edecekleri toprak az olduğu için, kışlaklarında ziraat yapmalarına müsâade edilmesi için, 1786'da Burgos (Burgaz) ve Süzebolu kadılarına emr-i şerîf gönderilmiştir.[762]

[756] İl-beylü cemâatinin Münbic'e iskânından sonra Maraş, Okcu-İzzeddinlü, Kılıçlı aşiretleri, Receblü Afşarı ve İfrâz-ı Zülkadriye reâyâsından Tâcirlü cemâati ile Hama iskânına tâbi Alçı cemâati eşkıyâsının baskınına uğramış, 150 kadar köy bu yüzden harâb olmuştu (MAD, nu. 8458, s. 232).

[757] Mezkûr cemâat, Maraş mutasarrıflarına hâs tâyin olunmuş, ayrıca, bir miktar da nezre bağlanmışlardır (MAD, nu. 8458, s. 232).

[758] MAD, nu. 8458, s. 98.

[759] MAD, nu. 8458, s. 98, sene 1125.

[760] Bk. MD, nu. 115, s. 378, sene 1707.

[761] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 2891.

[762] Çingâne İskelesi'ne iskân olunan reâyânın, kışlaklarında zirâat yapmalarına müsâade edildiği gibi, onların bu hakkının korunması ve kimse tarafından müdâhale edilmemesi de belirtilmiştir (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 15340).

D. Sürgün yoluyla yapılan iskânlar:

Devletin, kuruluş devrinden itibaren, fethedilen yeni topraklara, merkezî otoriteyi kuvvetlendirmek amacı ile bir takım Türk unsurunu sevk ettiği görülür. Sevkedilen bu nüfusu hemen hemen, Anadolu'nun konar-göçer grupları teşkil etmiştir. Ancak bu sevkediliş kendi kendine olmayıp, sürgün usûlü ile yapılmıştır.[763] Kuruluş devrindeki bu iskân metodu, sonraki devirlerde de tatbik edilmekle beraber, yeni fethedilen topraklar yerine, bir iç iskân meselesinin hallinde kullanılmıştır. Çoğunlukla aşiretlerin cezâlandırılması hedefini güden bu hareket, yerleşik ahâlinin de korunmasını gaye edinmişti.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda şekavet hareketlerinin artması, devletin bozulmuş olan ekonomisini düzeltme çabaları, konar-göçerlerin yerleştirilmesini gerekli kılmıştır. Fakat sistemli bir şekilde hareket edilmemesi yüzünden iskândan kaçmaları, devletin emirlerine karşı gelmek olduğundan, sıkı bir tâkibe maruz kalmışlardı. Bu sebeple zaman zaman eşkıyâ ile iş birliği yaparak asayişsizliğin olumsuz yönde artmasına vesile oldular. Bu şekilde devlet onları, bir mahrumiyet bölgesi olarak seçtiği Rakka veya Kıbrıs Adası'na sürerek cezâlandırmak istemiştir. Bununla beraber, Rakka'ya iskan edilen konar-göçerlerin şevkinde, Anadolu'nun güney sınırlarını, mütecâviz Arap kabilelerine karşı korumak düşüncesi de yer almaktadır. Çünkü zaman zaman Suriye çöllerinden gelen bu kabileler, yerleşmiş veya konar-göçer gruplarla mücâdeleye girişerek, onların yerlerini terketmesine sebep olmuşlardır[764]. Bundan dolayı Rakka bölgesine yapılan iskân çalışmalarının, bir nüfuz mücadelesi hüviyetini taşıdığı da düşünülebilir.

1. Aşiretlerin cezalandırılması amacı ile yapılan sürgünler:

Devlet tarafından sürgün edilen cemâat veya aşiretlerin genel olarak şakavetle ithâm edildikleri bilinmektedir[765]. Ayrıca, devletin iskân isteğine karşı çıkan aşiretler de, sürgün mahalli olarak seçilen Rakka'ya

[763] Ö. L. Barkan, *"Sürgünler"*, XI (1951), 525-569; XIII (1953), 56'78; XC (1955), 209-237.

[764] Arap kabileleri ve Türkmen gruplarının burada sık sık büyük mücâdelelere girdiğini belirtmek yerinde olacaktır. Meselâ bk. Şehabettin Tekindağ, *"XVIII. ve XIX. asırlarda Cebel Lübnan: Şihâb- oğulları"*, TD, sayı 13 (İstanbul 1958), s. 31-44.

[765] Bu konu ile ilgili olarak pek çok vesika mevcuddur. Bunun için bk. III. Bölüm, *"Başı-boş konar- göçerlerin şekavetlerini önlemek ve yerleşik ahâliye yaptıkları zararları sona erdirmek"* kısmı, s. 44-58.

sürülmekle tehdid edilmiştir. Meselâ Bozok sancağına iskânları emredilen Mamalu Türkmenlerinin, iskân kararına karşı gelmeleri halinde, Rakka'ya sürülmeleri için ferman gönderilmişti.[766] Buna rağmen Kırık, Nefesli, Güller (?), Şarklı, Kâfirkıranlı, Peçeli ve Turgutlu cemâatleri, taahhüdlerine aykırı davranarak fesad ve şekavete başlamışlar[767], bu yüzden Bozok sancağı ahâlisinden bâzıları yerlerini terketmek zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine tâyin olunan 60 kese nezirlerinin mîrî için tahsil edilmesi, ayrıca, Rakka'ya sürülmeleri emredilmiştir. Eşkıyânın te'dibi için de Sivas eyâleti alaybeyleri, züemâ ve erbâb-ı timârları, Aksaray sancağı Mutasarrıfı, Pehlivanlı Aşiret-beyi ve Ken'an aşireti halkı memur edilmişlerdi[768]. Bunun yanısıra Anadolu'da eşkıyâlık yaparak ahâlinin mallarını gasbeden, yolları tutarak tüccar ve yolculara zarar veren, hattâ öldüren cemâatler de sürgüne uğrayan grupların başında yer almaktadır. Bu kabilden olmak üzere, Ulus tâbir olunan Cihanbeylü aşireti, ayrıca, Şücâeddinlü aşireti ile Güllü-corlu (كلل جرلو) cemâati içlerinden bâzı grupların bu şekilde şakavetlerinden dolayı Rakka'ya sürüldüğü görülmektedir.[769] Bunlardan Cihanbeylü aşiretine tâbi Japovalı, Yarçekânlu, Herdilli ve Zirgânlu cemâatleri 1.000 kadar evleriyle birlikte Rakka'nın Ruha (Urfa)'ya üç saat yakın bir yerinde iskân olunmuşlardır. Ancak bir kısım evleri, Malatya ve Arapgir taraflarında kaldığı ve onların da bir an evvel aşiretlerine katılarak iskân olunmaları için 18 Temmuz 1702'de Malatya sancağı Mutasarrıfına emir gönderilmiştir[770].

[766] Kasım 1701 tarihiyle gönderilen fermanda: *"Bozok sancağında iskânı ferman olunan Mamalu Türkmeni torunları dahi sâdır olan emr-i şerîf-i vâcibü'l-imtisâl üzre konup-göçmekten ferâgat ve mâl-ı maktu*undan hisselerine düşeni ve öşr ü rüsumlarını edâ eylemek şartıyla raiyyeti kabûl edüp sâkin ve çiftçi olmakdan ictinâb edüp, inâd u muhâlefet ederler ise Rakka'da iskân etdirilmek üzere her ne mikdar torun var ise kaldınlup Kadı-zâde Hüseyin Paşa'ya teslim edesüz, deyü vezîr-i müşarünileyh ve Kapıcı-başı-i mûmâileyhe emr-i şerif verildi"* denilmektedir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 32).

[767] Cemâatler içinden Hacı Süleyman-oğlu Deli Ömer ve Köle Hüseyin-oğlu Mustafa, Nefesli cemâatinden Kara Ahmed ve Gül Mehmed, Güllü cemâatinden Deli Hasan ve kardeşi Mustafa, Kâfirkıranlı cemâatinden Kilâb-oğlu Deli Hasan ve Kara Mehmed, Şarklı cemâatinden Doğramacı Ahmed, Kırık cemâatinden İbrahim ve Boğun Hamza, Peçeli cemâatinden Kara Hasan ve Hüseyin adlı kişiler şakavete sebep olmakla Rakka'ya iskânları ve cezâlarının verilmesi istenmiştir (MAD, nu. 8458, s. 22, sene 1122).

[768] MAD, nu. 8458, s. 22-23, sene 1122.

[769] Bk. MAD, nu. 8458, s. 200-201, sene 1113.

[770] Cihanbeylü aşiretinin iskânına dâir olan Esâmi defteri, Kadı-zâde Hüseyin Paşa'nın defterinde hıfz olunmuştur (Bk. MAD, nu. 8458, s. 200).

Şakavetlerinden dolayı Hama'ya iskânları emredilen, ancak daha sonra afvedilerek Maraş'a tâbi Elbistan nâhiyesinde Ahsendere mevkiine yerleştirilen Kılıçlu, Doğanlı ve Alcı cemâatleri, şakavete devam etmeleri üzerine Kıbrıs'a sürülmek üzere harekete geçilmiştir[771]. Ancak Kılıçlu ve Alcı cemâatleri kethüdâlarının, eski iskân mahalleri olan Hama'da zirâat ve hırâsetle uğraşmak, 25.000 kuruş nezr vermek şartlarıyla, Kıbrıs'a iskânlarından affedilmelerini istemeleri üzerine[772], 1706 yılında Maraş Beylerbeyisi İslâm Paşa'ya gönderilen fermanla, istekleri kabul edilmiştir.[773]

1691 yılında Adana sancağında Ayas, Berendi ve Kınık kazâlarma iskân olunan İfrâz-ı Zülkadriye Türkmeni tâifesinden,[774] Tâcirlü cemâati, iskânı kabul etmiyerek, ahâlinin mallarını gasbetmekte, yolları keserek yolcuları öldürmekteydiler. Ayrıca bu hareketlerinin diğer gruplara da tesiri düşünülerek, senevî 2500 kuruş olan malları Rakka mukataasına ilhak edilmek üzere, Rakka'ya nakledilmeleri kararlaştırılmıştır. Bunun için 7 Şubat 1708 tarihinde Maraş Beylerbeyisine ve Rışvan-oğlu Halil Paşa'ya, birer ferman yollanmıştır[775]. Ayrıca, bu kabilden olmak üzere 1723 yılında da teşebbüse geçilmiş ve Rakka Vâlisi Osman Paşa'ya, bunların yerleştirilerek sıkı kontrol altında tutulması emredilmiştir.[776] Bununla beraber bütün çalışmalara rağmen iskân mahallerine gönderilemiyen Tâcirlü cemâati, Ayntab'a kadar olan bölge içerisinde başı-boş hareketlerine devam etmişler, bunun neticesinde müteaddid defalar Rakka'ya iskân edilmeleri için karar alınmıştır.[777]

15 Aralık 1709 tarihinde de yine şakavetlerinden dolayı Kilis haslarına tâbi İzzeddinlü aşiretinden[778] Cerigânlu, Sabgânlu ve Öksüzler

[771] Bu karar alındığı zaman mezkûr cemâatler Kars-ı Zülkadriye cemâatlerinden isyân halinde olan Tâcirlü, Caflu-dokuzu ve Dağ-evi Ceridi ile beraber bulunmaktaydılar (MAD, nu. 8458, s. 161).

[772] Bk. MAD, nu. 8458, s. 161, sene 1117.

[773] Eşkıyâya sahip çıkılmaması için ayrıca Rışvan-oğlu'na da emir gönderilmiştir. Yine mezkûr cemâatlerden olup, Malatya sancağında Görnegörecek (?) adlı mevkide oturan gruplarının da Hama'ya naklettirilmesi istenmiştir (MAD, nu. 8458, s. 161).

[774] Mezkûr taife, ziraat ve hırâsetle meşgul olmak, Misis ile Demirkapı arasını eşkıyâdan korumak üzere yerleştirilmişlerdi (MAD, nu. 8458, s. 100).

[775] MAD, nu. 8458, s. 100.

[776] Bk. *ATA*, Vs. nu. 207, s. 166.

[777] Meselâ, 1728 yılında sâdır olmuş bu kabilden bir ferman mevcuddur (Bk. MAD, nu. 8458, s. 103).

[778] İzzeddinlü aşiretinden 1766'da Suriye bölgesinde 500 çadırlık bir grubun bulunduğu Niebuhr tarafından tesbit edilmiştir (II. 416).

cemâatinden 28[779], Şeyhlü aşiretinden Kavakcı, Adumanlu, Hesâbalcılı cemâatlerinden 14 hane[780] ve Musa-beylü, Büyük Kara-Çelebi ve Kara- Çelebi cemâatlerinden 4 hanenin[781] raiyyetlikten ifraz edilerek Rakka'ya iskânı için Rakka Vâlisi'ne emir verilmiştir.[782]

Vâlide Sultan hassına dahil Rışvan aşiretinden[783] 16 nefer eşkıyânın, boy-beyilik ve torunluk iddiasiyle, kendi akraba ve taallükatının ağnâm, bennâk ve mücerred vergilerini vermedikleri gibi, her sene muayyen bir miktar mallarını almışlar, ayrıca mâl-ı mîrî'yi de toplayarak voyvodalarına vermemişlerdi. Devlet tarafından aşiret ahâlisinden ikinci bir vergi talebi, onların dağılmalarına yol açmış, durumun Malatya kadıları tarafından bildirilmesi üzerine, 27 Ocak 1706'da Rakka Vâlisine, mezkûr 16 neferin münâsip bir mahalle yerleştirilerek ahâli üstünden şerlerinin defedilmesi emredilmiştir[784].

Cihanbeylü aşiretinden bâzı cemâatlerin yaptıkları mazarratlar sebebiyle, Arapgir[785] ve Divriği sancakları reâyâsı, hükümetten bunların bölgeden kaldırılmasını istemiştir. Bunun üzerine Cihanbeyli aşiretinden Japovalı, Bâcegânlu, Diregânlu ve Koyun-oğulları cemâatlerinin bu mahallerden çıkarılarak Rakka'ya iskân edilmeleri kararlaştırılmıştır. Buna rağmen yerleşmeyerek Arapgir, Divriği ve Malatya taraflarındaki köyleri basıp, hayvanlarını gasbeden, hattâ insanları öldüren bu cemâatler yüzünden, ahâlinin bazıları dağılarak perişan olmuştur. Bu sebeple, 16 Aralık 1712'de Rakka'ya iskânları için ilgili kadılıklara yeniden ferman gönderilmiştir[786].

[779] Cerigânlu ve Sabgânlu cemâatlerinden 5'er, Öksüzler cemâatinden ise, 18 hane şakavetlerinden dolayı sürülmüştür (Bk. MAD, nu. 8458, s. 69).

[780] Kavakcı cemâati 11, Adumanlu cemâati 2 ve Hesabalcılı cemâatinin 1 hanesi bu gurubu meydana getirmiştir.

[781] Büyük Kara-Çelebi 3, Kara-Çelebi cemâatinden ise 1 hâne bu grubu teşkil etmekteydi.

[782] Mezkûr cemâatler, Vâlide Sultan hâssına tâbi idi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 69).

[783] Rışvan aşireti, Heleb'de kışlayıp, Sivas bölgesinde yazlamakta olup, 1766'da bu sahâları gezen Niebuhr tarafından, 12000 çadıra sâhip oldukları kaydedilmektedir (11,417). Bu aşiretin şakavetleriyle ilgili olarak geniş bilgi için bk. C. Güzelbey-H. Yetkin, *Gaziantep Şefi mahkeme sicillerinden örnekler*, Gaziantep 1970.

[784] MAD, nu. 8458, s. 69.

[785] Arapgir kazâsı köylerine zarar veren Koyun-oğulları cemâatinin Rakka'ya iskânı için 1710 yılında karar verilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 260).

[786] Bk. MAD, nu. 8458, s. 261.

İçel sancağına iskân olunan İç-İl yörüklerinden Kara-Hacılu, Eski-Yörük, Kiseli-oğlu[787], Şeyhlü, Sendil, Patralı, Solaklı, Gediklü, Toslaklı, Cerid, Saçı-kara ve Şamlu cemâatleri, taahhüdleri hilâfına yerlerinde ve yurdlarında durmayarak, yaylak ve kışlaklarına göçmüşler, yollarda ahâliye türlü zararlar vermişlerdir. Müteaddid defalar teaddîlerinin önlenmesi için tedbir alınmasına rağmen,[788] her defasında buna riâyet etmeyen bu cemâatlerin baskısından ahâli perişan olarak dağılmağa başlamıştır. Bir kısım ahâlinin bunların mazarratından devlete şikayette bulunmaları üzerine, 7 Mart 1713'de Kıbrıs Adası'na sürülmeleri yolunda emir verilmiştir.[789] İçel, Alâi'ye ve Teke sancaklarına ve havalilerine dağılan bu cemâatlerin toplanarak Kıbrıs'a gönderilmesi için de Teke, Alâiye, İçel, Beyşehir, Konya sancakları âyâni, iş-erleri, il-erleri ve yeniçeri serdarları, Hamid sancağının âyânından Eğridirli Hüseyin, Bozdoğan cemâatlerinden Kara-Hacılı, Kürkcülü, Tekelü ve Menemenci (Melemenci) vesâir iş-erleri me'mur edilmiştir[790]. Yine 22 Mart 1727'de, 5-6 yıldır ahâliye çeşitli zulm ve teâddîde bulunan konar-göçer Türkmen tâifesinden Şeyhlü, Hardal (?), Paşmaklı, Yazıcılı, Hacı-İsalu, Tatar-oğlu, Gevlekler (Gediklü ?), Kaçı (ve Horzem cemâatleri müteaddid defalar İçel'e ve Kıbrıs'a iskânlarına teşebbüs edildiği halde, kabul etmemişler, hattâ baskıları daha da artmış ve bu yüzden Kıbrıs'a sürülmelerine karar verilmiştir.[791] Böylece Kıbrıs adasına sürülen İç-il yörüklerinden Kiseli-oğlu cemâati, yolda gemi reislerini öldürerek Menteşe sahiline çıkmışlar, aynı şekilde Şeyhlü cemâati de sefine reislerini öldürerek, Alâiye (Alanya) ve İçel havâlisine kaçmışlardı. Hükümet bunların derhal iskân mahallerine gitmesini emretmiş, 1714'de gönderdiği bir fermanla gitmemeleri halinde vebalin kendilerinde olacağını bildirerek kesin bir tavır almıştı.[792] Bununla beraber,

[787] Veya Ketiş-oğlu olabilir.

[788] Bununla ilgili olarak, resmî vesikalarda, "*...kendü halleriyle mevzi'-i ikametlerinde oturup, fi-mâ-ba'd bir türlü teaddî ve tecâvüzleri zuhûr etmemek üzere gâh nezre kesilüp ve gâh rehineleri alınıp, amma hiç bir vakitde ahidlerinde müştakın olmayup fursat buldukları gibi yine eski hallerine avdet ve nice fesâd u şekavete cesâret eyledikleri...*" kaydı bulunmaktadır (Bk. MAD, nu.8458, s. 266).

[789] MAD, nu.8458, s. 266-267.

[790] Bunların başına ise, Teke, İçel ve Alâiye sancakları kendisine arpalık olarak verilen mutasarrıf Abdülgafûr Paşa getirilmiştir (MAD, nu. 8458, s. 266-267, sene 1713; *ATA*, Vs. nu. 193, s. 143-144, sene 1124).

[791] Mezkûr cemâatler, Hamid, Teke, Karahisar-ı Sahib, Beyşehir ve Akşehir sancakları köylerine zarar vermekteydiler (Bk. MD, nu. 134, s. 60-61).

[792] Bk. *ATA*, Vs. nu. 196, s. 148-150.

bazı cemâtlerin, kendi hallerinde yaşayacaklarına söz vermeleri şartıyla Kıbrıs'a iskânlarından vazgeçileceği de, 1716 tarihiyle Anadolu Beylerbeyisine gönderilen bir hükümden anlaşılmaktadır[793]. 1732 tarihli bir emre göre, Teke, Hamid, Beyşehir, Alâiye ve Akşehir sancakları yörükleri, uygun birer mahalle yerleştirilmişlerdir.[794]

1712'de, Dânişmendlü Türkmenlerinden Şereflü cemâatine tâbi 4 kişi, şakavetlerinden dolayı Rakka'ya sürülmüştür. Bunlardan birinin iskân mahalline gitmemesi sebebiyle, 3 Ekim 1713'de onun da Rakka'ya gönderilmesi için Konya Mütesellimine emir verilmiştir.[795] Yine İfrâz-ı Zülkadriye reâyâsından Cerid tâifesinden Tatarlı ve Azizli mahalleleri, şakavet halinde olmaları yüzünden Rakka'ya sürülmüştür. Ancak, iskânlarına gitmeyen bu mahalleler için 8 Kasım 1717'de Rakka Vâlisine gönderilen bir emr-i şerifle, Rakka'ya yerleştirilmeleri ve kabul etmezlerse cezâları tertîb edilerek ve şöhretlerinin (lâkab) tahrîri emr olunmuştu[796].

Diyarbekir ve çevresinde şakavette bulunduklarından dolayı, Milli tâifesinden Bâmrân, Dûdegân, Senedgân ve Ömergân cemâatlerinin 1711 yılında, Rakka'ya iskân olunmaları kararlaştırılmıştır. Ancak mezkûr cemâatler, iskân mahallerine gitmeyerek yeniden Diyarbekir bölgesinde şakavette bulunmuşlar, bu sebeple yerli halk, yerlerini terk etmeye başlamıştı. Diyarbekir züemâ ve erbâb-ı tîmarı, zulm ve teaddîlerinin önlenmesi ve iskân mahallerine kaldırılmalarını arz edince, Milli tâifesinin mal ve eşyâlarıyla birlikte Rakka'ya sürülerek iskân olunmalan emr olundu (20 Ekim 1718)[797].

Malatya kazâsının Çobaş nahiyesinde sâkin İzolu aşiretinin de,[798] yolları basıp reâyânın hayvanlarını ve mallarını gasb, hattâ bâzı kişileri katletmeleri üzerine, buradan kaldırılarak Rakka'da münâsip bir mahalle iskân edilmeleri emr olunmuştur (1719).[799] Mezkûr cemâatin

[793] Bk. *ATA*, Vs. nu. 198, s. 151-152.

[794] MD, nu. 138, s. 392.

[795] MAD, nu. 8458, s. 50.

[796] MAD, nu. 8458, s. 297.

[797] Mezkûrların ziraat ve hırasetle uğraşmak üzere, malları olan 3.500 kuruş, Rakka mukataasına ilhak ve zam olunmuştur (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6866).

[798] Erzurum'da yaylayan, Diyarbekir'de kışlayan bu cemâat, 1766 yılında 1000 çadıra sahipti (Bk. *Niebuhr*, II, 417).

[799] Malları Rakka mukataasına zam ve ilhak olunmuştur (MAD, nu. 8458, s. 268).

iskândan kaçmalarının önlenmesi için, Maraş beylerbeyisi ve Malatya Kadısına, çevrelerine muhâfızlar yerleştirilerek Rakka hududuna kadar götürülmesi ve burada Rakka Vâlisi Vezir Ali Paşa'ya teslim edilmesi ferman olunmuştur.

Dânişmendlü Türkmenlerinden Şereflü cemâati reâyâsı, Kayseri, Niğde, Aksaray ve Kırşehir taraflarında ahâlinin ekinlerini hayvanlarına yedirmişler ve emsâli zararları olmuştu[800]. Ahâliyi bunların mazarratından kurtarmak için, 1726 yılında, cemâatin şakavette bulunan 206 hanesi Rakka'da Gelgen (كلكن) nahiyesine iskân edilmiştir[801]. Ayrıca, iskân emrine uymamaları halinde mîrî'ye vermek üzere 20.000 kuruş nezre bağlanmayı kabul etmişlerdi. Fakat 100'e yakın eşkıyâ, Rakka valilerinin sefere çıkmalarını fırsat bilerek, iskân mahallerini terketmişler, Kırşehir ve Aksaray sâkinlerinden Boynu-İncelü'den başka Ayasulug sükkânından Sofulu cemâatini de alarak Kırşehir köylerinden Kaman, Çağırkan, Orta, Ömer-Hacılu, Kuruş (قروش), Çiftlik ve Arkılad (ارکلد) karyeleri ahâlisinin mallarını ve hayvanlarını gasb etmişlerdi. Bunun üzerine, Rakka'daki iskân mahallerine kaldırılmak için teşebbüse geçilmiş ve bu hususta verilen emir çerçevesinde iskân olunmuşlardır[802].

Receblü Afşarı cemâatinin ahâli üzerindeki baskıları ve zulümlerini bertaraf etmek için Rakka'ya iskân edilmeleri takarrür etmiş[803], Lekvanik aşiretiyle birlikte, Kayseri ve Zamantı bölgelerine gelen mezkûr cemâatin bu sırada Rum tarafında perâkende olan 500 hanesi, Pehlivanlı torunları yanında, 500 hanesi de Boz-Ulus Türkmenlerinden Tabanlı cemâatiyle, Dânişmendlü ve Ketiş-oğlu yanlarında, diğer bir kısmı ise Yüzde Türkmenlerinden Salarlı-i kebîr ve sagîr yanlarında bulunmakta idi. 1712 yılında, Haleb ve Rakka Vâlilerine birer hüküm gönderilerek, bu cemâatlerin toplanarak Rakka'ya sürülmesi ve yerleştirilmesi istenmiştir[804]. Bu bâbda müteaddid defalar emir gönderildiği

[800] Bunun için, daha 1726 yılında Rakka'ya nakledilmeleri için Sivas ile Anadolu kadılarına ve Rakka Mütesellimine emirler gönderilmişti (Bk. *ATA*, Vs. nu. 208, s. 166-167).

[801] Bk. MAD, nu. 8458, s. 277-278.

[802] MAD, nu. 8458, s. 279-280.

[803] 1713 yılında Rakka'ya iskânları emredilen Receblü Afşarı cemâati, iskâna gitmeyince, Zamantı nehri kıyılarına yerleştirilmeye teşebbüs olunmuş (Bk. MAD, nu. 8458, s. 261), 1730 yıllarında da bu bölgede 66 köy kurmuşlardı (MAD, nu. 7126).

[804] Bk. *ATA*, Vs. nu. 195, s. 145-146.

halde, adı geçen cemâat her seferinde fırsat buldukça bölge cemâatlerinin[805] ve diğer türkmen gruplarından bâzılarının tesiriyle, iskân olundukları Rakka'dan kaçmışlardı[806]. İskân yeri tâyin edilen Rakka'ya yerleşmeleri hakkındaki te'kidî hükümlerden biri, 1731 yılında sâdır olmuştur[807]. Bu ferman üzerine Rakka'ya yerleştirilen Receblü Afşarı, bölge cemâatlerinden Ekintilü, Öksüzlü, Okcu-İzzeddinlü, Çoban-oğlu v.s. mahallelerinin teşvikiyle, yeniden Ayntab (Antep) taraflarına gelerek şakavete başlamıştı. Bunun üzerine 1732 yılında, Receblü Afşarı'nın yeniden Rakka'ya iskânlarına karar verilirken, onların iskânı bozmalarına sebep olan mezkûr cemâatlere mensup grupların da, Kıbrıs Adası'na sürülmelerine ferman olunmuştur[808].Receblü Afşarı ile beraber, Silsüpür Ceridi ve Köçekli cemâatlerinin de[809], bu bölgeye nakledilmesi için çalışmalar yapılmıştır[810].

Rakka'ya iskân edilmeleri için teşebbüse geçilen, fakat bir süre sonra firar ederek Ankara civarına gelen Batılu ve Cemkânlu cemâatlerinden 170 hanenin[811], yeniden Rakka'ya iskân edilmeleri için 1729 yılında harekete geçilmiş, bu hususta Mamalu ve Pehlivanlı aşiretlerinin boy-beylerine de, yardımcı olmaları bildirilmişti[812]. Mezkûr cemâatlerle birlikte, 400 haneden fazla olan ve Karahisâr-ı Sâhib sancağında Barçin kazâsı ile Anadolu vilâyeti tarafında oturanların da, Rakka'ya iskânı 1729 yılında kararlaştırılmıştı [813].

XVIII. yüzyılda görüldüğü üzere, devlet, aşiretleri yerleştirmek hususunda, çoğu zaman sürgün usûlüne başvurmuştur. Bu şekildeki

[805] Lekvanik ve ona tâbi cemâatlerden Kırıntılı ve Hacılar cemâati, bunların belli başlıları idi.

[806] Türkmen gruplarından ise, Afşar, Hacı Mustafa-oğulları ve Tâcirlü cemâatine bağlı eşkıyâ takımı zikredilebilir (Bk. *ATA*, Vs. nu. 195, s. 146).

[807] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 16856; *ATA*, Vs. nu. 222, s. 186.

[808] Karşı koymaları halinde katledilmelerine izin verilmişti (Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 14799). Bu cümleden olmak üzere 1742 yılına kadar şakavete devam eden Receblü Afşarı cemâati ricâlinden çoğu idâm edilmiştir (Bk. *ATA*, Vs. nu. 237, s. 209-210).

[809] Sivas-Ankara bölgesinde sâkin bulunan Köçekli cemâati, 1766 da, Anadolu'dan Musul'a seyâhat eden Niebuhr tarafından, 10.000 çadır olarak kaydedilmiştir (II, 415).

[810] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 16856.

[811] Bu 170 haneden 150'den fazlası Ankara nâhiyesinde Çukurcuk mahallinde, Yâdigâr-oğlu Mustafa'nın yanında; 10 hanesi, Azatlu ve 10 hanesi de, Pertek boy-beyi Cafer bey yanında bulunuyordu (Bk. *ATA*, Vs. nu. 221, s. 185).

[812] Bu hususta 1730 yılında bir hüküm gönderilmişti (Bk. *ATA*, Vs. nu. 221, s. 186, not 1).

[813] Bk. *ATA*, Vs. nu. 221, s. 185, not 1.

hareket, Anadolu'da başı-boş bir hayat yaşayan aşiretleri, sürgünden kurtulmak için kendiliğinden yerleşmeye zorlamıştır.

2. Güneyde Arap Aşiretlerine bir set teşkili için yapılan sürgünler:

Güneyde Arap kabileleri, Rakka ve çevresine yerleştirilen aşiretler üzerinde büyük bir baskı yaparak, onların yerlerini terketmelerine müessir oldukları gibi, devlet için de büyük bir gâile teşkil etmişlerdi. Harap ve boş yerlerin şenlendirilmesi ve aşiretleri cezâlandırmak amacı ile Rakka'ya yapılan sürgünlerde, Arap unsuruna karşı bir muvazene kurma düşüncesi de rol oynamıştır[814]. Çünkü Rakka'ya sürülen cemâatlerden zirâatle uğraşmaları şartı yanında, Arap kabilelerinin şakavetlerini önlemeleri de istenmişti[815]. Aşiretlerin Rakka'ya bu maksatla sürülmesine 1690 yılında başlanmış olup, buraya nakledilen türkmen tâifeleri iskân emrine uymayarak çoğu zaman yerlerini terk ile Anadolu cânibine kaçmıştır[816]. Bunda, hiç şüphesiz hayvancılıkla uğraşan cemâatlerin, bu bölgede kendilerine uygun bir mahal bulamamaları da önemli bir sebep teşkil eder. Kaldı ki devletin burada yürüttüğü iskân çalışmalarının ne dereceye kadar başarılı olduğu, daha önceki bölümlerde ortaya konmuştu. Çoğu zaman, Rakka'ya iskânlarına karar verilen aşiretlerin, iskândan afv edildikleri görülmektedir. Boş ve harâb Anadolu topraklarının şen ve âbâdan edilmesi için yürütülen çalışmalarda, buralara uygun bir aşiretin bulunamaması veya Rakka iskânına dâhil olan cemâatlerin uslandıklarını bildirerek afvedilmelerini dilemeleri, kararlılık içinde yürütülmesi gereken emirlerin ihlâline sebep olmuştur. Bununla beraber, XVII. yüzyılın sonundan başlamak üzere, XVIII. yüzyıl sonuna kadar devlet bu işle uğraşmak durumunda kalmıştır.

[814] Nitekim, önceleri Beydili ve tâbi cemâatler iskân edilmiş iken, Güneyden bastıran Arap aşiretlerinin istilâlarına karşı mukavemette za'f gösterince, bunlara yardım etmeleri için, yeni cemâat ve oymaklar yerleştirilmiştir. Bu hususta 1691 senesinde Adana ve Rakka Beylerbeylerine, Azez Sancağı Mutasarrıfı olan Pulad (Polad)'a, Sis (Kozan) Sancağı-beyi Receb-oğlu Halil Bey'e ve Yeni-il ile Haleb Türkmenleri Kadılarına hitâben birer ferman gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 45; Ayr. bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 56).

[815] Meselâ 1699 tarihli bir vesikada, Rakka'ya sürülen cemâatlerin ziraatle uğraşmaları, bu arada" havâliyi urban ve aşâir-i eşkıyâ mazarratından te'kid eylemek" şartiyle yerleştirildikleri belirtilmektedir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 180).

[816] Daha 1140 (1727) yıllarında "sedd-i urbân" için yerleştirilen İl-beyli Türkmenleri, iskân mahallerini terkederek, Antep kazâsma âid timar, has ve vakıf arâzisine zorla yerleşerek ziraat yapmışlar, köy ahâlisine zulmetmişlerdi. Bu sebeple, suçluların yakalanması için, 1734 yılında Maraş Beylerbeyisi Süleyman ve Antep nâibine birer ferman gönderilmişti (Bk. *Gaziantep Şer'i mahkeme sicilleri*, nu. 87, s. 234).

Devletin Rakka'da nizâmı sağlama çalışmalarında, Arap aşiretlerinin yanısıra Türkmen tâifelerine karşı da tedbir alma zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Meselâ 1702 yılında, Rakka'da Belih Nehri ve Akçakale mevkilerine iskân olunan Yeni-il haslarına tâbi Tâif (Tâifî) Afşarı grubundan Ali-Kethüdâ cemâati ile Fettahlu (فتحلی) dokuzu'na bağlı Hacı Avad-oğlu İbrahim Kethüdâ cemâati, bütün tekâliflerden muâf tutulmak suretiyle, havâlideki Türkmen ve Arap eşkıyâlarına karşı hareket etmek üzere yerleştirilmişlerdi[817].

Genel olarak Rakka'ya iskâna gönderilen cemâatler, eşkıyâ grubundan olanlardan seçilmiştir. Bunda Anadolu'nun şaki tâifelerden temizlenmesi rol oynadığı gibi, Arap eşkıyâlarına karşı *"harb u darba"* muktedir olanlarının karşı koyabileceği de düşünülmüş olabilir. Nitekim, Rakka iskânına bir emr-i vâki ile gönderilen aşiretler burada durmayarak, yeniden Anadolu'ya gelmişler ve şakavet hareketlerine devam etmişlerdir. Bu yüzden devletin onları Rakka'ya sevketmek için müteaddid fermanlar gönderdiği görülmektedir ki, bunlardan birinin buraya dercinin, hem devletin düşüncesini, hem de aşiretlerin durumlarını göstermesi bakımından faydalı olacağı kanâatindeyiz.

12 Ekim 1710 yılında yazılan bu fermanda, Arap kabilelerinin mazarratının def edilmesi için Anadolu'daki başı-boş konar-göçer cemâatlerden bir miktarının, bu bölgeye şevki istenmektedir.[818]

Berây-ı

İskân-ı tevâif-i mezbûre be-Hama ve Humus berây-ı def-i mazarrat-ı ma'zûl ve mansûb mîrârı-ı çöl ve urbân-ı mevâli ve gayrehi an-havâlî-i nevâhî-i Haleb ve Hama ve Humus ve A'zâz ve Kilis ve gayrihu bermucib-i fermân-ı âlî evâmir-i dâde. Fî 18 Şa'ban sene 1122.

Hâlâ ma'zûl ve mansûb çöl beğlerinin vesâir mevâli urbânı eşkıyâsının bi-hadd ü bî-kıyâs Haleb ve Hama ve Humus ve A'zâz ve Kilis nâhiyeleri fukarâsına idegeldikleri cevr ü teaddîleri sem'-i hümâyûnuma lâhik olup bi- avnillâhi tealâ bi'l-külliyye ol havâliden eşkıyây-ı merkumenin men'ü def olunmaları ehemm-i mehâmdan olup murâd-ı hümâyûnum olmağla Halikyâb ve Cebbul ve Münbic tarafları Balis Sancağında münâsib olan mahalde müceddeden binâsı fermânım olan palanga

[817] Bk. MAD, nu. 8458, s. 205.
[818] Bk. MAD, nu. 8458, s. 292.

ile hıfz ve inşâallahü teâlâ bi'l-külliyye ol tarafda urbânın mazarratları ref, lâkin Hama ve Humus taraflarında vaki' havâss-ı hümâyûnum mukataatı aklâmından ve vâfir kurâ ve mezâri' mürûr-ı eyyâm ile harâb ve reâyâsı perîşân olup urbân eşkıyâsı dahi ol mahalleri ricâlden hâlî bulmağın makarru meferr ittihaz idinmekle inşâallahü teâlâ zikr olunan kurâ ve mezâri'a iskânu ikamet etdirilmek ol vilâyetlerin i'mân ve urbân eşkıyâsımn def ü ref-i istidrârını (?) mûcib olduğundan gayri Anadolu yakasında vâki' kurâ vü kasabâtda sâkin, reâyâ fukarâsı konar ve göçer tâifesinin zulm ü teâddîlerinden perişan oldukları u-rûz (عروض)'u mehâzir ile Divân-ı Hümâyûnuma i'lâm u şikâyet olunmakdan hâlî olunmayup cümleden beri Anadolu'da yazlayup, Kayseriyye ve Zamantı ve Maraş ve Çukurova taraflarında kışlayan Tecirli Afşarı torunları, eşkıyâdan olup ibâdullah-ı müslimîne mürûr-u ubûrlarında eyledikleri eziyet-den mâadâ, Rakka iskânından Receblü Afşan ile ittihâdları olup müzâheretleri takarrübü ile tâife-i mezbûre fırârîsi Kayseriyye taraflarından münkati' olmayup reâyâ fukarâsı perâkende vü perişan olmağa bâis idükleri ol taraf-dan iyâb ü zehâb idenlerden yakînen haber alınup ve mâadâ Bozdoğan cemâatleri malikâne olandan gayri (?) türkmânı kezâlik bir yerde mütemekkin olmayup, serserî konup-göçüp fukarâ elkab (?) olunmakdan hâlî olmamağla zikr olunan cemâatler ricâli ve Tecirli Afşan torunları ve bunlardan gayri konar ve göçer tâifesinden olup ba'zı kimesnelerin zeâmet ve timârlan kurâsından veya ba'zı evkaf karyelerinden erkân-ı sâlifede birer ikişer hâne ricâli kalkup konup ve göçmeğe gayret edinüp "Aralık-evi" ta'bir olunur ol makûle ricâl, bulunduktan yerlerden emvâl-ü eşyâ ve ehl-ü iyâlleriyle kaldırılup Hama ve Humus taraflarında memerr-i urbân olan mahallere vaz' olunup, nizâm-u istihkâm verilmek, hâlâ Rakka Vâlisi vezirim Yusuf Paşa edâ- mallahü teâlâ iclâlehunun uhde-i kifâyetine tefviz olunmağla zikr olunan cemâatler ricâli ve Aralık-evi ta'bir olunur konar ve göçer evleri Anadolu yakasından cem' ve tesyîr ve vezîr-i müşârün-ileyh teslim ve teslimine Hama Kadısından hüccet ve vezîr-i müşârün-ileyhden temessük alup Baş-muhâsebe ye kayd ve edây-ı hidmet idüp vezîr-i müşârün-ileyhden me'zûn olmadıkça menâsıblarına ric'at etmemeleriçün Adana ve Mafaş ve İç-el sancakları mutasarrıflarına iktizâsı üzre ve İfrâz-ı Zülkadriye ve Türkmenân Vovyodasına dahi ekîd ü şedîd başka başka kalemiyyeden ahkâm tahrîr olunmak bâbında fermân-ı âlî-şan sâdır olmağın vech-i meşrûh üzre başka başka evâmir-i Şerîf e yazılmağa tezkire verildi.

Fî 18 Şa'ban sene 1122

Bu şekilde urban eşkıyâsının zulm ve teaddîleri sebebiyle Rakka Eyâletinde Belih Nehri kenarında bulunan Akça-kale (Ağçekale), Ayn-ı Riz, Maarre ve Rakka'ya kadar olan yerlerdeki köyler ahâlisi, yerlerini terketmek zorunda kalmışlar ve dağılmışlardı. Arap eşkıyâsının istilâsından dolayı, arâzîleri boşalmış ve harâb olmuş, bu yüzden devlete vermekle mükellef oldukları vergilerini de verememişlerdi. Bu sebeple buraya, ekip-biçmek, birbirine kefil olmak, bu bölgeyi urban eşkıyâsının mazarratından korumak, buna mukabil avârız-ı divâniyye vesâir tekâlifden muâf tutulmak suretiyle, Boz-ulus Türkmenleri cemâatleri, Keskin-ili sâkinlerinden olan Boz-ulus Türkmenleri cemâatleri, Yeni-il Türkmân-ı Haleb reâyâsından olan cemâatler, Diyarbekir voyvodalığına tâbi Batınlu (بتنلی) aşiretinden olan cemâatler, Receblü Afşarı, Cihanbeyli aşiretinden "Ulus" ta'bir olunan Japovalı, Yârçe-kânlu, Direjanlı ve Herdili cemâatlerinden daha önce iskâna tâbi olmayan yerli reâyâ ve 274 neferleri iskân edilmişlerdi[819]. Ancak bir müddet sonra mezkûr cemâatlerden İl-beyli aşireti, Avşar cemâati oymağı ile Bâb-ı Altun, Çeçelü, Dokuz ve Silsüpür gibi Türkmen vesair guruplar yerlerini terkederek Maraş, Kilis, Adana ve Haleb havâlilerine gitmişler, ahâliye zulmederek pek çok kişiyi öldürmüşlerdi. Bunun için 19 Aralık 1703 tarihinde bunların eski mahallerine iskânları için emir verilmiştir[820].

1695-96 yıllarında şakavetlerinden dolayı Humus'a iskân olunan İç-il Türkmenlerinden Eymür (Eymir) Aşiretine tâbi 9 cemâat, urban istilâsı sebebiyle büyük bir kısmı yerlerini terketmiştir[821]. Geri kalanlarının vergilerini vermekde çekdikleri zahmet haricinde, eşkıyâların da baskısı altında kalmışlardı. Bu yüzden yolların korunabilmesi için zikronulan 9 cemâatin Murad Paşa Köprüsü (Cisr-i Murad Paşa)'ne ve Saylak mevkiine iskânları için, Anadolu müfettişi Hasan Paşa teşebbüse geçmiş[822], Hama ve Humus'a iskân olunmuş bulunan Haleb Türkmenlerinden 40 aded cemâatin, arazîlerini gereği gibi koruyabilecek-

[819] Bk. MAD, nu. 8458, s. 181.

[820] Mezkûr kazâ kadılarına gönderilen emirde, bunların her ne şekilde olursa olsun kaldırılarak iskân mahallerine sevkedilmesi istenmişti (MAD, nu. 8458, s. 181).

[821] 1766 yılında Suriye'den geçen Niebuhr, Eymür aşiretini 500 çadır olarak zikr eder (II, 416).

[822] Hasan Paşa, bu hususta Rakka Vâlisi Yusuf Paşa'nın devlete arzda bulunmasını sağlamıştı (MAD, nu. 8458, s. 15).

leri, şen ve âbâdan edeceklerini İstanbul'a arz etmişti[823]. Bunun sonucu olarak zikr olunan 9 cemâatden Eymür'e tâbi Sincarlu[824], Osman-kethüdâ[825], Karagözlü[826], Çarık[827], Kaçar[828], Tosun ve Kayalı[829], Dündarlı[830], Kara-Avşarlu[831] ve Genceli-Afşarı[832], toplam 8750 kuruş malları ile 9 Temmuz 1713'de gönderilen bir fermanla Haleb iltizâmından ifrâz edilerek Trablus-şam iltizâmına zam olunmuş ve Murad Paşa Köprüsü civarlarına yerleştirilmiştir[833].

Yine Arap eşkıyâsının mazarratının önlenmesi için Anadolu cânibinde Erzurum, Kars, Çıldır, Diyarbekir, Kütahya eyâletlerinde, Aydın, Saruhan, Kal'ecik, Keskin taraflarında, Sivas, Maraş ve Karaman cânib-lerindeki cemâat perakendelerinden Harran-ovası'na yerleştirilmesi için 1720'de emr-i şerîf verilmişti[834]. Bunun üzerine Mamalı Türkmenleri içinde bulunan Boz-ulus'a tâbi cemâatlerden 150 hane, Keskin sâkinlerinden olup Silsüpür Ceridi cemâatinden 150 hane, yine Keskin sâkinlerinden Köçeklü, Tâcirlü, Horbendelü ve İnallu cemâatlerinden 150'şer hane, Anadolu eyâletinde Musacalu cemâatinden 150 nefer, Maraş eyâletinden İzzeddinlü ve tevâbii cemâatlerden ve yine Maraş eyâletinde Receblü Afşarı, Feclü aşireti,[835] İfrâz-ı Zülkadriye'ye tâbi Tâcirlü, Receblü Afşarı'na tâbi Çepni, Dokuz ve tevâbii cemâatlerinden 50'şer hâne, Diyarbekir bölgesinden Afşar ile Aneze, Acurlu ile Harpu cemâatlerinden 50'şer, Keskin sâkini olup Cerid'e tâbi Bâb-ı Al-tun, Malatya'da Cihanbeylü'ye tâbi Koyun-oğlu ile Keli-Corlu (?), Koyun-oğlu Koçur Bey, Atmalu cemâatinden Göçer Elhac Kethüdâ,

[823] 1695-96 yıllarında, bu bölgeye iskân edilen cemâatlerin aşâr-ı şer'iyyeleri, Harran'da sâkin olanlara 8.750 ve Hama'da sâkin olanlara ise yine senede 8.750 kuruş olarak tesbit edilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 14).

[824] Nefer 114, çift 60 (Bk. MAD, nu. 8458, s. 14).

[825] 21 nefer, 15 çifte sâhipti.

[826] Nefer 44, çift 20.

[827] Nefer 17, çift 15.

[828] Nefer 36, çift 25.

[829] Nefer 65, çift 35.

[830] Nefer 20, çift 10.

[831] Nefer 30, çift 20.

[832] Nefer 102, çift 70.

[833] Zikrolunan 9 cemâatin suret-i defteri de verilmiştir (MAD, nu. 8458, s. 15, 58).

[834] Bu bölgeye iskânları emredilen Cihanbeyli aşiretine tâbi cemâatlerin iskândan afv edilmeleriyle Harran-ovası harâb olmuş ve reâyâsı da urban eşkıyâsının baskısından dağılmıştı (MAD, nu. 8458, s. 328-329).

[835] Bu cemâatden 1766'da Suriye'de 200 çadır bulunduğu kaydedilmiştir (Bk. *Niebuhr*, II, 416).

Koyun-oğlu Ali ve oğlu Çolak Mehmed ve Mustafa-oğlu Hüseyin ve tevâbii, Çoban-oğlu ve tevâbii, Receblü Afşarı'na tâbi imam Fakih-uşakları cemâatlerinden de birer miktar hâne, Harran-ovası'na yerleştirilerek, bölgeyi eşkıyâdan korumak ve ziraatle uğraşmak üzere bâzı tekâliflerden de muâf tutulmuşlardır[836].

Muhtelif safhalar arzeden bu iskân işinden bir müddet sonra vaz geçilmek zorunda kalınmıştır. Burasının iklim şartları bakımından uygun bir yer olmaması yanında, Arap aşîretlerininde baskısı sonucu birçok cemâat yerlerini terkederek Anadolu'ya dağılmışlar veya daha kuvvetli aşiretler içine gizlenmişlerdir. Ayrıca bazı nüfuzlu şahısların bunları koruması sonucu, valilerin emirlerini dinlemiyerek iskân mahallerine gitmemişlerdi. Ancak devlet, zaman zaman, nizâma uymayanları cezâlandırmak için bir hapishane olarak telâkki ettiği Rakka'ya bunları sürmeye devam etmiştir.[837]

Aynı şekilde, İçel yörükleri, 1712'den itibaren Kıbrıs'a sürülmeye başlamış, ancak, yine bazı devlet adamlarının araya girmesiyle akim kalan bu tedbirden de, 1741'den sonra vazgeçilmiştir. Bununla beraber cezâlandırılmak amacı ile yapılan sürgünlerde, Kıbrıs Adası zaman zaman kullanılmıştır [838].

E. Konar-göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri:

Şakavetlerinden dolayı Rakka'ya iskân edilen cemâatler, gerek urbân eşkıyâsının tazyiki, gerekse bölgenin kendileri için elverişli olmaması yüzünden, arzu ettikleri birer mahalle kaçıp yerleşmişlerdir. Devletin bunları sıkı takibi sebebiyle de, şakavetle uğraşmayıp, zirâat yapmaları karşılığında yerleştikleri yerlerde alıkonulmaları için arzda bulunmuşlardır. Ayrıca, Anadolu cânibinde yerleştikleri yerleri terkederek başka mahallere yerleşen aşiret veya cemâatler de, çeşitli bölgelerde yerleşik ahâli sınıfına dahil olmuşlardır. Bu şekilde olmak üzere, İfrâz-ı Zülkadriye cemâatlerinden bir kısmı ziraatlerini terkederek, başka mahallere yerleşmişlerdi. Bu cemâatlerin bulundukları yeri gösteren 1707 yılına ait bir defter mevcuddur[839]. Bu deftere göre,

[836] Bk. MAD, nu. 8458, s. 328-330, 331, sene 1132.
[837] Meselâ bk. MAD, nu. 8458; MD, nu. 134, s. 329; nu. 140, s. 5; nu. 138, s. 334.
[838] Bk. MD, nu. 119, s. 368, sene 1125; nu. 147, s. 132, 392, sene 1124.
[839] Hazırlanan defter, MAD, nu. 8458, s. 92-94 arasında kayıtlıdır.

Ayas, Berendi ve Kınık'dan kaçan cemâatlerden bir miktarı Adana kazâsında, bir miktarı Maraş, Ayntab (Antep), Trablus-şam, Haleb eyâletinde Şeyhü'l-hadid, Sivas, Aydın, Aksaray civarlarında ve Üsküdar Türkmenleri ağası yanında bulunmaktaydılar. Bunlardan Adana kazâsı dahilinde bulunanlar: Şemseddinlü, Tarsus-Adana ve Yüregir perâkendeleri, Polasalı ve Sis Güher-cilesi mahalleleriyle, Yüregir Dokuzu, Karnı-Boğunlu (Karnı-Yoğunlu ?), Değirmibolu (دغيرم بولو), Hacı Halil-uşağı, Sofulu Dokuzu, Toros Bekir-Kethüdâ, Bostancı, Opladanlı, Ayrancı-uşağı ve Çalanelli cemâatleri idi.[840] Maraş dâhilinde bulunanlar ise[841]: Bekir[842], Bulanıklı[843], Çeçenli[844], Kanlı-Kavak[845], Dokuz-oğlu Hacı Hüseyin[846], Akça-oyjuk (Ağçe-oyluk), Çadır-dolap (?), Diyuz (ديوز), Camuscul (?) yünsüzü ve Kösürge ile Çeklerli (جكلرمي) cemâatleri idi. Ayntab livâsı dâhilinde sâkin olanlar: Şabdalı-evcisi, Kara-Araplı ve Sof (صوف)-ceridi cemâaderi ile Ovacıklı, Yenice-Kal'a[847], Tabanı-Büyük, Toyaklı Baba-öldüren[848], Karaman uşağı[849], Andırın Gühercilesi[850], Kızılcık ile Karşun[851], Kars Gühercilesi[852] ve Balcı Döneklisi mahalleleri idi[853]. Trablus-şam dâhilinde ise[854], Çakallu Dokuzu ve Sarılı Tüccarlısı cemâatleri, Lâzkiye yakınlarında yerleşmişlerdi. Haleb eyâleti dahilinde Şeyhü'l-hadid'e: Gördengöre, Basanlu ve Kara Süleymanlu cemâaderi yerleşmişti. Aynı şekilde Sivas eyâleti dahilinde de: Kara Dedelü, Horbendelü, Kavaleddin-uşağı, Gönenli Çavdar, Maraşlu ve Kâfir-kıran, Süleyman-Fakihlü, Sarılı mahalleleriyle Hasan Demircilü ve Sanklı-uşağı Duâcılar

[840] MAD, nu. 8458, s. 92.

[841] Maraş Beylerbeyisine, kethüdâ-yeri ve yeniçeri serdân ve âyân-ı vilâyet iş erlerine, ayrıca Kilis Voyvodasına hitâben emr-i şerîf yazılmış ve Sadrazam ağalarından birinin tâyini istenmiştir (Aynı defter, s. 92-93).

[842] Bayındır-oğlu himayesinde bulunuyorlardı.

[843] Arslanlı-beli'nde sâkindiler.

[844] Andırın-dağı'nda sâkindiler.

[845] Göksun'da bulunuyorlardı.

[846] Kars (Kadirli)'da İsmail Ağa-zâde yanında idiler.

[847] Bayındır-oğlu himayesinde idiler.

[848] Kars (Kadirli)'da İsmail Ağa-zâde İbrahim Ağa yanındaydılar.

[849] Andırın-dağı'nda sâkindiler.

[850] Andırın-dağı'nda sâkindiler.

[851] Göksün bölgesinde sâkindiler.

[852] 10 yıldır Kars (Kadirli)'da sâkindiler.

[853] MAD, nu. 8458, s. 93.

[854] Trablus Beylerbeyisine ve Lâzkiye Zâbiti ve Kethüdâ-yeri, yeniçeri serdân ve âyân-ı vilâyet iş erlerine hitâben bir emr-i şerif yazılarak bir ağa tayini istenmiştir (MAD, nu. 8458, s. 93).

cemâaderi yurt tutmuştu[855]. Dönek-uşağı[856], Eksiklü[857] ve Hacı İshak-uşağı cemâatleri ise, Üsküdar Türkmenleri ağası yanındaydılar. Aydın livasında ise: Anamaslu, İncili Süleyman Kethüdâ, Perâkendegân-ı Aydın, Çıkrık Tüccârlısu, Tancılu (veya Kâncılu olabilir), Dokuz-Kethüdâ[858] cemâatleri ile Keçilü Karamanlu mahalleleri ahâlisi yerleşmişlerdi. Aksaray cânibinâe: Kırkılı, Hüseyin Fakihlü[859] ve Kulu-Kethüdâ ile Mehmed-Kethüdâ[860] cemâatleri bulunmaktaydı.

Daha önce, İfrâz-ı Zülkadriye cemâatlerine tâbi olup Hama ve Humus'a iskân olunan Karalar[861] ve İsalu cemâatleri de[862] yerlerini terk ile Kınık bölgesine gelip yerleşmişlerdir. Mezkûr cemâatler, yerlerinden kaldırılmadıkları takdirde, yolu muhâfaza edeceklerini, kimseye zarar vermeyeceklerini ve vergilerini devlete muntazaman ödeyeceklerini beyân etmişlerdi. Bunun için de, 14 Haziran 1712'de Karalar cemâati ve tevâbii 15.000, İsalu ve tevâbii cemâatleri ise 5.000 kuruş nezr vermeyi taahhüd etmişlerdir[863]. Yine ifraz cemâatlerinden Rakka, Hama ve Humus'a iskân olunan Hüseyin Hacılu cemâatinden 2, Anamaslu'dan 1, Musa-Fakihlü'den 2, Karamanlu'dan 1, Âdilli'den 2, Hüseyin-Fakihlü'den 1, Mihmadlu'dan 1, Karaman-Hacılu'dan 1, Davud-Hacılu'dan 1 ve Geğili (?) cemâatinden de 4 hâne olmak üzere, toplam 16 hâne iskân mahallerinden kaçarak Kurd-kulağı havâlisine yerleşmişler ve şakavete başlamışlardı[864]. Hükümetin eski yerlerine nakletme teşebbüsü üzerine, içlerindeki eşkıyâyı teslim, herhangi bir şekilde yolculara ve ahâliye verecekleri zararın yine kendilerinden tazmini şartiyle, yerlerinde alıkonulmalarını istemişlerdi. Ayrıca 10.000 kuruş nezr

[855] MAD, nu. 8458, s. 94.

[856] İsa-kadı tâifesi içinde bulunuyorlardı.

[857] Yeni-han yakınlarında Reyhanlı Aşireti içinde idiler.

[858] Hüsrev Paşa-hanı'nda sâkindiler.

[859] İçel'de sâkindiler.

[860] Alanya'da sâkin olup, Kaşıkcı-oğulları yanında idiler (Aynı defter, s. 94).

[861] Karalar cemâati ve tevâbiînden 21 hâne Kınık'a yerleşmişti (MAD, nu. 8458, s. 89).

[862] İsalı cemâatinden, Kınık'a 10 hâne yerleşmişti (Aynı defter, s. 89).

[863] Ayrıca, Karalar cemâati ahâlileri birbirlerine kefil olmak üzere Boz Bektaş-oğlu Mustafa, İsalu cemâati ahâlisi de yine birbirlerine kefil olmak şartıyla Potur-oğlu lâkabıyla tanınan Ahmed isimli kişileri rehin olarak vermişlerdi (MAD, nu. 8458, s. 89).

[864] Bu mevki XVIII. yüzyıl sonlarına kadar mamur bir halde bulunmasına rağmen (Bk. Mehmed Edip, *Nehcü'l-menâzil*, İstanbul 1232, s. 41), XIX. yüzyıl başlarında harap olmuştu (Barker, *Lares and penates*, 265). Bugün bir köy olarak mevcud bulunan Kurd-kulağı'nda cami mamur olup, Kervansaray haraptır (*Türkiye vakıf âbideler ve eski eserler*, I, 54 v. d.).

vermeyi taahhüd etmişler, vergilerini de zamanında ödeyeceklerini bildirmişlerdi[865].

1720 yılında, yolların emniyeti bakımından, önemli mevkilerde bulunan hanların tâmiri ve yeniden nizama konulması esnâsında, imârına başlanan Arkıd Hanı'nın da şenlendirilmesi için bir takım çalışmalar yapılmıştır.[866] Bu çalışmalar sırasında bir kısım cemâatlerin kendiliğinden hana yerleşmek istedikleri görülmüştür. Bunlardan 38 hâne Arkıd Hanı çevresindeki başı-boş reâyâdan; 6 hâne, Gence karyesi reâyâsından ve 23 hâne Han-ağası Halil Ağa'nın babası Hacı Veli'nin getirdiği hânelerdi[867].

Boz-ulus Türkmenlerinden Ortacıyan ve Aluclu cemâatleri, Lâdik ile Ereğli arasında bulunan Esbkeşan mukataası köylerinden hâlî ve harâb Cağyasun (جغيسون) karyesine yerleşmek üzere teşebbüse geçmişlerdi. Lâkin yapılan tahkik sonucu, Kamışlı karyesinde zirâatci reâyâdan oldukları tesbit olunarak, 1722 tarihli bir fermanla, istekleri reddedilmiş ve hiç bir surette yerlerinden kaldırılmamaları için de emir verilmiştir.[868]

Rakka'ya iskân olunan İl-beylü Türkmenlerine tâbi cemâatlerden bir kısmı, yerlerini terkederek etraf kazâ ve vilâyetlere dağılmışlardı. 14 Mart 1729 tarihli bir fermandan anlaşıldığına göre, yerlerini terkeden bu cemâatlerden Karataşlı'ya tâbi 10 hâne Maraş'a, 7 hâne Antakya ve Hân-ı cedîd taraflarına, Tarîkli cemâatinden 9 hâne Trablus-şam ve Lâkiye'ye, İl-beylü cemâatinden 7 hâne Adana'ya, 9 hâne Maraş'a olmak üzere, toplam 32 hâne yerleşmişlerdi[869].

Çoğunlukla eşkıyâ baskısından kurtulmak veya arazîlerinin kifayetsizliği sebebiyle, oturdukları mahalleri terketmek zorunda kalan ahâli, kendi arzûlarına uygun birer mahal seçerek yerleşmiştir. Devlet, bu gibi durumlarda, cemâatlerin taahhüdlerine bağlı kaldıkları müddetçe, onları yerlerinden kaldırmamıştır. Aksi hâlde, cemâatleri, bağlı bulundukları tâifenin içine katmış, çoğu zaman da eski iskân mahallerine nakletmiştir.

[865] Cemâatlerin birbirine kefil olmaları yanında, boybeyileri olan Beyoğlu'nun amcası oğlu Mustafa ve Kızıl Murad'ın oğlu Ömer ve Molla Ali rehin verilerek Adana kalesine habsolunmuştur (Bk. MAD, nu. 8458, s. 90, sene 1124).

[866] Bk. III. Bölüm, *"Derbend, han ve vakıf tesislerinin yeniden tanzimi, yapılan iskânlar"* kısmı, s. 94 v.d.

[867] Bk. MAD, nu. 9956, s. 83-84, sene 1133.

[868] Mezkûr cemâatlerin, 341 kuruş kalemiyyeleri bulunmaktaydı (MAD, nu. 8458, s. 326).

[869] Boy-beyileri ve kethüdâlarının verdiği perâkende defteri için bk. MAD, nu. 8458, s. 117.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BELLİ-BAŞLI İSKÂN BÖLGELERİ (Harita II)

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BELLİ-BAŞLI İSKÂN BÖLGELERİ (Harita II)

Büyük ölçüde ziraat yapılabilecek boş topraklara sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, Anadolu ve Rumeli'de, XVII. yüzyıldan itibaren, yeni iskân bölgeleri teşkil ettiği görülmektedir.[870] XVIII. yüzyılda da devam eden iskân faâliyeti sâhaları olarak şu bölgeler zikredilebilir:

1. Kütahya-Aydın Bölgesi:

Bu grup içerisinde bilhassa Keçiborlu, Geyikli, Sandıklı ve Çölâbâd (Çöl-ovası) kazâlarına yapılan iskânlar önemli bir yer tutar. Bu alanlara 1701 yılından itibaren Dânişmendlü Türkmenlerinden Selmanlu-i kebîr ve sagîr, Kaşıkçı, Gölegir, Mevâşîler, Sermâyelü, Karalar (Karalu) ve Horbendelü (Harbendelü) cemâatlerine mensup teşekküller yerleştirilmiştir[871]. Bunlardan Geyikler kazâsına Dânişmendlü Türkmenlerinden Bıçakçı, Gördengöre ve Fermanlumucan cemâatleri ile Horbendelü ve Selmanlu-i Sagîr cemâatleri; Çölâbâd kazâsına, Cevânşir cemâatinden Cihanbeylü, Çöreklü, Hacılu, Ocaklı mahalleleriyle, Kaşıkçı cemâatinden Karalar, Hâşimlü (Hâşimî), Derviş-oğlu ve Velîli mahalleleri iskân olunmuşlardır. Sandıklı kazâsına Kaşıkçı cemâtinden bir grup ile Gölegir cemâati, ayrıca Selmanlu-i Kebîrden Köse Musa (Köse-köselisi), Pekmezlüsü ve Kara Halil-oğulları cemâatleri yerleştirilmişlerdir. Keçiborlu kazâsında Pınar-başı mevkiine de Semanlu-i Sagîr cemâati iskân olunurken, Gölegir cemâatinden bir kısmı ise Urla kazâsı köylerine yerleştirilmişti. Fakat bir müddet sonra yerlerini terkeden mezkûr cemâalerin eski yerlerine yerleştirilmesi için teşebbüse geçilmiş ve 1703 yılında bu hususta emir verilmiştir[872]. Bunun üzerine, Karalu ve Kaşıkçı cemâatlerinden Hâşimlü, İshaklı, Koçbeli, Karalu mahalleleri ile Selmanlu-i Kebîr'e tâbi Köse Musa, Pekmezlüsü ve

[870] XVII. yüzyıldaki iskân bölgeleri için bk. Orhonlu Teşebbüsü, s. 55-85

[871] Adı geçen cemâatlerin 42 harâb köye iskânı hakkında geniş bilgi için bk. yukarıda s. 60 v.d.

[872] MAD, nu. 8458, s. 206-207; Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 1955.

Kara Halil-oğulları, ayrıca Gölegir cemâati ahâlilerinden bir kısmı Sandıklı kazâsı köylerine yerleştirilmiştir. Aynı şekilde Cevânşir cemâatine tâbi Çörekli, Ocaklı, Hacılı mahalleleri de Çölâbâd kazâsına iskân olunmuştur. Gölegir cemâatinden bir kısım ahâli ile Selmanlu-i Sagîr cemâtinden Ali-Kethüdâ ve Hacı-Kasım-oğlu, Kara-Bayrak mahalleleri de Urla kazâsı köylerine yerleştirilmişlerdir. Sermâyelü cemâatine tâbi Sermâyelü mahallesi ile Zeballu ahâlisi, Urla ile Baklan kazâlarına iskân olundular. Aynı gruba tâbi Ali-Kurd ile Seyyidli, Cihanşah, İshaklı, Ali-beyli, Tatarlı, Halaclu mahâlleleri de mezkûr kazâlar dâhilindeki köylere yerleştirilmişlerdir. Selmanlu-i Kebîr cemâatinin bir kısım ahalisi ile Fakihlü, Güllüce mahalleleri ahâlisi, Geyikler kazâsına iskân olunmuşlardı[873].

Karahisâr-ı Sâhib kazâsı dâhilindeki Türkmen cemâatlerinden Keferli'ye tâbi Koca-Bey, Kara Cafer ve Halil adlı kethüdâların 400 civarındaki evleri ve Beylikli, Kuşçular, Câber, Çakal, Urumcalu ve Sermâyelü cemâtlerine mensup 1500 kadar hanenin, Sandıklı kazâsı civârındaki köylere zulm ve teâddîde bulunduklarından, uygun bir mahalle yerleştirilmek üzere, 1703'de teşebbüse geçilmişti[874].

Boz-ulus Türkmenlerinden Aydın bölgesinde sâkin olan Mihmadlu, Ak-sudlu, Gaffarlu cemâatleri, Bolvadin yakınlarına ve diğer Mihmadlu, Kermih, Çökelek ve Kuş-doğanlı cemâatleri de Eskişehir ile Seyitgazi arasında bulunan 10 aded harâb köye yerleştirilmiştir[875]. Yine 1709 yılında Boz-ulus Türkmenlerinden Kara-yağı cemâati de, Karahisâr-ı Sâhib sancağı kazâlarından Yazıcılar'a tâbi Sivrihisar yakınlarındaki Candar-Köprüsü civârlarına iskân olunmuştur[876]. 1712 yılında Dündarlı aşiretinden Kaçar cemâati, Kütahya'da boş ve harâbe yerlere, bölgeyi eşkıyadan korumak üzere yerleştirilmişti[877]. 1718 yılında da Dânişmendlü Türkmenlerinden Şereflü cemâatine tâbi 5 mahalle[878], Çölâbâd kazâsında bulunan 13 harâb köye iskân olmuşlardır[879]. 1719

[873] Geniş bilgi için bk. yukarıda s. 60-61.

[874] MAD, nu. 8458, s. 202.

[875] MAD, nu. 8458, s. 195. Daha geniş bilgi için bk. yukarıda s. 46-47.

[876] Bk. MAD, nu. 8458, s. 254.

[877] MAD, nu. 8458, s. 294.

[878] Bunlar, Araplu, Büke, Ceberlü, Kayaslu ve Hacı Bayındırlu mahalleleri idi (MAD, nu. 8458, s. 272).

[879] Geniş bilgi için bk. yukarıda, s. 65-66.

yılında Karaca Araplu cemâatinden bir kısmı Kütahya eyâletinde Saruhan sancağı dâhilindeki Mendehor kazâsına tâbi boş ve harâb köylere yerleştirilmiştir[880]. 1720 yılında da Kayılı ile Tavşanlı cemâatlerinden 30 hane, Kütahya'ya tâbi Dazkırı kazâsı köylerine iskân olundu. 1735'de ise, Kuşcu-beyli cemâatinin, Aydın sancağına yerleştikleri tesbit edilmiştir[881]. Boz-ulus Türkmenleri mukataasına tâbi Tıraş cemâti de, Aydın havâlisine yerleştirilmiş olup, 1719 yılında yerlerini terkederek Akşehir bölgesine kaçtıklarından, eski yerlerine sevk edilmeleri için teşebbüse geçilmiştir[882]. Kantemir Çepnisi cemâati ise, Selendi kazâsında Darı-bükü adlı mevkie iskân olundular[883]. 1743 yılında Aydın sancağında bulunan Kızılca Burgos derbendine derbendci olarak Sendil cemâati yerleştirilmişti[884].

2. Konya ve Karaman Bölgeleri:

Konya ve Karaman taraflarında yapılan iskân çalışmaları, daha çok, Anadolu'nun sağ-kolunu meydana getiren yollar üzerindeki geçit noktalarına, ahâli sevkedilerek şenlendirilmesi düşüncesiyle yapılmıştır.

Bu cümleden olmak üzere, 1720 yılında, Akşehir ile Ilgın arasında bulunan Arkıd- Hanı'na, Akşehir ve Ilgın kazâları köylerinden olmak üzere 62 hâne nakledilmiştir. Han'ın dağılan eski ahâlisinden 6 hâne, 1721 yılına kadar kendi rızalarıyla yerleşen 67 hâne ile Arkıd Hanı'na topyekün 135 hane iskân edilmiş oluyordu[885].

Yine 1720 yılı içerisinde, Lâdik ile Ilgın arasında bulunan Kadın Hanı'nın da imârı ve şenlendirilmesi için, çevredeki başı-boş reâyânın buraya iskânı kararlaştırılmıştır[886]. Ayrıca, Oğul-beyli cemâatinden Sarılı, Derili, Abdurrahmanlı, Kara Sarılı ve Hacılı mahalleleri [887]; 1727 yılında ise, Boz-ulus Türkmenlerinden Kara-Halillü, Çavundurlu ve Bekirli cemâatleri de mezkûr yere iskân olunmuştur[888].

[880] Bunlar, Sofular, Hacılar ve Kuleli-kışla köyleri idi (Bk. MAD, nu. 8458, s. 321).
[881] MAD, nu. 8458, s. 216.
[882] Bk. *ATA*, Vs. nu. 203, s. 161.
[883] Bk. MD, nu. 140, s. 262; Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 4730.
[884] MAD, nu. 9956, s. 178, 242-243.
[885] Daha geniş bilgi için bk. yukarıda s. 96 v.d.
[886] MAD, nu. 9956, s. 39, 74.
[887] Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 103.
[888] MAD, nu. 9956, s. 75.

Konya'ya dört saatlik mesâfede bulunan Dokuz-Hanı'na da, Bağıkurtlu karyesi ahâlisinden 45 hâne iskân olduğu gibi[889], Konya'daki başı-boş ahâlinin de buraya sevki kararlaştırılmıştı[890].

Ulukışla ile Çiftehan arasındaki Maraş Hanı'nı şenlendirmek için de, önce, Şücâeddin kalesi neferâtından 90 hâne indirilmiş[891]; daha sonra, Ereğli'de sâkin başı-boş reâyânın şevkine teşebbüs olunmuştur.

1720 yılında, Çavuşlar karyesi Derbendi'ne (Kuzoluk-Hanı), Boz-ulus'a tâbi Çayan Cemâatinden Ebü'd-derdâ ve Hacılar mahalleleri yerleştirilirken[892], Hacı Hamzalı mahallesi de çevredeki palangaya iskân edildi[893]. Yine Boz-ulus'a tâbi İl-eminlü, Doğancı, Acurlu v.s. cemâatlerden olmak üzere 82 hâne, derbendci olarak, buraya nakledildi.

Aynı tarihlerde, Ereğli ile Karapınar arasında bulunan Horti Hanı'nın şenlendirilmesine çalışılmaktaydı. Bu hana, ilk olarak, Şeyhlü vesâ-ir Ereğli'ye tâbi cemâatlerden 131 hâne yerleştirilmiştir[894]. Daha sonra, Maraş'da Mektubiyye Medresesi reâyâsından Kara Beydil cemâatinin handa yeterli nüfusun sağlanması amacı ile sevk edildiği görülmektedir[895].

Eski-il kazasına tâbi Sultaniye (Karapınar)'ye bağlı Sadırva (?) ve Çuğla karyelerine de, 1748 yılından itibaren ahâli yerleştirilmeye başlanmış ve ilk olarak Sadırva karyesine, Boz-ulus Türkmenleri mukataasından Ortacıyan cemâati ahâlisinden 100 hâne iskân edilmiştir. Çuğla karyesi ise, önemli bir mevkide bulunduğundan derbend ittihaz edilmiş ve buraya Firuz oymağından 29 nefer derbendci kayd edilerek yerleştirilmiştir[896].1795 yılında konar-göçer tâifesinden Melikli-Bayadı, Acurlu, Aydınlu ve Emir Şeyhlü cemâatlerinden birer miktar hânenin daha, derbendci olarak yerleştirildiği görülmektedir[897].

[889] MAD, nu. 9956, s. 39, sene 1132.
[890] MAD, nu. 8458, s. 324; nu. 9956, s. 36, sene 1132.
[891] MAD, nu. 9956, s. 39.
[892] MAD, nu. 9956, s. 46.
[893] MAD, nu. 9956, s. 39.
[894] MAD, nu. 9956, s. 63.
[895] MAD, nu. 9956, s. 52, 62, 64.
[896] MAD, nu. 9956, s. 242-243.
[897] MAD, nu. 9956, s. 38.

1735 yılından itibaren derbend ittihaz edilen Konya sancağı Turgud kazâsı köylerinden Atlandı'ya, Boz-ulus Türkmenleri teşekkülünden İzzeddin, Küşne, Hamza Hacılu, Emrudlu, Dânişmendlü, Kara Halillü ve Çayan cemâatlerinin iskân edilmesi kararlaştırılmış, 1755'de ise, mezkûr cemâatler buraya yerleştirilmiştir[898]. Karaman eyâletinde bulunan Belenli-burun derbendine de, 1755'de Eymür ve Darıcı cemâatlerinden 50'şer, Aydın (Aydınlu) cemâatinden de 40 hânenin yerleştirildiği, ayrıca 1760'da Yazıcılar, Ödemişlü, Küşne, Melikli-Bayadı, Acurlu, Emir-Şeyhlü ve Kürd Hasan-oğulları cemâatlerinden de birer miktar hânenin şevkinin kararlaştırıldığı görülmektedir[899]. 1779 yılında ise, Aksaray kazâsında sâkin, Seyfler cemâati[900] ile 1796 yılında Melikli-Bayadı cemâatinden bir kısım ahâlinin yerleştirildiği tesbit edilmiştir[901]. Konya ile Koçhisar arasında bulunan ve Koçhisar'a tâbi olan Çiğin-ağıl köyü derbend mahalli olduğundan, Boynu- incelü cemâatinden Kuzulu oymağı bu köye derbendci olmak şartıyla iskân edilmiştir[902].

Konya ile Karapınar arasında bulunan İsmil köyü de derbend ittihaz edilmiş olup, Acur Türkmenleri ile Ödemişlü'ye bağlı Yazıcı ve Şeyhlü cemâatleri iskân edilmiştir. Yine aynı mevkie, 1782 yılında, İncesu sâkini Haymelü, Galgallı ve Et-yemez cemâatlerinin yerleştirildikleri görülmektedir[903]. 1794 yılından itibaren Konya eyâletinde Karapınar mevkiine, Yazıcılar, Acurlu, Palanlı, Emir-Şeyhlü ve Şeyh Hamzalu cemâatlerinden de birer miktar hane iskân olunmuştur[904].

3. İç-el ve Teke Havâlisi:

Silifke'den Antalya'ya kadar olan saha içerisinde yapılan iskân çalışmalarında, Teke-ili (Tekeli) ve İç-el yörüklerinin yerleştirilmesine çalışılmıştır. Göçebe yörüklerin ve bunların tesiriyle yerlerini terkeden yerleşik ahâli gruplarının iskânları esnâsında, devletin iskân emrine karşı gelenler, zaman zaman Rakka ve Kıbrıs'a sürülmekle tehdid edilmiş, hattâ bir kısmı sürülmüştür.

[898] MAD, nu. 9956, s. 18-19.
[899] MAD, nu. 9956, s. 33, 34.
[900] MAD, nu. 9956, s. 242.
[901] MAD, nu. 9956, s. 38.
[902] Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 107; Ayr. bk. MAD, nu. 9956, s. 176.
[903] MAD, nu. 9956, s. 264-265.
[904] MAD, nu. 9956, s. 34.

İç-el'de Aksaz adlı mevkie yerleştirilen Teke-ili yörükleri cemâati, iskândan kaçtıkları için nezre bağlanmışlardır[905]. Aynı şekilde şakavet hareketlerinde bulunan Kara Hacılu cemâati de İç-el sancağında Mud nâhiyesine yerleştirilmiştir[906].

Yurdlarım terkederek Teke, Hamid ve Aydın'a kaçan İç-el yörüklerinden bir kısmı, 1708 yılından itibaren asıl mekânları olan İç-el kazâlarına yeniden iskân olunmuştur[907]. Bunlardan, Kara Hacılu, Tireli, Posalu, Hamzalu, Çaylaklar, Köteklü, Yalazlu, Kütüklü, Tekelü, Bolacalu, Totmarlu, Patralu, Derici, Çarıklu, Sendil, Çavuşlar, Saçı-Karalu, Kızıl-allu, Şamlu (Eski-yörük), Hacı-İsalu (Hoca Yunuslu), Burhanlu ve Hacı Bahaeddinlü cemâatlerini sayabiliriz[908]. Aynı yıl içinde Adana livâsında Dündarlı nâhiyesine tâbi Kaçarlı (Kaçar) cemâati de İç-el sancağında Ermenek kazâsına tâbi Bey- çayırı mahalline yerleşmişti[909].

İç-el'e iskân edilen yörüklerden taahhüdlerinde durmayan Kara-Hacılu, Eski-Yörük, Kiseli-oğlu (Ketiş-oğlu), Şeyhlü, Sendil, Patralu, Solaklı, Gediklü, Toslaklı, Cerid, Saçı-Kara, Şamlu, Yazıcılu, Hacı-İsalu, Tatar-oğlu ve Hardal cemâatleri Kıbrıs'a sürülmüştür[910]. Bunlardan Kiseli-oğlu cemâati ile Şeyhlü cemâati, iskândan kaçarak Anadolu'ya gelmişler, 1732'de verilen bir emirle de, Teke, Hamid, Beyşehir, Alâiye ve Akşehir sancaklarına yerleştirilmişlerdir[911]. 1775'de ise, yörük tâifesinden Burhanlu cemâati, İç-el sancağına tâbi Gülnar nâhiyesinin Kaya-başı adlı mahalline iskân edilmişlerdir[912].

4. Ankara-Nevşehir yöresi:

XVIII. yüzyılın önemli bir iskân mahalli olan bu bölge, bilhassa yeni kurulan Nevşehir kasabasından dolayı, birçok ahâlinin iskânına sahne olmuştur. Bu cümleden olmak üzere, Nevşehir kasabasına ve çevre mahallere Çayan, Kara Hacılı, İnallu, Eski-il Türkmenleri, Kara-

[905] MAD, nu. 8458, s. 75; MD, nu. 115, s. 344, sene 1119.

[906] MD, nu. 115, s. 344.

[907] İç-el yörüklerinin iskânı için bk. yukarıda s. 82.

[908] MAD, nu. 8458, s. 282-285, sene 1708. Bu cemâatlerin yerleştirildikleri mahaller hakkında geniş bilgi için bk. yukarıda s. 83.

[909] Yine 1708 yılında, mezkûr cemâatin asıl yurdlarına şevki için Konya Vâlisi Vezir Ali Paşa'ya emir gönderilmişti (Bk. MAD, nu. 8458, s. 287).

[910] MAD, nu. 8458, s. 266-267, sene 1713; *ATA*, Vs. nu. 193, s. 143-144, sene 1125.

[911] MD, nu. 138, s. 392.

[912] *Adana Şer'iyye Sicilleri, nu. 48, s. 86.*

ca-Araplu, Kızıl-Koyunlu, Dânişmendlü, Musa Hacılu, Şereflü, Tohtimurlu (Tohtemürlü), Saman ve Eymür cemâatlerine mensup teşekküller ile Boynu-incelü Türkmenlerinden Salarlu-i Kebîr ve sagîr (Kûçek), Boynu-incelü, Kürd Mehmedlü, Horasanlu, Bekdik, Heriklü, Kütüklü, Dumanlu, Karaca-Kürd, Deliler, Savculu, Kurtulu, Hacı Ahmedlü, Kursulu, Kurutlu, Pirîoğlu ve Ada-Kurutlusu cemâatleri teşekküllerinden olmak üzere, yaklaşık olarak 2.000 hane[913] iskân olunmuştur[914]. Bu cemâatlerden Boynu-incelü Türkmenlerine tâbi olan teşekküllerden hali-vakti yerinde olanlar, kasaba içine yerleştirilirken, diğerleri de, Eyüb-ili kazâsı ile Kırşehir sancağının Süleymanlı kazâsındaki İbrahim Paşa evkafından olan boş ve harâb köylere yerleştirilmişti[915]. Ayrıca 1726 yılında Lekvanik ve Kırıntılı cemâatlerinin de bu bölgeye sevkı için teşebbüse geçilmiştir[916].

Ankara'nın Haymana kazâsındaki Toyca mevkiinde inşâ edilen han ve diğer tesislere de bir kısım cemâatler yerleştirilmiştir. Buraya, Boz-ulus Türkmenlerinden Oğul-beyli cemâatine bağlı Sakılu, Şeyh Ahmedlü ve Hüseyin Hacılu mahalleleriyle, aynı gruba tâbi Küşne cemâatinden bir miktar ahâli iskân olunmuştur[917]. Bu arada Rakka'ya iskânları kararlaştırılan Horbendelü, Köçeklü, Silsüpür ve bunlara tâbi oymaklar da, 1729 yılında Kırşehir civârında Çiçek-dağı havâlisindeki harâbe köylere yerleştirilmişlerdir[918].

Dânişmendlü Türkmenlerinden Cevânşir ve Kaşıkçılar cemâatleri, iskân mahalleri olan Hamid, Kütahya ve Karahisar sancaklarından kaçarak, Niğde sancağı ile Kayseri ve Develü taraflarına gelmişler, 1708 yılında da bu merkezlere tâbi öyük, Yarlık, Koçak, Çakır-ağıl, Karaca-viran ve Milli-dere köylerine yerleştirilmişlerdi[919].

[913] Ortalama olarak her hâne 5 nefer telâkki edilecek olursa, 10000 kişiye yakın bir nüfusun iskân edildiği görülür.

[914] Bk. Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve yöresi ağızları*, I, s. 11-26; Ayr. bk. MD, nu. 134., 383; nu. 135, s. 71. Bu konuda tafsilât için bk. yukarıda s. 74 v.d.

[915] MD, nu. 134, s. 383, sene 1140; MAD, nu. 8458, s. 211, sene 1124; *ATA*, Vs. nu. 195, s. 146, sene 1124; Vs. nu. 210, s. 169, sene 1140.

[916] MD, nu. 134, s. 192-193; Ayr. bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 9785.

[917] MAD, nu. 9956, s. 148, sene 1143.

[918] MD, nu. 136, s. 6.

[919] MAD, nu. 8458, s. 252.

5. Sivas-Erzurum Bölgeleri:

Yaylaklarına gidiş gelişleri esnâsında ahâlinin ekinlerine ve malına zarar veren konar-göçer grupların iskânı hususunda yapılan çalışmalar sırasında, 1701 yılında Tokat Voyvodalığına tâbi Bozok sancağında sâkin Mamalı Türkmenlerinin de yerleştirilmesi söz konusu olmuş; bu cemâatlerin konup- göçmekten feragat etmeleri şartiyle, Bozok'un hâlî ve harâb köylerine yerleştirilmesi kararlaştırılmıştı[920]. Ancak, Dalgıç, Kâfir-kıran, Duraklı, Nefes (Nefesli), Akça-beyli, Yakublu, Sarılu, Süleyman-Fakih, Tur, Bercili, Kızıllu, Kavak ve Şereflü cemâatleri iskânı kabul etmemiştir. Fakat bir müddet sonra Şereflü, Kızıllu, Keller ve Orhan-oğulları cemâatleri dışında, diğerlerin, iskânı kabûl ettikleri ve Sorgun, Kızıl-kocalu, Salmanlu ve Budak-özü kazâlarına tâbi köylere iskân edildikleri görülmektedir[921].

Trabzon'da Görele (Pavabolu) kazâsı reâyâlarından Çepni tâifesi, yerlerini terkederek, 1732 yıllarında Espiye (?) madeni civârındaki mahallere yerleşmişlerdi. Bununla beraber, bir müddet sonra buradan kaldırılarak eski yerlerine iskân olunmuşlardır[922]. Sivas kazâsı dâhilindeki Lâtif Han (Erdi karyesi), Kürdler ve Serenlü köyleri ahâlisi de, vergi meselesinden dolayı yerlerini terkederek başka mahallere kaçmak zorunda kalmışlar, bunların da eski mahallerine nakli için 1785-1786 yıllarından itibaren çalışmalara başlanmıştır[923].

Sivas eyâletinde Kangal ile Hasan-Çelebi arasında, yol üzerinde,-tüccar ve ahâlinin emniyeti açısından gayet ehemmiyetli bir mevkide bulunan Alaca-han'ın yeniden imârı esnâsında, gerek burasının ve gerekse bölgedeki Ulaş mevkiinin şenlendirilmesi için, önce, başıboş tâifeden Sofular cemâatinden 75 hane hana yerleştirilmiş[924], 1729 yılında ise, Dârende kazâsına tâbi Gerde nâhiyesindeki Şeyh Hamid Tekyesi ahâlisi olan Eski Sofular reâyâsının da iskânı için teşebbüse geçilmiş[925], 1730 yılında bu gruptan 70 neferi yerleştirilmiştir[926]. Yine, 1729 yılında, Akkuzulu, Çokşurut ve Ayubasan cemâatleri ile Maraş

[920] MAD, nu. 8458, s. 31-32.
[921] MAD, nu. 8453, s. 18-19, sene 1701.
[922] ATA, Vs. nu. 224, s. 188-189.
[923] MAD, nu. 7873, s. 95, 254.
[924] MAD, nu. 9956, s. 107, sene 1141; *ATA*, Vs. nu. 227, s. 193, sene 1146.
[925] MAD, nu. 9956, s. 107.
[926] MAD, nu. 9956, s. 106.

Türkmenlerine mensup Gündeşli tâifesinden Dede- Sülü ve Selmanlu cemâatleri de iskân edilmiştir[927]. 1734 yılında da Malatya'ya bağlı konar-göçer Türkmenlerden Dede Karkın cemâati ile[928], Arapgir sancağında sâkin Atmalı cemâati ahâlisinin iskânına karar verilmiştir[929]. Ayrıca, 1735 yılında, Tebriz ve Van bölgesinde Kızılbaş zulmünden kaçarak Erzurum taraflarına gelen 300 hanenin iskânı için teşebbüse geçilmiştir[930].

XVII. yüzyıldan itibaren yolların emniyetinin sağlanması hususunda yapılan çalışmalar esnâsında, Anadolu'nun orta-kol güzergâhı üzerinde bulunan Delikli-taş mevkii, 1765 yılından itibaren derbend haline getirilmeye başlanmış ve ilk olarak derbendin muhâfazasına 200 kişi memur edilmiştir.[931] Bunun yanısıra bâzı aşiretlerin de han civârına yerleştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır.[932]

Erzurum eyâletinde Aşkale ile Karakulak karyeleri arasında bulunan Birgod (Birgud) mevkii de, 1747'de derbend ittihaz edilerek, bir miktar ahâli yerleştirilmişti.[933]

6. Çukurova Bölgesi:

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Çukurova bölgesine bilhassa Dânişmendlü Türkmenlerine mensup teşekküllerin iskânı söz konusu olmuştur. Adana'nın Ayas, Berendi ve Kınık mevkilerine İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenleri yerleştirilirken,[934] bölgedeki derbendlere de çeşitli siyâsî teşekküller sevkedilmişti.

[927] MAD, nu. 9956, s. no; *ATA*, Vs. nu. 227, s. 192-195.

[928] 1735 yılında iskândan afvedilmişlerdir (MAD, nu. 9956, s. 123).

[929] MAD, nu.9956, s. 123, 127.

[930] MAD, nu. 9956, s. 129.

[931] MAD, nu. 9956, s. 260-263, 268-274.

[932] Daha, 1762 yılında Reyhanlı aşiretinin bu bölgeye yerleştirilmesi için çalışmalar yapılmıştı (Bk. *ATA*, Vs. nu. 241, s. 216-217).

[933] MAD, nu. 9956, s. 182; Ayr. bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 106.

[934] Dülkadirli (Zülkadirli) ulusuna bağlı oymaklar, Ceyhan (Ceyhun) Nehri üzerindeki Kınık, Berendi ve Ayas kazâlarına daha 1691 yılında yerleştirilmişti. Daha sonra Zülkadirden ifrâz edilen bu oymaklar, İfrâz-ı Zülkadriye ismiyle anılmıştır. Bu gruba tâbi oymak ve cemâatler şunlardı: Musa- Fakih, Davud-Hacılı, Seğmenli (Sağmanlı), Karamanlu, Çakal-Demircülü, Tatışlı, Dozuk (?), Dedelü-Karamanlısu, Hınzır (?)-Tüccârlısu, Çıkrık (Cığrık)-Tüccârlısu, Kâncı Ceridi (?), Dipgalı Ceridi, Göçer Ceridi, Şihablı Tüccârlısu, Yüreğir Dokuzu, Dura-beyli, Kara Süleymanlı, Derdili Ceridi, Kerevetli, Kara-Hasanlı Ceridi, Büyük Abdallu, Küçük Abdallu, Anamaslu, Çanlılu (?), Kanlı-kavak, Ufacıklı, Çatal-tepe, Karaca-Araplu, Kuşlu, Kara Dedelü, Hozmak (?) Ala-Hızırlı, Karkın, Kızıllu, Çakallu Dokuzu, Dönekli-eli, Bula Fakılu, Esbli Alçısı,

1691 yılından itibaren Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilen 120 kadar oymaktan, daha sonraları ancak 20 kadarı kalmıştır.[935] Bu sebeple 1712'de yeniden nizam verilerek Cerid aşireti gibi etrafa dağılmış diğer oymaklar da eski yerlerine yerleştirilmiştir.[936]

Bu şekilde olmak üzere Demir-kapı ile Misis arasına yerleştirilen, ancak, iskân yerlerini terkederek dağılmış bulunan İfrâz-ı Zülkadriye cemâatlerinden Musa Fakihlü, Durak, Taşlı, Gegi (?), Çöplü, Geymi (?), Sökmeni Karamanlı, Ödemişlü, Deve-hanlu, Karaman-Hacılu, Kaçarlılu, Hüseyin-Hacılu, diğer Hüseyin-Hacılu, Mihmadlu, Kömür Ceridi, Çekdimlü ile Gürünlü, Afşarlı Karamanlısu, Aydınlı Hacı Abdurrahman, Çakal Demircilü, Çıkrık Tüccarlı ve Şihâb Tüccarlu cemâatleri 1705'de Kurd-kulağı Derbendi'ne yerleştirilerek, derbendci kayd edilmişlerdir.[937] Ayrıca bu gruptan yine 1707'de, Sivas ve Kırşehir'de Pehlivan-oğlu Kenan Bey'in yanında sâkin olan Abdullah-ı Kebîr ve Sagîr, Kabakulak-Alcısı, Alakurdlu, Humuşbeylü (?), Karaman-uşağı, Kuşlu, Kuş (?)-uşağı, Deli Hacı-uşağı, Sehlik Hezar (?) ve Kariban (?) cemâatleri Anavarza ve Kınık bölgelerine yerleştirilmiştir.[938]

İfrâz-ı Zülkadriye mukataasına tâbi Tâcirlü cemâatlerinin şakavetleri sebebiyle, müteaddid defalar, kâh Çukurova'da ifraz cemâatleri

Tâcirlü (Tecirlü) v.s. cemâat ve oymaklara bağlı teşekküllerdi (Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 75-76).

[935] İfrâz-ı Zülkadriye mukataasına tâbi cemâatlerden, başka mahallere gidenlerin bulundukları yeri gösteren 1707 tarihli bir defter bulunmaktadır (Cemâatlerin gittikleri yerler hakkında geniş açıklama için bk. yukarıda "Konar-göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri, s. 121-124). Bu defterde: Şemseddinlü, Tarsus-Adana ve Yüregir perâkendeleri, Polasalı ve Sis Gühercilesi mahalleleriyle, Yüregir Dokuzu, Karnı-boğunlu, Değirmibolu (?), Hacı Halil-uşağı, Sofulu Dokuzu, Toros Bekir Kethüdâ, Bostancı, Opladanlı, Ayrancı-uşağı ve Çalanelli cemâatleri Adana kazâsı dahilinde; Bekir, Bulanıklı, Çeçenli, Kanlı-kavak, Dokuz-oğlu Hacı Hüseyin, Akçe-oyluk, Çadır-dolap (?), Diyuz (?), Camuscul-yünsüzü, Kösürge ve Çeklerli cemâatleri Maraş dâhilinde; Şabdalı evcisi, Kara Araplı ve Saf (?)-Ceridi cemâatleri ile Yenice-kale, Tabanı-büyük, Toyaklı, Baba-öldüren, Karaman-uşağı, Andırın Gühercilesi, Kızılcık ile Kurşun, Kars Gühercilesi, Balcı Döneklisi ve Ovacıklı mahalleleri Ayntab livâsı dâhilinde; Çakallı Dokuzu ve Sarı Tüccarlısı cemâatleri Trablus-şam dâhilinde; Gördengöre, Basanlu ve Kara Süleymanlı cemâatleri Haleb eyâletinde; Kara-Dedelü, Horbendelü, Kavaleddin- uşağı, Gönenli Çavdar, Maraşlı, Kâfir-kıran, Süleyman-Fakihlü ve Sarılı mahalleleriyle Hasan Demircilü ve Sarıklı-uşağı cemâatleri Sivas eyâletinde; Anamuslu, İncilü-Süleyman Kethüdâ, Perâkendegân-ı Aydın, Çıkrık Tüccârlısu, İsmail Kethüdâ, Şihab Tüccarlısı, Tancılu, Dokuz- Kethüdâ cemâatleri ile Keçili-Karamanlu mahallesi Aydın livasında; Kırkılı, Hüseyin Fakihlü ve Kulu-Kethüdâ cemâatleri Aksaray cânibinde; Dönek-uşağı, Eksiklü, Hacı İshak-uşağı cemâatleri ise, Üsküdar Türkmenleri Ağası yanında idiler (Bk. MAD, nu. 8458, s. 92-94).

[936] Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 78.

[937] MAD, nu. 8458, s. 79.

[938] MAD, nu. 8458, s. 78.

içine, kâh Rakka'ya iskânlarına emir verilmişken, 1708 yılında, yeniden Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilmeleri emrolunmuştu.[939] Buna rağmen şakavete devam eden bu cemâatin, tekrar Rakka'ya iskân edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, bu teşebbüslerde de başarılı olunamamış, 1724 yılında, ziraatle meşgul olmaları şartıyla, Anavarza'ya iskânları hususunda emir verilmiştir.[940]

Yine İfrâz-ı Zülkadriye cemâatlerinden Sakallı Ceridi ve Hacılı Dokuzu cemâatleri, şakavetlerinden dolayı 1710'da Hama'da Cisr-i Murad Paşa ve Yeni-han'a iskânları emredilmişken, iskâna gitmedikleri için aynı yıl yeniden Adana tarafına iskânları kararlaştırılmıştı.[941] Yine Hama ve Humus'a iskân olunan Karalar ve İsalu cemâatleri de, 1712'de Kınık'a yerleşmişlerdir.[942] Aynı tarihde ifraz cemâatlerinden olup, Rakka, Hama ve Humus'a yerleştirilen Hüseyin Hacılu, Anamaslu, Musa Fakihlü, Karamanlu, Âdillü, Hüseyin Fakihlü, Mihmadlu, Karaman Hacılu, Davud-Hacılu ve Gegili cemâatlerine tâbi bir kısım hâne iskândan kaçarak Kurd-kulağı havâlisine yerleşmişlerdir.[943]

İfraz cemâatlerinden Et-yemez cemâati ise, yerleşmiş oldukları Karaman eyâletine tâbi İncesu kasabası ve civârından kaldırılacak Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilmek üzere harekete geçilmiştir.[944] Adana'nın Dündarlı nâhiyesinde sâkin Kaçarlı cemâati de, yerlerini terkederek İç-el sancağında Ermenek dahilindeki Bey-çayırı mahalline yerleşmişti. 1708 yılında bu cemâatin de eski mahallerine nakli için, Konya Vâlisi Vezir Ali Paşa memur edilmiştir[945]. Aynı şekilde Kurd-kulağı mahalline iskân olunan İfrâz-ı Zülkadriye mukataası cemâatlerinden Çıkrık Tüccarlısu, Şihâb Tüccarlısu, Sarızlı Tüccarlısu, Çakal-Demircilü, Hüseyin-Hacılu, diğer Hüseyin-Hacılu, Anamaslu, Çakal-Dokuzlu, Alçılı Karamanlısu, Kabakulak Alçısı, Öştile (?)-Alçısı, Avcı, Ketmi (?), Ovacıklı, Abdallu cemâatleri ile yine ifrâza tâbi Küşne, Körüklü ve tevâbii cemâatlerinden Kırıklı, Kara-Halillü, Kara-Atabeklü, Kuru-sulu (?), Âlemlü, Köse Döğer-beylü, Pekmezlü

[939] Bunların şakavetleri hakkında bk. not 363.
[940] Bk. MAD, nu. 8458, s. 104.
[941] MAD, nu. 8458, s. 101.
[942] MAD, nu. 8458, s. 89.
[943] MAD, nu. 8458, s. 90.
[944] MAD, nu. 8458, s. 78, sene 1708.
[945] MAD, nu. 8458, s. 287.

Afşarı, Befkanlu (?) ve Kayaklar cemâatleri de Çukurova'dan firar ile Karaman, Kütahya ve Bursa eyâletleriyle İç-el, Aydın ve Saruhan sancaklarına giderek dağılmışlar, buna karşılık, 1725 yılında asıl mekânlarına getirilmeleri için emir verilmiştir[946].

İfraz cemâatlerinin iskânları için yapılan çalışmaların yanısıra, derbend tesislerinin de şenlendirilmesi cihetine gidilmiştir. Bunlardan Ulukışla ile Çiftehan arasında bulunan Maraş Hanı'na, bir kısım derbendci tayin olunurken[947], çevredeki başı-boş reâyânın da buraya şevki kararlaştırılmıştır. Tarsus sancağının Koşun kazâsında, Adana ile Akköprü arasında bulunan Çakıd Hanı'na da bir kısım reâyâ iskân olunmuştur. 1722'de Koşun kazâsında Dölek (Dülek) kalesi neferâtından 72 hanenin, hana şevki kararlaştırılmış[948]; ayrıca, Namrun kalesi neferâtiyle, çevredeki başı-boş reâyânın da iskânları için teşebbüse geçilmişti[949]. Bunların yanısıra, hanın dağılmış bulunan neferâtından Oyuncu cemâatine tâbi 33 nefer ile Melvanlu cemâatinden 53 neferin de şevki için emir verilmiştir[950]. Ayrıca Ebü'l-hâdi cemâati iskân edilmek üzere derbendci kayd edilmiştir.[951] 1753 yılına kadar, Çakıd Hanı ile birlikte Çavuş (Kuzoluk) Hanı, Tekfur-yaylağı Hanı, Yanık-han ve Gülek kalesinin de tamir edilerek şenlendirilmesi cihetine gidilmiştir. Bunun için, Koşun nâhiyesinde yer alan Çavuş Hanı'nın derbendcisi olan Kuzoluk mezraalarında bulunan Kızıl-Işıklu cemâatinden 40 nefer ve Gülek yakınlarında Tekfur-beli mezraasında bulunan Musa Seydilü (Zaviye-i Şeyhlü) cemâatinden 31 neferin, derhal yerlerine dönmeleri emredilmiştir[952]. Tekfur-yaylağı derbencileri olan Şeyhlü karyesi ahâlisi ile Altmış (?) kalesi neferâtına da görevlerine dönmeleri bildirilmişti. Gülek kalesinin muhâfazasına ise, Karaisalı nâhiyesinden 88, Bürümcek karyesinden 54 nefer ve Akpınar mezraasındaki reâyâ tayin edilmiştir.[953]

[946] MAD, nu. 8458, s. 106, 107.
[947] MAD, nu. 9956, s. 39.
[948] MAD, nu. 9956, s. 103.
[949] MAD, nu. 9956, s. 104, sene 1136.
[950] MAD, nu. 9956, s. 257, sene 1166.
[951] MAD, nu. 9956, s. 255, 257, sene 1166.
[952] MAD, nu. 9956, s. 257.
[953] Bk. Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 122.

Adana bölgesinde Dânişmendlü Türkmenlerinden Şereflü, Çöplü ve Köseli cemâatleri ile Yeni-il Türkmenlerinden Kara-Gündüzlü, Çöplü Afşarı, ifraza tâbi Çakal Demircilü cemâati, Haleb Türkmenlerinden Okçu cemâati ile İç-el'e iskânı ferman olunan Kara-Hacılu v.s. cemâatlere tâbi 1100 kadar hane, Misis derbendine yerleştirilmek üzere derbendci kaydolunmuşlardı. Ancak, bunlardan 1700 yıllarında yalnız Köseli ve Şereflü Afşarı cemâatleri iskânı kabul etmişlerdi.[954] Yerlerini terkeden bu cemâatlerden Küşne, Köpeklü ve tevâbii cemâatleri, 1705 yılında boş ve harâb Anavarza toprağına iskân olunmuştur.[955] 1710 yılları civarında ise, Göksün ve Mağara (Tufanbeyli) bölgelerinde yaylamak, Anavarza cânibinde kışlamak üzere, Lekvanik ve Kırıntılı cemâatlerinin iskânları yapılmıştır.[956]

Adana'nın Kozan kazâsına tâbi Sunbas mahallinde sâkin Karalar aşireti de, Tarsus tarafına giderek şakavette bulunduklarından, onların da eski mahallerine getirilerek iskân edilmesi için 1791 yılında emir verilmişti,[957] İl-beylü (Hamidlü) cemâati de, 1704'de Maraş bölgesini eşkıyâlardan korumak, harâb köyleri şen ve âbâdan etmek şartıyla yerleştirilmişlerdir.[958] Uzun zamandan beri Rakka'ya iskânlarına çalışılan Receblü Afşarı cemâatlerinden bir kısımı, 1730 yılından itibaren Zamantı kazâsı dâhilindeki köylerde yerleşmişlerdir.[959]

7. Diyarbekir-Malatya Bölgeleri:

1700 Yıllarında Kilis sâkinlerinden Reşi tâifesine tâbi Kerizi (veya Kevizi) aşireti, Malatya sancağının Taşeli kazâsı dâhilindeki köylere yerleştirilmişlerdir. Bununla beraber 1714 yılında, şakavet hareketlerinde bulunmaları sebebiyle yeniden Kilis'e yerleştirilmek üzere bu bölgeden kaldırılmışlardı.[960]

[954] MAD, nu. 8458, s. 168.
[955] MAD, nu. 8458, s. 253.
[956] MD, nu. 134, s. 192.
[957] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6446.
[958] MAD, nu. 8458, s. 232.
[959] MAD, nu. 7126, sene 1142.
[960] MAD, nu. 8458, s. 194.

Mardin ve Nusaybin taraflarında da urban eşkıyâsının baskılarıyla yerlerini terkeden ahâlinin, eski mahallerine yerleştirilmesi için 1715 ve 1716 yıllarında emir verilmiştir.[961]

Güney-doğu Anadolu bölgesi aşiretlerinden Malatya'nın Gerger kazâsında sâkin Cihanbeylü, Şeyh-Hasanlı ve Dede-Sülü cemâatleri, şakavetlerinden dolayı Rakka'ya sürülmek için teşebbüse geçilmiştir.[962] Diyarbekir bölgesinde bulunan konar-göçer Milli aşireti de şakavet üzre olduğundan Rakka'ya sürülmesi kararlaştırılmış ve 1711 yılında buraya iskân edilmiştir[963]. Yine aynı bölgede Milli aşireti ile birlikte Badıllu (Batılu), Zerci (?) ve bunlara tâbi Şakakî, Beyzeki, Şarkıyanlı ve Şarkıyan Beyzeki kabileleri, yaylak bahanesiyle 1718 yılında Erzurum taraflarındaki Hınıs, Tekman, Pasin, Kiğı ve Tercan sancakları dâhilindeki köyleri yağma etmeleri üzerine, konar-göçerlikten feragat ettirilmek üzere, Diyarbekir bölgesine nakledilmeleri için çalışmalar yapılmıştır[964].

Çevredeki yerleşik ahâliye zararlar vererek, onların yerlerini terketmelerine yol açan Cihanbeylü aşiretinden Japovalı, Bacegânlu, Diregânlu ve Koyun-oğulları cemâatlerinin de, bu bölgelerden çıkarılması için, 1712'de Arapgir, Divriği ve Malatya kadılarına emir gönderilmiştir[965]. Yine Kilis hâslarına tâbi İzzeddin aşiretinden Cerigânlu, Sabgânlu ve Öksüzler, Şeyhlü aşiretinden Kavakcı, Adumanlı, Hesabalcılı (?), ayrıca Musa-beylü, Büyük Kara-Çelebi ve Kara-Çelebi cemâatlerinden de bir miktar grup, çevrede şakavette bulunarak ahâlinin yerlerini terketmelerine sebep olmuştu[966].

Aynı mâhiyette, Malatya kazâsının Çobaş nâhiyesinde sâkin İzoli aşireti de, 1719'da şekavet üzre idi. Bu kabil şekavetler, yerleşik halkı yerlerini terke ve devlete şikâyette bulunmağa sevketmekte[967], dola-

[961] MAD, nu. 16077, s- 96, 170.

[962] MAD, nu. 8458, s. 249.

[963] 1707'de Mardin'e yerleştirilmiş olan bu aşiret (MD, nu. 115, s. 488), Rakka'daki iskân mahallerinden de 1713'de firar etmişlerdir (Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6866; MAD, nu. 8458, s. 263).

[964] MAD, nu. 8458, s. 193.

[965] MAD, nu. 8458, s. 261.

[966] MAD, nu. 8458, s. 69, sene 1121.

[967] Bk. MAD, nu. 8458, s. 261.

yısıyla hükümet, şakavetten suçlu olanları, umumiyetle, bir sürgün mahalli olarak telâkki ettiği Rakka'ya iskân etme yoluna gitmekteydi[968].

8. Rakka ve Haleb eyâletleri dâhili:

Umûmiyetle şakavet hareketlerinde bulunan cemâat ve aşiretlerin yerleştirildiği ve devlet tarafından bir sürgün mahalli olarak seçilen bu bölge, ayrıca Arap aşiretlerinin baskılarına karşı bir set alanı olarak da kullanılmıştır. Rakka bölgesine, daha 1691 yılından itibaren aşiret ve cemâatler sevkedilmeye başlanmıştı[969]. Ayrıca, bu bölge içinde yer alan Hama, Humus, Belih nehri, Urfa sancağı dâhilinde bulunan Harran nâhiyesi ve Haleb eyâleti dâhilindeki Menbic (yerliler "Bumbuc" diyormuş!) nâhiyesine de, çeşitli teşekküller sevkedilmiştir.

Rakka bölgesine, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren de, çeşitli cemâat ve teşekküller sevkedilmiştir. Bunlardan Malatya sancağının Gerger ve Kâhta kazâlarında sâkin olan Zorgânlı torunlarının, 1700 yıllarından başlamak üzere iskânlarına teşebbüs edilmiştir[970]. Yine Diyarbekir bölgesinde bulunan Ulus tâifesinden Cihanbeylü ile Şamakılu aşiretleri ve Güllü-corlu (?) cemâatinden bir kısmının, şakavetlerinden dolayı Rakka'ya sürülmesi kararlaştırılmıştır[971]. Aynı şekilde şakavette bulunan Diyarbekir, Malatya ve Arapgir civârında sâkin Japovalı, Yarçekânlu, Mürdlü ve Divgânlu (Diregânlu?) cemâatleri, 1000 civârında evleri ile birlikte Urfa (Ruha)'ya üç saat mesâfede yerleştirildiler[972]. İl-beyli aşireti ile Afşar cemâati oymağı ve buna tâbi Bâb-ı Altun (Yâb Altun ?), Çeçelü, Dokuz ve Silsüpür vesâireleri de Rakka'da muhtelif sahalara iskân edildiler[973]. 1704 yılma kadar, Musacalu tâifesi üzerine musallat olan Beydili Türkmenlerinin de Rakka'ya iskân edilmek üzere sevkedildiği ve bu yolda emr-i şerîf verildiği görülmektedir[974], İfraz cemâatlerinden olan ve Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilen Tâcirlü cemâatinin de isyân üzre olması, 1707 yılında Rakka'ya sürül-

[968] Bu hususta geniş bilgi için, yukarıda *"Başı-boş konar-göçer unsurların şakavetlerini önlemek ve yerleşik ahâliye yaptıkları zararları sona erdirmek"* kısmı, s. 44-58.

[969] XVII. yüzyılın sonlarında Rakka bölgesine yapılan iskân çalışmaları ve iskân bölgeleri için bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 55-68.

[970] Bk. MAD, nu. 8458, s. 194.

[971] MAD, nu. 8458, s. 190, sene 1701.

[972] MAD, no. 8458, s. 201, sene 1702.

[973] Bk. MAD, nu. 8458, s. 181, sene 1703.

[974] MAD, nu. 8458, s. 184.

mesi için karar alınmasına sebep olmuştur[975]. Şakavetlerinden dolayı Bektaşlı cemâatine tâbi Zorgânlı oymağından bir kısım hanenin, 1709 yılında Rakka'da Vâlide Sultan Çiftliği'ne yerleştirildiğini görmekteyiz[976]. Diyarbekir vilâyetinde sâkin Milli tâifesinden Bâmrân, Dudegân, Senedgân ve Ömergân cemâatlerinin, 1711'de, şakavetlerinden dolayı Rakka'ya yerleştirilmelerine karar verilmiştir[977]. Ancak 1718'e kadar iskân mahallerine gitmeyen bu grubun şevki için sıkı tedbirler alınmıştır.[978]

Şakavet hareketleri sebebiyle Receblü Afşarı cemâatleri de Rakka'ya iskân edilmiştir.[979] 1729 yılında yapılan bir tahrire göre,[980] mezkûr aşirete tâbi Süleymanlı ve Kara-Şeyhli cemâatleri ile Sarı-Seydili, Hovadlı (?), Akça-Ali, Saruhanlı, Hedilli, Burkalemli (?), Sarı Fakihlü, Taşlı-uşağı, Kara- Budaklı, Yeni-Tekeli, Sofular (nâm-ı diğer Mahmud-oğlu), Tohmadanan (?), Perakende-i Maraş ve Receb Safî-uşakları'na âid olmak üzere toplam 648 hâne tesbit edilmiştir.[981]

Vâlide Sultan hâssına dahil Rışvan aşiretinden bir grubun, ahâli üzerindeki baskıları sebebiyle, 1706 yılında Rakka'da münâsip bir mahalle yerleştirilmek üzere teşebbüse geçilmiş,[982] Cihanbeyli aşiretinden Japovalı ile beraber Bâcegânlı, Diregânlu ve Koyun-oğulları cemâatlerinin de iskânı kararlaştırılmıştır.[983] 1712'de, Dânişmendlü Türkmenlerinden Şereflü cemâatine tâbi bir kısım hâne ile[984] 1713, İfrâz-ı Zülkadriye tâifelerinden Cerid aşiretine bağlı Tatarlı ve Azizli mahalleleri, Rakka'ya sürülmüştür.[985] Malatya kazâsının Çobaş nâhiyesinde sâkin olan izoli aşiretinin de şekavetlerinden dolayı 1719'da Rakka'ya sevkedildiğini görmekteyiz[986]. Bunların yanısıra, Rakka'ya

[975] MAD, nu. 8458, s. 100, 104.

[976] MAD, nu. 8458, s. 290.

[977] Bk. Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6866; MAD, nu. 8458, s. 263.

[978] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 6866.

[979] Receblü Afşarı'nın iskânları hakkında bk. MD, nu. 131, s. 103, sene 1713.

[980] Bk. MAD, nu. 7126, s. 4-17.

[981] Geniş bilgi için bk. yukarıda s. 54 v.d.

[982] MAD, nu. 8458, s. 69.

[983] MAD, nu. 8458, s. 261.

[984] Buna rağmen 1726'ya kadar bu cemâat, iskân bölgesine gitmeyerek şakavete devam etmiştir. Bu yüzden bu tarihte, 206 hânesi Rakka'da Gelgen (Ebu-Gelgel ?) nahiyesine iskân olunmuşlardır (Bk. MAD, nu. 8458, s. 50, 277-278, 279-280; ATA, Vs. nu. 208, s. 166-167).

[985] MAD, nu. 8458, s. 297.

[986] MAD, nu. 8458, s. 268.

iskân edildikleri halde, iskân mahallerini terkederek Ankara civârına gelen Batılu ve Cemkânlu cemâatlerinden 170 hanenin,[987] ayrıca, Karahisâr-ı Sâhib sancağında Barçın kazâsı ile Anadolu vilâyeti tarafında oturan 400 hanenin de, 1729 yılında Rakka'ya yeniden yerleştirilmesi kararlaştırılmıştı.[988]

Haleb eyâleti dâhilinde Amik-ovası'nda ise, 3.000 civârında hâneye sahip Reyhanlı Aşireti'nin 1779 yılından itibaren yerleştirilmesine teşebbüs edilmiş olup,[989] bu cemâatin, müteâkib sene, mezkûr ovaya evler inşâ etmek üzere iskânı kabul ettikleri görülmektedir.[990]

1695-96 yıllarında Humus'a iskân olunan İç-el Türkmenlerinden Eymür'e tâbi 9 cemâat[991] urban baskılarına karşı, yolları korumak üzere 1713'de Murad Paşa Köprüsü (Cisr-i Murad Paşa) civarına iskân edilmiştir.[992]

a. Hama ve Humus Bölgeleri:

Hama ve Humus taraflarına, Haleb Türkmenleri reâyâsından Hamza-Ketlıüdâ'ya tâbi Sübhanlu, Durdu-Kethüdâ'ya tâbi Köse-oğlu Şereflü, Hamdi Kethüdâ'ya tâbi Kara-Afşarlı,[993] Mustafa Kethüdâ'ya tâbi Döğer-oğlan, Çerkes-oğullarına tâbi Budullu (بدلل), Mehemmed Kethüdâ'ya tâbi Kapu-İsa (?), Derviş Kethüdâ'ya tâbi İnallu, Süleyman Kethüdâ'ya tâbi Eymür Dündarlı,[994] Abdullah Ağa'ya tâbi Şam Behişlü (?), Derviş Kethüdâ'ya tâbi Hama Döğeri, Muharrem Kethüdâ'ya tâbi Karalu Huzurlu, Köse Kethüdâ'ya tâbi Karalu Huzurlu, Karalu Huzurlu Erdoğdu, Murad Kethüdâ'ya tâbi Dokuz Horbendelüsü, Abalu Fakih Kethüdâ, Abalu İdris Kethüdâ ve tâbileri Beşiroğulları mahallesi ile Ayntab mahallesi, Eymür-i Sincarlu,[995] Eymür-i Çarık,[996] Alişir'e tâbi

[987] ATA, Vs. nu. 221, s. 185.

[988] ATA, Vs. nu. 221, s. 185, not 1.

[989] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 7622.

[990] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 2891.

[991] Bunlar, Sincarlu, Osman-Kethüdâ, Karagözlü, Çarık, Kaçar, Tosun ile Kayalı, Dündarlı, Kara-Avşarlı ve Genceli-Afşarı'dır.

[992] MAD, nu. 8458, s. 15.

[993] 1713'de Murad Paşa Köprüsüne iskân olunmuşlardır (Bk. MAD, nu. 8458, s. 58).

[994] Murad Paşa Köprüsü ve Saylak mevkiine iskân olunmuştur (Bk. MAD, nu. 8458, s. 58).

[995] Murad Paşa Köprüsü ve Saylak mevkiine yerleştirilmiştir (Aynı defter, s. 59).

[996] Aynı mahallere iskân olunmuştur.

Eymür-i Tosun,[997] Eymür-i Karagöz,[998] Eymür-i Osman Kethüdâ,[999] Halil nâm kişiye tâbi Borlu, Ebü'd-derdâ'ya tâbi Borlu, Halil Kethüdâ'ya tâbi Kızıl Alili Samurlusu, Trablus-şam'a tâbi Saluriyye Türkmenleri; yine Trablus-şam'a tâbi Dündeş-oğlu İsmail ve tevâbii, Bozok'a tâbi Genceli Afşarı[1000] ve Dânişmendlü'ye tâbi Kara-Halillü cemâatleri olmak üzere, 30 cemâat iskân edilmiştir. Yine aynı bölgeye Yeni-il Türkmenleri reâyâsından Abdallu Hacı Mehmed, Esenlü-Alcısı, Kulular-Alcısı, Ayuhanlı-Alcısı, Ekrâd-ı Kılıclu,[1001] Şereflü Sultan Kethüdâ ve Dede Kethüdâ'ya tâbi Emir Hacı Bayram cemâatleri olmak üzere, toplam 10 aded cemâat iskân olunmuştu.[1002]

1710 yılında Bağdad, Basra v.s. yerlerden gelen Arap kabileleri, Hama'da reâyâ'ya yaptıkları baskılar sebebiyle, ahâli yerlerini terketmişti. Bu yüzden Arap kabilelerinden Al-i Aziz, Domalih, Haza'la, Al-i Ammar, Benî Semak, Âl-i Mahazi'a Âl-i Ke'âde, Âl-i Şammar, el-Biha (?) ve Benî Halid'in, Hama eyâletinde Şugur mukataası havâlisindeki harâbe köy ve mezraalara yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.[1003] Ayrıca Arap aşiretlerine karşı muvazeneyi temin etmek amacı ile Hama, Humus ve Maaretünnûman kazâlarına yeni iskânların yapıldığı görülmektedir. Bu kabilden olmak üzere, Mecilli Türkmenlerinden Süleymanlı, Bıyıklı, Balıkçıllı, Ördek Hacılı, Dubah (?), Sarılı, Hatmalı ve Kalaçlı mahalleleri; İfraz Türkmenlerinden Sakallı Ceridi ile Hacılı Dokuzu; Dânişmendlü'den Küşne, Köpekli ve tevâbii cemâatler; Arab-ı Şuveyh mukataası reâyâsından Âl-i Meşhur, Âl-i Büveylis ve Âl-i Nazzâra; Basra perâkendelerinden de Cedîd Arabi ve Rakka'da sâkin Benî Rebi' Bey'i hassından Âl-i Ebi Cirâde cemâatlerinden bu bölgelere yerleştirilmesi için emir gönderilmiş ve bir müddet sonra da iskân olunarak malları Hama iltizâmına kayd olunmuştur.[1004]

[997] Aynı mahallere iskân olunmuştur.

[998] Aynı mahallere iskân olunmuştur.

[999] Aynı mahallere iskân olunmuştur.

[1000] Aynı mahallere iskân olunmuştur.

[1001] 1696'da Elbistan'a nakl olunmuş, ancak, 1705'de yeniden Rakka'ya getirilmişlerdir (MAD, nu. 8458, s. 59).

[1002] Böylece Haleb Türkmenleri reâyâsından Hama'ya 40 cemâat iskân olunmuştur (MAD, nu. 8458, s. 58-59).

[1003] MAD, nu. 8458, s. 7.

[1004] MAD, nu. 8458, s. 6,7, sene 1710.

b. Belih Nehri Havalisi:

Rakka'da Belih Nehri ve Akça-kale mevkilerine 1702'den itibaren Yeni-il haslarına tâbi Tâif (Tâifî) Afşarı grubundan Ali cemâati ile Fettahlu Dokuzu'na mensup Hacı Avad-oğlu İbrahim Kethüdâ cemâati, bütün tekâliflerden muâf tutulmak suretiyle havâlideki eşkıyâlara karşı yerleştirilmişlerdi.[1005] Ayrıca, yine bölgeyi muhâfaza amacıyla Akça-kale, Ayn-ı Rîz (Ayn-ı Aruz), Maarre ve Rakka'ya kadar olan saha içinde Boz-ulus Türkmenleri cemâatleri, Keskin-ili sâkini Boz-ulus Türkmenleri cemâatleri, Haleb Türkmenlerinden Yeni-il'e mensup olan cemâatler, Diyarbekir voyvodalığına tâbi Batınlu aşiretinden olan cemâatler, Receblü Afşarı, Cihanbeylü aşiretinden Ulus tâbir edilen Japovalı, Yarçekânlu, Dirijanlu (Dirişanlu) ve Herdili cemâatlerinden birer grup, iskân edildiler[1006]. Cerid cemâati de bunlardan Receblü Afşarı cemâatiyle birlikte yerleştirildi[1007].

c. Harran-Ovası:

Belih Nehri cânibinde olduğu gibi, Harran-ovası'na da, Erzurum, Kars, Çıldır, Diyarbekir, Kütahya eyâletlerinde; Aydın, Saruhan, Kalecik, Keskin tarafları ile Sivas, Maraş ve Karaman câniblerindeki cemâat perâkendelerinin, eşkıyâlara karşı olmak üzere, yerleştirilmesi için 1720 yılında karar alınmıştı.[1008] Bunun üzerine Mamalı Türkmenleri içinde bulunan Boz-ulus'a tâbi cemâatlerden 150, Keskin sâkinlerinden Silsüpür Ceridi cemâatinden 150, yine Keskin sâkinlerinden Köçeklü, Tâcirlü, Horbendelü ve İnallu cemâatlerinden 150'şer hâne, Anadolu'da Musacalu cemâatinden 150 nefer, Maraş eyâletine tâbi İzzeddinlü ve tevâbii cemâatlerinden 50, yine Maraş eyâletinde Receblü Afşarı, Feclü aşireti, İfrâz-ı Zülkadriye'ye tâbi Tâcirlü, Receblü Afşarı'na tâbi Çepni, Dokuz ve tevâbii cemâatlerinden 50'şer hâne, Diyarbekir bölgesinden Afşar ile Aneze, Acurlu ile Harpu cemâatlerinden de 50'şer hâne olmak üzere, Keskin sâkini olup Cerid'e tâbi Bâb-ı Altun, Malatya'da Cihanbeylü aşiretine tâbi Koyun-oğlu ile Gül-

[1005] MAD, nu. 8458, s. 205.

[1006] MAD, nu. 8458, s. 181, sene 1115.

[1007] 1702 yılında, her iki cemâatden meydana gelen 200 kadar eşkıya, iskân bölgelerini terkederek Gâvur-dağı'nda sâkin Çoban-oğlu'nun yanına gidip şakavete başlamışlardı. Yerlerine kaldırılmaları için Rakka Vâlisi Hasan Paşa'ya aynı yılda bir emir gönderilmiştir (Bk. MAD, nu. 8458, s. 202).

[1008] MAD, nu. 8458, s. 328-329.

lü-corlu, Koyun-oğlu Koçur Bey, Atmalı aşiretinden Göçer Elhac Kethüdâ, Koyun-oğlu Ali ve oğlu Çolak Mehmed, Mustafa-oğlu Hüseyin ve tevâbii, Çoban-oğlu ve tevâbii, Receblü Afşarı'na tâbi İmam Fakih-uşakları cemâatlerinden de birer miktar hane yerleştirilerek, bölgeyi eşkıyâdan korumak ve zirâatle uğraşmak üzere iskân olunmuşlardır.[1009] 1737 yılında da, İl-beylü cemâatinin Harran'a iskânları için ferman sâdır olmuştu[1010].

d. Menbic Nâhiyesi:

Haleb eyâletine tâbi Menbie nâhiyesi de, diğer bölgelerde olduğu gibi, XVII. yüzyıl sonlarından itibaren iskân hareketlerine sahne olmuştur.[1011] Nitekim, şakavet hareketlerinde bulunan Lekvanik aşiretiyle, Aktaş, Kızıl-koyunlu, Hacılar ve Nureler cemâatlerinin, 1707'de Menbic nâhiyesinde boş ve harâbe köylere yerleştirilmesi için teşebbüse geçilmişti.[1012] Ancak Lekvanik aşiretinden pek azının yerleştirilebildiği, kalanlarının da dağılarak Pehlivanlı torunları, Boz-ulus'dan Tabanlu, Dânişmendlü ve Ketiş-oğlu ile Salurlu-i Kebîr ve sagîr cemâatleri yanma yerleştikleri görülmektedir.[1013] 1693 yılında, Menbic nâhiyesine yerleştirilen İl-beyli Türkmenlerine bağlı teşekküllerden Karataşlı, Tarîkli ve İl-beyli cemâatlerinden 32 hâne, 1729'da, yerlerini terkederek Maraş, Antakya, Adana, Lâzkiye ve Trablus-şam'a giderek orada yerleşmişlerdir.[1014]

9. Kıbrıs Adası:

Rakka bölgesinde olduğu gibi, bir sürgün mahalli olarak seçilen Kıbrıs'a da, çeşitli grupların şevkine teşebbüs edilmiştir. Ada'ya umûmiyetle İç-el yöresine mensup teşekküller sürülmüştür. Meselâ, İç-el sancağına iskân olunan Kara-Hacılu, Eski-Yörük, Kiseli-oğlu (Ketiş-

[1009] MAD, nu. 8458, s. 328-330,331, sene 1720.

[1010] Bu hususta Gaziantep Şer'iyye Sicillerinde 91 ve 92 numaralı defterlerde (bk. s. 281-284,11) kayıt bulunmaktadır (C. Güzelbey-H. Yetkin, Gaziantep Şefi mahkeme sicillerinden örnekler, s. 30).

[1011] 1693 yılından itibaren buraya ahâli sevkedilmeye başlanmıştır. Yerleştirilen cemâatler: İl-beylü torunlan, Gâvur-ili, Firuzlu, Tarîkli, Karataşlı, Tûfanlı, Adilli, Hacı-Fakılı olmak üzere, Sacur nehri kuzeyinde bulunan Yaycı ve Horyüz mezraaları tahsis edilmiştir (Bk. Orhonlu, *İskân Teşebbüsü*, s. 61-62).

[1012] MAD, nu. 8458, s. 203-204, 210.

[1013] *ATA*, Vs. nu. 10, s. 14V146, sene 1124.

[1014] MAD, nu. 8458, s. 117.

oğlu), Şeyhlü, Sendil, Patralı, Solaklı, Gediklü, Toslaklı, Cerid, Saçıkara ve Şamlu cemâatlerinin, taahhüdleri hilâfına hareketlerinden dolayı, 1713'de Kıbrıs'a sürülmeleri için karar alınmıştır.[1015] 1727'de de, Şeyhlü, Hardal (?), Paşmaklı, Yazıcılı, Hacı-İsalu, Tatar-oğlu, (Gediklü), Kaçı ve Horzem cemâatlerinin de Kıbrıs'a sürülmesi için harekete geçilmiştir,[1016] İlk gruptaki cemâatler Kıbrıs'a gönderilmiş; ancak, bunlardan Kiseli-oğlu ve Şeyhlü cemâatleri, gemi reislerini öldürerek firar etmişlerdir.[1017]

1702'de ise, Rakka'ya iskânları ferman olunan Güngördü, Delili ve Kırıntılı cemâatlerinin Niğde, Bor, Ürgüp ve Ereğli'de yaptıkları şakavetden dolayı, Kıbrıs Adası'na sürülmek üzere, Ayas iskelesinden gemilerle nakledilmeleri kararlaştırılmıştı. Nakledilecek cemâatlerden hiçbir şahsın, ada haricine çıkması hususunda da Kıbrıs vâlisi Vezir Osman Paşa'ya emir verilmiştir.[1018]

10. Rumeli Bölgesi:

İmparatorluğun XVII. yüzyıldan itibaren maruz kaldığı karışıklıklar sonunda, Rumeli tarafında da kısmî bir iskân meselesinin ortaya çıktığı görülmektedir. Keyfiyet, eşkıyâ tecâvüzleri ve vergi adaletsizliğinin bir neticesi olarak kabul edilebilir.

Daha önce Halil Paşa Yurdu'na yerleştirilen Nogay cemâatlerinin yerleriyle kanâat etmeyerek, Boğdan arâzisine tecâvüzleri üzerine, hükümet, 1726-27'de, onları Akkerman ve İsmail-Geçidi kazâlarına iskân ederek, fesâdlarını önlemek istemiştir.[1019] 1700 yılında da, Kırım ve Kuban cânibelerinden gelen Kazaklar, Tuna Nehri sahilinde Beştepe mevkiine kadar olan Baba-dağı köyü ve civarlanna yerleştirilmişlerdir.[1020] 1794 yılından itibaren ise Tatarlar, Bucak'a iskân edilmeye başlanmıştır.[1021]

[1015] Bk. MAD, nu. 8458, s. 266-267; ATA, Vs. nu. 193, s. 143-144.
[1016] MD, nu. 134, s. 60-61.
[1017] *ATA*, Vs. nu. 196, s. 148-150, sene 1126.
[1018] MAD, nu. 8458, s. 170.
[1019] Küçük Çelebi-zâde Âsim, Tarih, s. 470; Ayr. bk. MD, nu. 134, s. 152.
[1020] MAD, nu. 10222, s. 8.
[1021] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 17109.

1730 yılında, Havâss-ı Mahmud Paşa (Hasköy) kazâsı dâhilindeki Üç- kilise, Topçular, Kanber, Servir (?), Yusuf Şeyhli, Boranlı, Kanber Şeyhli, Kanacı, Nâib Yusuf, Giremedi, Yeni Çiftlik, Mono-geldi ve Kanber Namık köylerinden yerlerini terkedenlerin, eski mahallerine yerleştirilmesi için harekete geçilmiştir.[1022] Yine, Hatuneli kazâsında bulunan Koca-Bük, Mihaliç, Bahişli, Âşıklar, Oruçlu, Küblüce, Doğar, Kobadin, Hasan-oğlu, diğer Küblüce, Orhan, Derbend-dere, Soğucak, Kabaklı-pınarı, Duruklu, Kuru-dere, Kaba-öyük, Hassa, diğer Duruklu, Göklüce ve diğer Kuru-dere köylerine, yerlerini terkeden ahâliye karşılık olmak üzere, 1731 yılında, toplam 545 nefer müslim ve zımmî reâyâ iskân olunmuştur.[1023] Aynı şekilde Kavala mülhakatından Drama kazâsına tâbi Belyan, Murre, Belan, Movakcı, Astan, Ilıca, Yokun, Makova ve Hilvan karyelerinde yapılan tahrir neticesinde, pek az ahâli kaldığı tesbit edilmiştir. Âyânların fazla vergi talebi sebebiyle yerlerini terkeden ahâlinin, 1735 yılında, eski yerlerine nakledilmesi için Drama ve Kavala kadılarına birer hüküm gönderilmiştir.[1024] Tulça kazâsı reâyâsı da, vergilerini veremeyecek bir durumda olmaları sebebiyle firar ederek, civar kazâlardan İsmail-Geçidi, Baba-dağı ve İsakcı'ya yerleşmişlerdi. Bunların da, 1737'de, eski kazâlarına nakli için emir verilmiştir.[1025]

Niğbolu sancağı dâhilinde bulunan Rusçuk kazâsı ahâlisi, Silistre, Çardak, Hezargrad, Tırnova, Yergöğü ve Ziştovi kazâsı köylerine iskân olunmuşlardır. Ancak çıkan karışıklıklar sebebiyle, bazıları, iskân mahallerini terketmişler, bundan dolayı 1781'de, iskân mahallerine getirilmeleri için karar alınmıştır.[1026]

Tırhala sancağında Yenişehr-i Fener kasabası köylerinden Burak Bey evkafına tâbi Mehban, Kur (?) ve Fulube karyeleri reâyâsı, âyânlık iddiâsında bulunan Ni'metî Bey-zâde Ömer Bey'in fazla vergi talebi sebebiyle yerlerini terketmişler ve bundan dolayı vakıf gelirinde büyük bir düşü; meydana gelmiştir. Bu durum karşısında, firar eden

[1022] KK, nu. 2884, s. 31,32.

[1023] Bk. KK. nu. 2884, s. 34-41; Ayr. geniş bilgi için bk. yukarıda "*Rumeli'de yapılan iskânlar*" kısmı, s. 89 v.d.

[1024] MAD, nu. 8458, s. 210.

[1025] MAD, nu. 8493, s. 305.

[1026] MAD, nu. 5601, s. 125.

ahâlinin tesbit edilerek köylerine nakledilmesi için 1786 yılında emir verilmişti.[1027]

Paşa sancağının Razlık kazâsında, Sultan Süleyman Han evkafı karyelerinden Belic-i Kebîr ve Sagîr, Tedupirişka, Avodlova, Prağlişte-i Bâlâ, Palov, Baçova vesâirlerin reâyâsı, yerlerini terketmişlerdi. Bu sebeple zikredilen reâyânın, eski köylerine yerleştirilmesi için, 1787'de, Razlık Kadısı'na ve zâ- bitlerine emir gönderilmiştir.[1028] Aynı şekilde Köstence ahâlisinden de yerlerini terkeden reâyânın, 1790-91 tarihinde verilen bir emirle yerlerine nakledilmesi istenmişti.[1029]

Görüldüğü üzere, İmparatorluğun XVIII. yüzyıldaki iskân bölgeleri Anadolu cânibinde toplanmıştır. Bununla beraber, Rumeli tarafında, yeni iskân sahaları veya konar-göçer tâbir edilen grupların iskânı mevzubahis olmadığı için, kısmî bir iskân hareketiyle karşılaşılmıştır. Buna karşılık Anadolu cihetinde büyük oranda boş sahaların bulunması, yine, buralara yerleştirilebilecek serbest bir insan topluluğu mevcudiyeti, çalışmaların bu bölgeye kaymasına yol açmıştır. Böylece, konar-göçer unsurlarla, harâb yerlerin de şenlendirilmesi imkânı hasıl olmuştur.

[1027] MAD, nu. 7873, s. 225
[1028] MAD, nu. 7873, s. 413
[1029] Cevdet ts. Dahiliye ks. nu. 5106

SONUÇ

XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikası, boş ve harâb yerlerin şenlendirilmesi ve zirâate açılması istikametinde yürütülmüştür. Bu hedefe varmak için ortaya çıkan problemlerin başında, yerleşik ahâli üzerinde büyük bir baskı unsuru olan konar-göçerlerin şakavet meselesi gelmektedir ki, bunun için de, özellikle şakavet unsurlarının ortadan kaldırılarak güvenli bir ortam hazırlanması, devletin politikasının gerçekleşmesinde önemli bir merhale olacaktı. Nitekim bu hususun önemi anlaşılmış olmalıdır ki, bu kabil grupların, Anadolu'daki iskân mahallerinden uzak tutulması için, Rakka ve Kıbrıs bir sürgün bölgesi olarak seçilmiştir. Bu sürgünde ikinci bir gaye ise, Arap aşiretlerine karşı bir set teşkili düşüncesi olmuştur. Şakavet yapan topluluklar, buraya sürülmekle tehdîd edilirken, diğer taraftan da onların yerleşmeleri için Anadolu'da yerler gösterilmiştir. Bununla beraber, bâzı aşiretler yerleşmeyi kabul etmedikleri gibi, Rakka'ya iskânlarını da reddetmişlerdir. Devlet, bu durum karşısında stratejik önemi hâiz yerleri, yani derbend vasfını taşıyan mahalleri takviye ederek, eşkiyâyı kontrol etmeyi düşünmüştür. Bunun için, 1720 yılından itibaren, harâb ve boş bir halde bulunan derbendleri imâr ve yeniden tanzim etmiş; bazı yerleri de yeni derbend noktaları olarak seçmiştir. Ayrıca bu bölgeler, diğer yerlerde göre daha emniyetli olduğundan, bâzı konar-göçerlerin yerleşmelerinde büyük faydalar sağlamıştır. Derbend çevresinde, bu kabildep olmak üzere kasabalar ve köyler kurulmuş, yerleşmeyi câzip hâle getirmek için de, bâzı vergilerden muâfıyet sağlanmıştır. Bütün bu çalışmalardaki düşünce, uzun savaşların getirdiği mâli külfet yanında, vergi nizâmının bozulmasından v.s. doğan, ahâlinin yerlerini terketmesi ve ziraî gelirdeki düşmenin telâfi edilmesiydi. Bunun yanısıra, memleketin içine düştüğü karışıklıkların önlenmesi ve ayrıca harâb yerlerin şen ve âbâdan edilmesi de, belirtilmelidir. Fakat yapılan iskân çalışmalarında çoğu defa coğrafî alanların iyi seçilememesi, yâni, konar-göçerlerin hayvanlarına gerekli otun ve suyun sağlanamaması, ayrıca zirâat için yerleştirilenlere tahsis edilen arâzinin verimsiz olması, onların yeniden konar-göçer hayata başlamalarına veya başka bir mahalle firar etmelerine sebep olmuştur. Bu şekildeki

hareketin, emirlere muhalefet olarak tefsiri, bahis konusu konar-göçerlerin eşkıyâ telâkkisine yol açmış, böylece devlet yeni problemlerle karşı karşıya kalmıştır.

Bütün bu meselelere rağmen, yapılan icraat, bütünüyle olmasa bile başarılı sayılabilir. Nitekim o zaman kurulan beldeler, bugün bile ehemmiyetini muhâfaza eden iskân merkezleridir.

RÉSUMÉ

Les recherches sur l'histoire Ottoman concernent en général les arguments politiques ont souvent néglige les problèmes sociaux qui ont influence directement la politique et la vie économique de l'Etat. Pour cette raison, l'étude des travaux sur l'organisation des déplacements de la population, qui au XVIII e siècle (siècle de recul de l'Empire) étaient devenus un grand problème, semble un sujet de recherche d'une grande importence relatife à cette periode.

O sait que les guerres prolongées à la fin du XVII e siecle ont provoqué la détérioration de l'ordre économique, juridique, administratif et social de l'Empire. Cela a eu comme conséquence l'affaiblissement de l'autorité centrale eta engendré un grand désordre dans le Pays. Les rebellions sous forme de banditisme et la révolte de la population contre le gouvernement, ont causé la méfiance de la population envers l'Etat, le manque de sécurité à provauqué l'instabilisation et l'émigration parmis la population.

Nous devons signaler aussi que les impôts prélevés par l'Etat pour augmenter les revenus, ont renforcé ce mouvement de migration. Les effors du gouvernement pour empêcher toutes ces revoltes et ces désordres, n'ont abouti à aucun résultat, à cause des guerres qui continuaient sporadiquement. Done, la migration de la population sédentaire de l'Empire c'est oriente vers les grandes villes, des éléments nomades ont commencé une vie désordonnée, loin du contrôle de l'Etat. Ainsi, d'une part, beaucoup de villes prospères se dépeuplaient en se ruinant, d'autre part, les revenus agricoles diminuaient sensiblement. Devant cette situation l'Etat, fut obligé de suivre une politique de déplacement de population vers les endroits détruits et vidés, afin de les animer en les ouvrant à l'agriculture. C'est ainsi, que l'Etat est forcéde transferer la population qui avait quitté ses lieux vers leurs lieux d'origine, ayant en même temps le but d'installer les nomades sur les terres en friche de l'Empire. Seulement, toutes les fois les travaux ont eu un grand insuccès à cause des incursions des brigands et à cause des lieux mal choisis par les nomades. Etant donné cette situation,

pour assurer la sécurité de la population on a dû installer certaines communautés dans les gorges (qui ont aussi une grande importance pour le controle des routes) en leur donnant une organisation nouvelle. Pour cette raison, à partir du commencement du XVIII e siècle, la réparation et la consruction des gorges a été en partie une réussite. Avec la suppression des gorges de Levend et Saruca-Sekban, les travaux ont donné des résultats encore plus positifs. Ainsi, grâce aux nouvelles colonies, on a pu réalisé un recensement et amélioré la perception des impôts. Ce pendant des groupes de nomades qui n'ont pas accepté de s'installer dans les endroits de peuplement imposes par l'Etat, se sont enfuis et sont devenus des elements de rébéllion. Mais on a trouvé de remède à cela aussi; on a commencé à déporter les nomades, ainsi que les tribus et les communautés qui ne se soumettaient pas aux ordres, dans la région de Rakka (considérée comme une region déshéritée) et au Chypre. La déportation des tribus dans la région de Rakka a joué un rôle dans la formation d'une barriére contre les tribus arabes.

Sans doute ces travaux ont provoqué la formation de certains villages et bourgs. Nous pouvons citer Nevşehir construit par Damat İbrahim Pacha dans son village natal. C'est ainsi qu'on a pu fixer beaucoup de population nomade.

Des nomades tenus continuellement sous la pression de l'Etat et leur situation economique aggravée de plus en plus, ont voulu se fixer; c'est ainsi que vers la fin du siécle, les nomades colonises (en leur donnant des terres) se sont assimiles à la classe des paysans.

BİBLİYOGRAFYA*

I. VESİKALAR

A. ARŞİV VESİKALARI

Mâliyeden Müdevver Defterler (MAD):

nu. 2931 (sene 1094-1095); nu- 2935 (sene 1099); nu. 19109 (sene 1112); nu. 3439 (sene 1124); nu. 3472 (sene 1106-1127); nu. 16077 (sene 1126-1128); nu. 10159 (sene 1128-1130); nu. 8458 (sene 1102-1134); nu. 7126 (sene 1142); nu. 8493 (sene 1147-1150); nu. 9956 (sene 1132-1255); nu. 5601 (sene 1195); nu. 10222 (sene 1192-1199); nu. 7873 (sene 1199-1202); nu. 701 (sene 1244).

Kâmil Kepeci Tasnifi (KK):

nu. 2311 (sene 1101); nu. 5061 (sene 1135); nu. 2884 (sene 1144).

Divân-ı Hümâyûn Ruûs Defteri (DHR): nu. 31, 32, 34, 35, 53, 136.

Divân-ı Hümâyûn Mühimme Defterleri (MD):

nu. 3,4,98,112, 114, 115,119, 120, 130,131,134, 135, 138,139,140,147,255.

Tahrir Defterleri:

nu. 262 (sene 955); nu. 604 (sene 991).

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HH):

nu. 22243, 34214, 342I5, 34216, 34652.

Cevdet Tasnifi:

Dahiliye kısmı:

nu- 544, 955, 1158, 1217, 1685, 1955, 2368, 2891, 4730, 5106, 6296, 6425, 6446, 6866, 7622, 7848, 9785, 11546, 12460, 12461, 12675, 14799, 14883, 14996, 15340, 16649, 16856, 17109, 17129.

Zabtiye kısmı:

nu- 317, 4384.

* Kitap isminlerinde aralıklı yazılmış ifadeler, notlarda kullanılan kısaltmalara tekabül etmektedir.

Belediye kısmı:

nu. 5799.

Ali Emîrî Tasnifi:

Abdülhamid I. kısmı:

nu. 4107, 5360.

Ahmed III. kısmı:

nu. 1031, 7684.

Bâb-ı Âlî, Dahiliye Nezâreti Tasnifi:

Karton 1, dosya 1, nu. 99.

Karton 1, dosya 2, nu. 8200.

Adana Şer'iyye Sicilleri:

nu. 21, 28, 30, 33, 48, 50, 105.

Ankara Tapu-Kadastro Arşivi, Evkaf-ı Hasan Paşa, nu. 2132.

B. YAYINLANMIŞ VESİKALAR

AKTEPE, MÜNİR-, "Damat İbrahim Paşa evkafına dâir", *TD*, sayı 17-18 (İstanbul 1963).

_____, "Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya âid iki vakfiye", *TD*, sayı 15 (İstanbul 1960).

_____, "1720-1728 İzmir isyânına dâir bazı vesikalar", *TD*, sayı 11-12 (İstanbul 1956).

ALTINAY, AHMED Refik-, *Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul 1930.*

_____, *XVI. Asırda İstanbul Hayatı, 1553-1591*, İstanbul 1935 2.

BARKAN, Ö. LÛTFİ-, *XV. ve XVI. asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukûkî ve malî esasları, I, Kanunlar*, İstanbul 1943.

BAYKAL, B. SITKI-, "Ayânlık müessesesinin düzeni hakkında belgeler", *Belgeler*, 1/2 (Ankara 1965).

GÜZELBEY, C. Cahit-YETKİN, *H.-, Gaziantep Şefî mahkeme sicillerinden örnekler*, Gaziantep 1970.

SU, KÂMİL-, *Balıkesir civârında Yürük ve Türkmenler, İstanbul 1938.*

ŞİMŞİR, BİLÂL N.-, *Rumeli'den Türk Göçleri, Belgeleri, 1877-78, Ankara 1968; Belgeler II, 1879, Ankara 1970.*

ULUÇAY, M. ÇAĞATAY-, *XVII. yüzyılda Saruhan'da eşkıyâlık ve halk hareketleri,* İstanbul 1944.

_____, *18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da eşkıyâlık ve halk hareketleri, İstanbul* 1955

I. KAYNAK ESERLER

AHMED Cevdet Paşa, *Tezâkir,* III (27-38. tezkireler), nşr. Cavid Baysun, Ankara 1963.

_____, *Ma'rûzât,* Yusuf Halaçoğlu neşri, İstanbul 1980.

_____, *Tarih,* I-II, İstanbul 1309.

Ahvâl-i Celâlîyân, Es'ad Efendi ktp. nu. 2236.

Arazi Kanunnâmesi, Belediye ktp. (Atatürk ktp.) M. Cevdet yazmaları, nu. Ka/557.

ÂŞIK PAŞA-ZÂDE, *Tevârih-i Âl-i Osman,* nşr. Âlî, İstanbul 1332.

Avni ÖMER EFENDİ, "Kanûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hakanî", nşr. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Belleten,* XV/59 (Ankara 1951).

AYN-I ALİ EFENDİ, *Kavânîn-i Âl-i Osman der-hülâsa-i mezâmîn-i defter-i Divân,* İstanbul 1280.

BARKER, WİLLIAM BUREKHARDT-, *Lares and Penates or Cilicia and its Governans,* London 1853.

BUCKINGHAM J.S-, *Travelsin Mesopotamia Including a Journey from Alleppo, across the Euphrates to Orfah, through the Palins of the Turcomans, to Diarbekr, in Asia Minör,* I, London 1827.

CANTEMÎR, D.-, *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire,* II, London 1735.

EBÜ'L-HAYR-I RÛMÎ, *Saltuh-nâme,* Topkapı Sarayı ktp. Hazine ks. nu. 1612.

EVLİYÂ ÇELEBİ, *Seyâhatnâme,* III, İstanbul 1314.

"Feyzullah Efendi'nin kendi kaleminden hâl tercümesi", nşr. ve trc. Ahmed Türek-F. Çetin Derin, *TD,* sayı 23 (İstanbul 1969).

KÂTİB ÇELEBİ, *Düstûrü'l-amel li-islâhi'l-halel, İstanbul 1280.*

KEMÂNÎ MUSTAFA Ağa (Silâhşor), Revan Fetih-nâmesi> nşr. Münir Aktepe (1720- 1724 Osmanlı-Iran münâsebetleri), İstanbul 1970.

Koçibey Risâlesi, nşr. Ali Kemâlî Aksüt, İstanbul 1939.

KÜÇÜK ÇELEBİ-ZADE ÂSIM, *Tarih,* İstanbul 1282 2.

MEHMED AĞA, SİLAHDAR-, *Tarih*, İstanbul 1928.

_____, *Nusret-nâme*, sâdeleştiren: İ. Parmaksızoğlu, İstanbul 1966.

MEHMED EDİB, *Nehcü'l-Menâzil*, İstanbul 1232.

MORDTMANN, A. D.-, *Anatolien, Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850- 1859), nşr. Franz Babinger*, Hannover 1952.

MUSTAFA ÂLÎ, *Künhü'l-ahbar*, Nuruosmaniye ktp. nu. 3409.

NAİMÂ, *Tarih*, III-VI, İstanbul 1280[3].

NİEBUHR, CARSTEN-, Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Lândern, II, Kopenhagen 1778.

Osmanlı Kanunnâmeleri, MTM, I/1-2 (İstanbul 1331).

POCOCKE, R.-, A new Description of the East and some other Countries, London 1743- 1745-

RÂŞİD MEHMED EFENDİ, *Tarih*, I-V, İstanbul 1282[2].

RYCAUT, PAUL-, *The History of the Turks beginning with theyear 1679 until the end of the year 1698 and 1699, London 1700.*

SÂKIB, MUSTAFA-, *Kenzü'l-vekayi*, nşr. İlhan Şahin, *TED*, sayı 7-8 (İstanbul 1977).

II. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKDAĞ, MUSTAFA-, *Celâlî İsyanları, 1550-1603*, Ankara 1963.

_____, "Celâlî isyânlarında büyük kaçkınlık, 1603-1606", *TA*, II/2-3 (1964).

_____, "Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve inkişafı devrinde Türkiye'nin iktisadî vaziyeti", *Belleten*, XIV/55 (Ankara 1950).

AKIN, HİMMET-, *Aydın-oğulları Tarihi hakkında bir araştırma, Ankara 1968[2].*

AKTEPE, MÜNİR-, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul 1958.

_____, *1720-1724 Osmanlı-İran münâsebetleri ve Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın Revan Fetih-nâmesi*, İstanbul 1970.

_____, "XIV. ve XVI. asırlarda Rumeli'nin Türkler tarafından iskânına dâir", *TM*, X (İstanbul 1953).

_____, "XVIII. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'un nüfus meselesine dâir bazı vesikalar", *TD*, sayı 13 (İstanbul 1958).

_____, "Osmanlıların Rumeli'de ilk fethettikleri Çimbi Kal'ası", *TD*, sayı 2 (İstanbul 1950).

_____, "Kâğıthâne'ye dâir bazı bilgiler", İ. *Hakkı Uzunçarşılı Armağanı,* Ankara 1977.

_____, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İA,* IX (1964).

AKTEPE, MÜNİR-, "Manisa âyânlarından Kara Osman-oğlu Mustafa Ağa ve üç vakfiyesi hakkında bir araştırma", *VD,* sayı IX (Ankara 1971).

(ALTINAY), AHMED REFİK-, "Damad İbrahim Paşa zamanında Ürgüb ve Nevşehir", *TTEM,* XIV (İstanbul 1340).

ANDREASYAN, HRAND D.-, "Bir Ermeni kaynağına göre Celâlî isyânları", *TD,* sayı 17-18 (İstanbul 1963).

_____, "Celâlîlerden kaçan Anadolu halkının geri gönderilmesi", *İ. Hakkı Uzunçarşılı Armağanı, Ankara 1975.*

BALA, MİRZA-, "Hanlığın sükûtundan sonra Kırım = bk. Kırım", *İA,* VI (1955).

BALCIOĞLU, T.H.-, "Edremid civârında Türk Aşiretleri", *II. Türk Tarih Kongresi,* İstanbul 1943.

BARKAN, Ö. LÛTFÎ-, "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve Temlikler", *VD,* sayı 2 (Ankara 1942).

_____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler", *İFM,* XI (İstanbul 1951); XIII (1953); XV (i955)-

_____, "Avârız", *İA,* II (1970).

BAYSUN, M. Cavid-, "Müsâdere", *İA,* VIII (1960).

CEZAR, MUSTAFA-, Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul 1965.

ÇAĞATAY, NEŞET-, "Osmanlı İmparatorluğu'nda reâyâdan alınan vergi ve resimler", *DTCFD,* V/5 (Ankara 1947).

ÇETİNTÜRK, SALÂHADDÎN-, "Osmanlı İmparatorluğu'nda yörük sınıfının hukukî statüleri", *DTCFD,* II/11 (Ankara 1943).

DERİN, F. ÇETİN-, "Feyzullah Efendi'nin nesebi hakkında bir risâle", *TD,* sayı 14 (İstanbul 1959).

DİZADJİ, ALİ MAHMOUDÎ-, *Göçebe Hayatı* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Beşerî ve İktisadî Coğrafya Kürsüsü'nde yapılan "Deşt-i Mişan bölgesinde göçebe hayatı" adlı doktora tezinden basılan bir bölüm), İstanbul 1973.

DÖNMEZ, Yusuf-, "Karasu Batısında bir yörük yerleşmesi", *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, VIII/14 (İstanbul 1964).

DUMONT, PAUL-, "La pacification du Sud-Est Anatolien en 1865", *Turcica*, V (1975)-

EREN, Cevad-, Türkiye'de göç ve göçmen meseleleri, İstanbul 1966.

ERÖZ, MEHMED-, "Türk köy sosyolojisi meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri", *İktisat Fakültesi*, İktisat ve İçtimâiyât Enstitüsü (Sosyoloji konferansları), VI (İstanbul 1966).

EYİCE, SEMAVÎ-, "Sultaniye = Karapınar'a dâir", *TD*, sayı 20 (İstanbul 1965).

GÖKBİLGİN, M. TAYYİB-, *XV. ve XVI. asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı, Vakıflar- Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952.

_____, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan, İstanbul 1957.*

GÖYÜNÇ, NEJAT-, *XVI. yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969.

_____, "Tur 'Abidin im 16 Jh. nach den Osmanichen Katasterbüchern", *Vorträge, XVIII. Deutscher Orientalistentag*, Wiesbaden 1974.

_____, "XVI. yüzyılda Güney-Doğu Anadolu'nun ekonomik durumu: Kanuni Süleyman ve II. Selim devirleri", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Ankara 1975.

_____, "Türk Kültür Tarihi bakımından Arşivlerimizin önemi", *Belleten*, XXXII/147 (1973).

GÖZAYDIN, E. FEVZİ-, *Kırım, Kırım Türklerinin yerleşme ve göçmeleri*, İstanbul 1948.

HALAÇOĞLU, YUSUF-, *Fırka-i İslâhiye ve Kozan*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Tarihi Kürsüsü mezûniyet tezi, 1971.

_____, "Fırka-i İslâhiye ve yapmış olduğu iskân", *TD*, sayı 27 (İstanbul 1973)*

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilâtı ve yol sistemi*, İstanbul 1983 (Basılmamış doçentlik tezi).

_____, "Tesalya Yenişehri ve Türk eserleri hakkında bir araştırma", *GDAAD*, sayı 2-3 (İstanbul 1974).

İLGÜREL, MÜCTEBA-, "Balıkesir'de âyânlık mücâdelesi", *TED*, sayı 3 (İstanbul 1972).

İNALCIK, HALÎL-, *The Ottoman Empire the Classical Age, 1300-1600, London 1973.*

_____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültür ve Teşkilât", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976.

_____, "Osmanlılarda raiyyet rüsûmu", *Belleten*, XXIII /92 (Ankara 1959).

_____, "Bennâk, *EI²*, II.

KAFESOĞLU, İBRAHİM-, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 1977.

KONYALI, İ. HAKKI-, *Akşehir*, İstanbul 1945.

KORKMAZ, Zeynep-, Nevşehir ve yöresi ağızları, Ankara 1963.

KÖPRÜLÜ, M. FUAD-, Les Origines de l'Empire Ottoman, Paris 1935.

_____, *Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu*, Ankara 1972.

_____, "Anadolu'da İslâmiyet", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, II / 4-6 (İstanbul 1338-39).

KÖPRÜLÜ-ZÂDE (KÖPRÜLÜ), M. F.-, "Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri hakkında bazı mülâhazalar", *Türk Hukuk ve İktisat tarihi Mecmuâsı*, I (İstanbul 1931).

KÖPRÜLÜ, ORHAN-, "Feyzullah Efendi", *İA*, IV (1945).

Köylerimiz, İçişleri Bakanlığı, İstanbul 1928.

Köylerimiz, İçişleri Bakanlığı, İller İdâresi Genel Müdürlüğü, (Yeni ve Eski isimlerine göre Alfabetik sıra ile iki kısım halinde düzenlenmiştir), Ankara 1968).

KURAT, A. NİMET-, Türkiye ve Rusya, XVIII. yüzyıl sonundan Kurtuluş savaşına kadar Türk-Rus ilişkileri, 1798-1919, Ankara 1970.

KÜTÜKOĞLU, BEKİR-, *Osmanlı-İran siyâsî münâsebetleri, I, 1578-go*, İstanbul 1962.

MUSTAFA NURİ PAŞA-, *Netâyicü'l-vuku'ât*, İstanbul 1327².

MİROĞLU, İSMET-, *XVI. yüzyılda Bayburd Sancağı*, İstanbul 1975.

NAGATA, YUZO-, Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Âyânlık müessesesi, Tokyo 1976.

OLSON, ROBERT W.-, "The Patrona Halil Rebellion of 1730 in İstanbul: Political Realignment in the Ottoman Empire", *Journal of the Orient*, XVII (I973)-

ORHONLU, CENGİZ-, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri iskân Teşebbüsü, İstanbul 1963-

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1967.

_____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin iskânı", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, XV/1-2 (Ankara 1976).

_____, "Bayram Paşa Kervansarayı", *VD*, X (Ankara 1973).

ÖZERGÎN, M. KEMAL-, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *TD*, sayı 20 (İstanbul 1965).

ÖZKAYA, YÜCEL-, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara 1977.

PLANHOL, XAVÎER DE-, *Les Fondements geographiques de l'Histoire de l'İslam*, Paris 1968.

POTAPOV, L.P.-, "Göçebelerin ibtidaî cemâat hayatlarını anlatan çok eski bir âdet", çevr. Rasime Uygun, *TD*, sayı 15 (İstanbul 1960).

PARMAKSIZOĞLU, İSMET-, "Karlofça", *İA*, VI (1955).

RÁSONYİ, LÁSZLÓ-, *Tarihde Türklük*, Ankara 1971².

RUBEN, W.-, "Anadolu'nun yerleşme tarihi ile ilgili görüşler, Koçhisar'ın batısındaki step köylerinde yapılan bir araştırma gezisinin sonuçları", çevr. Abidin İtil, *DTCFD*, V/4 (Ankara 1947).

SÜMER, Faruk-, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy teşkilâtı, destanları*, Ankara 1972².

_____, Osmanlı devrinde Anadolu'da yaşayan bazı Üç-oklu Oğuz boylarına mensup teşekküller", *İFM*, XI (İstanbul 1952).

_____, "Bayadlar", *TDED*, IV (İstanbul 1952).

_____, "Döğerlere dâir", *TM*, X (İstanbul 1953).

_____, "Bozoklu Oğuz boylarına dâir", *DTCFD*, XI (Ankara 1953).

_____, "Boz-ulus hakkında", *DTCFD*, VII (Ankara 1949).

_____, "XVI. asırda Anadolu, Suriye ve Irak'da yaşayan Türk Aşiretlerine umûmî bir bakış", *İFM*, XI (İstanbul 1952).

ŞAHİN, İLHAN-, *Yeni-il Kazası ve Yeni-il Türkmenleri*, İ.Ü Edebiyat Fakültesi, 1981 (Basılmamış doktora tezi).

TANOĞLU, ALİ-, "İskân coğrafyası, esas fikirler, problemler ve metod", *TM*, XI (İstanbul 1954).

TEKİNDAĞ, ŞEHABETTİN-, "Teke-eli ve Teke-oğulları", *TED*, sayı 7-8 (İstanbul 1977).

_____, "XVIII. ve XIX. asırlarda Cebel Lübnan, Şihâb-oğulları", *TD*, sayı 13 (İstanbul 1958).

_____, "Lü'lüe", *İÂ*, VII (1957).

_____, "Süleyman Paşa", *İA*, XI (1970).

TURAN, OSMAN-, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti*, İstanbul 1969.

_____, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, I-II*, İstanbul 1969.

_____, *Doğu-Anadolu Türk Devletleri Tarihi, I-II*, İstanbul 1973.

_____, *Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.

_____, "Selçuk Kervansarayları", *Belleten*, X (Ankara 1946).

TÜKİN, CEMAL-, "Küçük Kaynarca", *İA*, VI (1955).

Türkiye Mülkî İdare Bölümleri ve bunlara bağlı köyler, Belediyeler, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1971.

Türkiye'de Vakıf Âbideler ve Eski eserler, I, Ankara 1972.

ULUÇAY, ÇAĞATAY-, "Saruhan-oğulları", *İA*, X (1966).

UZUNÇARŞILI, İ. HAKKI-, *Osmanlı Tarihi*, III/1-2, Ankara 1973².

_____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1969².

_____, *Meşhur Rumeli âyânlartndan Tirsinikli İsmail, Yılık-oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942.

_____, "Germiyân-oğulları", *İA*, IV (1945).

_____, "Âyân", *İA*, I (1940).

VARLIK, MUSTAFA ÇETİN-, *Germiyân-oğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974.

WİTTEK, PAUL-, *Menteşe Beyliği*, terc. O. Şâik Gökyay, Ankara 1944.

_____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk Aşiretleri'nin Rolü", trc. Encümend Kuran, *TD*, sayı 17-18 (İstanbul 1963).

YALGIN, ALİ RIZA-, *Cenûbda Türkmen Oymakları*, II. ks. (Ankara 1933); IV-V. ks. (Adana 1939).

YINANÇ, M. HALİL-, *Türkiye Tarihi Selçuklular devri, Anadolu'nun fethi*, I, İstanbul 1944.

YÜCEL, YAŞAR-, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970.

DİZİN

A

Abalu cemâati, Türkmenleri 79
Abalu Fakih Kethüdâ cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Abalu İdris Kethüdâ cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Âbâran (Revan'ın nahiyelerinden) 53
Abdallu Hacı Mehmed cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 174
Abdi-oğlu Erkulu (Araplu mahallesinden) 84
Abdi-oğulları Hasan (Selmanlu-i kebir cemâatinden) 103
Abdi-oğulları Yusuf (Selmanlu-i kebîr cemâatinden) 103
Abdulgafur Paşa (Adana Beylerbeyi) 66
Abdullah Ağa (Şam Behişlü cemâati kethüdası) 173
Abdullah-ı kebîr cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
Abdullah-ı sagir cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Abdullah-oğulları (Selmanu-i kebir cemaatinden) 103
Abdurahman (Dimetoka Koru Ağası) 117, 130
Abdurrahmanlı mahallesi (Oğulbeylü cemâatinden) 91, 123, 159
Abdurrahman (Oğulbeylü oymağından) 23, 27, 80, 166
Abdülhalim (Kantemir Çepnisi ahalisinden) 110
Abdülkadir Kethüdâ (Bayındırlı mahallesi kethüdhası) 85
Âb (Hama-Sugur-Madik arasında bir mevki) 81
Abuçlı bölgesine (Nevşehir'de) 96
Acur, Acurlu, cemâati (Bozulus'dan) 124, 161
Acur Türkmenleri 161
Ada Kurutlusu cemâti (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 97
Adana 19, 20, 23, 25, 27, 32, 51, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 74, 79, 80, 83, 84, 88, 91, 104, 106, 110, 111, 121, 128, 129, 131, 139, 145, 147, 148, 151, 153, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 176
Adana Beylerbeyi 60, 63, 66, 69, 70
Adana Beylerbeyisi Ali Paşa 129
Adana kazâsı 151, 166
Adana valisi 72, 91
âdet-i ağnâm bk. ağnam resmi 29
Adet-i çoban-beyi 30
âdet-i resm-i kışlak-ı berriyye 30

Âdillü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 167
Adumanlu cemâati (Şeyhlü aşiretinden) 140
Afşar aşireti, cemaati 51, 104, 134, 144, 149, 171, 175
Afşar cemâati oymağı 104, 171
Afşarlu Karamanlısu cemâati (İfraz'dan) 80
ağalık berâtı 130
Ağanlı Afşarı cemâati (Karagündüzlü aşiretinden) 101
Ağba 79
Ağba (?) köyü (Âdana'da) 79
ağıl resmi, hakkı 28, 29
Ağnam resmi 28, 30
Ahlat (Niğde'de köy) 94
Ahmed Ağa Hacı (Sugur derbendi ağası) 27
Ahmed Ağa (Kuzoluk Hanı tamirine memur) 27, 85, 127
Ahmed III. 22, 69
Ahmed Paşa (Cebbar-zâde) 125
Ahmed Paşa Elhaç (Anadolu müfettişi ve Adana Beylerbeyi) 79
Ahmed Paşa Vezir Halep Valisi 86
Ahur-dağı (Kaçarlı cemâati yaylağı) 49
Akay (Sandıklı kazası köylerinden) 67
Akça Ali Mahallesi (Receblü Afşarı'ndan) 71
Akça-beyli cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 164
Akça-kale (Rakka'da Belih nehri kenarında) 146, 148, 175
Akça-köy (Geyikler kazasında) 77, 103
Akça-oyjuk cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Ak-Hüseyin Köyü (Çölâbâd kazası'nda) 84
Akkâ 42, 43, 48
Akkerman, kazası 74, 89, 177
Akkoyunlu Devleti 2
Akköprü (Adana'ya tâbi) 73, 128, 168
Akköy (Karahisar gedik timarı köylerinden) 94
Akkuzulu cemâati, oymağı (Sivas bölgesinde) 92, 133, 134, 135, 164
Akpınar mezraası (Karacaşehir kazasında) 62, 87, 130, 168
Aksaray, Sancağı 69, 70, 95, 124, 125, 126, 138, 143, 151, 152, 161, 166
Ak-saz (İç-el'de bir mevki) 104
Aksudlu cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 61
Akşehir kasabası 122
Akşehir, sancağı, kazâsı 49, 91, 97, 121, 122, 141, 142, 159, 162
Akşehir sancakları yörükleri 142
Aktaş cemâati 79, 176
Akviran (Afyon'da köy) 62
Alaca-atlu (Geyikler kazasında köy) 77, 103
Alacahan (Kangal-Hasan Çelebi arasında) 32, 92, 132
Alaçam (Çukurova'da) 8
Alaçayır (Geyiler kazasında köy) 77
Alaçık (bir çadır cinsi) 20
Ala-Hızırlı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165

Alâiye (Alanya) kazâsı, sancağı 33, 141
Ala-kurdlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
Ala-kürk cemâati (Rakka'ya iskân olunanlardan) 110
Alaşehir, kazâsı 51, 63, 64
Alaycık bk. Alaçık 20
Alcı, Alçı, cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 64, 107, 139
Alcıcılu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
Alcılu Karamanlısu cemâati (İfrâz-ı Zülkariye Türkmenlerinden) 108
Âlemlü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Ali Ağa (Baltacılar kethüdası) 69
Ali Ağa (Kantemir Çepnisi cemâati ağası) 69, 88
Âl-i Ammar (Arap kabilelerinden) 81
Âl-i Aziz (Arap kabilelerinden) 81
Ali-beyli mahallesi 103
Ali-beyli mahallesi (Sermayelü cemâatine tâbi) 103
Âl-i Büveylis (A'râb-ı Şuveyh mukataası reâyalarından) 174
Âl-i Ebu Cirâde cemâati (Beni Rebi' beyi hassından) 82
Alihocalı köyü (Ulukışla'da) 128
Âl-i Ke'âde (Arap kabilelerinden) 82, 174
Ali-Kethüdâ cemâati (Tâifi Afşarı gurubundan) 146
Ali Kethüdâ mahallesi 103
Ali Kethüdâ mahallesi (Selmanlu-i sagir cemâatinden) 103
Ali-Kurd mahallesi (Sermayelü cemâatinden) 103, 158
Âl-i Mahazi'a (Arap kabilelerinden) 81, 174
Âl-i Mansur (Arap kabilelerinden) 107
Âl-i Meşhur (A'râb-ı Şuveyh mukataası reâyâlarından) 174
Al-i Nazzâra (A'râb-ı Şuveyh mukataası reâyâlarından) 82, 107
Ali-oğlu Köse Veli (Araplu mahallesinden) 84
Ali Paşa (Adana Beylerbeyisi) 129
Ali Paşa, Vezir Elhaç-, (Anadolu valisi) 70, 84
Ali Paşa Vezir-, (Karaman Vâlisi) 105
Ali Paşa Vezir-, (Rakka Vâlisi) 143
Âl-i Şammar (Arap kabilelerinden) 82, 174
Alişir (Eymür-i Tosun cemâati kethüdâsı) 173
Ali Tan köyü (Çandar köprüsü civarında) 81
Altmış (?) kalesi (Tekfur Yaylağı hanı yakınlarında) 129, 168
Amasya Sancağı 4, 9, 32, 44, 121
Amik, Ovası 9, 65, 68, 72, 73, 107, 136, 173
Anadolu 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 16, 19, 20, 23, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 60, 64, 65, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 81, 84, 86, 88, 89, 91, 93, 95, 99, 100, 102, 104, 110, 111, 112, 115, 120, 123, 124, 128, 130, 132, 137, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150,

157, 159, 162, 165, 170, 173, 175, 179, 181
Anadolu müfettişi 69, 72, 148
Anadolu Selçuklu Devleti 2
Anadolu Türk Beylikleri 2
Anadolu valisi 70, 84
Anadolu valisi Vezir Elhaç Ali Paşa 70
Anagörmiye (Niğde kalesi gedik timarı köylerinden) 94
Anamaslu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türmenlerinden) 108, 152, 165, 167
Anamur. kazâsı 105, 106
Anavarza 67, 79, 80, 97, 166, 167, 169
Andırın 62, 151, 166
Andırın-dağı 151
Andırın Gühercilesi mahallesi (ifrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Androson (Niğde kalesi gedik timarı köylerinden) 94
Andrtuz (Niğde kalesi gedik timarı köylerinden) 94
Anduğu (=bugünkü Kaymaklı) kazası 62
Aneze, aşireti, kabilesi (arap aşiretlerinden) 9, 149, 175
Anıl Eski-il kazası köylerinden) 130
Ankara 1, 2, 3, 4, 9, 10, 17, 18, 19, 28, 30, 32, 33, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 54, 77, 78, 80, 83, 91, 92, 94, 95, 108, 119, 120, 128, 131, 132, 144, 162, 163, 173
Antakya, kazası 32, 65, 68, 72, 73, 101, 102, 107, 153, 176
Antalya 161
Antep 40, 44, 47, 48, 73, 134, 144, 145, 151
Apsara, Apsarsık (Akehir'de köy) 122
Arab-ı Şuveyh mukataası 82, 174
Arab-ı Şuveyh mukataası reâyâsı 82
Aralık-evi (Çukurova'da her cemâatden birer ikişer hanenin meydana getiren topluluk) 147
Arapgir, kazâsı, sancağı 32, 41, 61, 63, 100, 134, 138, 140, 165, 171
Arap kabileleri 81, 145, 174
Araplu cemâati, mahallesi (Şereflü cemâatinden) 86
Araplu köyü (Neşehir'de) 49, 84, 86, 95, 96, 111, 158, 159, 163, 165
Araplu Musa (Türkmen cemâatlerinden) 49
Arapsun (bugünkü Gülşehir'in üzerinde kurulduğu köy) 98
Argos (Mora'da) 5
Arkıd-hanı (Aşehir ile Ilgın arasında) 86, 87, 91, 97, 98, 121
Arkılad köyü (Kırşehir'de) 143
Arnavutluk 5
Arpalık 63
Arslanlı-beli 151
Arşivânlu cemâati 111
arus resmi 30
Asili (?) cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
askerî, askerilik 2, 15, 17, 18, 26, 39, 52, 120
Astan (Drama kazâsında köy) 115, 178
Asur kethüdâ (Davutlu ve Yusuflu mahallesi kethüdâsı) 85
Asya 19, 20
Aşağı mahalle (Nevşehir'de) 94

Aşâir ve Muhâcirîn Müdiriyet-i Umûmiyesi 11
Âşıklar köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Aşiret-beyleri, kethüdâları 125
Aşkale köyü (Erzurum'da) 135
Aşti cemâati (Hısn-ı keyfa bölgesinden) 21
Ataullah Elhac-, (Halep eyâleti hazinedârı) 66
at-baha (âyânların aldıkları bir çeşit vergi) 43
Atçeken, cemâati, ulusu (Karaman eyâletinde) 17, 33, 59, 92
Atçekenler tâifesi 95
Atçeken mukataası (Ayr. bk. Esbkeşan.) 92
Atîk Vâlde Sultan evkafı (Üsküdar'da) 31
Atlandı derbend ittihaz 93, 124, 130, 160, 161, 165
Atlandı (Turgut kazâsında, Esbkeşan mukaatası köylerinden) 27, 92, 130, 161
Atmalı cemâati, aşireti (Arapgir Sancağında) 134, 165
avârız, avârız-ı divâniyye 119, 148
Avcı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Avodlova, Avudluk köyü (Razlık kazâsında) 118, 179
Avrupa 52, 53, 74
Avusturya 37, 41
Ayaklı köyü (Çölâbâd kazâsında) 102
Ayamarniya (Hanya sacağında köy) 117
âyân 43, 113, 134, 151
âyân-ı vilâyet 113, 151
Ayas, kazâsı (Adana'da) 62, 63, 64, 65, 66, 67, 80, 105, 136, 139, 151, 165, 166, 167, 171, 177
Ayasulug sükkânı 143
Aydın, Aydınlu cemâati, oymağı 131, 160, 161
Aydın Bölgesi VIII, 157
Aydınlı Hacı Abdurrahman 23, 80, 166
Aydınlı Hacı Abdurrahman (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 23, 80, 166
Aydın muhassılı 63
Aydın Sancağı 82, 92, 131
Ayırık Köyü 84
Ayne-ekreli (?) köyü (Bolvadin'de) 62
Ayn-ı Riz, Ayn-ı Aruz (Rakka'da) 148
Ayntab, kazası, livâsı, naibi, 31, 47, 72, 134, 139, 144, 151, 166, 173
Ayntab mahallesi (Halep Türkmenlerinden) 173
Ayrancı-uşağı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Aysarı (?) köyü (Akşehir'de) 122
Ayu-basan cemâati, oymağı (Bozok'da Geyikli cemâatinden) 92, 133
Ayuhanlı-Alcısı cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 174
Azatlu (Niğde'de köy) 144
A'zâz. Açeç (Suriye'de) 65, 101, 107, 133, 146
A'zâz (Azez) kazası 101
Azez (A'zâz) Voyvodası 133
Azizli mahallesi (İfrâz'a tâbi Cerid tâifesinden) 142

Azmanlu cemâati 111

B

Baalbekli cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 48
Babadağı, kazâsı 89, 115
Babadağı köyü 89
Babalar köyü (Cisr-i Ergene kazaâsında) 103, 117
Babalar köyü (Çölâbâd kazâsında) 103, 117
Baba-öldüren mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Bâb-ı Altun cemâati (Afşar cemâati oymağından) 104, 111, 148, 171, 175
Bâb-ı Al-tun cemâati (Keskin sâkini Cerid aşiretinden) 149
Bâb kasabası (Halep eyâletinde) 46
Bâcegânlu cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 140
bâc-ı bennâk 28
Bacı kazası (Ankara'da) 44
Baçova köyü (Razlık kazâsında) 179
Bâdemli köyü (Dazkırı'ya tâbi) 86
bâd-ı hevâ 30
Badıllu, Batılu aşireti, cemâati (Ergani kazâsında) 33, 107, 111, 170
Bafra 4
Bağdad 71, 107, 121, 174
Bağı-kurtlu (Konya'da köy) 123, 124, 160
Bağlıca köyü (Eski-il kazasında) 130, 131
Bağras, Bakras (Anatkay'ya tabi bugünke Ötençay) 101, 111, 119
Baharlu cemâati (Reyhanlı aşireti'nden) 111
Bâhir Mustafa Paşa (Sadrazam) 42
Bahişli köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Bahrili Avşarı 111
Bahri Mehmed Ağa (Dergâh-ı muallâ kapucu-başılarından) 86, 121, 122, 124
Bahşayiş köyü (Keçiborlu kazâsında, Pınarbaşı'nda) 78
Bahşiş aşireti 20
Baklan, kazâsı (Denizli'ye tâbi) 61, 77, 103, 104, 158
Balcı Döneklisi mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Balıkçıllı, cemâati, mahallesi (Mecilli Türkmenlerinden) 82, 107, 174
Balıkesir 3, 43
Balık-pazarı mahallesi (Akşehir'de) 122
Balis, Kasabası, sancağı (Rakka'da) 146
Balkanlar 53
Balov köyü (Razlık kazâsında) 118
Bâmrân cemâati (Milli tâifesinden) 142, 172
Barak cemâati 111
Barçeken cemâati 111
Barçın kazâsı (Karahisar-ı sahib sancağı'nda) 173
Bardakçı köyü (Seyidgazi kazâsında) 126
Bartın 41
Basanlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166

Basra 81, 82, 107, 174
Basra perâkendeleri 174
başbuğ (Türkmen beylerine verilen isim) 26, 73, 133
Başköy (Karahisar gedik timarı köylerinden) 94
Baş-muhâsebe 147
Baş-tekke mahallesi (Akşehir'de) 122
Batılu bk. Badıllu aşireti 33, 107, 144, 170, 173
Batınlu aşireti 148, 175
Bayat-oğlu Gök Musa Bey (Araplu mahallesi sâkinlerinden) 84
Bayburd (Karaman eyâletinde kaza) 29, 33
Bayburd Sancağı (Erzurum eyâletine tâbi) 29
Bayezid I 4
Bâyezid II, 5, 53
Bayezidli aşireti 20
Bayındır cemâati (Rakka'ya iskân olunanlardan) 110
Bayındır, Hacı Erkulu-oğlu-, (Hacı Bayındırlu mahallesinden) 85
Bayındır-oğlu 151
Bayram Paşa Kervansarayı 121, 128
Bayram Paşa (Sadrazam, v. 1638) 8
Befkanlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 168
Bekdik cemâati (Boynu incelü Türkmenlerinden) 96, 163
Bekir, cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden 23, 41, 72, 85, 103, 151, 166
Bekir, Elkiya-oğlu-, (Şereflü cemâatinden) 85, 103, 166
Bekirli cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 159
Bekmişlü cemâati (Halep Türkmenlerinden) 101
Bektaşilik 5
Bektaş, Karakız-oğlu-, (Hacı Bayındırlı mahallesinden) 85
Bektaş (Keskin mukataası emini) 63
Bektaş köyü (Sandıklu kazası) 67
Bektaşlı 21, 68, 134, 172
Bektaşlı, aşireti, cemâati, 21, 68, 134, 172
Bektaş-oğlu Abdülvehhab (Araplu mahallesi sâkinlerinden) 84
Bektaş-oğlu Veli (Kantemir Çepnisi) 110
Belan köyü, karyesi (Drama kazâsında) 115, 178
Belen (Hatay'da) 72, 73, 92, 117, 119, 124
Belenli-burun Derbendi (Konya'da İsmil ile Karapınar arasında) 124
Belgrad 39, 52
Belic-i kebir köyü (Razlık kazâsında) 118, 179
Belic-i sagir köyü (Razlık kazâsında) 118, 179
Belih nehri (Rakka'da) 71, 102, 171
Belyan karyesi (Darama kazâsında) 115, 178
Bender (Rumeli'de) 26, 89
Benî Cedîd (Arap kabilelerinden) 107
Benî Halid (Suriye'de Arap kabilelerinden) 174
Benî Hüseyin cemâati (Kırşehir sancağında) 83

Benî Müfim (Arap kabilelerinden) 107
Benî Said (Arap aşiretlerinden) 9
Benî Semak (Arap kabilelerinden) 81, 174
bennâ 41
bennâk 17, 28, 30, 83, 140
bennâk resmi 28
Bercili cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 76, 164
Berci mahallesi (Akşehir'de) 122
Berendi (Adana'da) 64, 65, 66, 67, 80, 105, 136, 139, 151, 165, 166, 167, 171
Berendi kazası 80
Beşiroğulları mahallesi (Halep Türkmenlerinden) 173
Beş-tepe (Tuna nehri ağzında bir mevki) 89, 177
Bey (boybeyi karşılığı) 22, 26, 43, 48, 62, 64, 80, 82, 84, 85, 96, 105, 106, 107, 117, 118, 125, 133, 134, 145, 149, 158, 162, 166, 167, 174, 176, 178
Bey-çayırı (Ermenek kazâsı dahilinde mahal) 105, 106, 167
Beydili aşireti 49, 65, 126, 145, 171
Beydili cemâati 65, 126
Beydili Türkmenleri 171
Beygeçili (Süleymanlı kazâsı köylerinden) 88
Beylikli cemaâti (Türkmen cemâatlerinden) 64, 158
Bey mahallesi (Salurlu-i kûçek cemâatinin daha sonra aldığı isim) 96
Beyşehir, sancağı 136, 141, 142, 162
Beyşehir yörükleri 136
Beyzeki (Biziği ?) aşireti, cemâati, kabilesi 68
Bıçakçı cemâati (Danişmendlü Türkenlerinden) 78, 157
Bıyıklı, cemâati (Danişmendli Türkmenlerinden) 82, 107, 174
Biga 108
Bilâd-ı selâse 99, 100
Birecik 31
Birgod (Birgud) derbendi (Erzurum'da Aşkale ile Karakulak arasında) 135, 165
Biriyye cemâati (İç-il yörüklerinden Tekelü ve Zekeriyya gurubuna verilen isim) 105
Biriyye köyü (Silindi kazâsında) 106
Birulya Kaçester (Hanya sancağında köy) 117
Bitlis 33
Bizans 20, 127
Boğalı köyü (Adana'da) 79
Boğdan, arazisi - dağları 74, 89, 177
Bolacalu cemâati (İç-il yörüklerinden) 106, 162
Bolu, sancağı 27, 108, 120, 121
Bolvadin 27, 61, 121, 130, 158
Bopars-Horbendelüsü cemâati (Yeni-il Halep Türkmenlerniden) 70
Boranlı köyü (Havass-ı Mahmud Paşa kazâsında) 113, 178
Bor kazâsı 62, 124, 131, 177
Borlu cemâati (Halep Türkmenlerinden) 174
Bosna 15, 39, 90
Bostancı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166

Bostanlık obası (Horbendelü cemâatinden) 21
Boybeyi, boybeyilik 22
Boynu-incelü cemâatleri (Boyun incelü Türkmenlerinden) 70
Boynu-incelü cemâatleri mukataası 70
Boynu-incelü, Türkmenleri (Yeni-il Türkmenlerinden) 49, 69, 70, 83, 92, 95, 96, 163
Boz Bektaş-oğlu Mustafa (Karalar aşiretinden) 152
Bozca Veli Hacı Mehmed-oğlu 85
Bozdoğan, aşireti, cemâati, yörükleri (İç-il yörüklerinden) 27, 95, 112, 121, 141, 147
Bozdoğan İç-el mukataası 121
Bozkaş köyü (Geyikli kazâsında) 78
Bozkoyunlu, cemâati(Türkmen cemâatlerinden) 49, 110
Bozok kanunnâmesi 25
Bozok, sancağı (Tokat voyvodalığına tâbi) 25, 31, 32, 44, 49, 64, 69, 76, 83, 84, 105, 111, 112, 138, 164, 174
Bozuluş. Türkmenleri 32, 61, 83
bölükbaşı (derbend muhafız başısı) 22, 131
Bucak (Romanya'da) 89, 178
Budak-özü kazası (Bozok sancağında) 76
Budullu cemâati (Halep Türkmenlerinden Çerkes-oğulları'na tâbi) 173
Buğralar karyesi (Geyikler kazâsında) 103
Bula Fakılu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Bulanıklı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Bulduğu (Aksaray'da bir köy) 124
Bulgaristan 26
Bulutkapan Ali Bey isyânı (Mısır'da) 48
Bumbuc bk Menbic 171
Burak Bey evkafı (Yenişehir-i fener'de) 178
Burdur, kadısı, kazası 61, 77
Burgu Kıblasumtu (?) köyü (Hanya sancağında) 117
Burhan, Elhac-ı, (Zülkadriye Voyvodası) 83
Burhaniye bk. Kemer-i Hamid 61
Burhanlı cemâati (İç-il yörüklerinden) 88
Burkalemli cemâati (Receblü Afşarı'na tâbi) 71, 172
Burkas köyü (Geyikli kazâsında) 78
Burnu-kara (Süleymanlı kazâsı köylerinden) 88
Bursa 3, 4, 41, 47, 87, 99, 100, 108, 168
Burunca (Tuna ağzında) 89
Buruncuk-kışla köyü 106
Büke mahallesi (Şereflü Türkmenlerinden) 85
Bürümcek köyü (Toroslarda) 130, 168
Büyük Abdallu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Büyük-Ece cemâati (İç-il yörüklerinden, diğer ismi Yalazlu) 105
Büyük-Ece köyü (Gülnar kazâsında) 105

Büyük Kara-Çelebi cemâati 140, 170
Büyük Şereflü yurdu (Koçhisar'da) 70

C

caba bennâk 28
caba resmi 29
Cabbar-zâde (Çapanoğullarından) 73
Câber, cemâati, oymağı (Musacalu tâfesinden) 48, 64, 67, 110, 120, 158
Câber kalesi (Fırat nehri dirseğinde) 120
Cafer bey (Pertek boy-beyi) 144
Caflu-dokuzu 139
Caflu-dokuzu cemâati 139
Cağyasun (Esbkeşan mukataası köylerinden) 153
Câlki cemâati (Hısn-ı Keyfa yöresinde sâkin) 21
Cami-pazarı (Keskin'de bir mevki) 63
Camuscul-yünsüzü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Candar-Köprüsü (Sivrihisar yakınlarında) 158
Canik (Sancak) 32
Cebbul (Bâlis sancağı'nda mevki) 146
cebelü askeri 16
Ceberlü mahallesi (Danişmendlü Türkmenlerinden) 85
Cedîd Arabi (Basra perâkendelerinden) 107, 174
celâlî âsîleri 44
Celâlî Fetreti 43
Celâlî isyânları 44, 45
Celâlîler 45
Celâlilik 6
Cemkânlu cemâati 111, 144, 173
Cerid, aşireti, cemâati, tâifesi (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 49, 51, 102, 103, 141, 142, 149, 162, 166, 172, 175, 177
Cerid aşireti (Keskin sâkini) 166
Cerid cemâati (İç-il yörüklerinden) 175
Cerid-oğulları (Selmanlu-i kebîr cemâatinden) 103
Cerigânlu cemâati (İzzedinlü aşiretinden) 139, 140, 170
Cevânişür cemâati (Danişmendlü Türkmenlerinden) 77, 81
Ceyhan nehri 120
Ceyicli aşireti (Tokat civarında sâkin Türkmen tâifesinden) 72
Cezâyirli Hasan Paşa 48
Cığrık (Çıkrık) Tüccarlısu cemâati 80
Cihanbeyli, aşireti, cemâati (nâm-ı diğer Ulus) 60, 111, 140, 148, 149, 172
Cihanbeylü mahallesi (Cevânişür cemâatinden) 77
Cihanşah mahallesi (Sermayelü cemâatinden) 103
Cisr-i Ergene kazâsı (Paşa sancağında) 117
Cisr-i Murad Paşa bk. Murad Paşa Köprüsü 51, 83, 91, 148, 167, 173
cizye 39
Cücük-oğlu (Cevânişir cemâatinden) 104

Ç

Çadır-dolap cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Çağırkan köyü (Kırşehir'de) 143
Çakal, Çakallu Dokuzu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 165
Çakal Demircilü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 60, 169
Çakallı cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 48
Çakıd Hanı = Bayram Paşa Kervansarayı (Adana ile Akköprü arasında) 129, 168
Çakır Ağıl köyü (Kayseri'de) 81
Çakır cemâati (Eymür'e tâbi) 88
Çakırlar köyü (Konya Akşehir'de) 122
Çalanelli cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Çandar Köprüsü (Sivrihisar yakınlarında) 81
Çankırı 64, 108, 133
Çankırı kazâsı 133
Çanlılu cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Tükmenlerinden) 165
Çapalu Afyon'da Geyikler kazâsında) 78
Çardak kazâsı (Niğbolu sancağında) 117, 178
çarık (deri ayakkabı) 24
Çarıklu cemâati (İç-il yörüklerinden) 162
Çarşanba kazâsı 61, 77
Çarşanba Lâzkiye kadısı 61
Çatal-tepe cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 165
Çavundurlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 123, 159
Çavuş-beyli köyü (Silifke kazâsında) 78, 103
Çavuş Hanı 168
Çavuşlar cemâati (İç-il yörüklerinden) 106
Çavuşlar köyü (Silifke kazâsında) 129
Çayan cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 95, 119
Çaylaklar cemâati (İç-il yörüklerinden) 105
Çeçelü cemâati (Afşar cemâatlerinden) 111
Çeçenli cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Çekdimlü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Çeklerli cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Çelebi köyü (Develi'de) 5, 27, 44, 46, 53, 74, 93, 94, 132, 134, 140, 164, 170, 177
Çelebi Mehmed (Osmanlı hükümdarı) 5
Çemişgezek 29, 30, 41, 65
Çemişgezek Livâsı kanunu 29
Çepni oymağı (Çorum ve Tokat'da) 49
Çepnisi cemâati (Receplü Afşarı'ndan) 88, 159
Çepni tâifesi 110, 164
Çeribaşı (Bey veya Başbuğa Rumeli'de verilen isim) 26
Çerkes-oğulları (Halep Türkmenlerinden) 173

Çerkeş 10, 85
Çerkeş Bey (Kayalu mahallesi kethüdası) 85
Çermik 30, 111
Çeşmeli Zebun-köyü 10
Çıldır 149, 175
Çiçek-dağı havâlisi 88
Çiçek-dağı (kırşehirde) 88, 163
Çiftbozan resmi 7, 16
çiftçi, çiftçiler 16
Çiftehan (Ulukışla-Adana arasında) 51, 86, 91, 127, 128, 160, 168
çiftlik 1, 16, 31
Çiftlik köyü (Cisr-i Ergene kazâsında) 113, 117, 143, 178
Çiftlik köyü (Kırşehir'de) 113, 117, 143, 178
çift resmi 17, 28
Çiğinağıl köyü, derbendi (Koçhisar'da) 92
Çimbi Kal'ası 4
Çimbi Kal'ası (Gelibolu yarımadasında) 4
Çingâne iskelesi = Çingene köyü (Alacahan yakınlarında) 136
Çingâne iskelesi = Çingene köyü (Rumeli'de) 136
Çobanbeyi akçası 30
Çoban-oğlu, cemâati, mahallesi (Kilis'de sâkin), 72, 102, 104, 144, 150, 175, 176
Çoban-oğlu dağı 104
Çoban Yusuf köyü (Alacahan yakınlarında) 133
Çobaş nahiyesi 142
Çobaş nahiyesi (Malatya'da) 142
Çokrak karyesi (Ulukışla'da) 128
Çokşurut cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 92, 133, 164
Çorlulu Ali Paşa (Sadrıazam, 1706, 1710) 39
Çorum, sancağı 4, 32, 33, 34
Çökelek cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 62, 158
Çölâbâd kazâsı (Afyon'da) 70
Çöplü Afşarı cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 60, 169
Çöplü cemâati (Danişmendlü Türkmenlerinden) 60, 80, 166, 169
Çöplü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 60, 80, 166, 169
Çöreklü mahallesi 77
Çöreklü mahallesi (Cevânişir cemâatinden) 77
Çuğla, derdendi (Karapınar'da), karyesi 131, 160
Çukurâbâd kanunu 29
Çukurcuk (Ankara nâhiyesinde bir mahal) 144
Çukurova 8, 25, 108, 109, 147, 165, 167, 168
Çukur-ovalı mahallesi (Bıçakcı cemâatinden) 78
Çukur-şamlu (Çukurşay ?) karyesine (Anamur kazâsında) 106
Çulçadır 20
Çunkar oymağı (Çorum ve Tokat'da sâkin) 33

D

dağarcık (Deriden mamul bir cins çanta) 24
Dağ-evi Ceridi cemâati 139
Dalgıç cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 76, 164
Dânişmendlü, cemâati (Karaman'da sâkin) 27, 48, 49, 59, 60, 61, 70, 77, 78, 79, 80, 81,

82, 83, 84, 92, 95, 102, 107, 130, 142, 143, 157, 158, 161, 163, 165, 169, 172, 174, 176
Dânişmendlü Türkmenleri 61, 77, 80, 81, 102, 165
Darân mahallesi (Akşehir'de) 122
Dârende kazâsı (Akşehir'de) 133
Darı-bükü 88, 110, 159
Darıcı 92, 125, 161
Davud-Hacılu cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152, 167
Davutlu mahallesi (Şereflü cemâatinden) 85
Dayılı cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 49, 87
Dayılı köyü (Süleymanlı kazâsında) 49, 87
Dazkırı kazâsı (Kütahya sancağında) 61, 86, 159
Dede-deresi köyü (Karamuk kazâsında) 86
Dede Karkın cemâati 165
Dede Kethüdâ (Emir Hacı Bayram cemâati Kethüdâsı) 174
Dedelü Karamanlısu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 165, 166
Dede Sülü=Dedeşlü (?) cemâati (Gündeşlü tâifesinden) 23, 65, 69, 84
Değirmibolu (?) cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Dekşer (?) mahallesi (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 78
Deli Hacı-uşağı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Delikli-taş, derbendi (Ulaş ile Kangal arasında) 93, 132, 165
Deliler cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 163
Delili cemâati (Develü-ovası'nda sâkin) 62, 177
Demirkapı (Adana'da Misis yakınlarında) 32, 66, 139
Denizli 61, 77
Denizli kadısı 61, 77
Derbal (?) kazâsı (Antakya'da) 101
Derbend 1, 2, 7, 8, 18, 22, 27, 73, 91, 92, 93, 97, 114, 119, 120, 123, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 153, 159, 161, 165, 168, 178, 181
derbend ağası 27, 126
derbend bölükbaşısı 22
derbendci 7, 17, 27, 47, 60, 80, 87, 93, 94, 118, 119, 120, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 159, 160, 161, 166, 168, 169
derbendcilik 26, 92, 109, 120, 128, 131
derbendci timar 119
Derbend-dere köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
derbend muhafız-başılığı 22
derbend reâyâsı 8
Derdili Ceridi cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Dereköy (Ulukışla'da) 128
Derici cemâati (İç-il yörüklerinden) 106, 162
dericilik 24
Derili mahallesi (Oğul-beylü cemâatinden) 123, 159
Derimev bk. Toprak ev 20
Derimevi 20
Derviş Ağa (Şereflü Türkmenleri mukataasını deruhde eden) 70

Dervişan kazası 101
Dervişan kazası (Antakya'da) 101
Derviş Kethüdâ (İnallu cemâati kethüdâsı) 173
Derviş-oğlu mahallesi (Kaşıkcı cemâatinden) 77
Derviş Paşa (Fırka-i İslâhiye kumandanı, Serasker) 10
Deve-hanlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Develü 62, 81, 83, 111, 163
Develü kazâsı 81
Develü mukaatası 81
Develü Ovası 62
Deyr-i zor 32
Dimetoka kazâsı 117
Dimleklü (Türkmen cemâatlerinden) 49
Dipgalı Ceridi cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Diregânlu cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 63, 140, 170, 171, 172
Direjanlı, Dirijanlı cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 148
Dirili obası (Oğul-beylü oymağından) 91
divan 1, 50
Divân-ı Hümâyûn 134
Divgânlu bk Diregânlu 171
Divriği 32, 41, 61, 100, 140, 170
Divriği sancağı 140
Divriği voyvodası 61
Diyarbekir 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 44, 45, 60, 63, 68, 101, 111, 121, 142, 148, 149, 169, 170, 171, 172, 175
Diyarbekir Beylerbeyi 24
Diyarbekir eyâleti VIII, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 44, 45, 60, 63, 68, 101, 111, 121, 142, 148, 149, 169, 170, 171, 172, 175
Diyarbekir havalisi 32
Diyarbekir mütesellimliği 63
Diyarbekir vilâyeti kanunu 28, 29, 44
Diyarbekir voyvodalığı 148
Diyuz cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Dobruca 5
Doğanca köyü (Cisr-i Ergene kazâsında) 117
Doğancı 17, 127, 160
Doğancı, Doğanlı cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 17, 127, 160
Doğan-hisar kazâsı (Konya'da) 122
Doğanlı köyü (Çölâbâd kazâsında) 77, 85, 110, 134, 139
Doğar=Mişetü'l-ekber, karyesi (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Doğu Anadolu 9, 30, 31, 44, 60
Doğu-Anadolu Türk Devletleri 2
Doğu vilâyetleri 29
dokumacılık 24
dokuz, cemâati (Receblü Afşarı'ndan) 111
Dokuz Hanı (Konya ile Lâdik arasında) 123
Dokuz Horbendelüsü cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Dokuz-Kethüdâ cemâti (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152
Dokuz-oğlu Hacı Hüseyin cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166

Domalih (Arap kabilelerinden) 81, 174
Dombay köyü (Geyikler kazâsında) 77
Dozuk (?) cemâati (İfrâz-ı Zülkariye Türkmenlerinden) 165
Döğer cemâati, (Rakka'ya iskân olunanlardan) 107
Döğer-oğlan 173
Döğer-oğlan cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Döğer oymağı, cemâati (Trablus-şam Türkmenlerinden) 33
Dölek 128, 168
Dönekli-eli cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Drama kazâsı 178
Duâcılar cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Dubah mahallesi (Mecilli Türkmenlerinden) 82, 107, 174
Dudcu-Paşa mezârı 62
Dudcu-Paşa mezârı (Seyidgazi-Eskişehir arasında) 62
Dûdegân cemâati (Milli tâifesinden) 142
Dulkadırlı 32, 50
Duman-dağı 111
Dura-beyli 165
Dura-beyli cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Durak cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Duraklı cemâati (Mamulu Türkmenlerinden) 76, 164
Durdu-Kethüdâ (Köse-oğlu Şereflü cemâati kethüdası) 173
Dursunlar karyesi (Sındırgı kâzasında) 100
Duruklu köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Dutağacı köyü (Sandıklı kazâsında) 67
Dülkadirli-ili 22, 165
Dülkadirli kanunnâmeleri 22
Dülkadir-oğulları (Zülkadir-oğulları) 101
Dündarlı aşireti (Bozulus Türkmenlerinden) 82, 106, 149, 158, 162, 167, 173
Dündarlı cemâati (Eymür'e tâbi) 82, 106, 149, 158, 162, 167, 173
Dündarlı nahiyesi (Adana Sancağı'nda) 106
Dündeş-oğlu İsmail cemâati (Trablus-şam'da) 174
Dürümevi 20
Düzce 120

E

ebnâ-yı sebîl 131
Ebubekir (Espiye madeni emîni) 110
Ebü'd-derdâ mahallesi (Çayan cemâatinden) 160
Ebü'd-derdâ mahallesi (İmanluciyân cemâatinden) 127, 160, 174
Ebü'd-Derdâ mahallesi (İmanluciyân cemâatinden) 87
Ebü'l-hâdî cemâati 129
Edik-kulu uşakları 111
Edirne 38, 41, 47, 73, 99, 100, 116
Edlib 68, 107
Edremid 3, 20, 21
Eğerci-öyük köyü (Geyikli kazâsında) 78

Eğridirli Hüseyin (Hamid Sancağı âyânından) 141
Eğrigöz karyesi (Akşehir'de) 122
Ehl-i Örf 16
Ehvi köyü (Niğde kalesi gedik timarlarından) 94
Ekânlu cemâati 111
Ekinlik karyesi (Ulukışla'da) 106, 128
Ekintilü cemâati (Kilis civârında sâkin) 72, 144
Ekrâd-ı Kılıclu cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 174
Eksiklü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152, 166
el-Biha (Arap kabilelerinden) 82, 174
Elbistan 32, 49, 73, 139, 174
Elhac Ahmed (Bozulus Türkmenleri Voyvodası) 69, 108
Elive-kaşlım mahallesi (Akşehir'de) 122
ellici yörükleri (Anadolu'da) 26
el-Vahhab kabilesi (Arap aşiretinden) 65
Emir-dağı Yörükleri 10
Emir Hacı Bayram cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 174
Emir Sultan vakfı 100
Emir Şeyhlü cemâati (Konya'da) 112, 131, 160
Emmi-oğulları (Selmanlu-i kebîr cemâatinden) 103
Emrudlu cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 27, 130, 161
Eneği köyü (Ürgüp nâhiyesinde) 94
Enez kazâsı 116
Engerek (Afyon'da bir mahal) 78, 135
Engerek-dağı (Maraş kazasında) 78, 135
Engürük karyesi (Geyikler kazâsında) 103
erbâb-ı timar 134
Erbaz kazâsı (Ege bölgesinde) 112
Ereğli, kazâsı (Konya'da) 43, 62, 87, 91, 121, 124, 126, 127, 128, 131, 153, 160, 177
Ergani kazası 33
Ergenli köyü (Çölâbâd kazâsında) 77
Erkekli cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 49
Erkulu Ali-oğlu-, (Hacı Bayındırlu mahallesinden) 85
Ermenek kazâsı 105
Ertaş-dağı (Eyub-ili'nde) 95, 96
Erzincan 30
Erzurum 28, 29, 30, 32, 44, 61, 65, 101, 107, 108, 111, 120, 121, 134, 135, 142, 149, 164, 165, 170, 175
Erzurum eyâleti 135
Erzurum vilâyeti kanunu 28, 30
Esâmi defteri 138
Esbkeşan (Konya'da Turgut kazâsında) 27, 86, 130, 153
Esbkeşan mukataası 27, 130, 153
Esbli Alçısı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Esenlü-Alcısı cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 174
Eski-il kazâsı (Konya Sancağı'nda) 33, 95, 130, 131, 160, 163
Eski-il Türkmenleri 95, 162
Eski-köy (Geyikler kazâsında) 103
Eski Sofular reâyâsı (Şeyh Hamid Tekyesi ahâlisinden) 133

Eskişehir, sancağı 6, 62, 121, 158
esnaf 15, 40
Espiye madeni Trabzon'da) 110
Estergânlu cemâati 111
eşkinci 28
Eşkün mukataası 121
Eşme 63, 64
Eşme kazâsı 63, 64
Eşraf 15
Et-yemez cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 81, 105, 167
evkaf reâyâsı 8
evlâd-ı fâtihan 20
Evsak-Öyüğü mezraası (Said-ili nahiyesinde) 123
Eymür cemâati (İç-il Türkmenlerinden) 96, 124, 148, 149, 161, 163, 173, 174
Eymür Dündarlı cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Eymür-i Karagöz cemâati (Halep Türkmenlerinden) 174
Eymür-i Osman Kethüdâ cemâati (Halep Türkmenlerinden) 174
Eymür-i Sincarlu cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Eymür-i Tosun cemâati (Halep Türkmenlerinden) 174
Eyüb-ili kazâsı (Aksaray Sancağı'nda) 163

F

Fakihlü mahallesi (Selmanlu-i kebîr cemâatinden) 71, 103
Falcılı köyü (Süleymanlı kazâsında) 88
Faş = Poti (Doğu Karadeniz'de) 89
Fatih (Fatih Sultan Mehmed) 5
Fâzıl Mustafa Paşa (Sadrazam) 52, 53
Fâzıl-oğlu Ahmed Ağa (Araplu mahallesinden) 85
Feclü aşireti (Maraş'da sâkin) 149, 175
Feneş köyü (Geyikler kazâsında) 78
Fermanlumucan cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 157
Fettahlu Dokuzu (Yeni-il Türkmenlerinden) 175
Feyzullah Efendi, Paşa (Karaman Valisi) 38, 93
Feyzullah Efendi Vak'ası 38
Fırat nehri 46, 120
Fırka-i İslâhiye 3, 10, 25, 90
Filibe 5
Firuz, oymağı, cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 131, 160
Florina kazâsı (Paşa sancağında) 118
Foça kazası 63
Fulube karyesi (Yenişehr-i Fener'de) 117, 178

G

Gaffarlu cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 158
Galata hassı 100
Galgallı cemâati 124, 161
Gâvur-dağı (Cebel-i Bereket) 3, 102, 175
Gâvur-ili cemâati (Münbiç'de) 176
Gebze 120, 121
geçit bekçisi 18
Gedavlar köyü (Silindi kazâsında) 105

Gediklü cemâati (İç-il yörüklerinden) 141, 162, 177
Geğili cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152
Gelgen (=Ebu Gelgel?) nâhiyesi (Rakka'da) 143
Gelibolu kazâsı 116
Gence köyü (Arkıd hanı civarında) 122, 153
Genceli-Afşarı cemâati (Eymür'e tâbi) 149, 173
Gençler köyü (Turgut kazâsında) 86
Gerde nâhiyesi (Dârende kazâsında) 133
Gerede 121
Gerger kazâsısı (Malatya sancağında) 170
Germiyan köyü (Niğde kalesi gedik timarlarından) 2, 94
Germiyan-oğulları 2
Germrûd nahiyesi (Tebriz eyâletinde) 134
Gevlekler (Gediklü ?) cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 141
Geyikli Baba 4
Geyikli cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 83
Geyikli (Geyikler) kazâsı (Afyon'da) 61
Geymi cemaâti (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Geyve 121
Girid Adası 117
Girizi aşireti (Reşi tâifesinden) 100
Göçebe yörükler 161
Göçer Ceridi cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Göçer Elhac Kethüdâ 176
Göçer Elhac Kethüdâ cemaâti (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 149, 176
Göçerevliler (Menemen ovası'nda) 5
Göçerler, Göçerli köyü (Çölâbâd'da) 77
Göçerli Akcin köyü (Çölâbâd'da) 85
Göçer tâifesi 64
Gökçe (Gence ?) köyü (Akşehir'de) 122
Gökçelü köyü (Geyikli kazâsında) 77, 103
Göklüce köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Göksün, nahiyesi (Maraş'da) 97, 151, 169
Gölegir cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 78, 157, 158
Gönenli Çavdar mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Gördengöre cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 78, 151, 157, 166
Gördengöre cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 78, 151, 157, 166
Görele (Pavabolu) kazâsı 164
Görele (Pavabolu) kazası mukataası 110
Görnegörecek mevkii (Malatya sancağı) 139
Görnes köyü (Akşehir'de) 122
Göynük 121
Gözile karyesi (Geyikler kazâsında) 104
Grigor (Kemahlı rahip) 45

Gülek, boğazı, kalesi 121, 129, 130, 168
Güllüce mahallesi (Selmanlu-i kebîrden) 103
Güllü-corlu (?) cemâati 138, 171, 176
Güllü, Güller cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 49, 62, 64, 88, 138, 171, 175
Güllü köyü (Süleymanlı kazâsında) 49, 62, 64, 88, 138, 171, 175
Güllü Saray köyü (Eskişehir'de) 62
Gülşehir (Sadrıazam Seyyid Mehmed Paşa'nın Arapsun köyü üzerine inşâ ettirdiği kasaba) 98
Gümüşhane 120
Gündeşlü, tâifesi, cemâati (Maraş Türkmenlerinden) 84, 133
Güney-doğu Akdeniz 10
Güney-doğu Anadolu 60, 65, 170
Güney-doğu Avrupa 53
Güngördü cemâati (Develi ovası'nda sâkin) 62, 177
Gürbenec (?) cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 109
Güre köyü (Sandıklı kazâsında) 77
Gürünlü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166

H

Hâcegânlu cemâati 111
Hacer-öyüğü köyü (Keçiborlu kazâsında, Pınarbaşı'nda) 78
Hacı Ahmedlü cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 69, 83, 95, 96, 97, 163
Hacı Avad-oğlu İbrahim Kethüdâ cemâati (Fettahlu Dokuzu'na tâbi) 146, 175
Hacı Bahaddinlü (İç - il yörüklerinden) 106
Hacı Bayındurlu mahallesi (Şereflü cemâatinden) 85
Hacı Bektaş-oğlu Merdan Ali (Büke mahallesinden) 85
Hacı Dülkadir-oğlu kethüdâ (Yeni-il hassından) 101
Hacı Emir Şam-oğulları (Selmanlu-i kebîr cemâatinden) 103
Hacı-Fakılı cemâati (Münbiç'de) 176
Hacı Halil-uşağı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Hacı-Hamza (Çorum'da nahiye) 121, 127
Hacı Hamzalı mahallesi (Çayan cemâatinden) 160
Hacı İsalu cemâati (İç-il yörüklerinden) 106
Hacı İshak-uşağı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Hacı-kapan mahallesi (Akşehir'de) 122
Hacı Kasım-oğlu Kara-Bayram mahallesi (Selmanlu-i sagir cemâatinden) 103
Hacı Kırlu cemâati 111
Hacılar cemâati (Lekvanik aşiretine tâbi) 144
Hacılar köyü (Mendehor kazâsında) 78, 86, 87, 102, 110, 127, 144, 159, 160, 176
Hacılar mahallesi (Çayan cemâatinden) 160

Hacılar mahallesi (İmanluciyân cemâatinden) 87
Hacılı Dokuzu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 107
Hacılı mahallesi (Oğulbeyli cemâatinden) 132
Hacılu mahallesi (Cevânişür cemâatinden) 77, 103
Hacı Mustafa-oğulları cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 144
Hacı Osman-oğlu Hacı Veli (Araplu mahallesi sâkinlerinden) 84
Hacı-ömer mahallesi (Akşehir'de) 122
Hacı Veli (Arkıd Han ağası Halil Ağa'nın babası) 84, 122, 153
Hacı Yusuf (Selmanlu-i kebîr cemâati sâkinlerinden) 103
Halaclu (Hallaç) köyü (Çölâbâd kazâsında) 77
Halaclu mahallesi (Sermâyelü cemâatinden) 103
Halep 24, 25, 27, 29, 44, 46, 60, 68, 70, 72, 73, 79, 83, 86, 87
Halep akçası 29
Halep Eyâleti 46
Halep köyleri 72
Halep mukataası 83
Halep Türkmenleri 24, 25, 27, 70
Halep Valisi 86, 87
Halife köyü = Sofular karyesi (Edirne'de Kızılağaç kazâsında) 115
Halikyâb (Balis sancağında) 146
Halil Ağa (Arkıd Hanı ağası) 122, 153
Halil Bey, Bekir-oğlu-, (Kayaslu mahallesinden) 62, 85, 125, 145
Halil (Keferli cemâati kethüdâlarından) 2, 15, 16, 17, 18, 28, 31, 41, 62, 63, 64, 74, 78, 85, 88, 103, 122, 125, 126, 139, 145, 151, 153, 157, 158, 166, 174, 177
Halil Kethüdâ (Borlu cemâati kethüdâsı) 85, 174
Halil Paşa Yurdu (Rumeli'de) 88, 177
Halsenik (?) karyesi (Karaman hassından) 123
Hama Bayadı 33
Hama Döğeri cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Hama Kadısı 147
Hama mukataası 83
Hama (Suriye'de) 33, 60, 68, 79, 81, 82, 83, 88, 98, 106, 107, 110, 111, 130, 136, 139, 146, 147, 148, 149, 152, 167, 171, 173, 174, 175
Hamdi Kethüdâ (Kara Afşarlı cemâati kethüdâsı) 173
Hamdü'l-Abbas (Rakka iskânından kaçanların sığındıkları kimse) 109
Hamid 61, 77, 81, 104, 105, 108, 133, 141, 142, 162, 163, 164
Hamid mevkii (Geyikler kazâsında Gözile köyü yakınlarında) 61, 77, 81, 104, 105, 108, 133, 141, 142, 162, 163, 164
Hamid sancağı 141
Hamza Hacılu cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 27, 59, 161

Hamza-Ketlıüdâ (Sübhanlı cemâati kethüdâsı) 173
Hamzalu cemâati (İç-il yörüklerinden) 87
Hanbar (veya Canbaz) ? mahallesi (Akşehir'de) 122
hane-i avârız 129
Hân-ı Cedîd (Antakya civârında) 111
Hanya sancağı (Girid Adası'nda) 117
harc-ı bâb (âyânların aldıkları bir cins vergi) 43
harç 16
Hardal, Hardallı cemâati (İç-il yörüklerinden) 141, 162, 177
Harizm 23
Harmancık mevkii (Develi yakınlarında) 78
Harpu cemâati (Diyarbekir bölgesinde sâkin) 149
Harput 60, 121
Harran 46, 107, 149, 150, 171, 175, 176
Harran nâhiyesi 171
Harran nâhiyesi (Urfa sancağında) 171
Harran-ovası 107, 149, 150, 175
Hasan (Azâz voyvodası) 48, 66, 71, 85, 92, 97, 102, 103, 107, 109, 114, 119, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 148, 151, 161, 164, 166, 175, 178
Hasan Çelebi (Sivas eyâletinde) 134
Hasan Demircilü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Hasan, Elhac-, (Dede Sülü ve Selmanlı cemâatlerinin mâlikâne mutasarrıfı) 48, 66, 71, 85, 92, 97, 102, 103, 107, 109, 114, 119, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 148, 151, 161, 164, 166, 175, 178
Hasan (Esbkeşan voyvodası) 48, 66, 71, 85, 92, 97, 102, 103, 107, 109, 114, 119, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 148, 151, 161, 164, 166, 175, 178
Hasan, İbrahim-oğlu-, (Şereflü cemâtinden) 48, 66, 71, 85, 92, 97, 102, 103, 107, 109, 114, 119, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 148, 151, 161, 164, 166, 175, 178
Hasan (İfrâz cemâatlerinin iskânına memur zât) 48, 66, 71, 85, 92, 97, 102, 103, 107, 109, 114, 119, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 148, 151, 161, 164, 166, 175, 178
Hasan-oğlu Veys (Büke mahallesinden) 85
Hasan Paşa (Anadolu müfettişi) 148
Hasan Paşa (Bağdad valisi) 48, 66, 71, 92, 102, 107, 119, 148, 175
Hasan Paşa, Vezir-, (Karaman valisi) 48, 66, 71, 92, 102, 107, 119, 148, 175
Hasan Paşa, Vezir Moralı, Enişte-, (Sadrıazam) 48, 66, 71, 92, 102, 107, 119, 148, 175
Hasan Paşa, Vezir, Moralı, Enişte-, (Sadrıazamı) 48, 66, 71, 92, 102, 107, 119, 148, 175
Hasan Paşa, Vezir-, (Rakka valisi) 48, 66, 71, 92, 102, 107, 119, 148, 175
hâs reâyâsı 33

Hassa karyesi (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Haşimlü mahallesi (Kaşıkcı cemâatinden) 77
Ḥatay bölgesi 92
Hatmalı mahallesi (Mecilli Türkmenlerinden) 82, 107, 174
Hâtun-ili kazâsı (Silistre sancağında) 113
Havass-ı Mahmud Paşa (Hasköy) 113, 116
Havsa kazâsı 116
Haydar Ağa (Kurd-kulağı camii bânisi) 91
Haydar-Baba köyü (Afyon'da) 103
Haydarlu köyü (Çölâbâd kazâsında) 77
Haydar-oğlu Mehmed (Büke mahallesi sâkinlerinden) 85
Haymana, kazâsı (Ankara'da) 10, 24, 44, 92, 109, 131, 163
Haymelü Arabi cemâati (Şereflü Türkmenlerinden) 70
Haymelü cemâati 70, 124, 161
Haza'la (Arap kabilelerinden) 81, 174
Hazine-i âmire 116
Haztar köyü (Çandar Köprüsü civarında) 81
Hedilli cemâati (Receblü Afşarından) 71, 172
Hemedan Antlaşması 41
Herdilli cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 138
Heriklü cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 96, 163
Heriklü mahallesi (Nevşehir'de) 96, 163
Hersek 90, 113
Hersek livâsı 113
Hesabalcılı cemâati (Şeyhlü aşiretinden) 140
Hezargrad kazâsı (Niğbolu sancağında) 117, 178
Hıdır cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 49
Hınıs, sancağı 108, 170
Hınzır (?)-Tüccârlısu (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Hırka köyü (Sandıklı kazâsında) 67
Hısn-ı Keyfa 21
Hısn-ı Mansur, kazâsı (Adıyaman) 49, 59
Hızırcık karyesi (Hasköy'e tâbi) 116
Hızır-İlyas (Tuna nehri ağzında) 89
Hızır (Kantemir Çepnisi ahâlisinden) 85, 89, 110
Hilvan köyü (Drama kazâsında) 115, 178
Himmetli mahallesi (Akşehir'de) 122
hizmet akçası 16
Hoca hâsları mukataası (Çorum ve Tokat sancaklarında) 33
Homa, kadısı, kazâsı 61, 77
Honaz kadısı, kazâsı 61, 77
Horasanlu cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 96, 163
Horbendelü cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 111
Horbendelü mahallesi (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 21, 61, 77, 88, 111, 149, 151, 157, 163, 166, 175
Horoz-oğlu (Cevânişir cemâatinden) 104

Horti Hanı (Ulukışla ile Karapınar arasında) 126
Horu (= Akpınarlı) köyü (Çölâbâd kazâsında) 77
Horyüz mezraaları (Sacur nehri kuzeyinde) 176
Horzem cemâati (Konar-göçer Türkmen tâifesinden) 177
Hotin 89
Hozmak (?) cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Hristiyan şakiler 52
Huccâc-ı müslimîn 131
Humus 60, 68, 79, 88, 98, 106, 107, 110, 111, 146, 147, 148, 152, 167, 171, 173, 174
Humus kasabası 111
Humus kazâsı 111
Humus mukataası 88
Humuş-beylü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
Huri köyü (Niğde kalesi gedik timarlarından) 94
Hur, Sur? karyesi (Hanya sancağında) 94, 117
Hümâşah Sultan Vakfı 115
Hüseyin Fakihlü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 152, 166, 167
Hüseyin Hacılı mahallelesi (Oğulbeylü cemâatinden) 132
Hüseyin Hacılu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 23, 80, 93, 108, 109, 152, 163, 167
Hüseyin Hacılu-i kebîr cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108
Hüseyin (Halife köyü ahâlisinden) 21, 23, 73, 80, 83, 84, 85, 91, 93, 108, 109, 110, 113, 132, 133, 138, 141, 150, 151, 152, 163, 166, 167, 176
Hüseyin, Halil Kethüdâ-oğlu-, (Hacı Bayındırlı mahallesinden) 21, 23, 73, 80, 83, 84, 85, 91, 93, 108, 109, 110, 113, 132, 133, 138, 141, 150, 151, 152, 163, 166, 167, 176
Hüseyin Paşa (İşkodra mutasarrıfı) 91, 113, 138
Hüseyin Paşa, Kadızâde-, (Rakka valisi) 91, 113, 138
Hüseyin Paşa (Kurd-kulağı kervansarayı bânisi) 91, 113, 138
Hüsrev Paşa-hanı 152

I

Ilgın (Konya'da) 27, 51, 87, 91, 97, 98, 121, 122, 130, 159
Ilıca karyesi (Drama kazâsında) 115, 178
Irak 19, 33, 81, 111
ırgat 41
Işıklı aşireti 20

İ

İbrahim Paşa (Erzurum Vâlisi) 135
İbrahim Paşa evkafı (Süleymanlı kazâsında) 93
İbrahim Paşa (Maraş Beylerbeyisi) 72
İbrahim Paşa, Nevşehirli Damat-, (Sadrıazam) 39, 52, 72, 91, 93, 94, 96, 135, 163
İbrâil Kanunnâmesinde: 29
İç-el yöresi 176

İç-il, İç-el 29, 33, 48, 51, 60, 63, 75, 88, 131, 141, 148
İç-il kanunnâmesi 29
İç-il sancağı 63
İç-il Türkmenleri 148
İç-il yörükleri 33
İfrâz-ı Zülkadriye 65, 66, 75, 79, 83, 105, 108, 139, 147, 149, 150, 165, 166, 167, 172, 175
İfrâz-ı Zülkadriye cemâatleri 66, 79
ifraz-ı Zülkadriye mukataası 32
İfrâz-ı Zülkadriye reâyâsı 66
İfrâz-ı Zülkadriye tâifesi 75
İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenleri 65, 66, 165
İfrâz-ı Zülkadriye voyvodası 91
İki-kaşlu mahallesi (Akşehir'de) 122
İkramiye (âyanların aldıkları bir cins vergi) 43
İl-beyli aşireti 148, 171
İl-beyli aşireti (Türkmen taifesinden) 148, 171
İl-beyli cemâati 111
İl-beyli oymağı (Çorum ve Tokat'da) 33
İl-beyli Türkmenleri 79, 145
İl-beylü cemâati (= Hamidlü) 136
İl-beylü Türkmenleri 153
İl-eminlü, aşireti, cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 43, 87, 127, 160
il-erleri 141
İl (Eski Türk cemiyetlerinde siyâsi teşkilâtın en üst kademesi) 21, 23, 24, 33, 43, 73, 79, 87, 104, 111, 127, 136, 141, 145, 148, 153, 160, 169, 171, 176
ilmiye sınıfı 28
imam Fakih-uşakları (Rebeclü Afşarı'na tâbi) 150
İmanluciyan cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 87
imdad-ı hazeriyye 43
İmdâd-ı Seferiyye 38, 42
İnallu cemâati (Halep Türkmenlerinden, Keskin'de sâkin) 95, 149, 162, 173, 175
İnce-su kasabası (Kayseri'de) 105
İncili Süleyman Kethüdâ cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152
İnegöl kazâsı 63
İngazilü köyü (Eski-il kazâsında) 130
ipek kervanları 92
İpsala kazâsı 116
İpsodori karyesi (Florina kazâsında) 118
İran 23, 40, 41, 53
İran savaşları 53
İran Seferi (1724) 40
İsa-kadı tâifesi (Sivas civârında sâkin) 152
İsakçı kazâsı (Rumeli'de) 115
İsalu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152
İsaözü (İsalı) (Sandıklı kazâsı köylerinden) 67
İsfidad karyesi (Kuzoluk Hanı yakınlarında) 127
İshaklı mahallesi (Karalu cemhaatinden) 102, 103, 157, 158
İshaklı mahallesi (Sermâyelü cemâatinden) 102, 103, 157, 158
İskân-ı muhâcirîn Komisyonu 10
iskele hizmetçisi 17
İskenderun 33

İslâm Paşa (Maraş Beylerbeyisi) 139
İsmail Ağa-zâde İbrahim Ağa (Kadirli eşrafından) 151
İsmail geçidi kazâsı 74
İsmail geçidi (Rumeli'de) 74, 115
İsmail Kethüdâ cemâati (İfrâz-ı zülkadriye Türkmenlerinden) 166
İsmail-öyüğü Köyü (İsmail Köy) (Çölâbâd kazasında) 84
İsmail Paşa, Polad Paşa-zâde-, (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenleri mukataası hakimi) 66
İsmil köyü derbendi (Konya ile Karapınar arasında) 161
İsneson (Karahisar gedik timarlarından) 94
ispençe 17, 100
İspir köyü (Germurd nahiyesinde) 135
İstanbul 2, 3, 4, 5, 7, 10, 15, 18, 19, 20, 21, 24, 26, 27, 29, 31, 33, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 54, 59, 65, 94, 95, 99, 100, 117, 118, 121, 131, 134, 137, 149, 152
İstanbul hanları 94
İstanköy adası 33
iş-erleri 141
İşkodra 113
İzmir isyânı 47
İzmit 120, 121
İznik 79, 88
İzoli aşireti 170
İzzeddin, İzzeddinlü cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 27, 115, 130, 161, 170
İzzeddinlü aşireti (Kilis'de Valide Sultan hasları cemâatlerinden) 139

J

Japovalı cemâati (Cihanbeylü aşiretine tâbi) 63, 138, 140, 148, 170, 171, 172, 175

K

Kaba-Fakı köyü (Karacaşehir kazâsında) 62
Kabaklı-pınar (Arkıd Hanı ile Ilgın arasında köy) 87, 98
Kabaklı-pınarı köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Kabakulak-Alçısı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
Kaba-öyük karyesi (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Kaçarlı cemâati 49, 106, 167
Kaçarlı cemâati (Dündarlı aşiretinden) 49, 106, 167
Kaçarlı cemâati (Eymür'e tâbi) 49, 106, 167
Kaçarlılu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Kaçı cemâati (Konar-göçer Türkmen taifesinden) 141, 177
Kaçkun (= Yâve) 30
Kadı Burhaneddin Ahmed 2
Kadı, kadılık 2, 116, 138
Kadı-köyü (Keşan kazâsına tâbi) 116
Kadılar köyü (Çölâbâd kazâsında) 27, 77, 103
Kadın Hanı (Lâdik ile Ilgın arasında) 123, 159
Kadın-öyüğü karyesi (Urla veya Baklan kazâsında) 103
Kadirli 32, 51, 66, 101, 151
Kadirlü cemâati 111
Kâfır-Sındığı 128

Kâfır-Sındığı (Çiftehan yakınlarında bir mevki) 128
Kâfir-dağı (Gümüşhane yakınlarında) 120
Kâfir-kıran (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 76, 151, 164, 166
Kâfir-kıran, Kâfir-kıranlı cemâati Mamalu Türkmenlerinden 76, 151, 164, 166
Kâğıthâne 40
Kâhta kazası (Malatya sancağında) 60
Kahveci-dağı 96
Kalaçlı mahallesi (Mecilli Türkmenlerinden) 82
Kalaşcı köyü (Süleymanlı kazâsında) 88
Kalecik (Kal'acık) mevkii (Çankırı kazâsında) 133
Kalender (İfrâz cemâatlerinin iskânına memur kimse) 109
kale neferâtı 18
Kamallu köyü (Çölâbâd kazâsında) 85
Kaman köyü = ilçesi (Kırşehir sancağında) 143
Kamışlı köyü (Esbkeşan mukataası köylerinden) 153
Kanacı köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Kanber köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Kanber Namık köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Kanber Şeyhli köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Kangal Kazası 32
Kangal (Sivas'da) 32, 93, 132, 134, 164
Kanlı-kavak 165, 166
Kanlı-kavak cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165, 166
Kantemircilü cemâati 111
Kantemir Çepnisi cemâati 88, 159
Kanun-ı Ebussuud 7
kanunnâme 7
Kapaklı mahallesi (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 78
kapı-kulu 17
Kapıkulu askerleri 39
kapu-ağaları 46
kapu-halkı 46
Kapu-İsa cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Kapusuz levend 47
Kara-Afşarlı cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Kara-Atabeklü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 167
Kara-Avşarlu cemâati (İç-il'den Eymür'e tâbi) 149
Karabaşı aşireti (Karaman'da sâkin) 46
Kara-Bayrak mahallesi (Selmanlu-i sagir cemâatinden) 158
Kara Bekirin Türkmenleri (Mektubiyye Medresi evkafına tâbi) 83
Kara Beydil, Türkmenleri, cemâati, oymağı (Mektubiyye Medresesi evkafına tâbi) 160
Karabıyıklı köyü 10
Karabıyıklı köyü (Konya'da) 10
Kara Budaklı mahallesi (Receblü Afşarı'ndan) 71
Karaca Araplu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 86

Karacadağ bölgesi (Hersek livâsında) 113
Karacadağ (Geyikler kazâsı dahilinde) 103, 113
Kara Cafer (Keferli cemâati kethüdâlarından) 64, 158
Karaca köyü (Seyidgazi ile Eskişehir arasında) 62
Karaca Kürd, cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 49, 59, 96
Karaca-Ören köyü (Bolvadin yakınlarında) 61
Karacaşehir kazâsı (Sultanönü Sancağı'na tâbi) 62
Karaca-viran = Karacaören köyü (Kayseri Bünyan'da) 81, 163
Karaçadır 20
Kara-Çelebi cemâati, 140, 170
Kara Dedelü, cemâati, mahallesi (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 165
Karagözlü cemâati (Eymür'e tâbi) 149, 173
Kara-Gündüz, aşireti, cemâati (Yeni-ilk Türkmenlerinden) 169
Kara-Hacı Ebu Bekir (Selmanlu-i Kebir cemâatinden) 103
Kara Hacılu cemâati (Halep Türkmenlerinden) 60, 63, 105, 162
Kara Hacılu cemâati (İç-il yörüklerinden) 105, 162
Kara Halillü cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 27, 107, 108, 130, 161
Kara Halillü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 27, 107, 108, 130, 161
Kara Halillü cemâati (Trablus-şam ve Lâzkiye Türkmenlerinden) 27, 107, 108, 130, 161
Kara Halillü (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 27, 107, 108, 130, 161
Kara Halil-oğulları cemâati, mahallesi (Selmanlu-i Kebîr'den) 157
Kara Hamzalı köyü (Cisr-i Ergene kazâsında) 117
Kara Hasanlı Ceridi cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 138
Karahasanlu cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 62
Karahisar, Karahisâr-ı Sahib (Afyon) 49, 61, 81, 94, 141, 163
Karahisar nahiyesi kalesi (Niğde Sancağı'nda) 94
Karahisar sancağı 81
Karaisalu nâhiyesi 129
Karaisalu Türkmenleri (Adana sancağında) 129, 130
Kara İsmail köyü (Saidili nâhiyesinde) 123
Karakaşlı-uzun karyesi 103
Karakaşlı-uzun karyesi (Urla veya Baklan'da) 103
Karakoyun aşireti 10
Karakoyunlu Devletleri 2
Karakulak köyü (Erzincan'da) 135
Karalar aşireti (Kozan'da) 74, 169
Karalar cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 78, 152
Karalar köyü (Çölabad kazâsında) 95
Karalar köyü (Nevşehir'de) 95

Karalar mahellesi (Kaşıkcı cemâatinden) 61, 70, 74, 78, 85, 95, 152, 157, 167, 169
Karalu cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 49
Karalu Huzurlu cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Karalu Huzurlu Erdoğdu cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Karalu mahallesi (Karalar cemâatinden) 102
Karaman VIII, 24, 27, 32, 33, 46, 51, 59, 62, 66, 67, 73, 80, 86, 87, 91; 92, 93, 105, 108, 109, 110, 111, 115, 121, 123, 124, 128, 130, 131, 132, 149, 151, 152, 159, 161, 166, 167, 168, 175
Karaman Ereğlisi 62
Karaman eyâleti 32
Karaman Hacılu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 167
Karaman-ili 24
Karamanlu cemâati (Danişmendlü Türkmenlerinden) 78
Karamanlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 78, 152, 165, 166, 167
Karaman sâkini 73
Karaman-uşağı, cemâati, mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Karamort (Belen-Bağras arasında mevki) 68, 72, 92, 107, 119
Karamort Hanı, derbendi 92
Karamuk kazâsı (Karahisâr-ı Sahip sancağında) 86
Karaöyük köyü (Akşehir'de) 122
Karapınar (Eski-il kazâsında Sultaniye olarak da anılan yer) 27, 92, 112, 124, 126, 131, 160, 161
Karapınar mukataası 27
Kara Sarılı mahallesi, obası (Oğulbeylü cemâatinden) 159
Kara-seki (Şereflü Yurdu'nun diğer bir ismi) 70
Kara Süleymanlı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 107, 165, 166
Kara Süleymanlı cemâati (Mecilli Türkmenlerinden) 107, 165, 166
Kara Şeyhli 71
Kara-Şeyhli cemâati (Receblü Afşarı'ndan) 172
Karataş kazası 74
Karataşlı cemâati (İl-beylü Türkmenlerinden) 153, 176
Karatekeli aşireti 10
Karavca köyü (Silindi kazâsında bugünkü Değirmenli) 106
Kara-yağı cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 81, 158
Karesi 108
Kargın köyü (Sandıklı kazâsında) 67
Kârız köyü (Konya'da) 124
Kariban cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Karkın cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 135, 165
Karmış-pazusu (Koçhisar'da, Büyük Şereflü yurdu) 70
Karnı-Boğunlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Kars (Doğu Anadolu'da) 32, 51, 53, 66, 101, 107, 121, 139, 149, 151, 166, 175

Kars eyâleti 53
Kars Gühercilesi mahallesi (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Kars-ı Zülkadriye (Kadirli) 101, 139
Karşun mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkenleri'ne tâbi) 151
Karye-Belen (Cisr-i Ergene kazâsı köylerinden) 117
Kasım-zâde El-hac Mustafa (Kavala Gümrüğü mukataa mutasarrıfı) 115
Kastamonu sancağı 27
Kaşıkcı-oğulları (Alanya'da) 152
Kaşıkçı, Kaşıkcılar cemaâti (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 77, 102, 157
Kâtib-oğlu Yusuf (Selmanlu-i kebîr cemâatinden) 103
Kavak cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 76, 103, 151, 164
Kavakcı cemâati (Şeyhü aşiretinden) 140
Kavala 115, 178
Kavala Mukataası 115
Kavaleddin-uşağı mahallesi (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Kaya-başı (Gülnar'da bir mevki) 88, 162
Kayacık köyü (Konya'da) 124
Kayadibi köyü (Develi nâhiyesinde) 94
Kayaklar cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 168
Kayalı cemâati (Eymür'e tâbi) 149, 173
Kayaslu mahallesi (Şereflü cemâatinden) 85
Kayı kazâsı 62
Kayılı cemâati 86, 159
Kaymazlı mahallesi (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 78
Kayseri, mütesellimi, sancağı 9, 15, 24, 33, 41, 64, 65, 66, 70, 81, 83, 95, 97, 100, 111, 130, 143, 163
Kazaklar, Kazak 10, 177
Kazgan-pınarı (Kazanpınarı) köyü (Sandıklı kazâsında) 78
Keban madeni 134
Keçiborlu kazâsı (Afyon'da) 61, 77, 78, 102, 157
Keçili-Karamanlu mahallesi mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Keferdiz nahiyesi (İslâhiye'de, bugün Sakçagöz) 49
Keferli cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 64, 158
Kele-dur cemâati 111
Keleş-oğlu (Selmanlu-i kebîr cemâatinden) 103
Keli-Corlu cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 149
Keller cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 76, 164
Kemal-oğlu Veli (Kilis eşkıyâsından) 72
Kemer-i Hamid (=Burhaniyye), kadısı, kazası 61
Ken'an aşireti 138
Kenan Bey, Pehlivanoğlu-, (Sivas-Kırşehir bölgesinde Pehlivanlı aşiretinden) 80, 166
Kenzü'l-vekayi (Mustafa Sakıb Efendi'nin eseri) 50, 75
Kerevetli cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165

Kerizi (veya Kevizi) aşireti (Reşi taifesinden) 169
Kermih cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 62
Kervansaray 152
Kesenli köyü (Seyidgazi kazâsında) 112
Kesik-Söğüt köyü (Gülnar kazâsında) 106
Keskin-ili 148, 175
Keskin, kazâsı (Ankara'da) 33, 63, 148, 149, 175
Keskin mukataası 63
Keşan kazâsı 116
Keşefli aşireti 20
Keşli-evi (bir cins çadır) 21
kethüdalık 23
Ketiş-oğlu = Kiseli-oğlu cemâati (İç-il yörüklerinden) 79, 141, 143, 162, 176
Ketmenli (Ketmeli) köyüne (Dazkırı'ya tâbi) 86
Ketmi cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Kıbrıs, Adası 42, 47, 48, 51, 60, 62, 63, 72, 75, 137, 139, 141, 142, 144, 150, 161, 162, 176, 177, 181
Kıbrıs isyânı 48
Kıldonlu aşireti (Ankara civârında sâkin) 9
Kılıç-beylü cemâati 110
Kılıç (Kantemir Çepnisi sâkinlerinden) 110
Kılıçlı, aşireti, cemâati (Antep-Payas arasında sâkin) 44, 134, 136
Kınık kazâsı (Adana'da) 64, 65, 66, 67, 80, 105, 136, 139, 151, 152, 165, 166, 167, 171
Kırgız evleri 20
Kırık cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 138
Kırıklı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Kırım 9, 10, 53, 74, 89, 177
Kırım Köy İhtiyarlar Meclisi 53
Kırıntılı cemâati (Lekvanik aşiretine tâbi) 62
Kırkılı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152, 166
Kırk-kilise koru ağası 116
Kırşehir 44, 64, 70, 80, 83, 87, 88, 95, 96, 143, 163, 166
Kırşehir Livâsı 87
kışlak resmi 29, 30
Kızık köyü (Sandıklı kazâsında) 33, 67
Kızık oymağı (Trablus-şam'da) 33
Kızılağaç, kazâsı, nahiyesi (Paşa sancağında) 73
Kızıl Ahmed cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 49, 62
Kızıl Ahmed (Kermih, Kuşdoğanlı cemâatleri iskân başısı) 49, 62
Kızıl Alili Samurlusu cemâati (Halep Türkmenlerinden) 174
Kızıl-allu cemâati (İç-il yörüklerinden) 106
Kızılbağlık köyü (Urla veya Baklan kazâsında) 103
Kızılbaş zulmü 134
Kızılca Burgos, Derbendi (Aydın Sancağı'nda) 92, 159
Kızılca mahallesi (Akşehir'de) 22, 92, 122, 123, 131, 159
Kızılcık mahallesi (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Kızıl-Işıklu cemâati (Kuzoluk mezraalarında sâkin) 129

Kızıl-kocalu kazâsı (Bozok Sancağında) 164
Kızıl-koyunlu cemâati (Lekvanik aşiretinden) 79, 87, 88, 97, 176
Kızıllu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 49, 64, 76, 78, 164, 165
Kızıllu cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 49, 64, 76, 78, 164, 165
Kızıllu köyü (Geyiklü kazâsında) 49, 64, 76, 78, 164, 165
Kızıl-Şeyhlü cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 49
Kız-kapan köyü (Çölâbâd kazâsında) 85
Kiğı (Bingöl'e tâbi) 61, 65, 108, 170
Kilâd köyü (Konya'da) 124
Kili mukataası 89
Kilis 34, 68, 72, 73, 101, 104, 107, 111, 139, 146, 148, 151, 169, 170
Kilis eşkıyâları 72
Kilis hasları 139
Kilis Voyvodası 151
Kiseli-oğlu 141, 162, 177
Kite karyesi (Eski-il kazâsında) 130
Kobadin köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Koca-Bey Kethüdâ (Keferli cemâati Kethüdâsı) 64, 158
Koca-Bük köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Koca Kethüdâ mahallesi (Danişmendlü Türkmenlerinden) 78
Koca Yusuflu (Türkmen cemâatlerinden) 49
Kocomar karyesi (Sâid-ili nâhiyesinde) 123
kocuk (deriden mamul ceket) 24
Koçak, Koçaklı köyü (Ulukışla'da) 81, 128, 163
Koçbeli mahallesi (Karalu cemâatinden) 157
Koçhisar, kazâsı (Aksaray sancağında) 70, 92, 94, 96, 120, 161
Kolancak köyü (Alacahan yakınlarında) 133
Kolancık harabeleri (Çölâbâd kazâsında) 77
kom 1
Komalı-dağı (Çölâbad kazâsında) 84, 85
Konya 9, 27, 47, 92, 95, 106, 108, 112, 121, 123, 124, 126, 127, 130, 141, 142, 159, 160, 161, 162, 167
Konya kal'ası 95
Konya Mütesellimi 127
Konya sancağı 130, 161
Konya Vâlisi 106, 162, 167
Koron (Mora'da) 5
Koru-dağ (Çölâbâd kazâsında) 84, 85
koru resmi 29
Koşun, nâhiyesi, kazâsı (Tarsus Sancağında) 91, 128, 129, 168
Koturlu mahallesi (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 78
Koyun-oğlu Ali mahallesi (Atmalı cemaatinden) 150, 176
Koyun-oğlu Koçur Bey cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 149, 176
Koyun-oğlu, Koyun-oğulları cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 149, 150, 175, 176
koyun resmi 28

Kozaklu köyü (Süleymanlı kazâsında) 87
Kozan-oğlu mukataası 121
Kozan-oğulları 10
Kozan (=Sis) 3, 8, 9, 10, 32, 62, 66, 74, 121, 145, 169
Köçeklü cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 88, 149, 163, 175
Köhne-hisar mahallesi (Akşehir'de) 122
Köhne-imâret (Akşehir'de) 122
Kömür Ceridi cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
Köpekli cemâati (Dânişmenlü Türkmenlerinden) 82, 174
köprücü 17
Köprülüler, devri 6
Körtaş köyü (Akşehir'de) 122
Körüklü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Köse Bekir-oğlu Ali Kilis Eşkıyâsından) 72
Köse Döğer-beylü cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Köse Kethüdâ (Karalu Huzurlu cemâatinden) 173
Köseler köyü (Gülnar'a tâbi) 106
Köseli cemâati (Danişmendlü Türkmenlerinden) 169
Köseli cemâati (Halep Türkmenlerinden) 60, 169
Köse Mehmed-oğlu Hüseyin (Büke mahallesinden) 85
Köse Musa, cemâati, mahallesi (Selmanlu-i kebir'den) 78, 103, 157
Köse-oğlu Şereflü cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Kösereli, Kösreli aşireti 20
Köstence 118, 179
Köstence ahâlisi 118
Kösürge cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Köşk köyü (Yahyalı civârında) 63
Köteklü = Kuru-in cemâati (İç-il yörüklerinden) 105, 162
Kötü Ağıl köyü (Sandıklı kazâsında) 78
köy kethüdası 16
Kuban bölgesi 89, 177
Kudüs 107
Kuleli-kışla köyü (Mendehor kazâsında) 86
kulluk akçası 31
Kulu-Kethüdâ cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152, 166
Kulu-köy (Keçiborlu kazâsında Pınarbaşı'nda) 103
Kulular-Alcısı cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 174
Kurdgân cemâati 111
Kurd-kulağı 73, 80, 91, 108, 121, 152, 166, 167
Kurd-kulağı, Derbendi (Adana'da Misis yakınlarında) 73, 80, 91, 108, 121, 152, 166, 167
Kurhıtanlı cemaâti 111
Kur (?) karyesi (Yenişehr-i Fener'de) 117, 178
Kursulu cemâati 97, 163
Kursulu cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 97, 163
Kurşun mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Kurtucan (Erzurum'da) 61

Kuru-dere köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Kuru-sulu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Kuruş (?) köyü (Kırşehir'de) 143
Kurutlu cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 97, 163
Kuşadası 33
Kuşçular cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 64, 158
Kuş-doğanlı cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 158
Kuş-kayası (Karahisar nâhiyesinde) 94
Kuşlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 165, 166
Kuş-uşağı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
Kuyucak kazâsı (Ege'de) 112
Kuzey Suriye 44
Kuzoluk Hanı, derbendi = Çavuşlar köyü derbendi (Ulukışla ile Ereğli arasında) 127, 129
Kuzulu oymağı (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 92, 161
Küblüce köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Küçük Abdallu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Küçük Ali-oğulları (Payas'da) 10, 73
Küçük Kaynarca Andlaşması 42, 47
Küçük Musa (Araplu mahallesi sâkinlerinden) 84
Küçük Şereflü cemâati yurdu (Koçhisar'da) 70
Künc cemâati 111
Kürd Hasan-oğulları cemâati yurdu (Koçhisar'da) 125
Kürdler karyesi (Sivas'da) 112, 122, 164
Kürdler mahallesi (Akşehir'de) 112, 122, 164
Kürd Mehmedlü, Mihmadlu cemâti (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 96, 163
Kürd-Tekude (?) cemâati (Danişmendlü Türkmenlerinden) 78
Küreci 17, 102, 116
Küreci köyü (Hatay'da) 102
küreciyân reâyâsı 116
Kürkcülü, cemâati (Bozdoğan aşiretinden) 141
Küşne cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 27, 80, 82, 92, 93, 107, 108, 125, 130, 132, 161, 163, 167, 169, 174
Küşne cemâati (Danişmendlü Türkmenlerinden) 27, 80, 82, 92, 93, 107, 108, 125, 130, 132, 161, 163, 167, 169, 174
Küşne cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 27, 80, 82, 92, 93, 107, 108, 125, 130, 132, 161, 163, 167, 169, 174
Küşne-oğlu Halil Bey (Küşne cemâati aşiret-beyi) 125
Kütahya 27, 29, 30, 32, 33, 61, 77, 78, 80, 81, 82, 86, 88, 103, 108, 110, 111, 149, 157, 158, 159, 163, 168, 175
Kütahya eyâleti 149
Kütahya havalisi 29
Kütahya Livâsı 29, 86
Kütahya mollası 61
Kütahya mütesellimi 61, 110
Kütahya sancağı 27, 88

Kütüklü cemâati (Boynu İncelü Türkmenlerinden) 96, 105, 162, 163
Kütüklü cemâati = Gedavlar cemâati (İç-il yörüklerinden) 96, 105, 162, 163

L

Lâdik, bugünkü Halıcı (Konya'da) 87, 91, 122, 123, 153, 159
Lâtif-han = Erdi karyesi (Sivas'da) 111
Lâzkiye 61, 77, 107, 151, 176
Lefke 121
Lehistan 37
Leh zolatası 39
Lekvanik aşireti 66
Lekvanik cemâatleri 34, 66, 72, 78, 79, 83, 95, 97, 143, 144, 163, 169, 176
Lekvanik tâifesi 83
levend eşkıyâsı 46
Levend (valilerin kapu halkı) 46, 47
lonca yetkilileri 15
Lülüe = Lule kalesi (Şücaeddin kazâsında) 87

M

Maaretünnuman kasabası, kazâsı (Suriye'de) 68
Maarre (Rakka'da Belih nehri kıyısında), 148, 175
Madenci 17
Madik (Adana bölgesinde geçit), 81
Mağara (Adana vilayetinde, bugün Tufanbeyli), 97, 169
Mahmud Ağa (İfrâz-ı Zülkadriye cemâatlerinin tahrîrini yapan zât) 109
Mahmud I (Osmanlı hükümdarı) 41, 71, 109, 113, 116, 172, 178
Mahmud-köyü (Keşan kazâsında) 116
Makova karyesi (Drama kazâsında) 115, 178
Malatya 34, 60, 61, 63, 101, 121, 134, 135, 138, 139, 140, 142, 143, 149, 165, 169, 170, 171, 172, 175
Malatya kazâsı 142
Malatya sancağı 60, 61, 135, 138
malikâneler 16
Malkara boğazı (Tuna nehri ağzında 89
Malkara (Magalkara) kazâsı 116
Mamalu, Türkmenleri (Bozok Sancağı'nda) 32, 49, 69, 76, 105, 138, 144
Mamavî cemâati 111
Mancınık (Mancılık) (Kangal kazâsında bir mahal) 32
mandıra 1
Manisa 43, 109
Maraş 23, 32, 48, 49, 50, 51, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 80, 83, 84, 87, 91, 104, 111, 126, 133, 134, 135, 136, 139, 143, 145, 147, 148, 149, 151, 153, 160, 165, 166, 169, 172, 175, 176
Maraş Beylerbeyi 50, 63, 75
Maraş Beylerbeyisi 62, 72, 139, 145
Maraş Hanı (Ulukışla ile Çiftehan arasında) 87
Maraş kalesi 48
Maraş kazâsı 135
Maraşlı mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Maraş sancağı 49

Maraş Türkmenleri 84
Maraş vilâyetleri 66
Mardin 19, 29, 30, 31, 32, 60, 68, 71, 88, 107, 170
Mardin mı[illegible]ası 19, 29, 30, 31, 32, 60, 68, 71, 88, 107, 108, 170
Mardin Sancağı 19, 29, 30
Mardin voyvodası 68
martalos 18
Mavrend köyü (Keşan kazâsında), 116
Mayalu köyü (Urla kazâsında) 103
Mazekrek 41, 100
Mecilli Türkmenleri 82
Medine-i Münevvere fukarası 66
medrese talebeleri 17
Mehban karyesi (Yenişehr-i Fener'de) 178
Mehemmed Kethüdâ (Kapu-İsa cemâati kethüdâsı) 173
Mehmed Emin Bey (Burak Bey evkafı mütevellisi) 118
Mehmed Emin Bey (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 118
Mehmed-oğlu Kara Yusuf (Kayaslu mahallesinden) 85
Mehmed-oğlu Yahya (Ceberlü mahallesinden) 85
Mehmed Paşa (Adana Beylerbeyisi) 42, 60, 98, 104
Mehmed Paşa Elhac, (Rakka Beylerbeyisi) 42, 60, 98, 104
Mehmed Paşa Seyidd-, (Kara Vezir, Kara Silahdar, Sadrıazam, v. 1781) 42, 60, 98, 104
Mektubiyye Medresesi 23, 160
Mektubiyye Medresesi (Maraş'da) 23, 160
Melekli-pınar cemâati 125
Melendir nâhiyesi (Niğde sancağında) 94
Melikli Bayadı cemâati (Konar-göçer Türkmen cemâatlerinden) 126, 131, 160, 161
Memâlik-i Osmaniyye 25
Mendehor kazâsı (Saruhan Sancağı'nda), 64, 86, 159
Menemenci (Melemenci) cemâati (Bozdoğan aşiretinden) 141
Menemen ovası 5
Menge köyü (Said-ili nâhiyesinde), 123
Mengli Giray (Kırım hanı) 74
Menteşe sahili 141
menzil-beygiri harcı 94
menzilci 17, 128, 133
Merkebci köyü (Sandıklı kazâsında) 77, 102
Merzifon 121
Mevâşîler kazâsı (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 157
Mevkufat 116
Mevkufat defteri 116
Mevlâna Mehmed (Çemişgezek kadısı) 65
Mevlâna Mustafa (Karahisâr-ı Sahib kazâsı nâibi) 64
mezraa 1, 124
Mısır 42, 43, 48, 92, 119, 130
Mihaliç köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Mihli, Yakup-oğlu-, (Hacı Bayındurlu mahallesinden) 85
Mihmadlu cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 61, 80, 152, 158, 166, 167
Mihmadlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 61, 80, 152, 158, 166, 167

Milân mahallesi (Akşehir'de) 122
Milâs köyü (Akşehir'de) 122
Milli aşireti 68, 170
Milli aşireti (Diyarbekir Voyvodalığına tâbi) 61, 68, 69, 81, 101, 107, 108, 142, 163, 170, 172
Milli aşireti taifesi 68, 170
Milli-dere köyü (Develi kazâsında) 81, 163
Milli İsmail-oğlu Mustafa (Mardin voyvodası) 68
Milvanlu (Melvanlu) cemâati (Karaisalu nâhiyesinde sâkin) 129
Minnet Ağa, Bekir-oğlu-, (Kayaslu Mahallesinden) 85
Mir-aşiret 22
Misis 32, 60, 66, 67, 79, 91, 120, 139, 166, 169
Misis (Adana'da) 32, 60, 66, 67, 79, 91, 120, 139, 166, 169
Misis derbendi 60
Misis kalesi 120
Modon 5
Molla Mustafa (incesu derbendi ağası) 126
Monogeldi (Hasköy kazâsı köylerinden), 113
Mora 5, 42, 43, 48
Mora isyânı 48
Movakcı karyesi (Drama kazâsında) 115, 178
muâf ve müsellem reâyâ 18
Mudanlı cemâati 111
Mud nâhiyesi (İç-el Sancağı'nda) 162
Muğla 108
Muhammed Kethüdâ, Hızır-oğlu-, (Ceberlü mahallesi sâkinlerinden) 85
Muharrem Kethüdâ (Karalu Huzurlu cemâati kethüdâsı) 173
muhassıllık 9
mukataa 130
Mukri (Mekri ?) aşireti 88
Mulucak karyesi (Said-ili nahiyesinde) 123
Muradca (Eski-il kazâsında) 130
Murad-dağı (Ege bölgesinde), 82
Murad IV (Osmanlı hükümdarı) 29, 45, 51, 82, 83, 85, 91, 133, 148, 149, 153, 167, 173
Murad Kethüdâ (Dokuz Horbendelüsü cemâati kethüdâsı) 173
Muradlı aşireti 20
Murad (Nasuh-oğlu-, (Hacı Bayındırlu mahallesinden) 29, 45, 51, 82, 83, 85, 91, 133, 148, 149, 153, 167, 173
Murad Paşa Köprüsü (Antakya'da) 51, 91, 148, 149, 173
Murad Suyu 29
murakabacı 41
Murre karyesi (Drama kazâsında) 115, 178
Murtaza (Trabzon mütesellimi) 110
Musa Bey (araplu mahallesi sâkinlerinden) 84
Musa-beylü cemâati (Antep'de sâkin), 111
Musacalu 48, 65, 67, 149, 171, 175
Musacalu cemâati, tâifesi (Yeni-il Türkmenlerinden) 67, 149
Musa Fakihlü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166, 167
Musa Hacılu 95, 163

Musa Hacılu cemâati 95, 163
Musa Paşa (Alanya Sancağı mutasarrıfı, katli) 63
Musa Seydilü (Zaviye-i Şeyhlü) cemâati (Tekfur-beli mezraasında sâkin) 129
Mustafa III. (Osmanlı hüküdarı) 41
Mustafa Kethüdâ (Büke mahallesi kethüdâsı) 85, 173
Mustafa Kethüdâ (Döğer-oğlan cemâati kethüdâsı) 85, 173
Mustafa (Nevşehir kadısı ve binâ emîni) 16, 17, 22, 27, 38, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 53, 63, 64, 66, 68, 75, 85, 94, 104, 115, 118, 126, 130, 131, 138, 144, 150, 152, 153, 173, 176
Mustafa-oğlu Hüseyin (Atmalı cemâatinden) 150, 176
Mustafa Paşa Bey (Adan Beylerbeyisi) 27, 42, 43, 50, 52, 53, 66, 104, 130
Mustafa Paşa (Maraş Beylerbeyisi) 27, 42, 43, 50, 52, 53, 66, 104, 130
Mustafa Paşa, Vezir-, Karaman valisi 27
Mustafa Sâkıp Efendi (Maraş Beylerbeyisi Mustafa Paşa'nın divan kâtibi, Kenzü'l vekayı' müellifi) 75
Mustafa (Sendil cemaati kethüdası) 16, 17, 22, 27, 38, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 53, 63, 64, 66, 68, 75, 85, 94, 104, 115, 118, 126, 130, 131, 138, 144, 150, 152, 153, 173, 176
Mustanlı kabilesi (Beyzeki aşiretine tâbi) 68
Musul, eyaleti 44, 60, 121, 144
Muşkara köyü 93
Muşkara köyü (Bugünü Nevşehir'in üzerinde kurulduğu köy) 93
Mutala köyü 94
mücerred 17, 28, 83, 140
mültezimlik 45
Münbiç 79
Münbiç nâhiyesi 79
Mürdlü cemâati 63, 171
müsellemler 17

N

Nadir köy (Akşehir'de) 122
Nâib Yusuf köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Nalgarcık (?) karyesi (Niğde kalesi gedik timarlarından) 94
Namrun kalesi (Tarsus'ta), 168
Nasuh Paşa (Aydın ve Saruhan muhassılı 63, 64
Natırlı cemâati (İç-il yörüklerinden) 63
Naziller cemâati (Şerefgördü aşiretinden) 47
Neblic köyü (Hersek'de Karacadağ bölgesinde) 113
neccar 41
Nefesli, cemâati, (Mamalu Türkmenlerinden) 64, 138, 164
nefîr-i âm 46, 53
Nestan köyü (Amanos dağlarında) 102
nevgî (200 dirhemlik bir ölçek) 30
Nevşehir 51, 52, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 108, 162, 163
Nevşehir Evkaf Defterleri 95
Nevşehir imarı ve kasaba haline getirilmesi VIII, 51, 52, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 108, 162, 163

Nevşehir kasabası 162
nezr 49, 60, 62, 64, 65, 66, 68, 78, 85, 86, 97, 102, 103, 104, 105, 106, 133, 139, 152, 153
Niğbolu sancağı 117, 178
Niğde 60, 62, 66, 80, 81, 87, 94, 106, 128, 131, 143, 163, 177
Niğde kalesi 94, 127
Niğde sancağı 66
Niksar 121
Ni'metî Bey-zâde Ömer Bey (Yeni şehr-i Fener'de âyân) 117, 178
Nişir köyü (Çölâbâd kazâsıda) 77
Nogay, cemâatleri, tâifesi 74, 177
Numan köyü (Yahyalı bölgesinde) 61, 63, 104
Numan Paşa (Anadolu, Erzurum valisi) 61, 104
Nûreler cemâati 79
Nusaybin 31, 71, 88, 107, 170
Nusaybin mukataası 71
nüzül 99, 101, 115, 116

O

oba 1, 20, 21
Ocaklık 119
Ocaklı mahallesi (Cevânişür cemâatinden), 102
Odabaşı cemâati (Şerefgördü aşiretinden) 47
Odaköy (Geyikli kazâsında), 78
Odani köyü (Niğde kalesi gedik timarlarından) 94
Odunbükü köyü (Ulukışla'da) 128
Oğul-beylü, cemâati, oymağı, (Bozulus Türkmenlerinden) 91, 109, 123, 132
Ohri kanunu 29
Okcu-oğlu Murad (Sofular cemâati başbuğu ve Alacahan menzilcisi) 133
Okçu Azenli 72
Okçu cemâati (Halep Türkmenlerinden), 60, 169
Okçu İzzeddinlü, aşireti, cemâati (Kilis hassına tâbi) 72
Okçular karyesi (Çölâbâd kazâsında) 78, 103, 104
Okçular köyü (Urla kazâsında) 78, 103, 104
Opladanlı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Orhan, karyesi, köyü (Hatun-ili kazâsında) 38, 76, 114, 164, 178
Orhan-oğulları cemâat (Mamalu Türkmenlerinden) 164
Ormanlu cemâati 111
Orta Anadolu, şehirleri 51, 91, 93, 95
Orta Asya 19
Ortacıyan cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 160
Ortaköy (Akşehir kazâsında) 122
Orta-Kuluncak (Baklan veya Urla kazâsında köy) 103
Oruçlu, karyesi köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Osman Bey, Zaralı,oğlu, (Sivas mütesellimi) 134
Osman Efendi (Atlandı köyü derbendi ağası) 130
Osman III. (Osmanlı hükümdarı) 41
Osman-kethüdâ cemâati (Eymür'e tâbi) 149
Osmanlı 1, 2, 3, 4, 6, 7, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 26, 28, 29,

30, 31, 33, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 50, 52, 53, 57, 76, 98, 119, 120, 121, 127, 157, 181
Osmanlı birlikleri 52
Osmanlı Devleti, İmparatorloğu 2, 4, 17, 19, 37, 41, 42, 45, 50, 52, 76
Osmanlı hâzinesi 42
Osmanlı Kanunnâmeleri 7, 19, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 45, 98
Osmanlılar 3
Osman-oğlu Ömer (Ceberlü mahallesinden) 85
Osman-oğlu Yunus (araplu mahallesinden) 84
Osman (Okcular köyü sâkinlerinden) 104
Osman Paşa (Konya valisi) 123
Osman Paşa (Rakka Valisi) 139
Osman Paşa Vezir (Kıbrıs valisi) 62
Otan köyü (Bolvadin'de) 62
otlak resmi 29, 30
Ovacık karyesi 106
Ovacık karyesi (Gülnar kazâsında) 106
Ovacıklı, cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden), mahallesi 108, 151, 166, 167
Oymakbaşı 21
Oyuncu cemâati (Kosun nâniyesi'nde sâkin) 129

Ö

Ödemiş kazâsı 112
ödemişlü cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 125
ödemişlü cemâati (Yeni-il Halep Türkmenlerinden) 70, 125
Öksüzler, Öksüzlü cemâati (İzzedinlü aşiretinden) 44, 139, 140, 170
Ömergân cemâati (Milli tâifesinden) 142
Ömer Hacı köyü (Çandar köprüsü civarında) 81
Ömer-Hacılu köyü (Kırşehir'de) 143
Ördek Hacılı mahallesi (Mecilli Türkmenlerinden) 107, 174
Öştile (?)-Alçısı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 167
Öyük köyü (Kayseri Sancağı'nda) 81
Özbeğ köyü (Yahyalı bölgesinde) 63
Özerhenk köyü (Hersek'de Karacadağ bölgesinde) 113
Özer Sancağı 91
özi Valisi 89

P

Palanlı cemâati (Konar-göçer cemâatlerden) 112, 161
Palov karyesi (Razlık kazâsında) 179
Palu, beyi 65
Pampul Köyü (Çölâbâd kazâsında) 84
pandor 18
Pasarofça Andlaşması 94
Pasin (Erzurum'da) 107, 108, 170
Pasin (Erzurum'da), 107, 108, 170
Paşa Sancağı 115, 118
Paşmaklı cemâati (Konar-göçer Türkmenlerden) 141, 177
Patralu cemâati (İç-il yörüklerinder), 106

Patralu köyü (Silindi kazâsında) 162
Patrona isyânı 39, 40, 46
Payas 66, 73, 79, 121
Pazarcık, nahiyesi (Maraş'da), ovası 49, 104, 135
Peçeli cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 138
Pehlivanlı 49, 79, 80, 138, 143, 144, 176
Pehlivanlı Aşiret-beyi 138
Pehlivanlı Aşireti (Ankara-Sivas arasında) 80
Pehlivanlı torunları 79, 143, 176
Pehlivan-oğlu Kenan Bey 166
Pekmezlü Afşarı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108, 167
Pekmezlüsü cemâati, mahallesi (Selmanlu-i kebir cemâatinden) 78, 103, 157
Perâkendegân-ı Aydın cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152, 166
Perâkende-i Maraş cemâati (Receblü Afşarı'ndan) 71
Pertek, kazası 65, 100, 144
Pınarbaşı karyesi (Urla kazâsında) 103
Pınar-başı (Keçiborlu kazâsında bir mevki) 157
Pinili köyü (Süleymanlı kazâsında) 88
Pîr Budakoğlu cemâati (Türkmen cemâatlerinden) 49
Pîr Hüseyin Obası (Horbendelü cemâatinden) 21
Pîrî-oğlu cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden), 97
Pizani (İngiliz baştercümanı) 10
Polasalı mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Posalu cemâati (İç-il yörüklerinden) 105, 162
postaki (deriden mâmul bir cins çanta), 24
Potur-oğlu Ahmed (İsalu cemâati rehinesi) 152
Prağlişte-i Bâlâ köyü (Razlık kazâsında) 179
Pulad (Polad) Bey (A'zaz Sancağı mutasarrıfı) 145
Pusat-yazlığı köyü (Said-ili nahiyesinde) 123

R

raiyyet 7, 17, 18, 28, 31, 45, 51, 94, 99, 100, 116, 131
raiyyet rüsûmu 17, 18, 28, 51
Rakka Eyâleti 148
Rakka mukataası 79, 83
Rakka (Suriye'de) 8, 48, 51, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 95, 101, 102, 104, 107, 109, 110, 132, 133, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 152, 153, 161, 163, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 181
Ramazanlı-ili 33
Ramazanlı ulusu (Üç-oklardan) 33
Razlık kazâsı (Paşa Sancağı'nda) 118
Receblü Afşarı, cemâatleri 8, 71, 72, 82, 83, 101, 136, 143, 144, 148, 149, 150, 169, 172, 175, 176

Receblü cemâati (Adana'da sâkin) 62
Receblü karyesi (Çölâbâd kazâsında) 85
Receb-oğlu Halil Bey (Sis sancağı beyi) 145
Receb Safî-uşakları (Receblü Afşarı'ndan) 172
resm-i meraî 28, 29
resm-i yaylak 30
resm-i zemîn 30, 31
Resul-oğlu Çerkeş Bey (Büke mahallesi'nden) 85
Reşi tâifesi (Kilis sâkinlerinden) 100
Revan 41, 45, 53
Reyhanlı Aşireti (Türkmen tâifesinden), 136, 152, 173
Rışvan, aşireti, tâifesi (Valide Sultan hassından) 9, 22, 34, 59, 62, 63, 73, 134, 139, 140, 172
Rışvan hâssı oymakları 34
Rışvan-oğlu Halil Paşa, Bey (Maraş Beylerbeyisi) 139
Rışvan-oğlu Ömer Paşa 73
Rodos adası 33
Rum (Anadolu) 143
Rumeli 2, 4, 5, 6, 7, 16, 20, 26, 30, 40, 41, 43, 46, 52, 53, 54, 76, 88, 113, 115, 118, 157, 177, 178, 179
Rumeli köyleri 7
Rusçuk kazâsı (Niğbolu Sancağına tâbi) 117, 178
Ruslar 53
Rus savaşı 42, 53
Rusya 37, 40, 41, 42, 53
rüsûm-ı arak 109
rüsûm-ı hamr 53

S

Sabgânlu cemâati (İzzeddinlü aşiretinden) 139, 140, 170
Sacur nehri (Münbiç'te), 176
Saçı Karalu cemâati (İç-il yörüklerinden) 49
Sadıklı mahallesi (Nevşehir'de) 96
Sadırva karyesi (Karapınar'da) 131, 160
Sadrazam ağaları 151
Sağman, kazâsı 65, 100, 165
sâhib-i arz 129
Said-ili kazâsı (Konya'da) 122
Sakallu Ceridi cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 83
Sakılu, Çanaklı ? mahallesi (Oğulbeylü cemâatinden) 93, 163
Sakız Adası 39
Salarlı kabilesi (Beyzeki'ye tâbi) 68
Salarlu-i Kebîr cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 163
Salarlu-i sagir cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 163
Sâlihler köyü (Çölâbâd kazâsında) 85
Salluriye Türkmenleri (Trablus-şam vilâyetinde) 27
Salmanlu cemâati (Gündeşlü tâifesinden) 84
Salmanlu kazâsı (Bozok Sancağı'nda) 164
Saman cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 96, 163
Samsad nahiyesi (Adıyaman'da) 68
Samsun 4, 32
sanat erbabı 15

Sandıklı, kazası (Afyon'da), kadısı 77, 102, 157, 158
Sandıklu cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 49
Sapanca 79, 88, 121
Saray-Bosna 15
Sarıçam (Adana-Kozan arasında mevki) 8
Sarı Ekinlik karyesisi (Gülnar'da) 106
Sarı Fakihlü mahallesi 71
Sarı Fakihlü mahallesi (Receblü Afşarı'ndan) 71, 172
Sarıkamış (Rakka'da) 73
Sarı-Kavak Derbendi (Afyon'da) 103
Sarıkeçili aşireti 10
Sarıklı-uşağı cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Sarılı mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Sarılı mahallesi (Mecilli Türkmenlerinden) 107
Sarılı Obası, mahallesi (Oğulbeylü cemâatinden) 91
Sarılı Tüccarlısı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Sarı Saltuk 4
Sarı-Seydili cemâati, mahallesi (Receblü Afşarı'ndan) 172
Sarızlı Tüccarlısu cemâati (İfraz-ı Zülkdariye Türkmenlerinden) 167
Saruca köy (Yahyalı bölgesinde) 63
saruca-sekban. bölükleri 46
Saruhan bölgesi 43
Saruhanlı 172
Saruhanlı, cemâati, mahallesi (Receblü Afşarı'ndan) 172
Saruhan muhassılı 64
Saruhan-oğulları 2
Saruhan sancağı (Anadolu eyâleti'nde) 67
Savcı Hacılu cemâati (Yeni-il Türkmenlerinden) 49
Savcılı köyü (Süleymanlı kazâsında) 88
Savculu cemâati (Boynu-incelü Türkmenlerinden) 96, 163
Saylak mevkii (Antakya'da) 101
seferi vergiler 40
Seğmenli (Sağmanlı) cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Sehlik Hezar cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80, 166
sekban 45
Selçuk (İzmir'de) 110
Selçuklu Sultanları 120
Selendi kazası (Manisa'da) 88
Selim II (Osmanlı hükümdarı) 131
Selmanlu cemâati, oymağı (Gündeşlü tâifesinden) 69
Selmanlu-i kebîr cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 77, 103
Selmanlu-i sagir cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 77, 78, 102, 103, 157, 158
Sema-iketli (?) köyü (Akşehir'de) 122
Sencanlı kazâsı (Afyon'da) 49
Sendil cemâati = Menteşlü cemâati (İç-il yörüklerinden) 22, 92, 106, 159

Sendil köyü (Gülnar kazâsında) 106
Senedgân cemâati (Milli tâifesinden) 142
Serenlü, Seren köyü (Sivas kazâsında) 112, 164
Serez (Rumeli'de) 52
Sermâyelü cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 103
Sermâyelü mahallesi (Sermayelü cemâatinden) 103, 158
Sermâye-oğlu Ali (Ceberlü mahallesi sâkinlerinden) 85
Servir köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Seydi Ali (Kantemir Çepnisi ahâlisinden) 110
Seydi mahallesi (Akşehir) 122
Seydi-Melik mevkii (Gözle köyü yakınlarında) 104
Seyfeddin Paşa (Hersek Sancağı mutasarrıfı) 113
Seyfler cemâati (Aksaray'da sâkin) 125, 161
Seyitgazi, kazası 112, 126, 158
seyyibe 30
Seyyid Ahmed (Antakya kadısı) 102
Seyyid Derviş Ağa (Boynu-incelü cemâatleri mukataasını deruhde eden) 70
seyyidlik 31, 76
Seyyidli mahallesi 103
Seyyid Mansur (İncesu derbendi ağası) 126
Seyyid Mehmed (Hasköy kazâsı nâibi) 113
Sındırgı kazası (Karasi Sancağında) 100
Sırma köyü (Cisr-i Ergene kazâsında) 117
Silifke 161
Silifke kazâsı 106
Silifke sancağı 108
Silindi, kazâsı (Alanya'da bugünke Gazipaşa'nın bulunduğu yer) 105, 106
Silistre, kazâsı, livâsı 113, 117, 178
Silsüpür cemâati (Afşar cemâati oymağından) 59, 88, 144, 148, 149, 163, 171, 175
Silsüpür Ceridi, cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 59, 144, 149, 175
Sincarlu cemâati (Eymür'e tâbi) 149, 173
Sineler-öyük (Ürgüp nâhiyesinde köy) 94
sipahi 4
Sis Gühercilesi mahallesi (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Sitte köyü (Tuna nehri ağzında) 89
Sivas VIII, 9, 31, 32, 44, 45, 49, 52, 64, 65, 72, 78, 80, 92, 93, 104, 111, 112, 121, 130, 132, 133, 134, 138, 140, 143, 144, 149, 151, 164, 166, 175
Sivas Beylerbeyi 49
Sivas bölgesi 78
Sivas eyâleti 52, 92, 138, 151
Sivas kalesi 133
Sivas kazâları 112
Sivas kazası 111
Sivas sancağı 32
Sivas valisi 65
Sivrihisar (Karahisâr-ı Sahip sancağında) 81, 158
Sof Ceridi cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151

sofra (deriden mamul) 24
Sofular cemâati (konar-göçer türkmenlerden) 134
Sofular köyü (Mendehor kazâsında) 86
Sofular (Mahmud-oğlu) mahallesi (Receblü Afşarı'ndan) 71
Sofulu Dokuzu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Sofya 52
Soğanlı karyesi (bugünkü Kayseri Yeşilhisar) 94
Soğucak (Doğu Karadeniz kayısında Poti yakınlarında) 89
Soğucak, karyesi köyü (Hatun-ili kazâsında) 114, 178
Soku-dağı (Kilis civârında) 104
Solak Hüseyin (Kantemir Çepnisi ahâlisinden) 110
Solaklı cemâati (İç-il yörüklerinden) 141, 162, 177
Solak-oğlu Ali (Araplu mahallesinden) 84
Sondi karyeleri (Melendir nâhiyesinde) 94
Sorgun kazâsı (Bozok sancağında) 76, 164
Söğüt 106, 121
Sökmeni Karamanlu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Subaşı 18
Sufîyân mevkii (Karaman eyâleti'nde) 109
Sugur Köyü derbendi (İsmil ile Karapınar arasında) 124
su koğası (deriden mâmul) 24
Sultan-dağı 82
Sultan Mehmed Han evkafı (Edirne'de Kızılağaç bölgesi) 73
Sultanönü sancağı 62
Sultan Selim Han evkafı, köyleri 131
Sultan Süleyman Han evkafı 118, 179
Sunbas, nâhiyesi (Kozan kazâsında) 74, 169
Suriye 19, 24, 34, 44, 81, 137, 139, 148, 149
Suriye bölgesi 139
Suriye çölleri 34
su tuluğu (deriden mâmul) 24
suyolcu 17
Sübhanlu cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Sübhanlu karyesi 105
Süleyman Fakih cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 76
Süleyman Fakihlü köyü (Yahyalı bölgesinde) 63
Süleyman-Fakihlü mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Süleyman II (Osmanlı Hükümdarı) 38
Süleyman, Kehle-oğlu-, (Kayaslu mahallesinden) 85
Süleyman Kethüdâ (Eymür Dündarlı cemâati kethüdâsı) 166
Süleymanlı cemâati (Kırşehir sancağında) 71
Süleymanlı kazâsı (Kırşehir sancağında) 163
Süleymanlı (Mecilli Türkmenlerinden) 82
Süleyman Paşa, Rışvan-zâde-, (Maraş Beylerbeyisi) 134
Süleyman Paşa (Rumeli fâtihi) 4
Süleyman Paşa (Sivas Beylerbeyisi) 49
Sürmeli, nâhiyesi (Revan'da) 53

Sürmene köyü (Torul kazâsında) 120
sürü (300 koyuna verilen isim) 28, 29, 30
Süzebolu kazâsı (Rumeli'de) 136

Ş

Şabdalı-evcisi cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Şah İsmail 23
Şah-Kulu Baba Tekeli isyanı 5
Şah Mehmed Bey (Şereflü Türkmenleri aşiret-başı) 84
Şakakî, aşireti, cemâati, kabilesi 21, 61, 108, 170
Şakırlar karyesi (Akşehir'de) 122
Şam 32, 33, 44, 96, 103, 107, 128, 130, 173
Şamakılu aşireti (Ulus taifesinden) 60, 171
Şam Bayadı 33
Şam Behişlü cemâati (Halep Türkmenlerinden) 173
Şamlu cemâati = Eski yörük (İç-il yörüklerinden) 177
Şam yolu 128
Şarkıyan, Beyzeki, aşireti, kabilesi 108, 170
Şarkıyanlı kabilesi (Urfa taraflarında sakin) 108
Şarklı cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 138
Şebinkarahisar 121
Şehsüvar-zâde Ahmed Bey'in çiftliği 133
Şemseddinlü mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Şeref Çağırganlı cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 101
Şerefgördü aşireti 47
Şereflü cemâati (Danişmendlü Türkmenlerinden) 31, 49, 70, 76, 143
Şereflü cemâati (Dânişmendlü TürkmenlerindenD 31, 49, 70, 76, 143
Şereflü cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 31
Şereflü Sultan Kethüdâ (Emir Hacı Bayram cemâati kethüdâsı) 174
Şereflü Türkmenleri (Yen-il voyvodalığına tâbi) mukataası 70, 84, 98
Şereflü yurdu (Koçhisar kazâsında) 70
Şeyh 22
Şeyh Ahmedlü (Bozulus Türkmenlerinden) 93
Şeyh Ahmedlü mahallesi (Oğulbeylü cemâatinden) 109
Şeyh (Arap aşiret reislerine verilen ad) 22
Şeyh Hacılu mahallesi (Oğulbeylü cemâatinden) 93
Şeyh Hamid Tekyesi (Gerde nâhiyesinde) 133, 164
Şeyh Hamzalu cemâat 112
Şeyh Hamzalu cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 112
Şeyh Hasanlı cemâati (Gerger'de sâkin) 65
Şeyhlü aşireti (Kilis haslarına tâbi) 140
Şeyhlü karyesi (Tekfur-yaylağı civârında) 129, 168
Şeyh Mehmed Emin (Keşan naibi) 116
Şeyhoğlu (Çukurova cemâatlerinden) 8

Şeyhü'l-hadid (Halep eyâletinde) mukataası 151
Şihab Tüccarlısı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Şorevi (Oymak-başının çadırına verilen ad) 21
Şugur, derbendi (Halep eyâletinde), mukaataası 68, 81, 82, 107, 111, 174
Şuhud kazası 64
Şuhudlu köyü (Geyikli kazâsında) 78
Şuregel nahiyesi (Revan'da) 53

T

Taahhüdlü köyü (Konya'da bugün Kuyubaşı) 10
Tabaklı köyü (Niğde'de) 128
Tabaklı Türkmenleri 70
Tabanı-büyük, cemâati, mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Tabanlı cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 143
Tâcirlü cemâati 136, 139
Tâcirlü cemâati, Tecirlü aşireti (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 136, 139, 144
tahsildâriye 43
Tâife 21
Tâif (Tâifî) Afşarı cemâati (Yeni-il haslarına tâbi) 146, 175
Tamışvar 39
Tancılu cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 152, 166
Tanvudlar (Geyikli kazâsında) 78
Tanzimat 9
Tarîkli cemâati, Taraklı (İl-beyli Türkmenlerinden) 153
Tarsus 51, 62, 67, 74, 91, 128, 129, 151, 166, 168, 169
Taşeli kazâsı 169
Taşkışla köyü (Süleymanlı kazâsında) 87
Taşlı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 62, 80, 166, 172
Taşlı mezraa (Karacaşehir kazâsında) 62
Taşlı-uşağı mahallesi (Receblü Afşarı'ndan) 172
Taşluca köyü (Eskişehir'de) 62
Taşpınar derbendi (Karapınar yakınında) 125
Tatarlar 4, 5, 20, 26, 30, 177
Tatarlı mahallesi (Cerid aşiretinden) 142
Tatarlı mahallesi (Sermayelü cemâatinden) 158
Tatar-oğlu cemâati (İç-il yörüklerinden) 141, 162, 177
Tatışlı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Tavşanlı cemâati (Dânişmendlü Türkmenlerinden) 86, 159
Tay (Arap aşiretlerinden) 9
Tazık köyü (Seyidgazi kazâsında) 112
Tebriz 134, 165
Tebriz eyâleti 134
Tecirli Afşarı torunları 147
Teder (?) Birmanda karyesi (Akşehir'de) 122
Tedmür vahası 33
Tedupirişka köyü (Razlık kazâsında) 118, 179
tekâlif-i örfiyye 94, 119, 127
tekâlif-i şakka 94, 99, 119, 127
tekâlif-i şamma 94, 99, 119, 127

Teke 5, 23, 48, 105, 108, 141, 142, 161, 162
Teke-eli aşiretleri 23
Tekelü cemâati (Bozdoğan aşiretinden) 141
Teke-oğulları 23
Teke sancağı 141
Tekfur-beli mezraası (Gülek yakınlarında) 168
Tekfur-yaylağı hanı (Toroslarda) 168
Tekirdağ kazâsı 116
Tekman 108, 170
Tekyelü 63
Tekyelü cemâati (Yürük tâifesinden) 63
Tepeli köyü (Keşan kazâsında) 116
Tercan 61, 107, 108, 121, 170
Terzilü ceridi cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 80
Teselya 5, 117
teşrifiye 43
Tevr cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 76
Tımargâh mahallesi (Akşehir'de) 122
Tıraş cemâati (Bozulus Türkmenlerinden) 108
Tırhala Sancağı 117
Tırnova kazhası (Niğbolu Sancağında) 117, 178
Timarlı sipahiler 17
timar reâyâsı 135
Tire kazâsı 112
Tireli cemâati (İç-il yörüklerinden) 105
Tohmadanan cemâati (Receblü Afşarı'ndan) 172
Tohtemürlü cemâati 96, 163
Tokat 4, 32, 33, 59, 69, 72, 76, 83, 121, 130, 164
Tokmaklı karyesi (Çölâbad kazâsında) 102
tol 1
Tolçı 89
Topayan, Topayun köyü (Süleymanlı kazâsında) 88
Topçular köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Top-ev 20
toprak bastı parası (âyânların aldıkları vergilerden) 43
Toros Bekir-Kethüdâ Cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Toroslar 129
Torul (?) kazâsı (Erzurum'da) 120
Torun Bölükbaşı (Cevânişir cemâatinden) 104
torunluk 140
Torunluk iddiâ edenler 71
Toslaklı cemati (İç-il yörüklerinden) 141, 162, 177
Tosun cemâati (Eymür'e tâbi) 149, 173, 174
Totmarlu cemâati (İç-il yörüklerinden) 106, 162
Toyac mahalli (Haymana kazâsında) 109
Toyaklı Baba-öldüren mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Toyaklı mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 166
Toyca mevkii (Haymana kazâsında) 131
Trablus-şam beylerbeyisi, eyâleti, iltizâmı, vilayeti 27, 33, 107, 149, 151, 153, 166, 174, 176
Trabzon 4, 110, 164

Tulça kazâsı 115, 178
Tuna nehri, sahili 89
Tura-beylü cemâati 110
Turgut, kazâsı (Konya Sancağı'nda) 86
Turgutlu cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 138
Tuzcu 17
Tuz gölü 10
Tüccar ve tevâbii 107
Türk aşiretleri 107
Türkiye 2, 10, 16, 30, 42, 44, 50, 54, 90, 91, 152
Türkmen 5, 20, 23, 24, 26, 27, 32, 33, 49, 51, 58, 64, 72, 75, 81, 82, 83, 84, 96, 104, 107, 126, 131, 137, 141, 144, 146, 148, 158
Türkınen Ağası, Voyvodası 27, 84
Türkmenân Vovyodası 147
Türkmen aşiretleri 23
Türkmen cemâatleri 49, 58, 107, 126
Türkmen mahallesi 96
Türkmen tâifesi, tâifeleri 51

U

Uçhisar kazâsı (Niğde'ye tâbi) 94
Ufacıklı cemâati (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 165
Ulaşlı aşireti 10
Ulaş, mevkii (Sivas eyâleti'nde) 52, 132, 164
Uluborlu, kazâsı, kadısı 61, 77
Ulukışla (Şücadeddin), kazası 43, 51, 62, 86, 87, 91, 92, 121, 127, 128, 160, 168
ulus (Büyükoymakların bir araya gelerek meydana getirdikleri topluluk) 21
Ulus tâifesi (Diyarbekir'de) 24
Ulu-yörük (Sivas bölgesinde) 32
urban eşkıyâsı 148
Urban tâifesi 65
Urfa bölgesi 110
Urfa mütesellimi 73
Urfa sancağı 171
Urla, kazâsı, kadısı 61, 77, 78, 103, 104, 157, 158
Urumcalu cemâati (Türkmen cemâtlerinden) 64, 158
Uşak kazâsı 61

Ü

Üç-kilise köyü (Hasköy kazâsında) 113
Üç-ok (Oğuzlardan) 33
ümerâ 16, 17
Ümmî Sultan 32
Ürgüp 177
Ürgüp kazası 49
Ürgüp nahiyesi 94
Üsküdar Türkmenleri ağası (Yeni-il Türkmenlerine verilen isim) 151, 152
Üsküdar Türkmenleri (Yeni-il Türkmenlerine verilen isim), ağası 31, 151, 152, 166
Üsküp 5, 52

V

Vâlide Sultan 67, 140, 172
Vâlide Sultan, Çitftliği (Rakka'da) 67, 140, 172
Vâlide Sultan hâssı 140
Van 44
Van bölgesi 165
Vasıl köyü (Develi'de) 94
Veled-Celâl mahallesi (Akşehir'de) 122
Veli (Kırıntılı cemâati mâlikîne mutassarrıfı) 97

Velili mahallesi (Kaşıkcı cemâatinden) 77
Venedik 37
vilâyet-harcı 94
Viranşehir (Eyüb-ili kazâsında) 95
Voyvoda (Türkmen cemâatlerinin mukataaya verilmek suretiyle idâresinde başlarına tâyin edilen yetkili) 27

Y

Yaban-eri (Yeni-il'de Halep Türkmenlerine verilen ad) 32
Yadigârlu cemâati (Rakka'ya iskân edilmesi) 110
Yâdigâr-oğlu Mustafa 144
Yagodina kasabası 52
Yahyalı (Kayseride), bölgesi, kazâsı, nahiyesi 60, 62, 63, 64
Yakın-doğu 15
Yakublu cemâati (Mamalu Türkmenlerinden) 164
yaldız altını 42
Yallık karyesi (Said-ili nâhiyesinde) 123
Yalnız Satılmış köyü (Süleymanlı kazâsında) 88
Yamanlu (Yamanlar) köyü (Afyon'da) 102
Yanık-han (Gülek-Pozantı arasında) 129, 168
yanlık (deriden bir cins heybe) 24
yapağı 25
Yârçe-kânlu cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 148
Yarımca, karyesi, köyü (Afyon'da) 77, 103
Yarlık köyü (Kayseri veya Niğde'de) 81, 163
Yâve akçası 30
yayalar 17
Yayalar köyü (Çölâbâd kazâsında) 85
Yaycı mezraası (Sacur nehri kuzeyinde) 176
Yazıcılar cemâati (Bozulus, Ödemişlü cemâatinden) 81, 112, 125, 158, 161
Yazıcılar (Yazıcılı) kazası (Karahisâr-ı Sahip sancağında) 81
Yazıcılı cemâati (İç-il Türkmenlerinden) 81, 141, 177
Yellüce mevkii (Kangal kazâsında) 32
Yemesnek-özü (Koçhisar'da, Büyük Şereflü Yurdu) 70
Yemişlü cemâati 111
Yenice derbendi (Afyon'da) 103
Yenice-Kal'a mahallesi (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151
Yenice karyesi (Geyikler kazâsında) 103
yeniçeri serdarı 113
Yeni Çiftlik köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Yeni-han (Hama'da) 152, 167
Yeni-il Halep Türkmenleri cemâatleri 70
Yeni-il hâsları 65, 70
Yeni-il kadısı 70
Yeni-il kanunu 29, 44
Yeni-il (Sivas-Kangal bölgesi) 9, 24, 25, 27, 29, 31, 32, 44, 48, 49, 51, 60, 64, 65, 67, 69, 70, 83, 98, 101, 132, 145, 146, 148, 169, 174, 175
Yeni-il Türkmenleri 25, 31, 32, 64, 174
Yeni-il voyvodalı 98

Yenişehr-i Fener (Yunanistan'da bugünkü larissa) 117, 178
Yeni Tekeli, cemâati, mahallesi (Receblü Afşarından) 71
Yergöğü kazâsı (Niğbolu sancağında) 117, 178
Yezidî tâifesi 61
Yokun karyesi (Drama kazâsında) 115, 178
Yorgalar köyü (Afyon'da) 77, 103
Yörgüç Paşa (Çelebi Mehmet zamanı devlet adamı) 5
Yörükân-ı Selendi (Kütahya Sancağı'nda) 27
Yörükân-ı Taraklı (Bolu Sancağı'nda) 27
yörük, yörükler 20, 24, 25, 32, 62, 63, 88, 162
Yugoslavya 26
Yukarı Karı-pazarı mezraası (Karacaşehir kazâsında) 62
Yurdluk 119
Yusuf Ağa (Şereflü Türkmenleri ağası) 84
Yusuf, Ehlac-, (Dergâh-ı muallâ Kapucubaşılarından) 67
Yusuflu mahallesi (Şereflü Türkmenlerinden) 85
Yusuf Paşa, Vezir-, (Rakka muhâfızı, valisi) 82
Yusuf Şeyhli köyü (Hasköy kazâsında) 113, 178
Yuvacı 17
yüncü yörükleri (Anadolu yörüklerinden bir grubuna verilen isim) 26
Yüregir Dokuzu cemâati (İfraz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 151, 166
Yüregir perâkendeleri 151, 166
Yüreğil köyü (Geyikler kazâsında) 77, 103
yüzdeci 28
Yüzde Karamanlısı (İfrâz-ı Zülkadriye Türkmenlerinden) 108
Yüzde Türkmenleri 143

Z

Zabdalı köyü (Çandar Köprüsü civârında) 81
Zahir Ömer, isyânı (1775) 48
Zalot köyü (Hersek'de Karacadağ bölgesinde) 113
Zamantı, bölgesi (Maraş'da) 8, 83, 143, 147, 169
Zamantı ırmağı, nehri 8
Zamantı kazası 83
zeâmet raâyası 25
Zeballu, ahalisi (Sermayelü cemâatinden) 103, 158
Zekeriyyâlı cemâati (İç-il yörüklerinden) 63
Zerci aşireti (Doğu Anadolu aşiretlerinden) 107
Zeyne kazâsı 105
zımmî reâyâ 178
Zile köyü (Develi nahiyesinde) 94
Zirgânlu cemâati (Cihanbeylü aşiretinden) 138
Ziştovi kazâsı (Niğbolu sancağında) 178
Zivelü cemâati 111
zolata (III. Ahmed devrinde kesilen para) 39
Zorgânlı oymağı (Bektaşlı cemâatine tâbi) 68
Zorgânlı torunlarının (Malatya sancağında sâkin) 60, 171
Zülkadir-oğulları 73

ISBN: 978-975-16-1156-7

Fiyatı: 65,00 TL